

విషయానుక్రమణిక .

సంఖ్య.	విషయములు.	మూలము.	తాత్పర్యము.
1	పోడశకర్మలు	1	1
2	పుణ్యాహవిధి	"	"
3	శుభకాలము	"	"
4	వధూపవేశనము	"	"
5	సంకల్పము	2	2
6	పుణ్యాహకలశస్థాపనము	"	"
7	నాందిముఖము	"	"
8	మఱియొకవిశేషము	3	3
9	నాందీశ్రాద్ధమందు	"	"
10	మఱియొకవిశేషము	"	"
11	మాతృరజస్వల	"	"
12	మఱియొకవిశేషము	4	4
13	జీవించియున్న తండ్రిగలవారు	"	"
14	శ్రాద్ధద్యయము	"	"
15	విశ్వేదేవులు	"	5
16	తాకికాన్నియందుజరుపు కర్మలు	"	5
17	గృంథాంతరమున	5	5
18	బౌపాసనాన్నియందుకర్తవ్య కర్మలు	"	"
19	మఱియొకవిశేషము	"	"
20	అధికారిభేదముచే అగ్ని భేదము	"	"
21	కాలభేదముచే చేయదగినకర్మలు	"	"
22	పీఠలక్షణము	"	6
23	ఆసనలక్షణము	"	6
24	స్థంధిలక్షణము	"	6

సంఖ్య.	విషయములు.	మూలము.	తాత్పర్యము.
25	అంగుళపరిమాణము	6	6
26	ఉల్లేఖనము	"	"
27	ఉల్లేఖనముచేయువిధము	"	7
28	ఉల్లేఖనముచేయుటకు కారణము	"	7
29	రేఖలకధిదేవతలు	"	7
30	రేఖలను లిఖించు విధము	7	7
31	అందుదకోపస్పర్శనము	"	"
32	ప్రాక్షణాదులకు లక్షణము	"	"
33	అగ్ని జ్వలనము	7	8
34	విధిక్రమముగానియగ్ని	7	8
35	హోమలక్షణము	8	8
36	అగ్నినిప్రజ్వరిల్ల జేయు విధము	"	"
37	అగ్ని ధ్యానము	"	"
38	అగ్నిభిముఖీకరణము	8	9
39	అగ్ని భేదము	8	9
40	అగ్నియొక్క సప్తజిహ్వలు	9	9
41	పరిసమూహనము	"	10
42	పరిషేచనము	"	"
43	అగ్నిలంకరణము	10	10
44	పరిస్తరణలనుంచుట	"	11
45	దర్శనభేదములు	"	"
46	దర్శనలయందు స్త్రీత్వాదిభేదము	"	"
47	పాత్రాసాధనము	11	11
48	పాత్రలక్షణము	"	12
49	పవిత్రలక్షణము	"	"
50	పూర్ణ పాత్రాసాధనము	12	13
51	బ్రహ్మసనలక్షణము	"	"

సంఖ్య.	విషయములు.	మూలము.	తాత్పర్యము.
52	అనిహాగ్ని	13	13
53	ఆజ్యసంస్కారము	,,	14
54	గ్రంథాంతరమునందు	,,	14
55	సృష్టవసంమార్జనము	14	14
56	ఇధ్మలక్షణము	,,	15
57	పరిధులనాసాధించుట	15	16
58	పరిషేచనము	,,	,,
59	గ్రంథాంతరమందు	,,	,,
60	ఇధ్మప్రక్షేపణము	16	16
61	ఆహారహోమము	,,	17
62	చక్షుస్సులు	,,	17
63	ముఖాహుతి	,,	17
64	సృష్టవములను ధరించురీతి	17	17
65	ఆహుతిలక్షణము	17	18
66	ఆహుతిప్రమాణము	,,	,,
67	హోమముద్రలయొక్క లక్షణము	,,	,,
68	సృవాహుతి	18	18
69	నిలుచుండిచేయదగు హోమము	18	19
70	గ్రంథాంతరమునందు	,,	,,
71	అనూజసమీధను ఇధ్మసన్నాహమును అగ్నియందుంచుట	,,	,,
72	మజ్జియొకవిశేషము	19	19
73	జయాదిహోమము	19	20
74	ప్రయోగసారమునందు	,,	,,
75	గ్రంథాంతరమందు	,,	,,
76	రాష్ట్రభృద్ధోమము	,,	,,
77	గ్రంథాంతరమునందు	20	20

సంఖ్య.	విషయములు.	మూలము.	తాత్పర్యము.
78	జమాదులు అగ్నిముఖము చేయద గిన కర్మలు	20	21
79	జమాదులు వర్జింపదగుకర్మలు	”	”
80	గ్రంథాంతరమునందు	”	”
81	స్వీప్తకృద్గోమము	”	”
82	లేపకార్యము	21	21
83	పరిధిప్రసారణము	21	22
84	పరిధులు ప్రహరింపబడనితావు శమ్య లనబడు	”	”
85	స్గ్ సావహోమము	”	”
86	స్గ్ స్రావనిషేధము	22	22
87	ప్రాయశ్చిత్తాహుతులు	”	”
88	పూర్ణాహుతిలక్షణము	22	23
89	పూర్ణాహుతినివిడిచివేయుకర్మలు	”	”
90	పూర్ణాహుతిచేయదగిన కర్మలు	”	”
91	పూర్ణ పాత్యవర్జనము	”	”
92	అగ్నిముఖ ప్రాయశ్చిత్తము	23	23
93	పణీతాపాత్ర ఛేదనమందు ప్రాయ శ్చిత్తము	23	24
94	స్థాలీఛేదమునందు ప్రాయశ్చిత్తము	”	”
95	దర్భస్తరణాదివిపర్యాసప్రాయశ్చిత్తము	24	24
96	దర్భకూర్చపవిత్రాది ఛేదదాహ వినిశనమునందు ప్రాయశ్చిత్తము	”	”
97	ఇథ్యపరిధిదాహమునందు విశేషము	”	”
98	స్కన్నాదిప్రాయశ్చిత్తము	25	25
99	హవిస్సునందు దోమలుమొదలగు నవి పడినచో ప్రాయశ్చిత్తము	”	”

సంఖ్య.	విషయములు.	మూలము.	తాత్పర్యము.
100	అగ్న్యైవమతాపాయశ్చిత్తము	„	„
101	నారాయణ భట్టియమునందు విశేషము	„	„
102	శమ్య ఇరువదియారంగుళముల ప్రమాణమని ఆపస్తంబుడు	26	25
103	స్విప్తకృద్ధోమమును చేయనిచో ప్రాయశ్చిత్తము	26	26
104	శకునప్రాయశ్చిత్తము	„	„
105	అగ్నినాశ ప్రాయశ్చిత్తము	27	26
106	అగ్నితనంతట ప్రజ్వరిల్లుచో ప్రాయశ్చిత్తము	„	„
107	ఆఘారప్రక్షేపణమునకు పూర్వమ గ్నినప్తమైనచో ప్రాయశ్చిత్తము	„	„
108	ఆఘారహోమానంతర మగ్నినప్తం	„	„
109	ఇథప్రక్షేపణమునకు పూర్వమగ్ని నప్తమైనచో	27	„
110	వివాహపాననకంటె పూర్వమగ్ని శాంతించినచో	28	27
111	వివాహమైననాల్గురోజుల మధ్యను అగ్ని యనుగమించినచో	„	„
112	సాలీపాకముకంటెపూర్వము అగ్ని నప్తమైనచో	29	27
113	శాగ్ధిమధ్యయందగ్నినప్తమైనచో	„	„
114	అగ్న్యైవమతాపాయశ్చిత్తము నశించినచో	29	28

సంఖ్య.	విషయములు.	మూలము.	తాత్పర్యము.
115	అన్వాధానమైసతరువాత ఇష్టియగు లోగా యగ్నియనుగమించినచో	30	28
116	వైదికాగ్నిద్యయప్రాయశ్చిత్తము	"	"
117	వైదికతాకికాగ్ని సంస్కరప్రాయశ్చిత్తము	31	29
118	ఔపాసనాగ్ని వైతానికాగ్ని సం స్కరప్రాయశ్చిత్తము	32	29
119	ఔపాసనాగ్నియందు బ్రహ్మచారి యగ్నిసంస్కరమైనచో	"	"
120	ద్విభార్యాగ్నిసంస్కరము	"	"
121	మఱియొకపక్షము	32	30
122	స్మాతాన్వాధానేష్టులమధ్యయం దలి ప్రాయశ్చిత్తము	33	30
123	అన్వాధానేష్టిమధ్యయందు గృహ ణము సంభవించినచో	"	"
124	బృహన్నారదీయమునందు	33	31
125	గంధాంతరమునందుదీనికిప్రయోగము	"	"
126	అన్వాధానేష్టులమధ్య ప్రయాణము	34	31
127	అన్వాధానేష్టులమధ్యకాలమునందు పత్నిరజస్వలసంభవించుట	"	"
128	అనాదిష్టప్రాయశ్చిత్తము	"	"
129	విధురాగ్నిసంధానము	35	32
130	మఱియొకవిశేషము	"	"
131	ప్రమాదమువలన అగ్నినిపరిత్యజిం చినచో ప్రాయశ్చిత్తము	36	33
132	కూర్మపురాణమునందు	"	"

సంఖ్య.	విషయములు.	మూలము.	తాత్పర్యము.
133	మాంద్యమువలన అగ్నినివదలినచో ప్రాయశ్చిత్తము	37	33
134	పునస్సంధానాంగ హోమద్రవ్య పరిమాణము	38	34
135	గ్రంథాంతరమునందు	38	34
136	పునస్సంధానము	„	„
137	మఱియొకవిశేషము	39	„
138	సమిధారోపణము ఆత్మారోపణము లకు విధి	40	36
139	దూరమందున్న భార్యగలవానికి శ్రాద్ధమధ్యమున పునస్సంధానము	41	36
140	హోమకాలము	„	„
141	ఆశ్వలాయనమతము	„	37
142	అందుగౌణకాలము	„	„
143	ముఖ్యకాలహోమాతీతప్రాయశ్చిత్తము	42	37
144	హోమాతీతప్రాయశ్చిత్తము	„	„
145	హోమలక్షణము.	42	38
146	నిత్యహోమప్రకారము	43	38
147	యజమానుడుహోమముచేయదగినకాలం	„	„
148	కృష్ణభట్టియమునందు	43	39
149	గ్రంథాంతరమునందు విశేషము	44	„
150	దంపతుల సమక్షమునందు జేయ బడనిహోమము	„	„
151	సమన్యహోమము	„	„
152	పక్షహోమాదులు	44	40
153	మతాంతరము	45	40

సంఖ్య.	విషయములు.	మూలము.	తాత్పర్యము.
154	శేషహోమలక్షణము	45	41
155	మేధావిలక్షణము	46	41
156	అగ్నినివిడచినచోదోషము	"	"
157	సమావతేనాదికార్యలోపప్రాయశ్చిత్తం	"	"
158	పాపిత్రయోదశహోమము	"	"
159	వివాహమైతరువాత తద్రద్యతలోప ప్రాయశ్చిత్తము	48	42
160	ఆగ్నేయస్థాలీపాకవిధానము	48	43
161	ఆగ్నేయస్థాలీపాకాది సుప్తస్థాలీపాకవిధి	49	44
162	వివాహమధ్యనుపూర్ణమవచ్చినచో అన్వారంభణీయము	51	45
163	మఱియొకవిశేషము	52	46
164	గృహ్యపరిశిష్టమునందు	"	"
165	విశ్వప్రకాశికయందు	"	"
166	అన్వారంభణీయప్రయోగము	53	47
167	ఐదిక్పత్ స్థాలీపాకము	54	48
168	ఐదిక్పత్ స్థాలీపాక ప్రయోగము	"	"
169	విభ్రష్టేష్టి	"	"
170	వృద్ధకృష్ణీయమునందు విశేషము	"	"
171	విభ్రష్టేష్టి జేయుటకశక్తుడగునపుడు పూర్ణాహుతి	55	49
172	వైశ్వానరేష్టి	"	"
173	వైశ్వానరేష్టిప్రయోగము	"	"
174	పౌతిపద్ధోమకారికలు	56	50
175	పతిపద్ధోమప్రయోగము	"	"
176	స్మార్తాగ్నిహోత్రికవిధి	57	51

సంఖ్య.	విషయములు.	మూలము.	తాత్పర్యము.
177	స్మారాగ్ని హోతికప్రయోగము	58	51
178	గ్రంథాంతరమునవిశేషము	58	52
179	ప్రసంగవశమున పాకయజ్ఞవిధి	59	53
180	అందునిత్యోపాసనము	”	”
181	వైశ్వదేవస్థాలీపాకవిధి	”	”
182	వైశ్వదేవమునారంభించుకాలము	60	54
183	వైశ్వదేవప్రయోగము	62	56
184	గౌణకాలము	64	58
185	స్మృత్యర్థసారమునందు	”	59
186	అగ్నికార్యముచేయక భుజించినచో ప్రాయశ్చిత్తము	65	59
187	మిక్కిలియశక్తుడై ఈధర్మమును నిర్వృత్తింపలేనివక్షమున	”	”
188	అగ్నిప్రాదుష్కరణకాలము	”	”
189	గ్రంథాంతరమునందు	65	60
190	స్మృత్యువాది ప్రకృతివృక్షములు	66	60
191	దండముండవలసినవిధి	”	”
192	పంచమహాయజ్ఞప్రాయశ్చిత్తము	”	61
193	ఘటశ్రాద్ధకారికలు	”	”
194	మఱియొకరితిగా ఘటశ్రాద్ధము	68	62
195	ఘటశ్రాద్ధప్రయోగము	”	”
196	అనుర్ధరణప్రాయశ్చిత్తము	69	63
197	సంధ్యామలయందు జపవిధి	”	”
198	దానలక్షణము	”	”

సంఖ్య.	విషయములు.	మూలము.	తాత్పర్యము.
199	శ్రాద్ధమున అగ్నేకరణలోప ప్రాయశ్చిత్తము	69	64
200	ద్విభార్యాగర్భిణీపతి	"	"
201	ఛాయానక్తము	70	64
202	గృహణమునందు శ్రాద్ధవిధి	"	"
203	శాఖారంభవిషయము	"	"
204	నిత్యోపాసనకుండము	"	"
205	జ్వోపవీతవిసర్జనశ్లోకములు	"	"
206	వివాహమధ్యమ అమావాస్య చతుర్దశులు సంభవించుట	"	65
207	పత్నీపుత్రస్థానవిధి	71	"
208	లాజహోమము	"	"
209	గృంథవిసర్జనహోమలక్షణము	"	"
210	చౌలలక్షణము	"	"
211	ఆజ్యపాత్రోస్థాపనక్రమము	"	66
212	లాజహోమవిధి	72	"
213	దశాంగధూపం	"	"
214	అగ్నిచక్రశుద్ధి	"	"
215	బృహస్పతిస్థాననిర్ణయము	...	"
216	యోక్తదర్శనము	...	"

విషయములు సమాప్తము.

అయ్యా!

యాజ్ఞకులవద్ద ప్రాచీనతాశపత్రస్థిత కపర్దికారికలు యింకను
కొందరివద్దయుండవచ్చును మాకుబంపించినచో పునర్ముద్రణంబున
సవినవిషయములుగూడ యిందుచేర్పబడును.

ఓం పరబ్రహ్మణే నమః.

స్తోత్ర కవర్దికారి కావలిః.

శ్లో॥ స్తోత్రకర్మసుయేతూతాః కపర్ద్యాద్యైర్మహాత్మభిః।
గ్రంథాస్తాన్ సమ్యగాలోచ్య లిఖ్యస్తేకారికాఃక్రమాత్ ॥
షోడశకర్మాణి.

శ్లో॥ గర్భాధానంపుంసువనం సీమంతోన్నయనంతథాజాతనామా
స్మచాలాని మాంజీవ్రతచతుష్టయం॥ గోదానాఖ్యంస్తోత్రకంచ వివా
హఃపైతృమేధికం। షోడశైతానికర్మాణి సమంత్రంకారయేత్తతః॥

పుణ్యాహవిధిః

శ్లో॥ శాంతికేపాష్టికేచైవ శుభేవాఽప్యశుభేఽపిచ। ఆదాచసర్వ
కార్యేషు పుణ్యాహంకారయేత్తతః॥ గర్భాధానేవివాహేచ పుంసు
వేజాతకర్మాణి। నామోపకరణేన్నానే ఏతేషూత్సర్జనేష్యపి॥ బ్రాహ్మ
ణాభోజయేదస్తేవాచయేదాశిషస్తథా । సీమంతోన్నయనేచైవ
అన్నప్రాశనచాలయోః॥ ఉపాయనేచగోదానే ఆదావేవవిశేషతః।
బ్రాహ్మణాన్భోజయిత్వాధ ఆశిషోవాచయేత్తథా॥

శుభ కాలః.

శ్లో॥ నవభాగమహాకృత్వా తత్రయ్యుగ్మాంశకాస్తుయే।

అశ్లేలసంక్షాస్తువిద్యాదోజాఃపుణ్యాహకాశ్శుభాః॥

వధూపనేశనమ్.

శ్లో॥ పుణ్యాహవాచనేచైవ సంకల్పేషుతథైవచ । ఆశీర్వచనకా
లేచ నిత్యైవానకర్మాణి॥ రత్నాబంధనకాలేచ పత్నీయోక్త్రవిమోచనే।
ఏతేషూత్తరతస్త్రిషేద్యధూరన్యత్రదక్షిణే। ఆవాం కర్మాణినిత్యహోమ
సమయే పుణ్యాహసంకల్పయోః । ఫాల్యాగ్రాయణయోక్త్రవిమోచన
పునస్సంధానశయోత్సవే। ఏతేష్యాద్యచరాచవిప్రపతతా స్వాశీష్టుర
త్వాధృత్వా తిషేదుత్తరతోవధూః స్మృతివశాదన్యత్రచేద్యక్షిణే । పాద
ప్రత్యూశనేచైవ మధుపర్కన్యప్రాశనే । కన్యాస్వీకృతికాలేతు శోభన

ప్రవృధారణే । ధ్రువోర్ధ్వార్జనకాలేచ కన్యామూర్ధస్యభిషేచనే
యోక్తస్యావేష్టకేకాలే మాంగల్యస్యచధారణే । వధ్వాస్తండులసం
ప్రాప్తే వరోవారుణదిబ్బుభిః ।

సంకల్పః .

శ్లో॥ నీయమానోద్విజై స్సార్థ ముపవిశ్యాసనేయథా ।
ప్రాణానాయమ్యసంకల్ప్య పుణ్యాహంకర్మనిధి శేత్ ।

పుణ్యాహ కలశ స్థాపనమ్ .

శ్లో॥ చరందక్షిణత స్తస్య సిరము త్తరత స్తథా । శుభకర్మణిసర్వత్ర
తర్జుణంచోత్తరేదిశి ॥ చరంతుదక్షిణేభాగే కలశంస్థాపయేద్బుధః ।
అచలంవామభాగేతు పుణ్యాహేకలశద్వయం ॥ తజ్జలంప్రోక్ష్యశార్థం
స్వాత్త త్పాత్రంసతుచాలయేత్ । చలనంయత్తుమాజ్యేన పుంకరణ
మాచరేత్ ॥ అరిష్టవిరసనంచై శే శామ్యఘోరాశిన్వై ఋతే । అన్య
దిక్షు ఓపేచ్చైవ కర్తురాయుక్షయోధవేత్ ॥

నాందీముఖమ్ .

శ్లో॥ నాందీశ్రాద్ధంపితాకుర్యా దాద్యేపాణిగ్రహేపునః । అత
ఃశ్రాద్ధంప్రకుర్వీత స్వయంనాందీముఖంవరః ॥ పిత్రోస్తుజీవతోకుర్యా
త్పునఃపాణిగ్రహాయదా । పితౄన్నాందీముఖశ్శార్ధః నోక్త స్తస్యమనీ
షిభిః ॥ ఉక్తకాలేవివాహంగం కుర్యాన్నాందీముఖంపితా । దేశాంతరే
వివాహశ్చేత్తత్రగత్వాభవేదిదం ॥ నాందీముఖంవివాహదా శ్రాద్ధే
పాకపరికియా । నిమంత్రణంవాశ్రాద్ధేషు ప్రారంభఃస్వాదితిస్మృతిః ॥
మాతుఃశార్ధంతుపూర్వంస్వాత్పితౄణాంతదన స్తరం । తతోమాతా
మహదీనాం వృద్ధాశ్రాద్ధత్రయంస్మృతం । నాందీముఖేవివాహేచ
ప్రసితామహాపూర్వకం ॥ నామసంకీర్తయేద్విద్వా నన్యత్రపితౄపూ
ర్వకం । అస్మద్రూపంతిలాకోదర్శా నపనన్యంతథైవచ । నాందీశ్రాద్ధే
త్యజేద్విద్వా వృద్ధపూర్వంతుసర్వదా ॥ ఉపాయనాదిస్సానాంత
కర్మస్వభ్యుదయకియాం । పితాకుర్యాత్తదూర్ధ్వంతు పరిణేతా
యథావిధి ॥

అథాపరోవిశేష : .

శ్లో॥ నాందీశాగ్రంధంపితాకుర్యాత్పుత్రీపుత్రీవివాహయోః ।

ఉత్తరేషువివాహేషు స్వయంకుర్యాత్తునాందికమ్ ॥

(ప్రమితపితృకస్య నాందీముఖే దేవతానియమః)

శ్లో॥ అసగోత్రఃసగోత్రోవా యతచార్యఉపాయనే ।

సమాపనీయపిత్రాదీ నుద్దిశ్యాఽభ్యుదయంచరేత్ ।

కస్యకాయాఅయంమార్గోమునిభిస్సముదీరితః ॥ (ఇత్యాపస్తంబః)

అస్యచ్చ .

శ్లో॥ ఉపసితౌతుపిత్రాదీ రభావేఽన్యంనియోజయేత్ । ఆచార్య
పితరస్తత్ర వృద్ధిశ్రాద్ధేతుదేవతాః ॥ పితైవోపసయేత్సత్రా తదభా
వేపితఃపితా । తదభావేపితృభ్యాశ్చ తదభావేతుసోదరః ॥ వివాహ
స్నానగోచానే నాందీశ్రాద్ధంవిధియతే । వరస్సైవతుకర్తవ్యం నసం
దేహఃకపర్దినా ॥

శ్లో॥ వివాహేకస్యకాయాశ్చ వరస్యాఽపిగృహేషుచ ।

నాందీశాగ్రంధంతుపూర్వేద్యు రవశ్యంస్మృతిశాసనాత్ ।

అథానేసోమయాగేచ తతశ్చాఽభ్యుదయంస్మృతమ్ ॥

మాతరిరజస్వలాయాఃవిశేషః .

శ్లో॥ నాందీముఖాస్తేయదిలగ్నపూర్వే వశోశ్చమాతాచరజఃస్వ
లాస్యాత్ । సచౌలమాంజీవ్రతబంధనంచ కుర్యాద్వివాహంనచ
సంశయోత్ర ॥

నాందీముఖనిమిత్తాని .

శ్లో॥ సీమంతవ్రతచౌలనామకరణే ష్వన్నస్యచప్రాశనే స్నానాథా
సవివాహయజ్ఞతనయోత్పత్తిప్రతిష్ఠాసుచా పుంసూత్యావసథప్రవేశన
సుతస్యాలోక నాద్యాశ్రమస్వీకారక్షితిపాభిషేకదమితా । ద్యుర్తాచ
నాందీముఖం సర్వర్థికరకర్మభ్యఃపూర్వేద్యుః సద్యసవవా । బ్రాహ్మ
ణాభోజయేదప్తాహిరణ్యేనాదనేనవా । తతఃకుర్యాత్స్వయంకర్మ
స్వగృహోక్తవిధానతః । ద్విజైరేవంసదాకార్యం నాన్యశాఖాను
సారతః । బహ్వల్పంవాస్వగృహోక్తం యస్యకర్మప్రచోదితం । తస్య

తావతిశాస్త్రార్థే కృతేనర్వంకృతంధవేత్ । గణశఃక్రియమాణానాం
మంత్రీవన్మాతృపూజనం । నాందీశాగ్ధంధవేదేకం హోమమంత్రాః
పుణక్ పుణక్ ॥

అపరోవిశేషః

శ్లో॥ యదిన ద్యేతుసంహృష్టే నాందీశాగ్ధకథంధవేత్ ।
దర్శశాగ్ధంతునిర్వర్త్య పృథ్విశాగ్ధమతఃపరమ్ ।

జీవపితృకన్యవిశేషః.

శ్లో॥ యేభ్యఃపవహితాదద్యా త్రేభ్యోదద్యాత్స్వయంసుతః । గ్రంథా
ప్రత్యేనాందీముఖే కర్మణీసంహృష్టే పితాయదాజీవతియన్యపుంసః ।
యేభ్యశ్చదద్యాత్స్వపితాచ తద్వ త్రేభ్యశ్చదద్యాదితిశాస్త్రసిద్ధం॥

శ్లో॥ యదాశిషాంస్మృతివిహితంహి వాచనం తదంతతోధవతివివా
హకాదిషు । క్రిమాయతప్త్యుచనయరాదికేషు తదైవతద్విజవర
భోజనంధవేత్ ॥

శాగ్ధద్యయమ్.

శ్లో॥ శ్రాగ్ధద్యయంస్మృతంవృథా వృథాశ్రాగ్ధత్రయంస్మృతం ।
ఏకైకస్యతుయుగ్మంస్యా న్మాతాగృహేతుగణత్రయే । వైశ్వదేవా
సత్యవసూ యుగ్మస్తుప్తిస్తయోరపి । లేవభాజశ్చతుర్థాద్యాః పితాగ్
ద్యాఃపిండభాగినః । నాందీముఖేతుపితర స్సప్తమామపరిస్థితాః॥

విశ్వేదేవాః

శ్లో॥ దక్షస్యమహితాసాక్ష్యే విశ్వనామపక్షీర్రితాః । తస్యాఃపుత్రా
మహావీర్యా విశ్వేదేవాస్త్రయోదశః । ఇష్టిశ్రాద్ధేదక్షక్రమాసంత్యై
వైశ్వదేవకా । నాందీముఖే సత్యవసూతీలే ధురివిహంచనా । పురూర
వార్ద్రీవౌచైవ సార్వజేనముపస్థితే । హేమశ్రాద్ధేధనురుచీ ససింజే
కాలకాముకౌ । ఏకోద్దిష్టేరుద్రసంజ్ఞో విశ్వేదేవాస్త్రయోదశః ॥

లౌకికాగ్ని కర్మాణి.

శ్లో॥ చౌలజాతకగోదాన స్నానోపనయనవృతం । లాజహోమః
సమితాకర్యం లౌకికాగ్నావితిస్థితః ॥

గంగాస్తరే.

శ్లో॥ ఉపాయనేవివాహేచ చాగ్పాకర్మజాతకే।
స్నానేవ్రతేషుచతుషః లాకికాగ్నావిధీయతే॥

ఔపాసనాగ్ని కర్మాణి.

శ్లో॥ పాకయజ్ఞేచసీమస్తే పుంసువేవాస్తు కర్మాణి ।
ఔపాసనాగ్నావేతాని కుర్యాదాగ్రయణంతథా॥
అథాపరోవిశేషః.

శ్లో॥ అష్టకాభ్యయనేచైవ గ్రహశాస్త్రప్రవేశనే । నవాగారశ్చతు
ర్థీచ నిత్యహూమస్తధేవచ । సీమంతోన్నయనంత్రాద్ధం సువనం
పార్వణంతథా । ఔపాసనాగ్నావేతాని కుర్యాదన్యానితాకికే॥

అధికారిభేదేనాగ్నిభేదః.

శ్లో॥ దుస్వప్నభీతోయదివాఽద్యుతేచ వివాహవహ్నాజుహుయా
ద్ద్రుహస్థః । సర్వాహితేతాకికపవకుర్యాద్యోబ్రహ్మచారీసచతాకికాగ్నా॥

కాలభేదేనకర్తవ్యకర్మాణి.

శ్లో॥ అన్నప్రాశనమాతిథ్యం వివాహంవాస్తుకర్మచ।
రాత్రావహనివాకుర్యాచ్చేషాణ్యహనికారియేత్॥

పీఠలక్షణమ్.

శ్లో॥ పట్నప్రాదేశమాత్రంస్యాద్ద్విసంచాగులిమాత్రకం।
ఆర్ధ్రాగ్రహసమాయుక్తమిత్యేతత్పీఠలక్షణమ్।

ఆసనలక్షణమ్.

శ్లో॥ ఆధారాదీశమస్కృత్య కుశాగ్రేష్వాసనంతథా।
అక్షతైర్వాకుశైర్వాస కల్పయేదాసనంనరః॥

సంహిలలక్షణమ్.

శ్లో॥ ప్రాదేశతాలగోకణ్డాస్తవ్యాదియుపేతతే ।

అంగుఠేనకనిష్ఠేన్యాద్వితిస్త్రిద్వానశాంగులః।

స్నానేకర్మణిచర్విత్ర అరణ్నిస్త్వితోబుధః॥

వితిస్త్రిస్తు తదర్థకే వితిస్త్రిన్యూనతో మానాదప్తహస్తోత్తరంనహి।

అంగుళప్రమాణం.

శ్లో॥ సహస్రకిరణావ్రశ్మి రణురేకంప్రచక్షతే । అణుత్రయసమాయుక్తం తిలమేకంప్రచక్షతే । తిలత్రయసమాయుక్తం యవమేకంప్రచక్షతే । యవత్రయసమాయుక్తం మానాంగులముదాహృతం । అరత్నిమాత్రంకుక్ష్విత ద్వానశాంగులమాత్రకం । అరత్నిద్వయసంయుక్తం హస్తమాత్రంప్రచక్షతే । హస్తద్వయసమాయుక్తం బాహుమేకంప్రచక్షతే । బాహుద్వయ సమాయుక్తం కోదండంతత్ప్రచక్షతే । కోదండస్యసహస్రేణ శ్రోతకంతత్ప్రచక్షతే ॥ గ్రంథాంతరే॥

శ్లో॥ తిర్యగ్యవోదరాణ్యస్తా ఊర్ధ్వావావీహయస్త్రయః ।

మానాంగులమితిపోక్త మథవాఽంగులిరంగులమ్ ॥

ఉల్లేఖనమ్ ,

శ్లో॥ సశర్కరాభిర్ననభై ర్నలోష్టైర్నచదారుణా । శర్కరాభిః పుత్రినాశో నభైర్బంధువినాశనం । లోష్టేన కులనాశస్స్యా ద్దారుణా వ్యాధితోభవేత్ ॥ తస్మాత్సువర్ణరజిత త్రామేష్వస్యతమేనతుశకతే నాఽథదార్భేణప్రహీణాంవాయవైస్సహ ॥ (శకలశబ్దఃశమీకావృషరః)

ఉల్లేఖన ప్రకారః.

శ్లో॥ అంగుష్ఠానామికాభ్యాంతు సంగృహీతేన సూత్రవిత్ ।

ఋజవస్సంతతం రేఖా విలిఖేత్తుయథావిధి॥

ఉల్లేఖననిమిత్తమ్

శ్లో॥ సర్వరత్నమయీభూమి స్సర్వతీర్థమయీశుభా ।

సర్వాషధిసమేతాచ కిమర్థముపలేపనమ్ ।

ఇంద్రస్యవజ్రేణహతో వృత్రాసురమహాఘటః ।

తస్యమేవోపశాచ్ఛన్నం తదర్థముపలేపనమ్ ।

రేఖాధిదేవాః

శ్లో॥ ప్రాగగ్రాణాంతు రేఖాణాం ముకుందేశపురందరాః ।

రేఖాణాముదగ్రాణాం బ్రహ్మవైవస్వతేందవః ॥

రేఖాకరణప్రకారః.

శ్లో॥ ప్రాచీఃపూర్వముదక్సంస్థం దక్షిణారంభమాలిఖేత్ ।

అథోదీచీపురస్సంస్థం పశ్చిమారంభమాలిఖేత్ ॥

తత్రాపఃస్పర్శనమ్.

శ్లో॥ శకలాదినిరస్యాఽప ఉపస్పర్శనమూచ రేత్ ।

చేదేనిరసనేభేదే కృతేత్వాత్మాభిమర్శనే ।

నైర్ముతేరాక్షసేరాదే పైతృకేవాఽప్యదీరితే ।

అమేధ్యకేశవేపాది స్పర్శేవాఽపఉపస్పృశేత్ ॥

ప్రోక్షణాదీనాంలక్షణమ్

శ్లో॥ అవాచీనేనహస్తేన కర్తవ్యంస్యానవోక్షణం ।

ఉత్తానేనతుహస్తేన కర్తవ్యంప్రోక్షణంభవేత్ ।

అవాఙ్ముష్టిప్రకారేణ అభ్యుక్షణమూదీరితమ్ ॥

శ్లో॥ అవాక్కురోఽభ్యుక్ష్యనిధాయవహ్ని ముత్సిచ్యతే వోక్షణ
తోయశేషం । ప్రోక్తాయమన్యన్నిదధా త్యుదగ్వాయథా బహిఃస్యా
చ్చపరిస్తరాణాం ॥

అగ్నిప్రణయనమ్.

శ్లో॥ హోమస్థానేపూర్వభాగే స్థిత్యావహ్నినిధాయచ । నమస్కృ
త్యతతోవహ్నిం హృదిధ్యాత్వాసమాహితః । పాణిభ్యాంపాత్రమా
దాయ వ్యాహృతీర్నిధాయచ తత్పతేపూరయోగోయం పూజనో
చ్చసువాసినిం గంధపుష్పాక్షతాద్యైశ్చ తతోవహ్నింసమంధయేత్ ।
అగ్న్యనయనపాత్రించ ఆర్ద్రంకృత్వాసమూహయేత్ । అకృతేభ్రష్ట
హోమస్స్యా దాయుస్తత్రీనపూర్యతే ॥

అథ దూషితాగ్నిః

శ్లో॥ ఉభాయాంచమహాగ్నౌచ శూద్రాగ్నౌవిధవానలే । శరావే
భిన్నపాతేవా కపాతేవోల్కుకేఽపివా అగ్నిప్రణయనంకుర్యా ద్వ్యధి
మృత్యుభయావహం । కేశకీటాడిసంయుక్త మమేధ్యస్పర్శనాదిచ ।
చితిసంస్పృష్టయానాది సంస్పృష్టకరణాదిచ । చర్మాఙ్గవనమాంసాది
పురీషంశుక్లమేవచ ఉచ్ఛిష్టశుక్లవర్ణాదీన్ నవహ్నావినియోజయేత్ ॥

హోమలక్షణమ్,

శ్లో॥ బహుశుష్కేంద్రనేచాగ్నా సుసమిధేవిధూమకే।
సాంగారేవేలిహనేచ హోతవ్యంనాఽన్యధాక్వచిత్॥

అగ్ని జ్వాల లక్షణమ్.

శ్లో॥ పిటకేనభవేద్వ్యాధిః శూర్పేణధననాశనం। పాణినామృత్యు
మాప్నోతి కర్మసిద్ధిర్ముఖేనతు । ముఖేనాపిధమన్యాది సంహితేనధమే
త్రతః । ధమసిమంతరేకృత్వా తృణంవాక్పామవవా । ముఖేనా
ఽగ్నింసమింధత ముఖాదగ్నిరజాయత॥

అగ్ని ధ్యానమ్.

శ్లో॥ అధధ్యానంప్రవత్యౌమి సాక్షాదగ్నేర్మహాత్మనః । ద్విశీర్షం
త్వేకహృదయం చతుఃశ్రోత్రింద్విదాసికం । అన్యద్వయంచపక్షేత్రం
పింగలంసప్తహస్తకం । మేషారూఢంచతుఃశృంగం బాలాదిత్యసమ
ప్రభం । ఉపవీతసమాయుక్తం జటాముకుటమండితం। దక్షిణేతుచతు
ర్హస్తం త్రిహస్తంవామపార్శ్వకే। స్రుక్సువౌచాక్షమాలాంచ అభ
యందక్షిణేకరే । తోమరంవ్యజనంచైవ ఘృతపాత్రంతు సవ్యకే।
స్వాహంతుదక్షిణేపాశేఽస్వ స్యధాందేవీంతపోత్తరే। దధానంపావకం
ధ్యాయే దిధంసర్వేషుకర్మసు॥

అగ్నిభిముఖీకరణం.

శ్లో॥ ప్రాజ్ఞుభోహితతోన్యాగ్నిఃప్రాజ్ఞుఖాశ్చైవఋత్విజః। ప్రాజ్ఞు
భిహిప్రణీతాచ కథంప్రత్యజ్ఞుభోభవేత్ । ఏషహిదేవమంత్రేణ
మంత్రీపూజేనవారిణా । హవ్యవాత్సలిలందృష్ట్వా భితఃప్రత్యజ్ఞు
భోభవేత్॥

అగ్ని భేదః.

శ్లో॥ అతఃపరంప్రవత్యౌమి యథాగ్నింప్యారయేస్మకేత్ । ద్వాశ్రిం
శద్భేదతోవహ్నిః ప్రోక్తఃకర్మాగతరాశ్రయాత్ । పావకోతాక్కి
హ్యగ్నిః ప్రథమస్సంప్రకీర్తితః । అగ్నిస్తుమరుతోనామ గర్భాధానే
ఽభిధీయతే । పవమానఃపుంసువనే సీమన్తేపుంసురస్తథా । శృంగీతు
శ్లోభనేనామ ప్రబలోజాతకర్మణి। పార్థివోనామకరణే భద్రోనిష్కరి॥

మణేస్సృతః । శుచిస్తుప్రాశనేప్రోక్తః సభ్యశ్చాలేప్రకీర్తితః । జాత
వేదోహ్యుపనయే సంభవస్తువ్రతత్రయే । గోదానేనామతిస్సూర్యః
సామ్యావతసమాపనే । పరిగ్రహోత్వానసఖః బ్రహ్మస్యాద్దాహ
పత్యకే । అన్వాహార్యేభవేద్రుద్రో విష్ణురాహవసీయకే । పూర్ణాహు
త్యామిదోనామ ప్రాయశ్చిత్తేకపీఠినః । వరదః శాంతికేప్రోక్తః
పాప్తికేబలవర్ధనః । వశ్యాధికేకామదోనామ కృష్ణావిద్యేషసాధనే ।
విద్యాదుచ్చాపితసూమః స్తంభనేపింగలఃస్మృతః । సితత్కర్మకృతే
నామ భేదాద్యజ్ఞానతోబలాత్ । యత్తుహోమ్యుండదాత్యత్రి తిత్స
ర్వంనిష్ఫలంభవేత్ ॥

అగ్నేఃసప్తజహ్వః

శ్లో॥ హిరిణ్యాకనకారక్తా కృష్ణాచైనతుసుప్రభా । అతిరక్తాబహూ
రూపా సప్తజహ్వఃప్రకీర్తితాః । వివాపేపశ్చిమాఽజహ్వ జాతకర్మణి
మధ్యమా । ఉపసీతోత్తరాజహ్వ యామ్యాచపితృకర్మణి । అగ్నే
యామ్యుగ్రికర్మాణి ఈశాన్యాశాంతికర్మసు । పూర్వదిక్సర్వదేవార్థ
మేతద్గోమస్యలక్షణం । సర్వద్రవ్యంహునేద్విద్వాక్ కనకాయాంస
మాహితః । సర్విద్రవ్యాహుతింహుత్వా సర్వపాపైఃప్రముచ్యతే ।
హిరిణ్యాయాంహునేదిద్ధ కనకాయాంఘృతంచరుం । రక్తాయాంమి
ధసీహూమః కృష్ణాయాంజలహోమకం । సుప్రభాయాంహునేత్స
క్తం సిద్ధార్థంబహురూపకే । తిలహోమోతిరక్తాయాం హునేదేవం
విచక్షణః ॥

శ్లో॥ సధూమఃకర్ణమిత్యాహుః సకృజ్జ్వాలాతునాసికే । ధూమ్ర
జ్వాలాభవేన్నేత్రే ప్రజ్వాలాతుముఖంసదా । కర్ణాహుతిర్దరిద్రంచ
మహాదుఃఖంచనాసికే । నేత్రయోః స్వామినోమృత్యు తృణే
సంవర్ధతేప్రియం ॥

పరిసమూహనమ్

శ్లో॥ కరేణతోయమాదాయ ప్రాగారభ్యుపదక్షణం ।

పరితోమార్జనంయత్త దాహుఃపరిసమూహనమ్ ।

పరిషేచనమ్:— (పరిధిపరి స్తరణపూజనేషు అంగులిప్రమాణం)

శ్లో॥ అష్టమేనవమేచైవ దశమైకాదశేతథా । నేచసంపరిధించైవ
స్తరణంపూజనంకృమాత్ ॥

అగ్న్యలంకరణమ్:— (మణిదర్పణే)

శ్లో॥ అగ్నేరభ్యర్చనంకుర్యాన్నామమంత్రైఃప్రయత్నతః । ఏకా
దశాంగులేదేశే స్థండిలాద్యాసమంతతః । అగ్నయేనమఇంద్రాద్యై
ర్దిశభక్త్యాప్రపూజయేత్ । హుతవహాయచాగ్నేయాం సమస్సర్వ
త్రయోజయేత్ । హుతాశినేచయామ్యాంచ వైర్ముత్యాకృష్ణవ
ర్మనే । పశ్చాద్దేవముఖాయేతి సప్తజహ్వయవాయవే । వైశ్వానరా
యోత్తరస్యామీశాన్యాంజాతవేదసే । ఏవంసంపూజయేత్పశ్చా
త్కార్యంకర్మసమారభేత్ ॥

పరిస్తరణవిన్యాసః

శ్లో॥ పరిస్తరణదర్భాంశ్చ పరిధినపిసంధిషుః । ఉదీచ్యానధరాకుర్యా
త్ప్రీత్యేకర్మణిమాపరి । అగ్నింపాదశభిర్ద్వైభిః పురతస్తుపరిస్తరేత్ ।
పరిస్తరణమన్యేషామేవంసంఖ్యావిధీయతే ॥

శ్లో॥ పాత్రాణాంతుద్విషట్కం స్యాత్ప్రీతీతాసాగనంతథా । అష్ట
భిశ్చాదనంతస్య త్రిభిర్భూమౌననంభవేత్ । చ్వాతుదర్భాపవిత్రంస్యా
త్తథాప్రత్యాసనస్యచ । సమ్మార్జనంతిభిర్ద్వైభిః కర్షవనస్యైకఉచ్యతే ।
పర్యగ్నికరణస్యైకమేవమష్టోత్తరంశతమ్ ॥

దర్భభేదాః.

శ్లో॥ విశ్వామిత్రాఃకుశాకాశాః శాలీమాంసవయాఃపునః ।

దూర్వాశ్చైవమునిశ్రేష్ఠాః సప్తదర్భాఃప్రీతీర్తితాః ॥

దర్భేషుస్త్రీత్వాదిభేదః.

శ్లో॥ అగ్రస్థూలంభవేన్నారీ మూలస్థూలంసపుంసకం ।

మూలాదగ్రంసమంపుంసాం దర్భాణాంచైవలక్షణమ్ ॥

శ్లో॥ వివాహేచైవపుండర్భాః స్త్రీదర్భాశ్చైవపుంసవే । అన్యకర్మ
సుషండుఃస్యాద్దర్భాణాంచైవలక్షణం । విచ్ఛిన్నాగ్రంత్రణంప్రీత
మవిచ్ఛిన్నంపవిత్రకం । ప్రాదేశమాత్రందర్భాశ్చ ద్విప్రాదేశఃకుశ
స్తథా । త్రిప్రాదేశఃపరిస్తీర్య అతఃకర్షవంత్రణంభవేత్ । బ్రహ్మయ

జేచయేదర్భాః యేదర్భాఃపితృకర్మణి । యజ్ఞభూమిషుయేదర్భాః
స్తేషాంత్యాగోవిధీయతే । జాతనామాన్నచాలేషు వివాహోపసయా
దిషు । గర్భహీనాశ్చయేవిప్రాః పుత్రహీనధనక్షయాః॥

పాత్రాసాదనమ్.

శ్లో॥ అగ్న్యైత్తనోరుదగర్భా స్సమ్యగాస్తీర్యతేషుహి । దర్వాన్వ
దీనిచపాత్రాణి తత్తత్కాలేషువిన్యసేతే । ద్వం ద్వం న్యంచితపా
త్యాని దర్వాన్వదీనిప్రయోజయేత్ । మానుషాణిసకృద్యోజ్యా
న్యైకకంపితృకర్మణి । దర్వాన్వజ్యపాత్యానిసకృత్ప్రయోజ్యవైకంకతీ
ప్రోక్షణభాజనీసుక్ । ప్రణీతపాత్రేణసహేధృదారూణ్యపస్తృతేశ్చ
ఽపిఘృతైశ్చదర్వాన్వ । ఇధృప్యాగోముఖగ్రింధం తత్సుగ్భాగేనియో
జయేత్ । తదేవనిపరీతంస్యా మత్తానంతువిధీయతే॥

పాత్రీలక్షణమ్.

శ్లో॥ ఖాదిరేణస్రువఃకార్యః పాలాశేనజహూర్భవేత్ । తదభావే
పలాశీస్యాత్ప్రీణీతాహూయతేనావిః । పాలాశంమధ్యమంపర్ణం సు
స్పృహచప్రకల్పయేత్ । పాలాశపర్ణాభావేతు అశ్వత్థంవిశ్వరూపిణం
అశ్వత్థవృక్షపర్ణైస్తు స్రుక్సుప్రపరికల్పయేత్ । అజ్యప్రోక్షణపాత్రాణి
జాత్యేకంపాత్రముచ్యతే । విపర్యయేణకృత్వాతు కన్తురేవవిపర్యయః॥

వా॥ అష్టపాత్రనిష్ఠోరామేశ్వరః— (అతినిశేషః) బహ్వ్యైశ్చ
రునైకర్మాణీధృవంతీతి వచనాదన్యధాచర్వభావే ప్రతీతమిదంభవతి
చర్వాజ్యస్థాత్యా ప్రోక్షణ పూర్ణపాత్రే స్రుక్సుప్రపరికల్పప్రసరంచేతి
చత్వారిద్యంద్వాని స్థాలీపాకానాంతస్య ప్రసరస్య బద్ధహిస్సమంజ
నాదిసంస్కారఃస్యాదిదం తండుస్వామీ జగాదస్మాత్తానాంచ కర్మణాం
ప్రోక్షణీస్త్వస్కారం ప్రణీతాప్రణయనం స్రుక్స్రువ సమ్మూర్జసమితి
దర్శపూర్ణమానసమ్రాక్షీమితి — ఇతి పాత్రాసాదనమ్

పవిత్రలక్షణమ్.

శ్లో॥ సమేద్యేస్థాల్వైష్ట్యాభ్యాం సాన్త్రేప్రాదేశసమ్మితే । పవిత్రే
గ్రంథితేజ్ఞేయం వైవేకర్మణిచోదితే । సాగాగిత్రిణిప్రాదేశ సమ్మి
తానిసమానిచ । వైకమూలాన్యబద్ధాని పవిత్రాగిణీపైతృకే విశ్వే

దేవేషుడైవత్వాత్పవిత్రేద్వేసమేఖలు । శాస్త్రాంగత్వాదబద్ధేచ
సర్వమస్యత్సమంభవేత్ । సమిత్పవిత్రంవేద్యంచ త్రయఃప్రాదేశ
సమ్మతాః । ద్విస్తావదిద్ధంకుర్వీత త్రిస్తావత్పరిధిఃస్మృతః ।

శ్లో॥ అప్రచ్యున్నాగ్రకౌదర్శా భింభాత్పాదేశసమ్మితౌ । అంత
ర్ధాయత్పణంవాపి కాష్ఠంవాననభేనతు । ఏవంసర్వత్రీకుర్వీత దర్శా
ణాంధేద సేతథాప్రోక్ష్యాద్భిస్సముస్మృజ్య కృత్వాచబ్రహ్మబద్ధనమ్॥

శ్లో॥ పవిత్రేప్రోక్షణీపాత్ర ముదగగ్రేక్షిషేజ్జలం । ఉనియపశ్చా
దారభ్య ప్రోక్షణ్యత్పవనంభవేత్ । అంగుస్తానామి కాభ్యాంతం
పాణ్యోరుత్తానతఃపుథక్ । గృహీత్వామూలమగ్రంచ త్రిరుత్పవన
మాచరేత్ । ఏతతోష్ఠీక్షణపాత్రాది త్రిరుద్యస్యసమానకం । ఆద్య
స్యపునరానారా దన్యత్సర్వంసమంత్యహ । పూర్ణపాత్రస్యచాద్యస్య
ప్రోక్షణస్యతథైవచ । పశ్చాదుపకృమంకృత్వా పూర్వముత్పావయే
ద్ధుివం । ఆద్యస్యోత్పవనంతద్య దుపక్రమవిధానతః । వ్యావృత్యపూ
ర్వతస్సమ్యక్పునరాహారమాచరేత్ । కృత్వోత్తానానిపాత్రాణి విస్ర
స్యేద్ధంతంతజ్జలైః । ప్రోక్షయేత్తానిసర్వాణి ప్రణీతాఃప్రోక్షణీసమాః ।
ప్రోక్షణార్థానిపాత్రాణి ప్రోక్షయేతోష్ఠీక్షణీజలైః । ప్రణీతామోక్ష
పర్యంతం నస్పృశేతోష్ఠీక్షణీజలం । ప్రణీతాహ్వానిపాత్రాణి ప్రోక్ష
ణమతఃపరమ్॥

పూర్ణపాత్రీస్థానమ్.

శ్లో॥ పాత్రాగ్నోర్మరంతరంయత్త ద్విపంచాంగుళ మాత్రకం ।
పూర్ణపాత్రీస్యతత్స్థానం కపర్ద్యాదిభిరీతం । పాత్రేభ్యస్తూత్తరం
యత్తు నేష్యతేదోషదర్శనాత్ । హోమసూరక్షణార్థాయ దోషాణా
మపిశాంతయే॥ బ్రహ్మసనలక్షణమ్.

శ్లో॥ అగ్నేర్దక్షిణదేశేతు బ్రహ్మణముపవేశయేత్ । కులీనంవేదసం
పన్న మాచారజ్ఞంతపస్వినం । షట్కర్మనిరతంశాంతం దయాలుంచ
జితేంద్రియమ్ । దక్షిణాదిశమాశ్రిత్య యమోమృత్యుశ్చత్తిష్ఠతి ।
తదీయదోషహరణే సమర్థంశాంతతేజసం । అగ్రామయాజకంశుద్ధ
మప్రతిగ్రహణీలువం । అసూయూరహితంసత్యం సదాసజ్జనసేవిసమ్॥

అనిరూఢోఽగ్నిః.

శ్లో॥ నిరూఢోయోవిభక్తోఽగ్నిః యఃపరిస్తరణాదృహిః । అనిరూఢఃసవిజ్ఞేయః యఃపరిస్తృతిమధ్యగః । వహ్నిస్తరణయోర్మౌర్ధ్వేయదిస్యాదాజ్యశోధనం । సమూఢోనరకంయాతి సర్వకర్మబహిష్కృతః । (అత్రివిశేషః) వివాహచాలసీమంతస్యాధ్యాయవ్రతకర్మసు । స్నానగోదానసంధానే ఆజ్యసంస్కారమస్తరే । వాస్తుహూమేచాగ్రయణే శాంతిహోమేవహుత్పజే । ఉపనయనాదినర్వేషు సపరిస్తరణాదృహిః॥

ఆజ్యసంస్కారః.

శ్లో॥ అవిచ్ఛిన్నంయథాస్యాత్తు తథోదీచోనిరూహ్యచ ।

అంగారాంస్తేష్యధిశిత్య సంస్కార్యాద్విధిపూర్వకమ్ ।

గ్రంథాస్తరే.

శ్లో॥ అథాజ్యపాత్రమాదాయ నిరూఢాగ్నానిధాయచ । ఉదగగ్నేర్నిరూఢేషు అంగారేషుచభస్మసు । అప్రచ్ఛిన్నాచదర్భాగ్రాభిత్వాచైవవిధానతః । పవిత్రేవచ్చసంస్కృత్య ప్రత్యస్యేదితిహిస్సృతిః । మధుకైటభనామానౌ ద్వావేతావాజ్యహరిశౌ । తయోఃపరిహారధాయదర్భాగ్నిద్వయమన్యతః । ఏకాంగారంభవేన్మృత్యుః ద్వామాతుశ్చభవేన్మృగం । అథత్రీనుగంగారాక కర్మతఃకర్మధారయేత్ ॥ —

శ్లో॥ పతన్తిరాక్షసాహ్యజ్యే పర్యగ్నికరణేఽకృతే । తద్దోవపరిహారార్థం దర్భాగ్రేప్రక్షిపేమ్మధః । అత్రాఽవద్యోతనంచైవ పర్యగ్నికరణంతథా । నిరూఢోదేవవహ్నాతు కర్తవ్యం సంభవేనతి । నిరూఢాద్యదితేస్యాతాం తయోఃశేషంచతత్క్షిపేత్ । ప్రధానాద్యదితేస్యాతాం తయోఃశేషంబహిష్కేషేత్ । త్రౌకుశాగ్రాకగ్నిమాల్లావస్యవహ్నాక్షిప్త్వా జలంస్పృశేత్ । ఆజ్యాంతర్హితదర్భాగ్రే ప్రోక్ష్యాగ్నాప్రహరేత్తథా । ఆజ్యసోమ్యేవనంకుర్యాత్కపర్తిస్యామి నోమతం । ప్రత్యూహ్యప్రసరంగారాక మహ్మతాజ్యంయథావిధి । పవిత్రేప్రహరేత్పశ్చాదనుశబ్దాఽనుసారతః । వహ్నాసునిక్షిపన్నగ్రే మధ్యమేచవినిక్షిపేత్ । మూలేచప్రహరేదేత దనుశబ్దస్యలక్షణమ్ ॥

సుక్కువసమ్మార్జనమ్,

శ్లో॥ వామేనప్రథమాందర్విం ద్వితీయాందక్షిణేనచై । దర్భస్స
హైవసంగృహ్య హస్తాభ్యాంప్రతితప్యచ । వామాంగులీఘతేదర్వాన్వి
ధారయేత్క్రమశోబుధః । ద్వితీయాముపరిష్టాత్తు ప్రథమామధ్యవచ ।
వామేతరస్థదర్భాగైః స్రువమంతఃప్రదక్షిణం । సమ్మృజ్యాఽథదర్భా
గైః బిలంకుర్యాత్ప్రదక్షిణం । దర్భమూలైస్తుతద్దండం స్థానంహస్త
సమంతతః । దండమూలముపక్రమ్య మధ్యగుల్ఫప్రదక్షిణం । సమ్మృ
జ్యచేతరాందర్విం పుష్కమేణాత్రధారయేత్ । పూర్వవత్తాంశ్చ
దర్భాగైః త్రిసమ్మృజ్యాఽథమధ్యతః । దర్విమూలముపక్రమ్య
ప్రాచీనమ్మృజ్యయత్నతః । తదగ్రాన్ములపర్యస్తం ప్రతీచీంబహిరప్య
థః । దండంపూర్వవదత్రాఽపి సమ్మృజ్యఽథయథాకృమం । దర్వాన్వి
గృహీత్వాహస్తాభ్యాం పూర్వవత్ప్రతితప్యచ । కుశైఃసంప్రోక్ష్యతే
దర్వాన్వి నిధాయాఽథయథాకృమం । దర్భానన్నిస్తుసంస్పృశ్య వహ్నీ
యత్సేన హవయేత్ ॥

ఇధృలక్షణమ్.

శ్లో॥ సమితాఽష్టస్యచేద్యస్య పరిధిసాయథాక్రమం । స్థౌల్యంప్ర
మాణంవిజ్ఞేయం వృథవాక్యానుసారతః । కనిష్ఠికాగ్రపర్వణ్యోయావత్
స్థౌల్యంప్రతీయతే । తావత్స్థూలంసమితాఽష్టం గృహ్యభాష్యాద్వి
నిశ్చితం । తద్దేవాఽనామికాగ్రస్య చేద్యకాష్టస్యమానతః । శిష్టాం
గులిత్రికస్థోర్ధ్వ మానాఃపరిధయఃఖలు । తత్త్రాఽపితారతమ్యాది కని
ష్టాదిక్రమాద్భవేత్ । సమిత్యవిత్రంవేదిశ్చ త్రయఃపాదేశసమ్మితాః ।
ద్విస్తావదిద్ధంకుర్వీత త్రిస్తావత్పరిధిఃస్మృతః । ఆయామేనేద్యసమిధం
పాదేశద్వయముచ్యతే । వితస్తిమాత్రమధవా సంఖ్యయాచై కవిం
శతిః । త్రియఃపరిధయోఽత్రద్వే ఆఘారసమిధావపి । అనూయాజ
సమిత్యైకా ఇద్ధంపంచదశస్తథా । యత్రేద్యసాధనంతత్ర సమిత్యన్న
హనంక్షిపేత్ ॥

శ్లో॥ స్వతఃసుష్కంమృత్యుకరం కృశంవ్యాధికరంభవేత్ ॥ సంవృ
తంకలహంచైవ సూలముద్వేగకారకం । భగ్నంకించిత్త్వగ్నియక్తం

పత్నీనాశకరంభవేత్ | స్ఫుటితంతుయథాకామం హన్యాత్తత్పశుబం
ధవాన్ | అతిదీక్షుంచహస్వంచ ధననాశకరంభవేత్ | స్వప్రమా
ణాతిహాస్వంచే దపత్యస్యవినాశనమ్ ||

శ్లో॥ పలాశఖదిరాశ్వత్థ వై కంకతశమీవతాః | వేణుదుంబర
బిల్వాద్యా గ్రాహ్యస్సర్వత్రశోభనాః | ఏషాండ్రుమాణాంశాఖాశ్చ
స్కంధపర్వవివర్జితాః | ప్రాదేశమాత్రాఃసత్వకాః ఋజవో
దోషవర్జితాః ||

శ్లో॥ పక్షశుద్ధంపలాశంచ బౌదుంబరదినత్రయం |

త్రిదినంపిప్పలంనాపలు రపామార్గంతుతద్దినం |

ఖాదిరార్కకుశాదూర్వాశమ్యతాత్కాలికాభవేత్ ||

శ్లో॥ సమిత్పుష్పకుశాదీని బ్రాహ్మణఃస్వయమాహరేత్ | శూద్రా
సితంసనుషిరం త్యజేన్బంధవినాశనం | శూద్రాస్తైఃక్రయక్రీతైః కర్మ
కుర్వకపతత్యధః | విద్యుద్ధగ్ధాకంటకితా సన్నిధ్యాంశ్చవర్జయేత్ |
హస్తకృత్తాఃస్వయంశుష్మా విక్రతాఃపతితాదిభిః | మలాన్యమేధ్య
లిప్తాశ్చ సమిధోదోషదామతాః ||

పరిధ్యాసాదనమ్.

శ్లో॥ దక్షిణోత్తరయోర్ములే మధ్యమస్వయథాక్రమం | ఉపరి
ప్రాదధస్తాచ్చ నిక్షిపేత్పరిధిచ | సవ్యోత్తరకరేణాత్రి గృహీత్వో
ర్ధ్వంసమిద్వయం | యుగపస్త్రధ్యమంస్పృష్ట్యా పరిధింహుతభగ్దిశి |
ఊర్ధ్వంసంస్థాప్యవిధివ ద్రుద్రదిశ్యేనమేవహి | సర్వత్రాఽఘోరసమిధా
వేపమేవేతిసూత్రతః ||

పరిషేచనమ్.

శ్లో॥ అదితేఽనుమన్యస్వేతి పరిషిచ్యయథావిధి ||

(యథావిధిఅగ్నిమేవం పరిషించేదిత్యర్థః)

గ్రంథాంతరే.

శ్లో॥ పరిధింతథాతత్రి పరిస్తరణామంతర్నినధ్యాత్పరి షేచనంచ |
కుర్యాత్తయోరస్తరసవిద్వాక్ కపర్దిశిష్టైర్విహచేనముక్తం | పరిషిం

చేదేవమగ్నిం పరిధ్యాదీకావిసర్జయేత్ । ఏకాదశాంగులీదేశే దశమే
సవమే ఽష్టమే । స్థండిలాదర్చనంబర్హిః పరిధిః పరిషేచనమ్ ।

ఇధ్య ప్రక్షేపణమ్

శ్లో॥ ఇధ్యాసాదన దేశేనూ యాజనన్నహసంక్షిపేత్ । దక్షిణే
నాఽథహస్తేన ఆదాయేధ్యంత్రిపంచకం । సవ్యహస్తేన తత్సర్వం గృహీ
త్వాఽథ యథావిధి । ఏకం ద్వేగణయిత్యైవ చేధ్యం పంచదశైవ తు ।
సుగ్రీవేణాజ్యంగృహీత్వా ఽథ చేధ్యదాహుణీసేచయేత్ । ఆసనాత్కిం
చిదుత్థాయ తత్స్థిర్యాహృతైస్సహ । అనుజ్ఞాతస్తతస్తూష్ణీ మిధ్యా
ధానం ప్రకల్పయేత్ । హస్తాభ్యాంచ గృహీత్యైవ ప్రహరేదుపవిశ్యచ ।
సమిత్సన్నహనేచైవ సగ్గస్సావంతధైవచ । అఘారేచేధ్యాధానేచ
స్వాహాకారంతువర్జయేత్ ॥

ఆఘారహోమః

శ్లో॥ ఆఘారహోమేచసకృ ద్వైహిత్యాదర్వావృహుతిః స్వాదృజ
సంతతంచ । స్వాహాదివర్జంజహుయా ద్యధావదానీసవ వేతికపర్దినోక్తం ।
ఆఘారహోమప్రథమే ద్వితీయదర్వావృచసకృద్వైహిత్యా । ప్రక్రమ్య
కోణేపవనస్య దిశ్యాముపర్బధాయాంతు హునేచ్ఛతూష్ణీం । ద్వితీయ
మైద్రంనిర్ముతేచ కోణేప్రధానదర్వావృచ సకృద్వైహిత్యా । ఆశాం
గిరిశస్యహునే చ్చుతద్వదాఘార యోర్నిర్ణయ ఏవమేవ ॥

అథ చతుషీ

శ్లో॥ అథాజ్యభాగౌజహుయా త్వాంస్థావర్థచతుషీ ఇతి ।
తయోరుత్తర ఆగ్నేయో దక్షిణే సామ్య ఉచ్యతే ॥

అథ ముఖా హుతిః

శ్లో॥ అగ్నిమధ్యేచజహుయా స్తుఖాహుతిరితిస్మృతా । తైత్తిరివాఽ
న్యాశ్చ హోతవ్యాః పశ్చిమే త్వాజ్యభాగయోః । కర్మస్వాషధిమధ్యేచ
వ్రతేషుహి చతుర్వపి । ముఖాహుతిగవశ్యంహి సర్వాచారైస్సు
నిశ్చితా । ముఖాహుతిర్హియత్ప్రస్యా త్పుచితతైత్తిరివహావయేత్ ।
సకృద్వైహిత్యాతత్రాఽపి సుగ్రీవేణేతి వినిర్ణయః ॥

శ్లో॥ సంస్కారకస్తుసర్వత్ర తిష్ఠేను తరతస్సదా! సంస్కార్యః పునః
పోవాదథ స్త్రీవాదక్షిణతస్సదా । ఇయంవ్యవస్థానిర్ణీతా కపర్దిప్రము
ఖైరిహ । స్మార్తకర్మసుసర్వత్ర తస్మాదేవంహికారయేత్ ॥

స్రుప్సృషభారణలక్షణమ్.

శ్లో॥ అగ్రేధృత్యాతువిఫలం మధ్యేధృత్యాప్రజాక్షయః । మూలే
తుమ్రయతేహాతా స్రువస్థానంకథంభవేత్ । అగ్రాన్యధ్యేగ్రమ
ధ్యేచ మూలాన్యధ్యేగ్రమధ్యతః । సృవస్తుధార్యోవిద్యద్భిః సర్వకా
ర్యార్థ సిద్ధయే । మూలమధ్యమమధ్యస్థ మంగుళీమధ్యమంతథా । ప్రస్థో
దాయతథాకుర్యా త్పుత్రపౌత్రప్రవర్ధనమ్ ॥

ఆహుతిలక్షణమ్.

శ్లో॥ సకారేనూతకంవిద్యా ద్వకారేరిపునరపం । హాకారేవ్యాధి
వీడాచ ఆహుతిఃకుత్రదీయతే । త్రీవర్ణానామ్యగుచ్ఛార్య ఆకారే
చాహుతింపలునేత్ । తస్యాయుష్యంశ్రియంవిద్యా ద్భృహ్మణోకే
మహీయతే ॥

ఆహుతిప్రమాణమ్

శ్లో॥ పాణ్యాహుతిర్ద్వాదశ పర్వపూరికా పక్వాహుతిర్బాదరికప్ర
మాణా । ఆజ్యాహుతిర్మాపనిమగ్నధారా హుతాశనస్యోపరిద్వాదశ
శాంగులా । అన్నమంగుష్ఠమూత్రేణ లాజాముష్టిమితాస్తథా । తిల
సర్వససక్తానాం శుక్తిమాత్రప్రమాణకమ్ ॥

హోమముద్యుతలక్షణమ్

శ్లో॥ హోమముద్రాస్త్రయఃప్రోక్తా మృగీహంసీచసూకరీ । మధ్య
మానామికాంగుష్ఠైః సర్వకార్యేమృగీస్సృతా । తద్దశిమధ్యమాంగుష్ఠైః
హంసీశాంతిక కర్మసు । సూకరీచోగ్రకర్మాణి సర్వైరంగులిభిఃసృతా ।
ముద్రాహీనంతుయగ్ధోమం తద్దోమంనిష్కలంభవేత్ । సమిధంహంస
ముద్రాచ ఆజ్యంతుమృగముద్రికా । చరోస్తుసూకరీముద్రా ఏతా
ముద్రాః ప్రదర్శితాః ॥

స్రువాహుతి:.

శ్లో॥ ప్రథమాఘారహూమశ్చ ప్రధానాహుత్యనస్తరం | యన్తో
తవ్యంతుతత్సర్వం స్రువేహోక్తంకపద్ధినా | పూర్వాఘారోజయాద్యంచ
ప్రాజాపత్యంచవ్యాహుతి: | సాహిత్రయోదశేచైవ ప్రాయశ్చిత్తా
హుతిస్తథా | స్రువేణైవతుకర్తవ్యం నసందేహ:కపద్ధినా | యత్రసు
వేణహోమ:స్యాత్తత్త్రైవంజహుయాద్భుతం | తేనైవాజ్యంగృ
హీత్వేతి నిశ్చిత్వోక్తంకపద్ధినా॥

శ్లో॥ ద్వితీయాఘారహోమశ్చ ప్రధానాఘారయస్తథా | ఆజ్య
భాగాతుసర్వత్ర స్రుచాహోమ:కపద్ధినా | స్రువేణైవాజ్యమాదాయ
స్రుచిసంపూర్వహవయేత్ | యత్రసుచాచహోమ:స్యాత్తత్త్రైవం
హవినిర్ణయ:॥

తిష్ఠద్దోమ:.

శ్లో॥ తిష్ఠద్దోమాప్రవత్యోమి పూర్ణాహుతిపురోగమా | ఆఘా
రస్సుచ్యవవాన్య: ఫలీకరణమేవచ | ఔదుంబరగతోహూమో
లలాటేహోమఏవచ | లాజానాంచ తథాహోమో వివాహేషు
నసంశయ:॥

గ్రంథాంతరే.

శ్లో॥ ఫలీకరణహోమశ్చ జాతకర్మణీర్త్యతే | సామ్యవ్రతేసమి
ద్దోమ ఏంద్రాఘారస్తధైవచ | పూర్ణాహుతిశ్చశ్రౌతేహి లాజహో
మోవివాహకే | చతుర్థామాజ్యశేషేణ యోహోమోన్యేవివా
హకే | వధ్వా:శిరసిచోంకార చతుర్థ్యంతంలలాటకే | వ్యాహుతీభి:
సహోమశ్చ తిష్ఠన్నేవనసంశయ: | ద్వితీయాఘారహోమశ్చ పూర్ణా
హుతిరితిద్వయం | శ్రౌతకర్మణితిష్ఠంత్యా త్నైరేతసీనఏవహి |
దర్వాచవిహితోహోమ: స్మార్తకర్మసుయత్రైవై | తత్రాసీనేనహో
తవ్యం పరిభాషావిధానత:॥

అనూయాజసమిదిధ్యసన్నహనప్రక్షేపణమ్.

శ్లో॥ సమిత్యన్నహనంకుర్యాత్ప్రధానాహుత్యనస్తరం |
నత్యన్యథేతివిశ్చిత్వ తత్త్రైవోక్తంకపద్ధినా॥

అథాఽపరః.

శ్లో॥ యదస్యమంత్రేతువురోఽథవాస్యాజ్ఞయాదిహోమా నధవవ
వాస్యాత్ । సమిచ్చతత్సన్నహనంచ కుర్యాదితోఽన్యథా తత్రసకాల
ఇష్టః । అనగ్నిముఖస్యసమిధ మగ్నా వేవక్షి. పేదిహ । రుద్రా యాస్యాత్
క్షిపేవగ్నా నితితంతిచరాయచ । సమిధంతన్యసన్నాహ మద్విఃసం
స్పృశ్యనిక్షిపేత్ । అగ్నావమంత్రకంస్మారే దేవముద్దిశ్యసంత్యజేత్ ।
ఋత్రయత్రేధ్యతంతిస్య తత్రతత్రైవమిష్యతే॥

జయాదిహోమః

శ్లో॥ పూర్వమానస్వయాదగ్నేన ధానితిఃజయాదికాః ।
మతాంతరేణకేనాఽపి కేచిన్నేచ్చన్తిసూరయః॥

ప్రయోగసారే.

శ్లో॥ మాసత్రయాత్పూర్వశ్యదిత త్రికుర్యాత్పూర్వమానమగ్నేర్న జయా
దిహోమః । కుర్యాజ్ఞయాదీంశ్చతతఃపరస్తా తత్సర్వపూర్వేద్యురపా
స్యహోతా । చిత్రాదిమంత్రేషుయథాక్రమేణ మంత్రాద్విశబ్దాదిహితం
తుదైవం । అభ్యాతహోమేషు తదాదితశ్చ వదత్రయేణాభిహితంతు
దైవం । పితృాదిహోమేపితరః పితామహఃపరేవరే చాఽపిత తస్మితా
మహః । విశ్వేచదేవాఅథవాఽత్రదేవతాః పరంరాష్ట్రభృతఃక
మేణ । స్థితేతాతేత్యజేనత్ర విషమస్యపదత్రియం । పితామహోయు
గ్మసంస్థా ఉభయోర్జపవచ॥

గ్రంథాంతరే

శ్లో॥ యత్రజీవన్తిపితృద్యా స్యేషహోమోనవిద్యతే ।
యోషాంశ్చివతియద్యేకస్తచ్చబ్ధంతువిలోపయేత్ ॥

రాష్ట్రభృద్ధోమః

శ్లో॥ తృతీయేనచతుర్థేన పదేనాభిహితంతుయాత్తృతీయేనచతు
ర్థేన పంచమాషష్టకాలపి । పర్యాయేషుచపూర్వేషు దేవతేచవిదు
ర్బుధాః । పర్యాయేషుద్వితీయేషు దేవమాషసరస్పృతం । తత్రపూర్ణ
పదాకైశ్చ సారంభువనహోమకే । భువనస్యపతిర్వాత్రీ ప్రజాపతి

యథావివ । ఆపస్తంబమతానాంతర రాష్ట్రభృత్యర్హకర్మసు । అపృథ
గ్నోమకాలస్య స్వసంజేహాకపద్ధినా॥

శ్లో॥ మాంజీస్నాతకగోదాసే వృషాత్సగ్గేషుచాలకే ।

వేదప్రతేషుచతుషా వృథకుర్వాజ్జయూదికా॥

జయూదికానితిరాష్ట్రభృద్విషయమ్,

శ్లో॥ అయుగ్యేష్యేవహోమేషు వ్యస్తా రాష్ట్రభృతోవిదుః ।

యుగ్యేషుసర్వహోమేషు అచ్యుథకృత్తితైతాః॥

గ్రంథాంతరే.

శ్లో॥ గోదాసచాలోపనయప్రతేషు స్నానాఽగ్ని సంధానకపుంసు
వేషు । ఉత్సర్జనోపాకరణప్రతిష్ఠా చిత్రేషుతేరాష్ట్రభృతోవిముక్తాః॥

(చిత్రేష్వితిప్రాయశ్చిత్రేషు విముక్తాశ్చతినస స్తిత్యర్థః)

జయూద్యగ్నిముఖకర్తవ్యకర్మాణి

శ్లో॥ వివాహేయదృతేప్రాయశ్చిత్రేగేహప్రవేశనే । సమావర్త
నసీమంత చాలపుంసువవాస్తుషు । చతుర్థహోమోపనయే తచ్చతు
ర్థాంతథైవచ । ఆగ్రయణేసర్వబలా వగ్నిముఖంజయూదయః । అష్ట
కాసుచదధ్యన్న హోమేశానబలావపి । వృషాత్సగ్గేచసంసగ్గే గోదా
నాఖ్యవ్రతేతథా । అధ్యాయోపాకర్మాణీచ ప్రతేషూత్సర్జనేషుచ ।
ముఖాహుతిశ్చాగ్నిముఖం కర్తవ్యాశ్చజయూదయః॥

జయూదివర్జ్యకర్మాణి

శ్లో॥ సర్వబలుత్సర్జనేచ మాసిశ్రాద్ధాదేతథైవచ । గృహస్థాణావి
రోహాది ప్రాయశ్చిత్రేషువైతథా । పార్వణ్యహోమేనాఽగ్నేయ స్థాతీ
పాకేజయూదయః । విద్యతేఽగ్నిముఖంచైవ తథైవాఽతిముఖాహుతిః॥

గ్రంథాంతరే

శ్లో॥ ఆగ్నేయాగ్రియణేశాన మాసిశ్రాద్ధాప్తకాసుచ ।

దధ్యంజలిసపింజాఖ్య క్రియాసునజయూదయః॥

స్విష్టకృష్ణోమః

శ్లో॥ ఉక్తాముఖాహుతిర్యత ప్రధానాహుత్యన న్తరంతతాగ్నేయే

స్విప్తుకృతే స్వాహాతిస్విప్తుకృత్యునేత్ । స్థాలీపాకేషుసర్వేషు చతుర్థైవ
విశేషతః । స్విప్తుకృష్టహుమాద్విద్వాన్నాన్యధేతి వినిర్ణయః ॥

లేపకార్యమ్.

శ్లో॥ శ్రౌతేసమంత్రకంతుర్యా తస్మైర్తనర్మణ్యమంత్రకం । బహిః
స్సమంజసంచేతి పూర్వాచార్యైర్విభాషితం । అభ్యజ్యదర్వాప్యపరిశీ
ప్రవక్ష్య మాణప్రకారేణ సమంజసం స్యాత్ । యతఃప్రయోగార్థసమ
స్తదర్పైరాజ్యార్థపాతే । స్రుచిచస్రువేన । దర్వాప్యమనత్త్యగ్రహణే
తరస్యాంమధ్యసమూలం త్రిహాపివాద్యః । పక్షేద్వితీయసప్తదేవ
మూలం ద్వితీయదర్శంపరిధిప్రహారః ॥

పరిధిప్రహరణమ్.

వా॥ తత్రాప్యత్రార్థస్యాగ్ర మంగా శేషాహోహాతీప్త్యుక్తతీప్త్యుక్త
వప్రహరేత్ । శ్లో॥ పృష్ఠాత్పమధ్యమంపరిధి మితరా యగపక్షిపేత్ ।
దహన్వామపరిధ్యగ్ర మంగా శేషాచహోహతి । ప్రతేషుసునసేచైవ
తద్దేవాధ్యయనేమథ । పరిధిప్రహరణంతుర్యా లేపకార్యంసవిద్యతే ।
అహారసమిధావగ్నా సర్వకర్మసునితీపేత్ । అదధాతీతినామధ్యా
న్నిశ్చిత్యోక్తకపర్దినా ॥

పరిధిప్రహరనిషేధస్థానేశమ్యాః.

శ్లో॥ జమాద్యాశ్చాహుతీస్తు త్వా శమ్యానాంచవిమోచనం । పశ్చి
మాయాంతపుర్వంస్వా దన్యయోన్యగవత్తతః । ప్రతేషుశాంతి
హూమేషు విభ్రష్టేష్టాన్వసోత్సృజే । చగోప్రధానకేచైవ శమ్యా
లైవనసంశయః । ప్రధానహూమేయద్వతాదిహోమేప్రవేశహో
మేచ చతుర్థిహోమే । అంత్యస్ససమ్మగ్నృదయస్య సర్వత్యేషుశమ్యాః
ప్రవదన్తిత్వజ్ఞాః । చౌలగోదానసీమస్త స్నానోద్వాహోపనాదిషు ।
ప్రాయశ్చిత్తేప్రహరణం సప్రహారస్సువనేధవేత్ ॥

సగ్గప్రహరణమ్.

శ్లో॥ స్రువాగ్రంస్రుజ్యగ్గోస్తాప్య స్రుచమస్యాజ్యపూరితాం । ఉభా
వవికరాభ్యాంచవిపర్యాసేన ధారయేత్ । యథాబ్రహ్మయథాకామ

దేవతాచోపవిష్యతే । నాశంప్రాప్తాఃపరిధయో యత్రస్వర్గహ్యభా
వ్యతః । తత్రతత్రాభిసామర్థ్యా త్సంప్రావోఽపివిధీయతే॥

సగ్గప్రావనిషేధః.

శ్లో॥ శమ్యాయత్రవిక్లియస్తే గార్హ్యకర్మ సుసూత్రితః ।

సంసాగ్రవస్తువతత్రాభిశబ్దవియోగతః॥

ప్రాయశ్చిత్తాహుతయః.

శ్లో॥ అనాహతత్రయోఽగ్నిశ్చ త్వష్టేఃసత్వస్సయోర్గతే॥ అభి
ర్భిరితీంద్రాస్సాన్యధర్మవాశ్చేతిదేవతాః । ఇందంవిష్టుశ్చవిష్టు సాన్యత్స
ర్వచిత్రేప్రజాపతిః । సర్వచిత్రేతిభూష్ణవ స్సువరితీసర్వప్రాయశ్చిత్రే
ప్రజాపతిరేవతేత్వర్కః॥ పూర్ణాహుతిలక్షణమ్.

శ్లో॥ ఆజ్యంద్వాదశ కృత్వస్తు గృహీత్వా పూరయేత్సుచం ।

తయాచాజ్యాహుతిఃకార్యా సాపూర్ణాహుతిరివ్యతే॥

సుచాపూర్ణాహుతిర్వాస్య దిత్యేతేమాంజికావిదుః॥

పూర్ణాహుతినిషేధకర్మాణి.

శ్లో॥ వివాహాదిక్రియాస్సర్వాః శాలాయాంవాస్తుహోమకే॥

వ్రతబంధేచమోక్షేచ పూర్ణాహుతినకారయేత్॥

పూర్ణాహుత్యక్తకర్మాణి

శ్లో॥ శాంతించవేదవ్రతతంతుమత్యావృతృహృత్సృజేషుగ్రహయజ్ఞ
పాహి । కామ్యవ్రతేష్వేవసపాప్తికేషు కుర్యాచ్చ పూర్ణాహుతిం
నాన్యథాస్యాత్॥ పూర్ణపాత్రీవర్జనమ్

శ్లో॥ ప్రణీతామార్జనంకుర్యాత్స్మార్తకర్మణ్యమంత్రకం॥ పురతః
ప్రస్తరస్థానే తూష్ణీమూసాద్యయత్నతః । పూర్ణపాత్రంతతస్తత్రా అప
ఆసీయతజ్జలం । హస్తేసామంత్రకంతత్ర ప్రాగ్దిత్యేవవంచను॥ దిక్షు
సమ్మార్జనంకృత్వా తచ్ఛేషమవనాషీపేత్ । భూమిష్ఠమేవతత్తోయం
శిరసిహోక్షయేత్తతః । భార్యామూఅంజతాశేషం నిసగోత్సృయతో
ద్విజః । బగ్హృజేదక్షిణాంబత్వా తముద్వాస్యస్వశక్తితః॥ సదఃపూ
జాంచకృత్వాఽథ ఆశీర్వచనమాచరేత్॥

ఇతి సర్వకర్మసాధారణాగ్నిముఖకారికాస్సమప్తాః.

అథాగ్నిముఖ ప్రాయశ్చిత్తమ్

శ్లో॥ సర్వకర్మానుభూతాని ప్రాయశ్చిత్తాన్యతఃపరం విశిష్టాన్యన్య
కర్మాణి న్యతంత్రాగ్రితతోబహిః । అప్రాయశ్చిత్తయజ్ఞస్య భుజ్యతే
హ్యనురైఃఫలం । అతస్తదాచరేన్నిత్యం నీత్వాత్వద్దోషజన్మతః । గురూ
ణిగురుదోషేషు లభ్యూనిచలఘుష్యపి । ప్రధానస్యాదితోతేచ ప్రాక్ష్వి
ష్టకృతపవవా । ప్రాయశ్చిత్తామూలింకుర్యా దిత్థంలు ప్రేష్యనాదరః ।
శ్రౌతాన్యవీహసర్వత్ర వచనాత్కురుతేహరః॥

శ్లో॥ గోమయాలిప్తదేశంవా ఖడ్గకోఅభిస్థాపతి । క్షేగోవాపీడకా
రీచే త్వోజ్జేత్తముపలిప్యచ । దేవస్యత్యేత్యథాత్త్రైవ దేశేస్థండిల
మాలిఖేత్ । స్థండిలేచకృతేతంచే గ్ధార్వాశ్వమభిస్థాపతి । పావనాంబు
భిరభ్యుద్య జపేత్పుణి దేవవత్ । పృథివీదేవవదితి పార్థివమంత్ర
గ్రహణమ్॥

(భూమిహ్యుమిమగాన్యాతా మాతామాతరమవ్యగాత్ । భూయాఃస్మ
పుత్రైఃపశుభి ర్యోనోద్వేష్టిసభివ్యతాం । ఇతిమంత్రంజపేత్)

ప్రణీతాపాత్రాభేద సేప్రాయశ్చిత్తమ్

శ్లో॥ ప్రణీతాపాత్రాభేదశ్చేత్పాత్రాంతదభిమంత్రయేత్ । అభిన్నో
ఘర్మిత్యేత దఘ్మోదేవతాహరేత్ । పూరయిత్వోప తిష్ఠేతవ్యా
హృతీభిస్తథాచరేత్॥

(అభిన్నోఘర్మోజనదానుస్సంచరతి ఇతితత్పత్రిమభిమంత్ర్య ఘర్మో
దేవానాగ్ం అస్మేతు ఇతి సమాహృత్యాద్విఃపూరయిత్వావ్యాహృతీ
భిరుపస్థాయ తత్తత్కర్మకుర్యాత్)

స్థాత్రీభేదేప్రాయశ్చిత్తమ్

శ్లో॥ స్థాత్రీభేదేభిమంత్ర్యేత మభిన్నోఘర్మిత్యేతచా । చతుర్థం
హీతంజపయమా దిహ్యోవేదితిస్రుచా । ఘర్మోదేవానుపస్థాయ స్థాత్రీ
మన్యాంసమాహరేత్॥

(స్థలీభేదేనతి అభిన్నోఘర్మ ఇతి తామభినుంత్రితజ్యం చతుర్వహీతం గృహీత్వా ఇధో వేదిఃపరిధయశ్చ సర్వేయజ్ఞస్థాయురను సంచరన్తి స్వాహా ఇతి స్రుచాహుత్వా ఘర్మోదేవానాగ్ం అపే త్వత్పుష్పాయ స్థలీమన్యాం సమాహరేత్)

దర్భస్తరణాదివివర్యాసప్రాయశ్చిత్తమ్.

శ్లో॥ దర్భాస్తరణనిర్వాస పాత్రసాదనకర్మణాం । స్వక్ష్మవభ్యాం చనిష్ఠాయే సమ్మార్గేపరిషేచనే । నిధానేవధీనాంచ పవిత్రాకరణేతథా । ఇధ్యాధానేయథాజ్యస్య సంస్కారేచ ప్రమాతః । విపరీతక్రియాయాంచ జుహుయాత్త్రిస్రలహుతీః । తంతమతీశ్చయత్పాక మనోజ్యోతిరితీత్యచా॥ (దర్భాస్తరణాదిసర్వాగ్నిముఖకర్మణాం వివర్యాసే తిన్యస్తంతమత్యశ్చహుత్వా యత్పాకతా మనోజ్యోతిరితిజుహుయాత్)

దర్వికూర్చపవిత్రాదిఛేదదాహవిनाశనేప్రాయశ్చిత్తమ్.

శ్లో॥ దర్వికూర్చపవిత్రేర్ధృ పరిధి నాంచవిహితః । ప్రస్తరాద్యన్యసంభార ఛేదదాహవిनाశనే । నాశోపఘాతయోశ్చాన్యస్తల్లింగం తస్యతాదృశం । త్వన్నోఅగ్నేచసత్వంనో త్వమగ్నేచప్రజాపతే । చతుర్భిర్జుహుయాదగ్నా వన్యానాసాద్యవైపునః । హుత్వాగ్నయేతా మవత ఇంద్రంనోవిశ్వతేత్యచా । తతఃపరిస్తీర్ణేంద్రాయ జుహుయాదాహుతింపునః॥

(ఏతేహందర్వాదీనాం ఛేదదాహోఽఘ త్వంసః సత్వంసః త్వమగ్నే ప్రజాపత ఇతి చతుర్భిహుత్వా అగ్నయేతామవత ఇతిచహుత్వా పరిస్తరణాంశేవిశేషః ఇంద్రంనోవిశ్వతేస్తరి కేవలఇతిపరిస్తీర్ణ ఇంద్రాయస్వాహా త్యాజ్యాహుతిం పునర్జుహుయాత్ శేషంసమానం)

ఇధ్యాపరిధిదాహేవిశేషః.

శ్లో॥ ఇధ్యేధపరిధాతద్య దన్యేనపరిధాయచ ।

జుహుయాదేతదర్భాది పరిత్వాగ్నేపురంవయమ్॥

(ఇధ్యాపరిధిదాహేతద్యదన్యేన పరిధాయ పరిత్వాగ్నే పురంవయం

...రావతస్వాహా॥ అగ్నయేఇదం జుహుయాత్ శేషంపూర్వోక్తం)

స్కన్నాదిప్రాయశ్చిత్తమ్.

శ్లో॥ స్కందసేచేదనేతామే ఛేదేచవిపరీతకే।

న్యూనాదిరిక్తేభిర్వచ్చ ఉద్ధాగేగాత్రఛేదనే।

పవిత్రనాశనేచైవ ద్వేతుమింద హుతీతథా॥

(యస్మత్ప్రాయశ్చిత్తమింద భూదగ్నిః.....చర్షణిస్సాహః॥ పునరగి
శ్చతురదాతే.....అత్యోన్యోన్య మిందాదిభ్యో దేవతాభ్యశ్చవం)
హవిమశకాదిపాతే ప్రాయశ్చిత్తమ్

శ్లో॥ మశకైఃమక్షికాభిశ్చ రోమభిశ్చసీలికైః । హవిష్పప్తంతను
త్సృజ్య పాపజ్యపత్యంజహోతిచ । ఆభిశ్చిభికారిభ్రష్టే పదేత ప్రేక్ష
కేస్వరే । సాదితపగ్రిక్షణానాంతు వస్త్రాణాంభేదవాహనే । నాశేవి
శనాన్యాని తద్వదాశుగ్ధతంత్రీకే । ప్రాయశ్చిత్తంతు జపలయా
దేకాంసోమాయచామృతిం । న్రవ్యకర్మపనిర్మంత్రీ సంకథంగ
విపర్యయే । భిన్నాఽశిపన్నదృష్టేషు నష్టదగ్ధకృతేషుచ । మనస్వతీ
మయాశ్చాగ్నే సీత్యేతోజపలయాత్తథా॥

అగ్న్యవహుతప్రాయశ్చిత్తమ్

వా॥ గృహ్యపాయశ్చిత్తం సర్వేష్యగ్న్యవహుతేషు పునస్తేతి
పూర్ణాహుతిగోంహుత్వా। అగ్న్యవహుతేషుతథైవసమిధ మూదధ్యా
త్సర్వత్రిప్రియాఅపిహోమాభిగమనగోం సర్వేషాంప్రాయశ్చిత్తహో
మానామంతేవ్యాహృతీభిరేకాహుతింజపలయాత్ ॥

తత్రనారాయణభట్టియే విశేషమాహ.

శ్లో॥ అర్వాకృమ్యాపరాసాత్తు బహిరాయతనాగ్ధతాం । ప్రాయ
శ్చిత్తంసమాప్త్యం సమర్థోఽవితుర్యసి । ఇదంత ఇత్యుచాతస్య
స్థానేఽగ్నింపక్షిపేత్పునః । ఆజ్యాహుతీశ్చజపలయా ద్వాప్యహృత్యా
ప్రైశ్చపూర్వవత్ । అతిక్రాంతోయదీశమ్యా పరాసనమతోభవేత్ ।
చరుఃపథికృతేకార్యః పూర్ణాహుతిరథాఽపివా॥

అస్మార్కః.

వా॥ శమ్యాపరిమితదేశా దర్వాగ్భహిరాయతనాగ్ధతశ్చేత్తదగ్నిః
సచప్రాయశ్చిత్తాన్యచా తత్సమాప్తిపర్యంతం నితయోగ్యస్తదా॥

ఇంతవకంపరణాశపకం తృప్తీయేనజ్యోతిషానందిశస్వ । సంవేశనస్త
నువైచారుచేధి ప్రియోదేవానాంపరమేజనితే ।

(ఇతిమంత్రేణాయతసప్రీతిప్యవ్యాహృతిభిరాజ్యాహుతీష్టహుయాత్)

శమ్యావడ్వింశదంగులేత్యాపస్తంబః.

శ్లో॥ శమ్యాపరిమితదేశాద్భహిరాయతనాన్తేగ్నాపగ్నకృతేఽగ్న
యేచరునిర్వపేత్ । అశక్తాద్వానశగృహీతేనాఽజ్యేనస్రవం పూర
యిత్యా అగ్నేయేపగ్నకృత్వా తేహేతి పూర్ణాహుతిం జహుయాత్సు
వాహుతింవా—ఇత్యగ్న్యపశూతప్రాయశ్చిత్తం॥

స్విష్టకృద్ధోమాకరణేప్రాయశ్చిత్తమ్

శ్లో॥ యద్యహుత్వాస్విష్టకృతం ప్రమాదాత్పరిపించతి । తత్రవ్యా
హృతిభిశ్చైతా ఆహుతీజ్వహుయాద్భుధః । ప్రాయశ్చిత్తార్థహోమా
నా మంత్రేవ్యాహృతిభిస్సదా । ఏకామ్రాజ్యాహుతింహుత్వా పరిషే
చనమాచరేత్ ॥

శకునప్రాయశ్చిత్తమ్,

శ్లో॥ గవాశ్వామహిషశ్శ్వాచ మృగమేషాచదంష్ట్రీణః । ధావేయు
రపసన్యంచ తత్పాదంప్రోక్ష్యమంత్రయేత్ । తద్విష్ణోఃపరమాద్యేన
మంత్రేణాధ్వనివైజపేత్ ॥

(ఏతేషామపసన్యగమనే తద్విష్ణోఃపరమంపనం..... ఆతత మితిజ్జలై
స్తత్పాదంప్రోక్ష్య మంత్రయిత్యాచరేత్)

శ్లో॥ తతఃసృగాలీవానర్యో వాచందీర్ఘముఖీత్సథ ।

యద్యదస్యాదపఃస్ఫుష్ట్యా పరికాసేపరిక్షవే॥

(సృగాలీవానర్యోస్త్యవాచఃశు)త్వా తద్వధుత్వః దీఘముఖీద్రుహి
ణుమాస్య దక్షిణతోవదాత్ ద్విపంతంమేఽవబాధసా ఇతితద్గిరా
చాభిమంత్రయేత్)

శ్లో॥ రాద్రంతువ్యాహృతేశబ్దే జహుయాత్తుజపేత్తథా ।

త్వమగ్నేరుద్రఇత్యాభ్యాం శకునాభిరుతాంగిరం ।

ద్విపశ్చతుష్పదాద్యైస్తు త్రిభిస్సమనుమంత్రీయేత్ ||
 (అధ్వనితాకపింగలఘూకాదిధ్వనావిధ్యతేచేత్ త్వమగ్నేగుహః ౨౭
 నుత్తనాస్వాహః ఆవోరాజానం.....కృణుధ్వగంస్వాహః ఇతి మంత్ర
 ద్వయే జహుయాత్ జపేత్ హోమపక్షే రుద్రాగ్రాహమితిత్యాగః
 ఏవంకృత్వా ద్విపశ్చతుష్పదస్మారకగ్ం...౨పారఃసూమసీతి త్రిభిర్వా
 కైస్త్రస్తాంశకుసగిర మభిమంత్రీయేత్ ||

అగ్నినాశప్రాయశ్చిత్తమ్.

శ్లో॥ తేభిరాత్మూర్వతోయత్ర నష్టంకృత్రంచధారయేత్ |
 పునరగ్నిప్రతిష్ఠాప్య పునస్త్యేతిసమిధసమ్ ||

స్వయంప్రజ్వలితే౭గ్నౌప్రాయశ్చిత్తమ్ ||

శ్లో॥ స్వయంప్రజ్వలితే౭గ్నౌతు ద్వాభ్యంతుసమిధాక్షిపేత్ |
 ఉద్దిప్యస్త్యేతిపూర్వాంచ మానోహింసీదితరామ్ ||

(అగ్నౌస్వయంప్రజ్వలితేనతి ఉద్దిప్యస్వ.....దిత ఇత్యేకాంసమిధ
 మగ్నౌక్షిపేత్ మానోహింసీత్ పాతయ ఇత్యుపరాంసమి
 ధంపూర్వనధుత్వా తతోహిమామకర్మసమారభేత్)

ఆఘారయోఃప్రాగ్వహ్నినాశే,

శ్లో॥ ఆఘారయోఃప్రాగ్వదివహ్నినాశఃపునః ప్రసిష్ఠాచవిధేఃపురో
 వత్ | అధశ్చయ్యగ్వాహృతిమిందకానాం జ్ఞాతత్రయంచ౭పిహు
 నేత్పురస్తాత్ ||

ఆఘారహోమానస్తరమగ్నినాశే.

శ్లో॥ ఆఘారయోమపర్యగ్ని ర్వేదిమధ్యేవినశ్యతి |
 పంచహోతాచజహుయా స్మహావ్యాహృతిభిస్తథా ||

ఇథప్రక్షేపణాశ్చుర్వమగ్నినాశే.

శ్లో॥ ఇథ్మాధానక్రియాశ్చుర్వం వహ్నాచేన్నప్తతాయది |
 పునరగ్నిప్రతిష్ఠాప్య పునస్త్యేతిసమిధసమ్ ||

వివాహపాసనాత్పూర్వమగ్నినాశే

శ్లో॥ వివాహపాసనాత్పూర్వ మనలేశాంతిమాగతే |
యుగలాజాంతరంకర్మ కృత్వా శేషంసమావయేత్ ||

చతుర్థదినమధ్యే అగ్నిస్థానగతప్రాయశ్చిత్తమ్

శ్లో॥ ఉపాయనాగ్నిచవివాహవహ్నాశావానలే సూతకపావకేశచ |
శాంతేహ్యతేహోమపతేచవహ్నా తతశ్చశన్నోద్భిరవోక్ష్యథస్మతస్మా
త్సమారోప్యసమిధ్యతేచ ఆజహ్వఉమ్భధ్యపదత్రయర్చా తాక్యానలే
తాంసమిధంప్రహృత్యదద్యాద్వరంకాంచనమేవమూల్యం తతోఽగ్నిం
సంపరిస్తీర్య ఆజ్యసోమ్యత్పవనంతతః || అయాశ్చపంచహోతాచ బ్రాహ్మ
ణవీకహోతాదశ | మనస్వలీంచమిందాచ మహావ్యాహృతయస్తథా |
అనంతరమనాజ్ఞాతం వ్యాహృతిః ప్రణవాదికం | వారుణ్యస్తంతుమత్యశ్చ
తథాతంత్రంప్రయోజయేత్ ||

అస్మార్థః కృష్ణధట్టియే

(ఉపాయనాగ్నిర్నామ పాలాశహోమాస్తః | వివాహవహ్నిరామ
శేషహోమాస్తః శావానలోనామసంచయనాస్తః సూతకపావకోనామ
జాతకర్మాగ్నిరాదశాహః పతేషుచతుర్థగ్నిమత తత్కర్మసమాప్తేః
పూర్వం నప్తేషుసత్సు రజస్వలాది సంస్కృప్తేషుసత్సు యథోక్త
ప్రాయశ్చింతంకృత్వా తత్కర్మకుర్యాత్)

తత్రక్రమః :

ప్రాణనాయమ్య సంకల్ప్య శన్నా దేవీరభిప్రయ ఇతిమంత్రేణ తద్ధ
స్మాద్భిరవోక్ష్య అయం లేయోసిర్ ఋత్వియ ఇతిమంత్రేణ సమిధంతద్ధ
స్మనినిధాయ విధివదగ్నింప్రతిస్థాప్య ఆజహ్వనఃసుప్రతీకః పురస్తాతే 2
నీదత ఉద్బధ్యస్వాగ్నే 2తంతమేత మితిమంత్రీద్యయేన తాంసమిధ
మగ్నానిశీప్య | తత్ప్రాయశ్చిత్తార్థందద్యాద్వరం కాంచనమేవమూ
ల్యం | వరశబ్దేనగర్లత్యతే | గోదాసంతుర్యాదిత్యర్థః | తస్మాల్లం
హిరణ్యంవాదదాతి | తతోఽగ్నింపరిస్తీర్యాజ్య సగ్గ్ సాగ్రాంతంకృత్వా
తత్రప్రాయశ్చిత్తా 2. హుతయః | తద్యథా | అయాశ్చాగ్నే 2జగ్గ్

స్వాహా । అగ్నేయేతియసఇదం । అగ్నిర్హోతా-...హవసశృతస్వాహా
అగ్నేయేపంచహోతృఇదం॥ బ్రాహ్మణవీకహోతా + మనోజ్యోతిః
ఘృతేనస్వాహా । మనోజ్యోతిష ఉప సేనిమృగ్యైఇదం । యన్మృత్యు
నో...ణిస్వాహా । అగ్నేయేజాతవేదసఇదం । పునరగ్నిశ్చతుః + త్విష్ట
స్వాహా । అగ్నిం ద్రబృహస్పతిఅశ్వేభ్యఇదం ॥ మహావ్యాహృతయ
స్తథా । తతలనాజ్ఞాతశ్రయంచ । వ్యాహృతీర్విహృతాః । ఇమంమే
వరుణతత్త్వాయామిత్యన్నో అగ్నేసత్వన్నో అగ్నేతంతంతస్వప్రజస ఇతి
హుత్యా యథాతంతంప్రయోజయేత్ ॥

అథస్థాలీపాకతత్పూర్వమగ్నిసప్తమ్

శ్లో॥ హోమాంతరాణిచేష్టాని స్థాక్థాలీపాకతఃఖిలు । తతఃపర్థ్వ
మయాశ్చాగ్నే హోమోనోపవసేదితి ॥ స్థాలీపాకాద్యదాపూర్వ మన
లేశాంతిమాగతే । యగలాజాంతరంకర్మ కుర్యాదేవంవిచారయత్ ॥
స్థాలీపాకాత్పరమయాశ్చాగ్నే కృనరాధానముక్తంధవశి॥

అథశ్రాద్ధమధ్యఅగ్నిసప్తప్రాయశ్చిత్తమ్.

శ్లో॥ శ్రాద్ధమధ్యేతుశాంత్యగ్నిం తాకితాగ్నోనమాహరేత్ ।
సప్తవ్యాహృతిభిహుత్యా పూర్ణాహుతివిధిర్భవేత్ ॥

అరోపితాఽగ్నినాశేప్రాయశ్చిత్తమ్.

శ్లో॥ అరోపితాగ్నేఃసమిధస్తు నాశేసీమాతిగామేచ పరాగ్ని
వేశే । అయాశ్చ మంత్రేణచసంధిరగ్నేః పరస్వ చాగ్నోతుస
మిత్పునస్త్యై॥

(అరోపితాగ్నేః సమిధోనాశే గృహమాపానసాగ్నా సంస్థితేయది
సీమాతిక్రమశ్చస్యాదయాశ్చేతి జహుయాత్ ఏకస్మిన్మాహుత్వారోపి
తాగ్నావనోయదిహుత్వా అగ్నిసమారోపణంకృత్వా అత్రాప్య
గ్నిసంసర్గప్రాయశ్చిత్తం కుర్యాత్. హోమాత్సమిధాత్మన్యారోపిత
ఏవయదిప్రశామ్యేత్ గామీమాంత్యజోబహిరంత్యజః శూద్రః శ్వాయ
దిస్పృశేత్ మూత్రపురీషాభ్యాముపహతిః స్యాదేవమాదయోనాశ
ప్రశేదా ప్రేషునర్వేషు పునరాధానంస్త్యై)

అన్యథానేష్టిమధ్యే-గ్న్యనుగతప్రాయశ్చిత్తమ్
(అన్యథానేష్టిమధ్యే-గ్న్యనుగతో, అయాశ్చే, తిమంత్రేణవత్స
మాణవత్పునః సంధానంకృత్వా ఓంభూర్భువస్సువస్వాహేతి సంకల్ప
పూర్వకం ప్రాయశ్చిత్తంసంస్కృతాజ్యేనమూత్వా పునరన్యథాన
పూర్వకమిష్టింకుర్యాత్ — ఇత్యగ్న్యనుగతప్రాయశ్చిత్తం—

ఔపాసనాగ్నిద్యయ సంగతిశ్చేదగ్నిం సమారోపణతోవిభక్తః
పూర్వస్య హోమేవిచిత్రురస్యాత్పశ్చాదహోతుః పథిక్పచ్చసోఽపి
సంస్పృష్టోయస్యగృహ్యగ్నిరంస్య గృహ్యగ్నినాసహా చతుర్విచయోః
కుర్యాద్యద్వా పర్ణామూతిర్భవేత్ చతుర్విచయోః కార్య ఇత్యుక్తే
వివిచేష్టింకుర్యాదిత్యగః తత్కథం॥ యథా అథ వివిచేష్టిః— ఇథా
బహిఃకుపసాద్యా గ్నేరుపసమాధానాద్యగ్నిముఖాంతంకృత్వా చరు
గ్గ్త్రపయిత్వా సకృదుపస్తీర్య ద్విరవదాయ సకృతభిక్షూర్యాగ్నయే
వివిచయేస్వాహం అగ్నయేస్విష్టకృతేస్వాహేత్యాహుతీమూత్వాశేషం
పరిసమాపయేత్॥

వైదికాగ్నిద్యయప్రాయశ్చిత్తమ్

శ్లో॥ వైదికాగ్నిద్యయసంగ్రే సమిధాద్వేప్రతాపయేత్ । అయంతిఇ
మంత్రేణ యుగపచ్చతఃపునః । విభజ్యాగ్నింప్రతిష్ఠాప్య ప్రహరే
త్సమిధాతతః । ఆజహ్వనేతిమంత్రేణ ప్రాయశ్చిత్తంసమారభేత్ ।
అయాశ్చేతిచమంత్రేణ సమస్తవ్యాహతీస్తథా । చరుశ్చాపిచకర్తవ్యో
జహుయాద్వివిచేతిచ॥

అస్యాఃకారికాయాస్తాత్పర్యర్థఉచ్యతే.

వా॥ స్వపాపసనాగ్ని రన్యోపాసనాగ్నినా సంసగ్రేసతి తద్దోషపరి
హారార్థం తత్ప్రాయశ్చిత్తంకరిష్య ఇతి సంకల్ప్య! అయంతేయోనిక
ఋత్వియః : ౭రయిగ్గ్ స్వాహా ఇతిమంత్రేణసమిధాప్రతాప్య
విభాగేనస్వీ కృత్యాన్యతాకికాగ్నిం విధివత్ప్రతిష్ఠాప్య ఆజహ్వనః...
౭సీదత ఇతి మంత్రేణస్వకీయసమిధంవిధి వత్ప్రతిష్ఠాపితేగ్నాప్రహృత్య
అగ్నింప్రజ్వాల్యాలుంకృత్య పరిస్తీర్య, పరిస్తీర్యచరుగ్గ్ త్రపయిత్వా
పాత్రాసాదనాద్యగ్నిముఖాంతే అయాశ్చేతివ్యాహుతిభిశ్చద్వే ఆహు

శ్రీహుత్వా సకృదుపస్తీర్యద్విరవదాయ సకృదభిఘారయత్సగ్నోవి
 విచయేస్వాహ అగ్నయేస్విష్టకృతేస్వాహేతి తంత్రశేషంసమాపయే
 దిత్యుభయోః సమానం తత్రవిహరకర్తాపూర్వం పథిక్పద్ధుణేష్టిం
 కృత్వాపశ్చాదేవం ప్రాయశ్చిత్తం.

విహరకర్తృలక్షణమ్

విహరకర్తాపూర్వం పథిక్పద్ధింకృత్వాపశ్చాత్సం సర్గనిబంధ
 నేష్టింకృత్యాదితికారికా కారస్యాభిప్రాయః॥ తత్కథమితి॥ అన్యస్య
 వహ్నాచచరోవ్యవహ్ని విహరకర్తాపథిక్పద్ధుణేష్టిః స్వాగ్నోసమారో
 పణతో వివిక్తిద్వయోశ్చసంసర్గ నిబంధనేష్టిః ॥ ఇతివచనాత్ ॥ అన్య
 స్యపరస్యవహ్నా స్వవవహ్నిసూరోప్యవిరారతియోమూఢః అసౌవిహ
 రకర్తాతస్య విహరకర్తః ప్రాయశ్చిత్తమనయాకారిక యోచ్యతేకిం
 తత్ప్రాయశ్చిత్తమితి విహరకర్తః పథిక్పద్ధుణేష్టి రిత్యుక్తత్వాత్పథి
 క్పద్ధుణేష్టిర్విధియతే॥

పథిక్పద్ధుణేష్టిః

పథిక్పద్ధుణేష్టింకుర్యాదితిస్వాగ్నోసమారోపణతోవిభక్తైత్యు
 క్తత్వాద్విహరకర్తా పూర్వోక్తప్రకారేణ యజ్వాగ్నింవిభజ్యస్థంజితే
 తాకికాగ్నింప్రతిహిప్యతస్మిన్నగ్నోసమిధఃమూఢాహ్వనః.....౭సీదత,
 ఉద్బుధ్యస్వాగ్నే.....౭తంతుమేతం ఇతిద్వాభ్యాంప్రహృత్య సంపరి
 స్తీర్యచరుగ్ శ్రవయత్వా పాత్రాసాదనాద్యగ్నిముఖాంతే అనూశ్చ
 వ్యాహృతిభిశ్చద్వే ఆహుతీహుత్వా౭భ పూర్వవదవదానక్రమేణ
 చరుంగృహీత్వా ౭గ్నయేపథిక్కృతేస్వాహ ౭గ్నయే స్విష్టకృతేస్వా
 హేతిద్వే ఆహుతీహుత్వా ఉపరిష్టాత్తంత్రంకృత్వా పశ్చాత్సంసర్గ
 నిబంధనేష్టింకుర్యాదితి విహరకర్తయంవిశేషఃవివిచేష్టిఃపూర్వవత్॥
 ఇతిపథిక్పద్ధుణేష్టిః॥

అథవైదికతాకికాగ్నిప్రాయశ్చిత్తమ్

శ్లో॥ తాకికేనైదికేనా౭పి సంస్మృష్టస్తుమిథోభవేత్ ॥ స్థాలీపాకం
 తువిచిచేః పునస్తేత్యుపసూతకే ॥ సృష్టావగ్నోసదారూఢ శ్చార్చణ్యా
 త్సమిత్సుచ ॥ పూర్ణపాత్రించనేధ్యంచ బహిఃశ్చ౭పివిచాచనం॥

అజ్యసంస్కారపర్యంతం అగ్నిస్థాపనపూర్వకం । చతుర్థహీతంజహూ
యా నృనోజ్యోతిరితిత్యుచా॥

ఔపాసనాగ్నివై తానికాగ్నిప్రాయశ్చిత్తమ్ (కవివల్లభః)

ఔపాసనాగ్ని రాపాసనాగ్నినాచవై తాని కాగ్నిర్వైతానికాగ్ని
నావైదికాగ్నినాసంసర్గే . అయం తేయోనిర్ఋత్యయ, ఇతిప్రతాప్య
పృథగగ్నిముపసమాధాయ సంసర్గప్రాయశ్చిత్తంకరిష్య ఇతినంకల్ప్య
సమిధావగ్నౌ ఆజుహ్వనేతి ప్రహృత్య . అయాశ్చే తిహూత్వా అగ్న
యేవిచివయేచరుఃకార్యః యదితాకికాగ్నిసంసర్గః స్యాత్పునస్త్యాది తే
తిసమిధం ప్రహృత్య అయాశ్చేతిజహూయాత్॥

ఔపాసనాగ్నౌ బ్రహ్మచార్యగ్నిసంసర్గప్రాయశ్చిత్తమ్

శ్లో॥ బ్రహ్మచర్యగ్నిసంసర్గే ప్రాయశ్చిత్తంకథంభవేత్ । కామా
వకీర్ణకామాది వ్యాభ్యామాజ్యేనహవయేత్ । ఔపాసనాగ్నౌవతర
గ్నికార్యేచౌపాసనేనై వనవహ్నినైవ । పాహీతిపంచాఽథమనస్వీతీంచ
సప్తేత్యనాజ్ఞాతమథత్రయంచ॥

ద్విభార్యగ్నిసంసర్గప్రాయశ్చిత్తమ్

రాగాద్ధృహస్థస్య వివాహపూర్వేవత్ప్రేవత్ప్రేవత్ప్రేవత్ప్రేవత్ప్రేవత్
వహ్నా । వహ్నిమి సంసర్గమనుక్రమేణ గాహాన్ధ్యమంత్రస్య సకృత్త్వ
సిద్ధ్యై ద్వితీయవహ్నిం విధినాసమింధేద్ద్వితీయ పత్నామవలంచితా
యాం సమస్త ఆరభ్యతతఃపరస్తాద్భృహ్మాంత వేదస్త్వితిమంత్రకేణ
చతుర్థహీతం జహూయాత్తదగ్నా వయంతమంత్రేణ సమిధ్యచా
గ్నిం ఆరోప్యపూర్వంవిధినాసమింధేదగ్నిం సమింధేత్సమిధంనిదధ్యాత్ ।
అజుహ్వ ఉన్మృధ్యపదద్యయేన దాశైరుపస్పర్శతవనభర్తా । యోబ్ర
హ్మనూక్తేన చతుర్థహీత్వాపరిస్తృతాగ్నౌ జహూయాత్సచైవ సమి
ధగ్ం సమిత్యాది పురోనువాక్యామనూచ్య వశ్శాచ్చఋచాజుహోతి,
సమాదిమంత్రేణపరోణహూమః ఇతివాపారః . పరోషఆరభ్యపురోను
వాకం శేషాభిర్ఋగ్భిజహూయాత్తదగ్నా సమాదిమంత్రేణేతిసమి

తగ్ం సంకల్పేకా మిత్యక్తం అపరేణేతి అన్నేపూషేత్యక్తం ఇతి
ద్విభాగ్యాన్నిసంసర్గప్రాయశ్చిత్తకారికాః-ఇత్యగ్నిసంసర్గప్రాయశ్చిత్తం
అథస్మార్తాన్వాధానేష్టిమధ్యేప్రాయశ్చిత్తముచ్యతే.

తత్తాదాపన్వాధానమధ్యే విస్మరణేప్రాయశ్చిత్తం ॥ శ్లో॥ అన్వా
ధానమక్ష్మత్వేన సమిధ్యాత్మనివాయని । ఆరోపితానలస్తత్ర మగత్ర
పూర్వంతదానలం విస్మజ్యతాకిణేవాఽగ్నా వలంకుర్యాత్ప్రీతిచ్యతే ।
పునస్తద్విదిత్యమంత్రేణ నిదధ్యాత్సమిధంతతః । శ్రీధాంమేధామితిప్రో
చ్య సమస్మృత్యాఽథపూర్వవత్ । అన్వాదధ్యాత్ప్రియత్వేన భుక్త్వా
విస్మృత్యచేద్యది । సాయమాపానసంహుత్యా అనాజ్ఞాతత్రయేణచ ।
జూత్వావాయదివాజప్త్యా పూర్వవత్సమిధంస్యతే । అన్వాదధ్యా
ద్యదాసాయ మతీతాదుక్తమార్గతః । అనాజ్ఞాతత్రయేణాఽథ త్వంసః
సత్వంసఃసత్వపి । ఆజ్ఞాహుతీఃపంచహుత్యా భూరదివ్యాహృతీస్తథా ।
అన్వాధానంవిధాయాథ స్థాలీపాకంసమాచరేత్ ॥

అన్వాధానేష్టిమధ్యేగ్రహణప్రాయశ్చిత్తమ్.

విశ్వప్రకాశికాయాం శ్లో॥ అన్వాధానేష్టిమధ్యేతు గ్రహణేచంద్రసూ
ర్యయోః । ఉదుత్యముద్యయంచిత్రం హుత్వాజ్యేనేష్టిమాచరేత్ ।
సూర్యోపరాగస్తత్రేన జహుయాదాహుతిత్రయం । చంద్రోపరా
గేతునవో నవోభవతిమంత్రతః । యమాదిత్యాఅనేనాఽపి జహుయా
దాహుతిద్యయం ॥

బృహన్నారదీయే.

శ్లో॥ అన్వాధానేష్టిమధ్యేతు గ్రహణేచంద్రసూర్యయోః । ప్రాయ
శ్చిత్తంమునిశ్రేష్ఠాః కథంకుర్వన్తియాజ్ఞికాః । చంద్రోపరాగేజుహు
యా దపుమేసోమఞ్చత్సృచా । ఆప్యాయస్వేత్సృచాచైవ సోమయా
స్తఋచాతథా । సూర్యోపరాగేజుహుయా దుదుత్యంజాతవేదసం । ఆస
త్తేనోద్యయంచైవ త్రయోమంత్రాడినాహృతాః ॥

అథాస్యప్రయోగః — గ్రంథాస్తరీ.

అన్వాధానేష్టిమధ్యే చంద్రగ్రహణంచేష్టి దివసవహవిరాసా
దనాస్తంకృత్వా అన్వాధానేష్టిమధ్యే చంద్రగ్రహణదోష ప్రాయశ్చి

తాత్కాలికమామం కరిష్య ఇతి సంకల్ప్య నవోనవోభవతి.....
అయఃస్వాహా, ఇదం యమాదిత్యాదిగంశుం.....గోపాయస్వాహా
ఇదం అభ్యాం ద్వేప్రకృతాజ్యే నైవాహుతీ హుత్యా తంత్రశేషం
సమాపయేత్ :—

సూర్యగ్రహణంచేదవిరాసాదనాస్తే తిస్రతిజ్ఞాహుతయః ఉదు
త్యంజాతవేదసం ఉన్వయం తమసస్పరి చిత్రించేవానాం.....తనుష
శ్చస్వాహా ఇదం, ఏవంహుత్వా తంత్రశేషంసమాపయేత్ || ఇతిగ్రహ
ణప్రాయశ్చిత్తం||

అన్వాధానేష్టిమధ్యేప్రయాణమ్

శ్లో|| అన్వాధానేష్టిమధ్యేప్రయాణేనముపస్థితే తుభ్యంతాఅంగిర
స్తేష్టి|| సంకల్పపూర్వకం సంస్కృతాజ్యంహుత్వా రణ్యాదిషుసనూ
రోప్య హోమకాలేప్రతిష్ఠాప్యప్రతిపద్ధోమ పూర్వకమిష్టిం కుర్యాత్
అన్వాధానప్రతిపది ప్రయాణాదిష్ట్యకరణే తృతీయాదికతిథిషు ప్రాత
రాపాననోత్తరం సంకల్పపూర్వకం సంస్కృతాజ్యంవ్యస్త సమస్త
వ్యాహృతిభిష్టుత్వా పునరన్వాధానయాగంకుర్యాత్ ||

అన్వాధానేష్టిమధ్యేస్త్రియాంరజస్వలాప్రాయశ్చిత్తమ్
పత్నీరజస్వలాభవతియది తథాపంచమాదిదివసేనద్యస్కాలాన్వా
ధానపూర్వకం జహుయాత్.

అన్వాధానాత్పరతః స్త్రీరజస్వలాచేత్తాం గృహేస్తరే స్థాప
యిత్వా ప్రతిపద్ధ్యేనజహుయాత్ — ఇతి రజస్వలాప్రాయశ్చిత్తం.

అన్వాధానేష్టిమధ్యే ప్రాయశ్చిత్తాని సమాప్తాని.

అనాదిష్టప్రాయశ్చిత్తమ్.

శ్లో|| ప్రాయశ్చిత్తమనాదిష్టం వారుణంతువినిర్దిశేత్||
అనాదిష్టాదేవతాచేదగ్నిమేషప్రచక్షతే||

అనాదిప్రేప్రాయశ్చిత్తే, ఇమం మేవ సుఖం, ఇత్యాదివాచనీష్టహా-
యాత్ దేవేత్వనాదిప్రే అగ్నయ ఇతిత్యాగంతుర్యాత్ — ఇత్య-
నాదిష్టహామః.

విధురాగ్నిసంధానమ్

శ్లో॥ ఉద్ధృత్యవహ్నిం ప్రణవేన చాతా అన్వగ్నిరిత్యాశహరేత్పుర-
స్తాత్ । నిధాయ పృష్టోదివిమంత్రితేన తతస్తుహోమఃశకలైశ్చతుర్భిః ।
రేఖావయానై వచతత్సతాంసవిశ్వానినోద్వానశమేచమంత్రాః । నారో-
పణం నాప్యవరోపణం వా పృథ్వుత్తిరేవం విధురానలస్య । సిత్యానినైమి-
త్తికకామ్యకర్మ తత్రైవకుర్యాద్విధురఃసదైవ ।

ఇతి కేహంచిన్యతం - ఆరోపణంచాప్యవరోపణంచ మతేన కే-
హంచమహా అదిష్టం వివాహసంస్కారమృతాంతమత్రగృహీతకుర్యా-
ద్విధురోపియజ్ఞః॥

అస్యార్థః.

ప్రణవేనాగ్నిముద్ధృత్య అన్వగ్నిరుషసామగ్రిమఖ్యత్...
అతతాన ఇతి పురస్తాదాహారేతే పృష్టోదివిపృష్టో అగ్నిః.....పాతున క్తం
ఇతి నిధాయ తతోహోమశ్చతుర్భిః శకలైః కార్యః తత్ర రేఖావయాన-
సన్తి తత్సవితుర్వర్షోద్గీమసో ఇత్యేకశకలం తూష్ణీమగ్నానిదధ్యాత్ ।
తాగ్ంసవితుర్వరేణ్యస్యచిత్రాం...మహీగ్ం ఇతిద్వితీయాం విశ్వా-
నినోదుర్గహః.....తనూనాం ఇతితృతీయాం అద్వానోదేవసవిధిః...
తన్మతనువ ఇతి చతుర్థీం ఏవం తూష్ణీందత్వా తతోనిత్యోపాసనాది-
కర్మాణికుర్యాదా వివాహోదాసంస్కారసమామరణమితి విధురాణామా-
చారః : — ఇతి విధురాగ్నిసంధానవిధిః॥

వా॥ యదిప్రాప్సి తేయజనూనే వత్సీస్వాపసితమగ్నిం గ్రామ-
మర్యాదమభ్యాసయేత్ పునరాధేయంతస్యా? ప్రియశ్చిత్తరిత్యాప-
స్తంబీయం తయాదభ్యాసయనేననోప ఇతిసంగ్రహకారః యదిప-
త్వాన్యంసీమాః గామిర్యాం ఆదిత్యోపభ్యుదియూత్ గస్తమియాద్వా-
పునరాధేయం తస్యప్రాయశ్చిత్తిరిత్యాపస్తంబీయం ప్రజ్వలసిద్ధులనేన-
దోష ఇతి సంగ్రహకారః యది సమూహాధాభవస్తీత్యాపస్తంబీయం

యదిప్రత్యగగ్నినుచ్ఛ్వనేత్పునరాభేయంతస్య ప్రాయశ్చిత్తిరితిసంగ్రహాకారః॥ యదిఙ్మలన్నగ్నిరస్యత్రోన్నేయః స్వాదనుచ్ఛ్వసన్నేవసయేత్ యద్యద్యుచ్ఛ్వసనీయం స్వాత్తంభూమానిధాయ యథేష్టముచ్ఛ్వసకౌపునరుద్ధృత్యవయే దిద్ధంద్యతీయముచ్ఛ్వస్యాఽపినయేత్ యదితృతీయముచ్ఛ్వస్యాఽపినయేత్ పునరాభేయంతస్య ప్రియశ్చిత్తిరితి సంగ్రహాకారః — అథ యదిప్రత్యక్షమవమాహగ్నిః కథంచిత్ప్రశామ్యత్య పహీయతేవాయదిచ్చై నంగాహాగ్నిరదిభవేవాఽన్యజ్ఞోదకాన్యం పతితా ఉపస్మృతేయర్వాయదిచ్చై తస్మిన్మాత్రాదిభిర్నీయతే తత్రదశాహం ద్వాదశాహంవాసహూయతే యద్యగ్న్యూరూఢసమిదపునిమజ్జే దాహరణాదిసమానం యదిచతురహం నహూయతేతిభేదమేకేవదన్తి పతితాదిసంస్పర్శనం సమానశ్వా ఉపస్మృతేఽపితయేతి భేదమేకేవదన్తి ఉదయాస్తమయంవేతినమానం యద్యంతరాతథాఽన్యక్రాఽప్యనావృతే దేశేవాసమావృతేఽపిత్రిభిః పంచభిర్వాసమాహూతేగ్నాహుతే ఽహుతేవాపరస్య వహ్వితిత్యేక ఉపదిశన్తి తేషామేకైకం పునరాధానకారణానిభవన్తి అథాగ్నిత్యాగప్రియశ్చిత్తాని ॥ ఏవభవన్తి.

ప్రమాదాదగ్నిత్యాగప్రియశ్చిత్తమ్.

స్మందపురాణే॥ శ్లో॥ హుతాశనంవాయోవిప్రః ప్రమాదాత్త్యజతిప్రభో । ప్రాణాయామశతంకుర్యా దుపవాసంతతఃపరం॥ — త్రిరాత్రిత్యాగేప్రాణాయామః జ్ఞాతం? అతఃఉర్ధ్వం ద్వాత్రింశద్వాత్రిపర్యస్తముపవాసః

* అథకూర్మపురాణే. *

శ్లో॥ పష్టిరాత్రింత్యజేదగ్నిం ప్రమాదాత్త్యజతిప్రభో ।

ఉపవాసంతతఃకుర్యా త్ప్రజాపత్యంతతఃపరం॥

వా॥ మాసద్వయే త్రిరాత్రమతః ఉర్ధ్వంసంవత్సర పర్యస్తమగ్నిత్యాగే ప్రజాపత్యకృచ్ఛంప్రమాదాదగ్నిత్యాగే అమాశ్వాగ్నేఽపి త్యాత్రిరాత్రాస్తనోజ్యోతిఃత్యా సప్తరాత్రాత్తతః ఉర్ధ్వమాదశరాత్రాత్రిస్తంత మతిశ్చప్రాణాయామశతంవావింశతిరాత్రా దుప

వాసంచాత్రింశదాగ్రతా దేతావదేవ సముచ్చయ ఇతఃకర్థ్యంయావ
దుక్తమేవ జానీయాద ప్రితరాత్రా త్రిసోగ్రాత్రీ ఉపవసేత్పూజా
పత్యస్యకృచ్ఛస్యార్థంతావతా ణ్ధ్యంమూసంవత్సరాత్పూర్ణంప్రాజా
పత్యంవా తతఃకర్థ్యమశితక్త్యానువృత్త్యా సంవత్సర ఏకస్మిక్కృచ్ఛం
విద్యాచ్ఛక్తావిద్య మానాయాంచయోఽగ్నిక్ నాధత్తే నా స్తికోచాల
స్యోవాఽస్తిక్త్యా దగ్నిత్యాగే మాసద్వితీయమేకకృచ్ఛం విద్యాత్.
మాసచతుష్టయోకృచ్ఛాగ్నికాతత్ పశ్యతీక్ కృచ్ఛాగ్ని అతఃకర్థ్య
మబ్ధకృచ్ఛాగ్ని విద్యాదతఃకర్థ్యంచ ప్రత్యబ్ధంచంచంచ కృచ్ఛాగ్ని
త్యేవంయావత్ పద్వింశద్వన్వేష్యతీలేషు పద్వింశద్వపేము వపాక
నాతివర్తతే.

అలస్యాదగ్నిత్యాగేప్రాయశ్చిత్తమ్

అలస్యాదగ్నిత్యాగే ద్వాదశాహమతిక్రమేత్రిగత్రీనుపవా
సంప్రాయశ్చిత్తం శృత్యాచ్ఛార్ధంవా మాసాతిక్రమే ద్వాదశాహ ముప
వాసం కృచ్ఛద్వయంవా సంవత్సరాదిక్రిమే మాసోపవాసఃపయో
వాభక్షణంవా పంచకృచ్ఛంవా సంవత్సరాత్పూర్ణస్తా దామాన్యాసా
దస్తాకృచ్ఛాగ్నిశ్చ ద్వితీయాబ్దాదేకాదశ కృచ్ఛాగ్నిభవంతి ఏవంయావ
దష్టాదశ సంవత్సరంతతోస్తాదద్యాలస్యాత్యజేవహ్నిమ్ । ద్వాదశా
హపరంతథా॥ శ్లో॥ ఉపవాసంస్త్రిహంకుర్యాత్పశ్చాన్మాసంతశ్చైవచద్వా
దశాహముపవాసం పాన్యాసాతిక్రమేతథా మాసంపయోవ్రతం కుర్యా
ద్వత్సరాతిక్రిమేతథా మాసోపవాసః కర్తవ్యః పయోవాభక్షయేత్త
థా కూర్మాండహోమః కర్తవ్యః క్రమేనోభయమేవవా । ద్విమాసం
వాత్రిమాసంవా కాలాల్పక్ మహావ్రతః । షయోవ్రతమతఃకర్థ్యం
బహుకాలాత్యదే సతి । ప్రాయశ్చిత్తబహుత్వంస్యా దేవమావత్సర
త్రీయాత్ । త్రివపణంవర్ష మేకంతు ప్రాజాపత్యంచరేద్వ్రీతమ్ । ఏవ
మేవాధికేఽపిస్యాత్కాలేనైవత్య తోఽకం॥ మితాక్ష రాయామప్యేవం
యావత్కాలంచానయోర్వర్ణతే ఏవంయద్యనిమిత్త ప్రాయశ్చిత్తం
కృత్వా పునరాధానంకుర్యాత్ । మాసస్యైకప్రస్థద్వయం తిండులానాం
మితంకృత్వా హోమద్రవ్యంచదద్యాత్ । ప్రామాదాదాలస్యాదశ

రాత్రాద్యదిప్రాయశ్చిత్తంవ్యాఖ్యాతం- తదేవపునరాధానం తత్రతత్ర
కృతంధవత్యతః పురస్తానతః పుత్రతాఽసిప్రాయశ్చిత్తం యయా
నిమిత్తం పురరాధానంచభేదేనైవ విధీయతఇతి-

అస్మిన్నశ్లోకారికాః

శ్లో॥ సీమాద్యవ్యతీతేచవినష్ట ఏవతరోపితానామవరోపితేచ| ఔషా
ససేపర్వణిచాఽతిపన్నేఞ్చద్ధంవదస్త్యేవ కపర్దిశిష్యాః॥ — సూత
కాంతరితేవహ్నా మనోన్వాభూర్భువస్సువః| మధ్యేపర్వణ్యతీతేతు పున
స్సంధానముచ్యతే॥

పునస్సంధానాంగహోమద్రవ్యపరిచూణమ్.

తత్రకారికాకారః॥ శ్లో॥ యదిమాసమహూమిస్యాద్విప్రాయగు
గుశాలినే| పంచప్రస్థంతతోదద్యాత్తండులూక్ వాయవానసి| ప్రతిమా
సంధవేదేవం యథాహోమస్తధైవచ| అబుద్ధిపూర్వమావర్షంయది
కృచ్ఛ్మించరేద్బుధః| ద్విగుణంబుద్ధిపూర్వంతు వర్షాప్రాగనుసారతః
సంవత్సరస్యైకమపిచ రే త్కృచ్ఛ్మింవిశుద్ధయే.

గంధాస్తరే.

శ్లో॥ యావత్కలమహూమిస్యాత్తావద్ద్రవ్యంవిశేషతః| తద్దా
నంవైవవిప్రేభ్యో యథాహోమస్తధైవసః| షష్టిప్రస్థమితంధాన్యం
ద్విప్రస్థప్రమితంఘృతం| ఔషాసనస్యవ్యాఖ్యాతం వత్సరస్యమహర్షిభిః|
ధాన్యశబ్దేనతండులా ఉచ్యస్తే కేవలధాన్యేనహోమాభావాత్॥

పునస్సంధానమ్.

శ్లో॥ ప్రాజాపత్యంపూషభేతద్విదై వేపుష్యే జ్యేష్ఠాస్వైందవేకృత్తి
కాసు| అగ్న్యధానంహ్యుత్తరాణాంత్రయేఽపి చిత్రాదిత్యేకేర్థితం
గార్గ్యముఖ్యైః| అగ్న్యత్పత్తిర్నిశిజ్ఞేయా సంధానంసాయమేవచ|
ప్రాతఃపూర్వంసంధానం సాయంపూర్వంవిధీయతే| రాత్రావివాహః
దుత్పన్నే వహ్నింపరిచరేత్స్వయం| రాత్రావతీతఃకాలశ్చేచ్ఛ్యసా
యంతదుపకర్మః| ప్రకమోనిత్యహోమస్య ఫాలీపాకాదనస్తరం|
సాయమేవాదితోబ్రూయా దిత్యేవంమునిరీరితః॥

అథాఽవరః॥ విశోధ్యకాయంవివిధైస్తుకృచ్చైర్వన ప్రదానం
కురుతేయధారం, ఏకః పరస్తాత్సహభార్య యాచయతాసురాగూఃకర
ణంవదేత్యః అధీతవేదస్య గృహేద్యహీత్యాపరిస్తృతేఽగ్నౌ జహూ
యాదయాశ్చ ఏకాహృతింవ్యాహృతిభిశ్చహుత్వా, చతుర్ద్రహీతేనచ
సప్తహోతా మనస్వతీంచాపిచతుర్ద్రహీతం యదస్మియజ్ఞేతిచతుర్ద్ర
హీతం । ద్విషద్యహీతేనచ సప్తవత్సాం తతశ్చ తంతుమతీసమర్థః
హుత్వాజయూద్యంచవరంచదద్యాత్సంధానమగ్నేః పునరేవమేవ.

పునస్సంధానప్రయోగః

బోధాయనః॥ అథాతః పునస్సంధానవిధిం వ్యాఖ్యాన్యాయః ఇత్యాది
అపస్తంబానుసారేణ కృచ్చార్చాదికంనిర్వర్త్య మంగలన్నాలోభూత్వా
ప్రాణానాయమ్య విచ్ఛిన్నస్వాపాసనస్యాగ్నేః పునస్సంధానంకరిష్య
ఇతినంకల్ప్య తద్దోమద్రవ్యంబ్రాహ్మణాయదద్యాత్. — తత్ప్రకారః
ప్రాణానాయమ్య ఏతావంతంకాలమాపాసనాన్ని విచ్ఛేదజనిత ప్రత్య
వాయపరిహారార్థ మేతస్మిన్ ప్రాయశ్చిత్తమేతత్ప్రత్యామ్నాయవా
ఇతినంకల్ప్య, అవిచ్ఛేదకాలగణనయోః? స్మృత్యుక్తంప్రాగుక్తప్రా
యశ్చిత్తం దంపతీ సహకురుతాం నపృథక్, ఏవంకాలానురూపం
చరిత్వా — మమ ఔపాసనస్య విచ్ఛిన్ననర్మ పూర్ణమాసస్థలీపాకా
నాంచ తద్గణనయాప్రహ్యజ్యద్రవ్యం యథానామగోత్రేభ్యో బ్రాహ్మ
ణేభ్యోయష్మభ్యం సంప్రదదే ఇతిమంత్రేణ తద్ద్రవ్యం బ్రాహ్మణేభ్యో
దద్యాత్ - తతః శోగ్నిరూగారాదగ్నిమాహృత్య ఆయతనేవిధినా
ఽగ్నిం ప్రతిష్ఠాప్య ఉపావరోహణంకృత్వా అగ్నిమలంకృత్య స్రుచ
మాజ్యస్థాలీం ప్రోక్షణీగంసువింశాసాద్యజ్యసగ్గ్స్కారాస్తే సకృద్ద్ర
హీతేనాజ్యేన అగూశ్చేతివ్యాహృతిభిశ్చ ద్వే ఆహుతీజుహుయాత్
చతుర్ద్రహీతేనాజ్యేనమహాహవిహోతా మనః పృథివ్యై
స్వాహా, ఇదం పునశ్చతుర్ద్రహీతగ్ంసర్వత్ర యదస్మియజ్ఞేంతర
గామి.....ఘృతేనస్వాహా॥ దేవేభ్యఇదం త్రయస్త్రిగ్ంశ త్తంతకః
...అప్యేతుస్వాహా అగ్నయేతంతుమత ఇదం॥ తంతుంతస్వత్.....
దైవ్యంజనగ్గ్స్వాహా॥ అగ్నయఇదం, ఉద్బుద్ధ్యస్వాగ్నే.....తంతు

మేతగ్న్ స్వాహా, అగ్నయేజాతవేదసఇదం ఉదుత్తమంవరుణపాశం... స్వామస్వాహా, వరుణాయేదం, ఉద్వయంతమసః ఉత్తమగ్న్ స్వాహా, సూర్యాయేదం, అగ్నేభ్యావర్తిక్ జనేనచస్వాహా? అగ్నయేభ్యావర్తిసఇదం అగ్నేఅంగిరః..... ఆకృధిస్వాహా, అగ్నయే అంగిరసఇదం పునరూర్జా..... విశతఃస్వాహా, అగ్నయే అయంసఇదం సహరయ్యా..... విశ్వతస్పరిస్వాహా, అగ్నయేభ్యావర్తిసఇదం, ఏవంశుత్వాద్వాదశ గృహీతేనాభ్యేనస్మచం పూరయిత్వా సప్తతేఅగ్నే..... ఘృతేనస్వాహా, అగ్నయే సప్తవత ఇదం ఇతి సప్తవత్యాపూర్ణాహుతిగ్ంహుత్వా తతః పరిషిచ్య యస్య స్మృత్యేత్యాది హోమశేపంసమాప్య పునః ప్రాణానాయమ్య తంతు మతీస్థాలీపాకేన సద్యోయత్యే॥ ఇతినంకల్ప్య పత్నీవహస్తే, త్యాగ్నే యస్థాలీపాకవత్సమ్యక్ చరుగ్ శ్రవయిత్వాభిఘోర్య ప్రిచీనముదీచీసం వోద్వాస్యప్రతిష్ఠితి మభిఘోర్యాగ్నింధనాది పట్నాత్రప్రయోగాదా జ్యస్గ్ స్మరాస్తే పత్నీవహస్తావర్చాయా మగ్నయేస్వాహేత్యగ్ని ముఖాహుతింజహూతిః అవదానధర్మేణచరుమవదాయ అగ్నయే తంతుమతేస్వాహా అగ్నయే తంతుమతిఇదం స్విప్తకృదర్థంచరుమవదాయ అగ్నయే స్విప్తకృతేస్వాహా అగ్నయే స్విప్తకృతఇదం జయాదీక్ హుత్వా పరిధయోభ్రత సశమ్యాః ప్రణీతామార్జసం బ్రహ్మోద్వాస సంచకుర్యాత్ అయంతేయోనిర్యాతేఅగ్న ఇతి సమిదారోపణంమా త్కారోపణంవా కుర్యాత్. బ్రహ్మణేవరందదాతీ- ఇతి పునస్సంధానం తంతుమతీస్థాలీపాకః.

అథ సమిదారోపణాత్కారోపణవిధిరుచ్యతే.

ఆపద్విషయే పక్షాంతరమాహ అయంతేయోనిః..... రయిం, ఇతి సమిధమేకామగ్నోప్రితాపదేత్. ఆజహ్వనః..... నీదత, ఉద్బుద్ధ్యస్వాగ్నే..... తంతుమేశం, ఇతిపూర్వవత్తాం సమిధంలాకి కాగ్నావాదధ్యాత్. అథవా యాతేఅగ్నే..... సతయ ఏహి ఇతి దక్షిణహస్తంప్రితాప్యనాసాపుటాభ్యాంవా అన్యేనవా అగ్నిమా త్మనిస్థాపదేత్ ఉపావరోమా..... దురోణే! ఇతి సమిధమేకాం

తాకికాగ్నప్రతిపేత్. హోమాదికంసమానంహవిర్యధృతంతావద్దా
యతీంజపేత్.

శ్రాద్ధమధ్యే అసపత్నీకస్యపునస్సంధానమ్

శ్లో॥ సప్తాగ్నిధూరభార్యశ్చై త్వార్షణిసముపస్థితే।

సంధాయాగ్నింతతఃశ్రాద్ధం కృత్వాఽగ్నింవిన్యసేత్పునః॥

హోమకాలః.

ఛందోగపరిశిష్టే॥ శ్లో॥ ఉదితేఽనుదితేచైవ సమయాధ్యుపేతేతథా।
సర్వదావర్తతేయజ్ఞ ఇతీయంవైదికీశ్రుతిః । రాత్రేస్తుపూడశేభాగే
గృహనక్షత్రీభూషితే । కాలంత్యనూదితేజ్ఞాత్వా హోమంకృత్యాద్వి
చక్షణః । పృథాతసమయప్రాప్తే సప్తేనక్షత్రమండలే। రవిర్యావన్న
దృశ్యేత సమయాధ్యుపేతంచతత్ । శ్రీభూమాత్రంపద్యశ్యేత రశ్మి
భిశ్చసమన్వితః । ఉదితంతద్విజానీయా త్తత్రహోమంపృకల్పయేత్ ।
సాయంత్రసవ॥ యథాఛందోగపరిశిష్టే । యావత్సమ్యక్పృథాప్యస్తే
సథస్మృత్యుచితసర్వతః॥ -సచాతమాపైతితావత్సాయంత్రమూయతే.

అథాశ్వలాయనః.

శ్లో॥ సమ్యక్ష్విమోచతిరవో సాయంచజహుయాత్సదా।

అథపాతస్త్వసేన్నిత్య ముదితేఽర్కేయథావిధి॥

తత్రగౌణకాలః.

శ్లో॥ ప్రాత్రహోమఃసంగవాస్తవః కాలస్త్యభ్యుదితేతథా। సాయమస్త
మితేహూమః కాలస్తుసవనాదికాః॥ - ఇతిచంద్రశేఖరేలపస్తంబః॥
సముద్రోవాపిపయదహోరాత్రస్త్యైతేగాధే తీర్థేయస్సద్ధిస్తస్మాత్సం
ధాహోతవ్య మిత్యైలావిబ్రున్మణంభవతి. సక్షత్రందృష్ట్యాప్రవో
పేనిశాయంచాసాయముపస్మదగ్ం సాయవిదితే ఉదితేవాపాతస్స
ఉదితే జహోత్యగ్నిప్రేమంతనాఽవరుంధే యంమధ్యందినే జహోతి
కధ్యంతేఽవరుంధేయ మవరాష్ట్రజహోతి పూడశినంతేసచాఽవరుంధే
యత్పూర్వరాత్రంజహోతి ప్రధమంతేన రాత్రిపర్యాయ ప్రాహ్నితి
యన్మధ్యరాత్రేజహోతి మధ్యమతేన రాత్రిపర్యాయ ప్రాహ్నితియద

పరరాత్రేభువ్యంతేన రాత్రిపర్యాయప్రాప్నోతి యస్సమ్యజ్ఞస్యేత
సర్వేష్యేతేషుహోతవ్య మావది హుతంత్యేవ ప్రతిపాదితమితివిజ్ఞా
యతే — , నుద్భిక్షేరాష్ట్రసంచారే దేహానిత్యంయగాదిషు, ఇత్యా
ద్యావత్తావేవై తేకాలాఃపక్షాః స్వస్థకాలేష్యేతే నజుహుయాదిత్యర్థః—
శ్లో॥ స్వకాలకీర్తరేగౌణ కాలాఃసర్వస్యకర్మణః । సర్వత్రగౌణకా
లేషు కర్మబోధితమాచరేత్ । ప్రాయశ్చిత్తంవ్యాకృతిభి ర్హత్యా
కర్మసమాచరేత్॥

ముఖ్యకాలహామీతప్రాయశ్చిత్తమ్.

చంద్ర శేఖరే॥ ముఖ్యకాలాఽతిపత్రౌ గౌణకాలే సర్వప్రాయశ్చిత్తం
హుత్యాహూమఃకార్యః । గౌణాతినత్రాపణిష్ఠి కాలపర్యంతం ప్రత్యేకం
సర్వప్రాయశ్చిత్త మతీతనానాఽనుష్ఠానమతిపూర్వమేవోక్తం॥ ముఖ్య
కాలేయదావశ్యం కర్మకర్తృసశక్యతే॥ గౌణకాలేపి కర్తవ్యం గౌణేష్య
త్రేద్యశోభవేత్॥ — అతికారికాకారః॥ ముఖ్యకాలాతిక్రమేణ
సమస్తవ్యాఘృతిభి శోభ్యాహుతిః ప్రాయశ్చిత్తే విశేషేణయత్ర
నోత్తోభవేద్విధిః॥ హూతవ్యాఘ్యాహుతిస్తత్ర భూస్థువస్సుతీరితమ్॥

హామాతీతప్రాయశ్చ తమ్.

శ్లో॥ ఆసాయమాహుతేఃప్రాతరాపాతేఃసాయమాహుతిః । ఏత
యోరుభయోహీనే మనోజ్యోతిరిన్మృతః ॥ — అర్వాక్ త్రిరా
త్రంజుహు మాదమాశ్చ ఆనప్తజాతంచమనస్వత్పించ । ఏకాదశాహే
నహతంతుమత్యాఆద్వాదశాహేభవద్గీవాశః ॥ — కేచిచ్ఛతు
ర్ణాంహోమాహమవ్యభివత్తై సర్వప్రాయశ్చిత్తమేవేతివదన్తి ॥ నాతీత
హోమః — గంధాన్తరీ. శౌణికాలాతిక్రమే, మనోజ్యోతి, రితి
మంత్రేణచతుర్వహీతాజ్యాహుతిరేక ఇతిప్రాయశ్చిత్తవివేకః ॥

అథ హోమలక్షణముచ్యతే.

శ్లో॥ అంగుల్యుగైర్మహాతవ్య మకృత్వాంగులిభేదనం | అంగుల్యు
త్రరచార్చ్యేణ హాతవ్యమితివాస్థిః | సంధ్యాయాంవిధినాప్రాత రుప
తిషేతలలిపః॥

నిత్యహోమప్రకారః.

అథ కృతపాణిణాయామః ప్రాతరాపాసనహోమంకరిష్య ఇతి సంకల్ప్య పరితః పర్యుత్సలక్షణైర్వనైర్వాఽగ్నిమలంకృత్యపరిషిచ్య ప్రాజ్ఞుభోఽగ్నయే స్వాహేతిహస్తేనమధ్యేఽగ్నోముత్యా వషీకాయసీముత్తరాముత్తరాహుతి మగ్నయోస్విప్రకృతేస్వాహేత్యుత్తరార్ధపూర్వార్ధరేజుహోతి తత్రప్రతిపదోక్త దేవతాహుతిసంసర్గనకుర్యాత్ . యదిభవేచ్ఛే ద్యత్రవేధే, తిసమిధమేకాంహారయేత్ తదుత్తరం పరిషిచ్య తదుక్తం కారికాయాం- శ్లో॥ సంసర్గపూర్వయాహుత్యాదుదిస్యానుత్తరాహుతిః శస్త్రైర్కాంసమిధంనద్యా ద్యత్రవేధవనస్సతే వనస్సుతింసముద్దిశ్యతూష్ణీంవా సమిధంస్యసేత్ స్వాంజలినా, ఉద్ధాయ . అగ్నేతతోఅంతమః ... అస్మాత్, ఇత్యుపస్థాయోపవిశ్య స్వస్తి శ్రద్ధాంమేధాం... హవ్యవాహన, ఇతిస్వర్ణైస్సృప్త్యైఽగ్నేర్మమస్కారంకుర్యాత్ . ఏవమేవప్రాతర్హోమః, తత్రాయంచితేవః. ప్రాణానాయమ్య ప్రాతరాపాసనంవాసిండులైర్హోమ్యామితిసంకల్ప్య అలంకృత్య పరిషిచ్య నూర్యాయస్వాహేతి పాత్రిరాహుతింజహుయాత్, శేషం సమానం — ఏవం యావజ్జీవం స్వయమేవకుర్యాత్ .

స్వార్థకహోమనిషేధకాలః.

అత్రతువాధకాథావే నస్వకర్తురేవహోమః ఆశౌచాదాతుప్రతినిధివాకార్యః తదుక్తం బృహస్పతినా, సూతకేమృతకేవాపి అశక్తౌశ్రాద్ధభోజనే, ప్రవాసాది నిమిత్తేషు హేవసౌన్నతు హేవయేత్ — ఆశ్వలాయనోఽపి, న్యూర్తాగ్నింసూతకేశాలేస్వయంనజహుయాద్విజః ఇతి స్వార్థగ్రహణార్హోతేనగోమః - యమోఽపి, శ్రౌతేకర్మణి తత్కాలంన్నహుచ్ఛద్ధి మవాప్నుయం, దీతివిశేషవచనాత్తస్యైవాధికారః, సప్రీజహుసూన్నాఽనుపేతః, స్త్రీ, అనువసీతద్విజగ్రహణార్హమితి, అథ కర్తౌఅశక్తేదృత్విశాదిభిర్హోతవ్యం.

కృష్ణభట్టిగో.

ఋత్విష్వత్రగురుభాతృభాగినేయజామాతారోహూయేరక ।
యావద్ధోమస్తావత్పత్నీనాఽశ్నీయాత్ స్వస్యాఽసన్నిధానేఽప్యేవమేవ ।

గ్రంథాంతరేవిశేషమాహ.

శ్లో॥ పత్నీపుత్రకుమారచ శిష్యావాక్ష్వాతిబాంధవాః | ఋత్విక్సుత్రో
గురుభాతా భాగినేయోఽభవిల్పతిః | ఏతైరేవమతంతయత్తు తద్య
తంస్వయమేవతత్ | గ్రామాంతరంగతేనత్యై తద్భార్యాహోమయే
త్స్వయం | అగ్నిప్రార్థయతేవి ప్రాత్యాయంప్రాతస్తుహోమయేత్ |

దంపత్యోరసమక్షహూమః.

శ్లో॥ అసమక్షంతుదంపత్యోః హోతవ్యంసర్విగాదిహ |

ద్వయోరవ్యసమక్షంతు భవేద్ధుతమనర్థకం॥

సమస్యహోమః

శ్లో॥ అగ్న్యైత్పత్నిశిక్షేయ సంతానంసాయమేవహి | ప్రాతః
పూర్వంసంతానం సాయంపూర్వంవిహీయతే | అహస్తుపునరాధానే
హూయతేప్రాతరాహుతిః | సాయమారభ్యజుహుయా దాహూతీనాం
చతుష్టయం | హిసాయంప్రాతస్సమస్యతు ద్వాహోమాజుహుయా
త్సాయమితిబోధాయనోఽబ్రవీత్ |

పక్షహోమాదయః.

స్మార్తప్రయోగచంద్రికాకారః॥ శ్లో॥ దేశకాలాదిదోషేణ సూతకాది
ప్రసంగతః | రోగాద్యుపద్రవేనైవ సాయంప్రాతఃప్రచోదితౌ | హో
మంకర్షమశక్తశ్చేత్సాయంహోమఃసమస్యతు | ప్రాతర్హోమంసమ
స్యైవ హోతవ్యంస్మృతిశాసనాత్ | ఏనముక్తేషుకాలేషు తీర్థయాత్రా
దిషుక్రమాత్ | ఆపదేషీనువర్తేన దీర్ఘకాలంకథంచన | యావజ్జీవమ
విచ్ఛిన్నం పక్షహోమంసమాచరేత్ | దీర్ఘకాలాపదంమత్వా పక్ష
హూమేహుతేసతి | తత్రాంతరాశేయద్యా పత్నదాచిదనుగచ్ఛతి |
పక్షహోమంప్రకృప్తి పృతిపత్నాయనూదితః | సాయంచతుర్దశిహోమ
పర్యంతంనైసమస్యతే | సాయంహోమంసపక్షోక్తా సాయంహోమఃస
మస్యచ | హోష్యామీతిసుసంకల్ప్య ప్రతిపద్యాంసమాచరేత్ | లోకా
ప్రాతర్దివీతీయాయాం హోమేనైవసమస్యచ | ప్రాతర్హోమాప్రయ
తేన్న సకృదాద్యంతయోరిహ | సేచనంప్రతిహోమేచ నకుర్యాద్దృష్ట్యా

వాక్యతః । మానసహృదయతథామర్యా న్మత్యహృదయతథోత్తరం । ఏక
స్థియదివాకాలే సాయంప్రాతఃప్రచోదితాన్ । హోమాంత్యమస్య
కుర్వీత సంకల్పస్తత్రకధ్యతే । హోమ్యామ్యహం పక్షహోమాన్మానహో
మానథాఽపివా॥

అథమతాస్తరమ్.

గవిర్వృత్తైః॥ శ్లో॥ సాయంతదాహుతీస్సర్వాః ప్రాతశ్చప్రాతరాహుతీః ।
అవదానైరధాదాయ తండులానతినిర్మలాన్ । ద్వేధావిభజ్యజుహుయా
దగ్నయోప్రథమాహుతిం । ఈషన్న్యూచం చప్రథమాం ద్వితీయమధి
కామితి । పర్వస్వయమగ్నిక్రమ్య నహేమామఃపక్షీర్చితః । లంఘయే
త్ప్రథమంపర్వ సద్వితీయాంకదాచన । మానహేమస్యపక్షేతు
సర్పిఃసంస్కృత్యతత్రహ । భావిప్రతిపన్న హోమః తత్రసంకల్పపూర్వ
కం॥ కృత్వాద్వితీయపక్షస్య పర్వపర్వంతంసాయంహోమానతంద్రితః.

శ్లో॥ కృత్వాప్రాతర్గోమర్యా ధోమయోదాస్తతోగమః । తత్ర
సంకల్పవిశేషః । ప్రతిపత్సాయంకాలమగ్నిం ప్రజ్వలయత్యధాప్రతిపదం
ప్రక్రమ్య చతుర్దశీ సాయంకాలపర్వస్తం సర్వాపక్షః సాయంపక్ష
హోమాన్ప్రతిపది సాయం తంత్రేణైవ హోమ్యామీతిసంకల్ప్య-తత్ర
అలంకరణాదికం తతః ప్రత్యాహుతీః పృథక్పృథగవదానైః స్రుచి
గుప్తాం స్తండులాంత్యమాహృతాన్ ద్వేధావిభజ్య తత్రకించిన్నూనం
భాగమగ్నయోస్వాహేతి సకృద్ధుత్వావశిష్టభాగమగ్నయో స్విప్తకృతే
స్వాహేతి సకృజ్జుహుయాత్. తత్రపరిషేచనాదికం సర్వత్రోపాసన
వత్. ఉత్తరస్యామాహుత్యాం పూర్వపూతాదధినేమితి సాధారణం
ఏతాంరాత్రీపత్రీ, రాత్రోసంచరతః పరేద్యుః ప్రాతఃకాలేపూర్వవ
దగ్నిం ప్రజ్వాల్య ద్వితీయాప్రాతఃప్రభృతి పౌర్ణమాసీప్రాతఃపర్వస్తం
సర్వాపక్షఃప్రాతర్గోమాన్ ద్వితీయాంప్రాతః తంత్రేణహోమ్యామీతి
సంకల్ప్య యదియస్యామమావాస్యాయాం స్యాత్తస్యామమావాస్యా
యాంప్రాతః పర్వస్తమితి సంకల్ప్య సౌరీపూర్వాహుతిస్స్యాచ్ఛేషం
సమానం — యదిమధ్యే పక్షహోమానిమిత్తమఃపక్షితే అష్టమ్యాం
దశమ్యాంవా సాయమవశిష్టాః సాయంహోమాన్ పూర్వవత్తంత్రేణ

కృత్వా నవమ్యామేకాదశ్యాంవాప్రాతః పూర్వవదవశిష్టాన్ ప్రాతః
హోమానుక్యూత్ || తమేతం శేష హోమముపనిశన్తి, శేష హోమ
మేదినసవిశేష ఇతి | ఇతి పక్షహోమాదయః.

* మేధావిలక్షణమ్ *

మేధావిలక్షణమ్ || శ్లో || పూర్వభాగేతుమేధావీ దక్షిణాయఃక్షయో
భవేత్ | పశ్చిమేబుధసంతాప ముత్తరేమరణంధ్రువం | గృహీత్వా
మధ్యభాగేతు ఆయుర్వృద్ధిరేదితే | జలసంయుక్తమేధావీ ధారణం
నిష్ఫలంభవేత్ | నిర్జలంధారయేద్రక్షాం పవిత్రంమంగలంశుభమ్ ||

అథ యస్యపునరగ్నిస్వయ మస్తితస్మాదనుస్థానప్రకారమాహ
భరద్వాజః— శ్లో || హోమంవై తానికంకృత్వా స్మార్తంకుర్యాద్విచ
క్షణః, స్మృతీహంవేదమూలత్వా తస్మైర్తంకేచిత్పురావిదుః ||

అథ అగ్నిత్వాగేదోమః.

గర్గః || శ్లో || కృతదారోనైవతిష్ఠేత్ ఊణమవ్యగ్నినావినా | తిష్ఠేతచే
ద్విత్వోవ్రత్యః తథాచపతితోభవేత్ | జీవభారోగ్నివిచ్ఛిన్నః కర్మ
హీనశ్చయోద్విజః | తావుభానరకంయూతో యావచ్ఛందదివాకరం ||

సమావర్తనాదికర్మలోపప్రాయశ్చిత్తమ్

సమావర్తనాగ్రయణయోరతివాతఆధీనపుంసువనాది వత్ప్రాయ
శ్చిత్తం నానావిధ్యతిపాతే వారుణీర్జపేదితి సవవాహ సర్వకర్మప్రత
లోపేపాహితీయోదశహోమంకుర్యాత్ ||

అథ పాహితీయోదశహోమః.

ప్రయోగసారే || శ్లో || బ్రహ్మచారిగృహస్థాగ్నేయ రుపభూతేవిపర్యయే |
అథాగ్నియణహోమేతు నవాన్నప్రాశనేకృతే | అజ్యస్కన్నావధూ
తేషు మంత్రహీనాధికారయోః | అసీమంతప్రసూతౌచ గౌస్వీత్వేయ
మదన్యన్తి | రజఃస్వలాభిగమనే పతితాభాషణేతథా | దివావ్యవాయే
గమనే శూద్రాంవాస్యన్న కేతసి | జలేచమూత్రవిహ్త్యగే దేవతానాం
విపర్యయే | కుమారస్వచసంస్కారా నకృత్వాగ్నీచమిశ్రణే | బ్రహ్మ
చారివ్రతానాంచ విపర్యాసేతద్దేవచ | దండోపవీతమాంజీనాం ఛేదే

కృష్ణాజినోద్భుతౌ । సంధ్యాగ్నికార్యలోపేతు యచ్చాస్యతద్విధం
భవేత్ । పాహినోఅగ్నిత్యావైః పంచభిజ్జాహుయాత్తదా । పున
మాజ్ఞాద్వయేనాపి మహావ్యాహృతయస్త్విహ । పురస్తాదుపరిష్టాచ్చ
కుర్యాదాసవత్క్రమాత్ । సంస్కారకర్మణోఽస్య త్రనకుర్యాద్వా
తిపాతితం । పృథజ్జంత్రైస్తుసంస్కారః తత్రైక్యం జహుయాదిమాం ।
ప్రధానాదాప్రధానాశౌ ద్వేద్వేమిందాహుతీతథా । జయాభ్యాతాన
హోమశ్చ ఋతామాడంతకశ్చతే । అగ్నీభాగాదిచాక్షణంచే దితరాం
మష్టమపునః । సావిశ్చాపిక్షిపేదపు శీతభస్మనివాపునః । హోమే
ననశ్యతేదోహో హూమశ్చాపిస్యేనశుద్ధతి । అన్నస్యదోషదానేన
నశ్యంతివిహితశ్రుతిః । వచనన్యాయమాగ్నేణ కక్షమఃకృత్స్ననిర్ణయే ।
మునిర్వేదాంతదృగ్వాపి కిముతాన్యత్రీమానవః । అతోవిషయక్లు
ప్త్యర్థ మాత్రంవ్యాహృతిభిస్త్వియం । (అస్వార్థః) బ్రహ్మచారిగృహ
స్థాగ్నేయ రిత్యాదికారిణోక్తాని ప్రాయశ్చిత్తానివిచ్యంతే విచ్ఛిన్నేషు
ఆధానపుంసువన సీమస్తజాతకర్మనామకరణాన్నప్రాశన చౌలగోదాన
వేదప్రత్యాధ్యాయాపకర్మోత్సర్జనేషు బ్రహ్మచారివ్రతణోపే మేఖలా
యజ్ఞోపవీతభేదే దండభంగే సంధ్యాగ్నికార్య వ్రతలోపేచాభ్యు
భక్షణే భిక్షాదివ్రతలోపే సతిస్మృత్యుక్త కృచ్ఛాది ప్రాయశ్చిత్తాన
స్తరం పాహిత్రయోదశహోమంకృత్యా ప్రతికర్మప్రధానాదా యస్మ
ఆత్మనోమిందాభూతున రగ్నిశ్చతురదాదితి ద్వేమిందాహుతీహుత్యా
తతస్తత్కర్మోక్తహూమంకుర్యాత్ .

తత్రాయంప్రయోగః.

ఏతేషాంకర్మణాంలోప సామ్యశ్చిత్తార్థం పాహిత్రయోదశ
హోమం కరిష్య ఇతిసంకల్ప్య అగ్నిముఖాద్యాజ్యభాగాన్తే భూరగ్న
యేచపృథివ్యైచ...స్వాహా, అగ్నయఇనంభూవోవాయవేచ.....
స్వాహా, వాయవేచాస్తరితాద్యేదం, సువరాదిత్యాయచ...స్వాహా,
అదిత్యాయ...ఇనం॥ పాహినో.....స్వాహా, పాహినోఅగ్నేనన
ఇనం॥ పాహినోవిశ్వవేదసీస్వాహా, పాహినోవిశ్వ.....ఇనం, యజ్ఞం
పాహి.....స్వాహా, యజ్ఞ...ఇనం, సర్వంపాహి.....స్వాహా,

సర్వపాపి...ఇదం, పాపినోఅగ్నువీకయా.....శ్చతఃస్మభిర్వసో
స్వాహా...ఇదం, పునరూర్జా...విశ్వతఃస్వాహా...ఇదం, సహాయ్యా
...పరిస్వాహా...ఇదం, సప్తస్వేతేష్వగ్నయశ్శత్యాగః పునరపిభూరగ్న
యేచేతితిస్రవ్యాస్మాతి భిష్టుత్యాతతోనూయాజసమిదాధానంజయాః
పరిషేచనా నే అనాజ్ఞా తత్రయాది ప్రియశ్చిత్రాహుతీష్టుత్యా సప్త
తేలగ్నే.....ఘృతేనస్వాహా, ఇతి సప్తవత్స్యాద్వాదశశగృహీతేనా
ఽజ్యేన పూర్ణాహుతిం జహుయాత్, అగ్నేయేసప్తహోత్ర ఇదం,
తతఃప్రిణీతామూర్జానం బ్రహ్మోద్వాసనంకుర్యాత్. సర్వాణివిచ్చి
న్నాని కర్మాణిపృత్యా బ్రాహ్మణాన్ భోజయిత్వా ఽశిషోవాచయేత్
ఇతి పాపిత్రయోఽశహోమః॥

అనాదిష్టహోమః

శ్లో॥ ప్రియశ్చిత్రమనాదిష్టం వాకుణంతువినిర్దిశేత్ ।

నాదిష్టం దైవతంచేత్త మగ్నిమేవప్రచక్షతే॥

అనాదిష్టేప్రియశ్చిత్రే ఇమంమేవరుణేత్యాదివాకుణీర్జహుయాత్॥
దైవేత్సనాదిష్టే ప్రాయశ్చిత్రే అగ్నయశ్శతంసమమేతిత్యాగః.

పార్వణాతిక్రమేతద్రవితలోప ప్రియశ్చిత్రమ్.

శ్లో॥ అగ్నేనమేశ్వర్యాచాత్వేకం పార్వణాతిక్రమేతథా । పార్వణే
వ్రతలోపేతు త్వమగ్నేవ్రతవేత్స్యచా ॥ అనాజ్ఞాతశ్శత్యచ సత్రసం
స్మృతః? — ఏకపార్వణాతిక్రమే, అగ్నేనయంసపథావిధేమ
స్వాహా॥అగ్నయశ్శతం తద్వ్రతలోపే త్వమగ్నేవ్రతసా.....ఈష్యః
స్వాహా అగ్నయశ్శతం అనాజ్ఞాతముక్తం అగ్నేయస్థాలీపాకంకృత్వా
సవనాడికాభ్యః పూర్వమాపాసనంకుర్యాత్, సవనాడికాభ్యఃపూర్వం
స్థాలీపాక శ్చేత్పరేద్యుః సాయంకాలమాపాసనం కుర్యాత్ అయంము
ఖ్యఃపక్షః తథా తేహికృత్వాయామిసిం పూర్వభాగే స్థాలీపాకోనిత్య
హోమస్తథైవ స్థాలీపాకంనైవనిత్యం ద్వితియోనైవ స్థాలీనైవనిత్యం
తృతీయే.

అగ్నేయస్థాలీపాకాది సర్వస్థాలీపాకవిధి:

తత్తాదావాగ్నేయస్థాలీపాకకారికాః, సుదర్శనకారికాయాం
అభవధూమగ్నియే ? స్థాలీపాకేనయాజయేత్ అగ్నేయస్థాలీపాకేన
యక్ష్య ఇత్యేవమాగురం — వరోవదేత్ప్రత్యగురగ్గ్రివేకృష్టాజినే
తతః, శ్లో॥ ఉలూఖలంప్రతిస్థాప్య తస్మిన్ప్రహీణానమాపయేత్ | ఆదా
యనునలంహన్నీ త్వవమాన్తి తతశ్చక్షాణాః | తూప్నే ఉద్వాప్యదపరా
పూయాః పత్నీకరోతిసా | ప్రతూలయేదిదంసర్వం తూప్తీమేవధవేదిహ ||
తతశ్చరుం విరోహోమాయాలంద్యజాశనాయచ, శ్రీసయిత్యాభి
ఘోర్యోనక్ ప్రాగ్వోద్వాప్యప్రతిష్ఠితం | సౌకగ్యదపరేణాగ్ని మభిఘూ
ర్యపువశ్చరుం || అగ్నేరుపసమాధానాద్వాఙ్మ భాగాస్తమిరితంనా 2 త్ర
శమ్యాః పరిధ్యరేనచైవా 2 గ్నిముఖాహుతిః స్థాలీపాకంజహోత్యత్ర
తామన్వారభ్యవై వధూం | దర్వాన్యముపస్తీర్య మధ్యాత్తిరశ్చీమవ
ద్యతి అనూచీనం ద్వితీయంచ పూర్వార్థాద్ధవిభిక్షస్తథా. తృతీయం
జామదగ్నావ్రాం పశ్చార్ధం తదపిస్మృతం తతోవత్తమభిఘూర్యహవిం
ప్రత్యభిఘూరయేత్. పృథానహోమేషు బహువప్తస్తే ప్రత్యభిఘూరణం
జహుయాదగ్నయోస్వాహేత్యగ్ని మధ్యేయథాహుతిః, సకృన్మృహీ
త్వామధ్యాద్వాదర్వాన్యమధ్యే జహోత్యసా, చతురవత్తధ్వో 2 పి
పంచావత్తోపివాత్రస ఉపస్తీర్యత్రార్థాత్ సకృదేవావదాయ, తం
అభిఘూర్యద్విరిత్యత్ర నైవప్రత్యభిఘూరణం, అవశ్యోజామదగ్నోద్విరి
దంసర్వమిహైతుకం ? అథాగ్నయోస్వాహేతిజహుయాద్ధవిః, అగ్నేః
పూర్వోత్తరేదేశేపివాహోత్తరార్ధతః, ఆదాయదర్వాన్యజహుయాత్త
దేశత్రినచాధికం | దైవతస్యావదానంతు అంగుష్ఠపర్వమాత్రకం, తద్దై
వచ స్విష్టకృతౌ దేవతాద్విగుణంధవేత్ | యన్యన్యగ్రాభ్యామంగులీ
భ్యా మంగుష్ఠేనచగృహ్యతే, తిరిశ్చీనమనూచీనాం ప్రాగగ్రాభ్యాం
తద్దైవతే || పాత్రాసాదనసం స్తీర హస్తాభ్యాంబహిరారదేశే, హోమ
దర్వాన్యమగ్రమక్తిమధ్య మూలేతద్దైవహి ఇతరస్యామసక్త్యేకంత్రిద్వి
ర్వాసహిణస్తతః | అపాదాయత్పణమేకం ప్రజ్ఞాతంనిదధాతితత్ ||
దక్షిణోత్తరపాణిభ్యాం హోమదర్వాన్యం ప్రతిష్ఠితాం, అంత్యేచ?

ప్రహరేత్సోక్తం బర్హిఃప్రస్తరవత్తతః॥ త్రిమ్యుత్యత్యణంవాఽను
ప్రహృత్యే తత్రనిర్దిశేత్॥ అంగుల్వాస్థిమభిమంత్ర్య పృథివీసంస్పృశే
దిహా॥ ఏవంకర్తవ్యకేషణ బహుసర్పిన్మతాఽశయేత్॥ పూజ్యాయ
దద్యాన్వృషభంక్షణాంవరఏవసఃసమాప్తేర్వావివాహఃస్తవరంసదా

అథాగ్నేయస్థాలీపాక ప్రయోగః.

విశ్వప్రకాశికాయాం, వరఉత్తరత ఆసీః ప్రాణనాయమ్య
వివాహస్థిర్ధర్మమేరాం వధూమాగ్నేయ స్థాలీపాకేనయత్య ఇతి
సంకల్ప్య పత్నీయమ్యవరభాయాంవర ఏవజహోతిత్యగః॥ తత్రా
ఽగ్నిః పృథావదేవతా॥ స్విష్టకృదంగదేవతా॥ ప్రీహిమయేనచరుణా
సహ్యోయత్యే॥ ప్రత్యగుదగగ్రిం కృష్ణాజసమాస్తీర్య తస్మధ్యే ఉలూ
ఖిలంప్రతిస్థాప్య పత్నీముసలనూదాయ తండులాసవహం॥ ప్రోక్ష్యథలీ
కృత్య॥ అగ్నయేజ్ఞంనిర్వసామీతి వధ్వాద త్తతండులాంశ్చగుస్థాల్యాం
నిక్షిప్య పునస్తూష్టింత్రివారం నిక్షిప్య అన్నయేజ్ఞం ప్రోక్షామీతి
సకృన్మంత్రేణ ద్విస్తూష్టిం పునస్సమ్యక్ ప్రక్షాల్యజలం నివీయాగ్నేరపరి
నిక్షిప్య చవగ్గత్రపయిత్యాభిఘార్య ప్రాచీవముదీవీసంవోద్యాన్య ప్రతి
ష్ఠితమభిఘార్య సౌకర్యాదపరేణాగ్నిం బహిరాజ్యంచ సాదయేదితి॥
అగ్నింధనాద్యాజ్యభాగాస్తే— నాత్రశమ్యాః ముఖాహుతిః— తథా
చవిధిరత్నే - నాత్రశమ్యాః పరి! కేచనేతి. తతః సుమ్యుపస్తీర్య
చమమథ్యాద్విర్విరనదాహాభిఘార్యశిష్టంచమ మభిఘార్యపత్నీయమన్వా
రభాయామగ్నయేస్వాహేతిమధ్యే ఽన్నాజహోతి, పునఃసుమ్యుపస్తీ
రిత్యేత్తార్థార్థాత్సకృదనదాయ ద్విరభిఘార్యసావిః ప్రత్యభిఘారయతి.
అగ్నయేస్విష్టకృతే స్వాహేత్యుత్తార్థ పూర్వాద్ధిరేహుత్వా సమిధ
మిధ్యసన్నసానంచాఽగ్నా ప్రహృత్యసయాదీంతమస్త? రాష్ట్రభృతః
ప్రాయశ్చిత్తాహుతీశ్చహుత్వా దర్వాప్యపరిధీనవక్తి పాత్రపీయుక్త
దర్భాగ్రాణి దర్వాప్యమశ్యజ్యస్రువం మధ్యమూలే ఆజ్యస్థాల్యాంమూ
లానివా మూలాంజనేన దక్షిణంపాణిమధఃకుర్యాత్॥ తృణమసాదా
యపాణిభ్యాందర్వాం ప్రతిస్థాప్యేష్ట దేవతాముద్దిశ్య2గ్రమగ్నా

ప్రహృత్య త్రిరుద్యుత్యతృణం ప్రహరతి. త్రిరంగుళ్యానిర్దిత్యాఽగ్నిమభి
మంత్ర్యభూమిముపస్సృత్య మధ్యమం పరిధిం పరిహృత్యేతరా ప్రహర
ను త్తరార్ధమంగా రేషూపోహతి. పరిధీనభిమంత్యాఽఘోర సమిధౌ
ప్రహృత్యజుహ్వగ్ం స్రువనిధాయ విశ్వేభ్యో దేవేభ్యః సగ్దస్యావ
భాగజహ్నూతి. తథాచ సుబోధకారికాః॥

శ్లో॥ పాత్యాసాదనదర్శాగ్ర మధ్యమూలాన్యనుక్రమాత్ । దర్శ్య
స్రుచాఙ్మసాలీప్య భ్యజ్యత్రిఃపరిధీః సృచా॥ మూలాంజనేదక్షపాణి
మధఃకుర్యాత్పూనఃస్రుచి । సనిధాయాఽన్యచత్వణ ముద్దిశ్యస్వేష్ట
దేవతాః । హుత్యాగ్రాణిత్రిరుద్యుత్య తృణంచాఽనుప్రహృత్యచ॥
త్రిరంగుల్యానిర్దిత్య స్పృష్ట్యాఽగ్నింభూమిముపస్సృతేత్ । జయాద
యశ్చహోతవ్యాః ప్రహృత్యపరిధీం స్తతః । సంస్రావంజహుయాత్తా
భ్యా వరాయవృషభందధౌ । తథా । లాజహ్నూమం వినాయత్ర
చాఙ్మోషధివిధిర్భవేత్ । బర్హిస్సమంజసంతత్రీ గాంగేయస్యమతే
నచ । ఏవంకృత్యాడ త్తరప రిషేచనం నదనాత్వాదిరా । పూర్ణపాత్రీ
ముద్వాన్యబ్రహ్మణేగాంధద్యాత్ । సర్విష్మతాబ్రాహ్మణంభోజయేత్ ।
వృషభంవహూర్వరాయాచితాయదద్యాత్-ఇత్యాగ్నేయసాలీపాకః॥

అన్వారంభణీయమ్.

వివాహమధ్యేపూర్ణిమా.

శ్లో॥ చతురిమధ్యేతయనా పాప్ర్యతేయదిపూర్ణిమా । ప్రక్రమ్య
యాగఃకర్తవ్యో న్యాన్వాధానపురస్సరః । వివాహమధ్యేయదిపూర్ణ
మాసీ భవేద్విధేరూప్రథమాతివిష్టేః । సంకల్ప్యతస్యాంవిధిపూర్వ
మేవ పరేఽహనిపాత్రివనంచకుర్యాత్ । అనాహితాగ్నేఃప్రథమే
చరాచనూదేవతాస్తాఃప్రవదంతిత్థాః । తస్యాఽపికాలేకిలపూర్ణమా
స్యాం ప్రాతర్వనఃక్షేపకవర్దిశిస్యాః । అగ్నిస్తథాగ్నాసహితశ్చ విష్ణుః
సరస్వతీచైవతథాసరస్వాత్ । అగ్నిర్భగస్సిన్వప్తకృదగ్నిరేతాత్ క్రమే
ణదేవాంశ్చహునేజ్ఞయాదీత్ । తతాభిఘోరణంచాఽత్రీకుర్యాత్ పట్ను
చయత్నతః లేవకార్యచక్వీత సర్వమన్యత్యమం భవేత్॥

అత్రవిశేషమాహ.

శ్లో॥ ఖండేవాతేచసంకాంతౌ మూఢజన్మదినేగ్రహే । వైధృత్యా
మిష్టసంధానే కర్తృచారసుతిష్యయః । కృష్ణాపంచదశితుల్యా మల
మాసేచపూర్ణిమా । తస్యాంసోపకృమంకుర్యా త్ప్రీతిపత్పర్వణఃకథం॥

తథాచగృహ్యపరిశిష్టే.

శ్లో॥ ఉపరాగోధిమాసోవా యదిప్రళమపర్వణి । తత్రాన్వారంభ
ణంకుర్యా న్నౌఢ్యేవాగురుశుక్రయోః॥ (తస్మింకాలే అన్వారంభణే
ప్రింసకుర్యాత్. ప్రీతిపద్యాగాభ్యామపి కర్మకుర్యాత్ — అన్యద్వా
నూతనమితి తీర్థగమనాదికంకర్మసకుర్యాత్॥ ఋతేతీర్థోపరాగఇత్యర్థః
ఇత్యాదిప్రమాదాద్వా ప్రళమపర్వణ్యతీతే పథి కృతేప్రింకుర్యాత్॥

(అత్రవిశేషః). విశ్వప్రకాశికాయామ్.

విష్ణుః॥ శ్లో॥ దినమాసాదిభిర్దోషై ర్హేతుభిఃకైశ్చతుర్యదా । అతీతా
ప్రతిపత్త్యేకా పథి కృచ్ఛరుమిచ్ఛతి । అతిక్రాంతాద్వితీయాచే ద్విభ
ట్టేప్రించహావయేత్ । యద్యతీతాత్పతీయాంతు ఇష్టింవై శ్వానరీం
చరేత్ । చతుర్థ్యామితిపన్నాయాం ప్రతిపద్యాగ్నిర్వాద్యజః । నిర్వ
పేద్విధిసాసమ్యక్తంతుమతేఽగ్నయే । ఇమాంతంతుమతీమిష్టిం పున
స్సంధానపూర్వకం । అతిక్రమాగ్నివిచ్ఛేదే కుర్యాత్తత్పూర్వకంబ్రువే
పంచమ్యామితిపన్నాయాం ప్రతిపద్యాగ్నిసిద్ధయే । పునస్సంధానకరైవ
కుర్యాత్సాగ్నిరసిద్ధిజః । పునస్సంధానమగ్రేవత్వతే.

అస్యార్థః.

వివాహస్థాలీపాకాన స్తరం కర్తవ్యప్రథమచరుక్రియాంవ్యాఖ్యా
స్యముః । పౌర్ణమాస్యామేవప్రథమచరోః కాలోనత్వమావాస్యాయా
మితి బోధాయనావస్తంబాచార్య యోరాశయస్తనవ్యయంవిశేషః—
స్థాలీపాకాన స్తరిమాసాననే క్రియమాణే పౌర్ణమాసీచే త్పూర్వమా
గచ్ఛేత్తదా వివాహమధ్యే శేషహోమాదర్వాగపిపర్వారంభఃకార్య
ఇతిమూలగృహ్య వ్యాఖ్యానాదేవ మేవకుర్యాత్ ॥ తస్మాత్ప్రీతిపద్యా

పూర్ణిమాయామేవ ప్రథమచరోకాలః ప్రమాదతోఽతీతశ్చేత్పథి
కృతేష్టింకృత్వా ద్వితీయాంతరితశ్చేద్వైశ్వానరేష్టిః । చతుర్థశ్చే
త్తంతమతీ । పంచమ్యుజాన్నాచేత్పున స్సంధానమేవకార్యం అనంత
రం పౌర్ణమాస్యామేవకర్యాత్ ।

అథాఽస్యప్రయోగః.

వృద్ధకృష్ణియే; పౌర్ణమాస్యాం ప్రాతరిద్ధాబహిరసాద్య
ప్రాతరౌపాసనంహంతోవస్థాయ వరోదక్షిణం ఆసీనః కృతప్రాణా
యామః మమదర్శపూర్ణిమా సంస్థాలీపాక సిద్ధ్యర్థమవ్వారంభణీయ
స్థాలీపాకేనయత్తే. పౌర్ణమాస్యామావస్తంభోక్త విధిన్నామగ్నిం
స్విప్తకృతంచాగ్నా విష్ణ్వాదిచత్రః ప్రథమచరుదేవతాశ్చ స్విప్తకృదం
గదేవతాస్థాలీపాకేనసద్యోయత్తే ఇహిసంకల్ప్యవిద్యుదనీత్యప ఉపస్మ
శ్య అగ్నింపరిసమూహ్యభ్యత్తే అభ్యర్చ్యపరిస్తీర్య వత్సవసాన్తి.
తస్మిన్నగ్నాచరుగ్గ్ శ్రవణత్యాఽభిఘార్య ప్రాచీనముదీచనంవాద్వా
స్యప్రతిష్ఠిత మభిఘార్యోత్తరేణాగ్నిం విధి వత్పరిస్తీర్యతస్మిన్ దర్శ్య
జ్యపాతేనేత్యాది విధిరావత్రాణ్య సాదయిత్వా ఇధ్యసమీపేస్థాలీం
చాసాద్యపవిత్రీసగ్గ్ సాద్యగ్నిముఖాన్తే చరుస్థాలీంస్వస్యపురతస్సం
స్థాప్యోపస్తరణాభిఘారణే చతుర్వహిత మితిన్యాయ సూత్రాద్విస్తీ
యదర్శ్య ప్రథానదర్శ్యముపస్తీర్య చరుద్విర్వహిత్యాఽభిఘా
ర్య సప్తనామాహుతీనాం జామదగ్నినాంత్రివదానం తథాస్థాలీపాక
వత్పరిపిచ్య అగ్నయేస్వాహా! అగ్నయే స్విప్తకృతేస్వాహా! అగ్నానిష్ఠ
భ్యాగ్ స్వాహా! సరస్వత్యేస్వాహా! సరస్వతేస్వాహా! అగ్నయేభగినై
స్వాహా! ఇతి షడౌహుతీహుత్యా లేవమూదాయాపథీ రుద్దిశ్యబర్
హిషినిమృజ్య పూర్వవచ్చదుంగృహీత్వా అగ్నయే స్విప్తకృతేస్వా
హేతి స్విప్తకృతంపలుత్వా ప్రాచీనావీతీ విశ్వాన్రుద్దిశ్యదక్షిణేనాగ్నిం
భూమ్యాంలేపం నిమృజ్య పునరుపవీత్యప ఉపస్మశ్య తతశ్చరుకేవం
ప్రాశనార్థం పాత్రాంతరేణాదాయ పాబ్జుభి ఉపవిశ్య సకృత్ప్రొశ్వా
ఽచమ్య యథాస్థానముపవిశ్యసమిత్సన్నహనం జయాదిపరిషేచనాన్తం
కృత్వా ప్రణీతామార్జనం పూర్ణపాత్రదక్షిణాందత్వా బ్రహ్మణము

ద్వాస్య వృష్టిరసీత్యపక్షపన్నశ్య ఇతి ప్రథమచరా చాయం దేవతా
విశేషానాస్యత్రేతి ప్రవదన్తి. ఇత్యన్వారంధణీయప్రయోగస్సమాప్తః
పథిక్పత్ స్థాలీపాకః.

మహాధ్యాదిరాప్రమాదాత్పృథమ పర్వణ్య న్నరితే పథిక్పత్ స్థాలీపా
కంకుర్యాత్ | తత్రకారికాః || విశ్వప్రకాశికాయాం || శ్లో || ఏవమాదిని
మిత్రేన ఏకస్మిన్ ప్రథమేగతే | కుర్యాత్పథిక్పత్ హిమ మితిహా
మవిదోవిదుః || తథా || ఆద్యేతిపన్నఃఖలు పార్థమాన్యేద ర్భేదవాఇష్టిః
పథిక్పత్సమాఖ్యా కుర్యాత్ప్రియత్నేన సదాద్విజాతిఃసంవత్సరేచాఽద్య
పశౌప్రయుక్తే |

అథ ప్రయోగః.

యతానురాగురంవదిత్వా మమప్రథమప్రతిపదః ఏకదశ్యాఃప్రతి
పదోవాఅతిక్రమదోష ప్రాయశ్చిత్తార్థం పథిక్పథిప్త్యాయత్యే తత్రా
గ్నయే పథిక్పత్ ఇతి ప్రధాన దేవతా స్విప్తకృదంగదేవతా, చరుద్ర
వ్యేణ సద్యశ్చ సగ్ధ శ్రపయిత్వా అగ్నయే పథిక్పత్ స్వాహా, ఇతి శేష
మాగ్నేయస్థాలీపాకేప్త్యాసమానం | ఇతి పథిక్పత్తేష్టిః.

విభ్రష్టేష్టిః.

శ్లో || గురుమూఢాదిభిర్దోషే నిమిత్రేనచకేనచిత్ | ద్వితీయపర్వా
తిక్రాంతా విభ్రష్టేష్టిర్విధీయతే | అగ్నయేచ తథేంద్రాయ సోమాయ
స్విప్తకృత్పనః | హవయేదిధృతం త్రేణ విభ్రష్టేష్టింజయూదికాం || ఇతి
ఆగూఃకరణం — మమద్వితీయేష్ట్యతిక్రమదోషపరిహారార్థం విభ్ర
ష్టేష్టిప్త్యాయత్యే | తత్రాగ్నిండ్రసోమాస్త్రిసః ప్రధాన దేవతాఃస్విప్త
కృదంగదేవతా చరుద్రవ్యేణ సద్యాయత్యే || చరుద్రశ్రపయిత్వా
జుహుయాత్ | శేషంపథిక్పత్తేప్త్యాసమానం — అత్రవృద్ధకృష్ణీయే
విశేషమాహ || సంకల్ప్య | పత్నీవసాన్రిత్యాది చరుద్రశ్రపయిత్వా
ఽగ్నింధనాద్యాజ్యభాగాస్తే ఽన్వారభాయాం సప్రత్యవన్నవీయసా
.....భానునోం, ఇతి పురోనువాక్యామనూచ్య తతోయాజ్యయాజు
హూతి-నికావ్యాపేదసః.....అమృతాదివిశ్వా స్వాహా || అగ్నయ
ఇదం || ఇంద్రంవోవిశ్వతః.....కేవలోం, ఇతి పురోనువాక్యామ

నూచ్య అథ యాజ్ఞయా, ఇంద్రంనరో నేమధితాహవస్తే.....తంనః
స్వాహా, ఇంద్రాయేదం॥ త్వనఃసోమవిశ్వత.....ససోం, ఇతిపురో
సువాక్యామనూచ్య అథ యాజ్ఞయా॥ యాతేధానూనిదివియా.....
గృభాయస్వాహా, సోమాయేదం॥ అగ్నయేస్విష్టకృతేస్వాహా॥ తతః
సమిత్సన్నసానంజయాదిపరిషేచనాస్తం బ్రహ్మోద్వాసనంచకుర్యాత్
తదశక్తశ్చేత్తతేస్థానేపూర్ణాహుతింవాజుహుయాత్॥ ఇతివిభ్రష్టేష్టిః

అథవిభ్రష్టేష్ట్యశక్తివిషయేపూర్ణాహుతిః.

తత్రకారికాకారః॥ వృద్ధకృష్టియే॥ శ్లో॥ విభ్రష్టేష్టివిధేర్విప్రః
యద్యశక్తఃకథంభవేత్॥ పూర్ణాహుతింవాతత్స్థానే జుహుయాది
హవోచ్యతే॥ అస్మిన్నశ్శేపరిశిష్టకారికా ప్రథమపర్వణ్యారంభాదధి
పత్నావ్యయజ్ఞం విభ్రష్టేష్ట్యాః ప్రాయశ్చిత్తార్థం పూర్ణాహుతింహో
ష్యామితిసంకల్ప్య అగ్నింధనాద్యాజ్య భాగాస్తే చతుర్గ్రహీత్వా
సప్తహోత్రాసగ్రహం జుహుయూత్॥ తతోఽనాజ్ఞాతాహుతిః సర్వ
ప్రాయశ్చిత్తంజుహుయాత్॥ బ్రహ్మణేవరందద్యాత్॥ అస్మిన్నశ్శే
పమాహ॥ యస్తుప్రగమపర్వేష్టిమశక్తౌ త్వతరోక్త? దేవతానాం
నామభిః స్వాహాస్తే పూర్ణాహుతింవాజుహుయాత్॥ యత్రీశ్వాపి
గ్రహణం సంఖ్యాభిధానవర్జం పూర్ణాహుత్యుపదేశే ద్విగ్రహీతమే
వస్యాత్॥ పూర్ణాహుతిపక్ష ఏవమేవసర్వప్రయోగః॥ ఇతిపూర్ణా
హుతివిధిః॥

అథ వైశ్వదేవస్థాలీపాకః.

విశ్వప్రకాశికానూం॥ గుర్వాదిమూఢాదిభిరంశుమాలీసంక్రాం
తిదోషేణ మలిముచేన॥ యదార్గృతీయప్రత్యయాతి? వైశ్వానరేష్టిస్తు
తథావిధేయా॥ ఇత్యుక్తిః॥

అథ వైశ్వానరేష్టిప్రయోగః.

ప్రాణనాయమ్య ఇష్టిత్రయాదిదోష ప్రాయశ్చిత్తార్థం వైశ్వా
నరేష్ట్యావ్యయజ్ఞే॥ తత్రాగ్నిర్వైశ్వానరో వరుణోదధిక్రవా ఇతిత్రిసః
ప్రధానదేవతాః స్విష్టకృదంగదేవతా॥ ఏకమేవప్రీహిమయంహవిస్త్రై
భావిభజ్యత్రి హవిషా చరుణాదీ? ధృతంత్రేణ సద్యోవ్యయజ్ఞే॥ చరున్

శ్రవణత్వాఽగ్ని ముఖస్తేవదానక్రమేణావదాయ జహుయాత్ ||
 వై శ్వాసరోనదాత్యా.....భూరిశేతసా, పృష్టోదివిపృష్టోఽ.....
 సక్తం, ఇతి మంత్రోద్వయేన అగ్నయే వై శ్వాసరాయేదం, అవతేహే
 ణోవరుణ.....కృతాని, ఉదుత్తమం.....స్వామ, ఇతిమంత్రో,
 వరుణాయేదం, దధికావీణ్ణః.....తారిషత్, అదధి.....శగ్గసి
 ఇతిమంత్రో దధిక్రావేభ్యః తపఃస్విప్తకృతంహుత్వా శేషమాగ్నేయ
 స్థాలీపాకవత్సమాపయేత్ || ఇతి వై శ్వాసశేష్టి ||

అథ ప్రతిపద్ధోమకారికాః.

(సుదర్శనకారికాయాం)

శ్లో॥ పూర్ణమాస్వామమావాస్యాం పర్వణ్యేవంప్రకారతః | ఉపో
 షి తాభ్యాకర్తవ్యో దంపతీభ్యాంచరుఃకిల | దశేకనస్థాలీపాకేన య
 త్యైవ త్యేవమాగురం | దర్శేకుర్యాత్తత్రయస్త్యా పార్లమాసేతిధైవచ |
 పూర్ణమాసేనీతీకృత్వా కార్యమిధ్యాదిబంధనం | ప్రియమంత్రమేకకాల
 మాత్మప్రేర్బుభ్యతేఽత్రసః | ఉపవాసంతథాభూమా శయియాతాం
 చమైధునం | నర్జయేదితిసంప్రాహ ఇధ్యనూత్రేస్వ సూత్రకృత్ ||
 కృత్యైవంపర్వసుప్రాతః స్థాలీపాక ఇప్యతే | కృత్వాజ్యభాగపర్వస్త
 మాజ్యేనైవహుతాశనే | అగ్నయేతిజహూతీమా మగ్నయేతిము
 ఖాహుతిః | అగ్నేయస్థాలీపాకవద్ధుత్వా హూమశేషంసమాపయేత్ |
 అత్రనాన్వారిభేత్పిత్నీ నదద్యాద్దక్షిణేవృషం | ఏకవన్త్రిమునయః పూ
 ర్ణపాత్రంతుదక్షిణమ్ ||

శ్లో॥ అష్టముష్టిభివేత్కించి క్రించిచ్చత్వారిపుష్కలః |

పుష్కలంశ్యేవచత్వారి పూర్ణపాత్రంప్రచక్షత్ ||

అథ అస్యప్రయోగఉచ్యతే.

విశ్వప్రకారికాయాం, పర్వణ్యన్వాభాయశ్వోభూతేనయజేత్ || అత్రా
 దౌఅన్వాధానం, పూర్ణమాస్యాం పాత్రరౌపాసనగంహుత్వా సంక
 ల్ప్యైతిధిగ్రహేణపూర్వకం పూర్ణమాస్యాం మాగ్నేయ స్థాలీపాకేన
 యత్యే తత్తాగ్నిః ప్రధానదేవతా స్విప్తకృతంగదేవతా వ్రహ్మయే
 నచరుణానద్యోయత్యే తత్రసాంగాస్వశ్యే దేవతాః సన్నిహితాఃసన్తు ||

విమ్యవసీత్యపక్షపస్పృశేత్ - ఏవమమావాస్యాయాం మమావాస్య
మాగ్నేయస్థాలీపాకేన సద్యోయజ్ఞే ఇతి సంకల్పవిశేషః, ఏవమ
న్వాధానంకృత్యాశ్చోభాతేప్రతిపది ప్రాతరాపానసగ్ంహుత్వా పత్న్య
వహన్తి తండులాక్ పంచముష్టిసగ్నయేజుప్తం నిర్వపామితితిః ప్రోక్ష
ణాదిశ్రవణాది స్థాలీపాకవత్ పట్నార్వ సావిపానదానం తతో స్విప్త
కృత్ప్రశనభక్షణార్థం స్విప్తంవిహోప స్తరణాభిభూరం ప్రధానహో
మంతత ఏవమహుత్వా- తతోగృహీత్వావిమృజేచ్చ లేపం బర్హిష్యత
స్విప్తకృతంతహోమః ప్రాచీనమావృత్య నిమృజ్యలేపం నిమార్జనం
దక్షిణతశ్చభూమ్యాం ప్రాశ్యాతఏవాచమనం పునశ్చ నిమృమ్యశేష
స్యభవేచ్చపక్షః లేపంచ దర్వాచమనం తతఃస్వాస్త్యధర్మకోయం
విధిరాగ్నిహోతః గార్హేయకర్మస్వపః, అనాజ్ఞాతజప్తోభవేత్ స్మారే
ప్యాగ్నిహోతికవిధానేమూల కారికావితా ఇతి ప్రతిపద్ధోమః॥

అథ స్మార్తాగ్నిహోతికవిధిసూచ్యతే.

తత్రసుదర్శనకారికాయాం॥ శ్లో॥ స్థాలీపాకేష్టకాంచ బల్యేశానే
చసర్పయోః । మాసిశ్రాద్ధేభవేదాగ్ని హోతిగోవావిధిస్సచ । అగ్ని
హోతికవిధినాం కర్మనామతతోవదత్ । పక్ష్యిత్యేవసంకల్పకృ
త్యాయత్రకవచేతిచ । అగ్నింప్రసిష్ఠాప్య పత్న్య వహన్తివిధానతః॥
చరుంపక్వాభిఘోర్యద క్ష్యాగోదాస్యప్రతిష్ఠితం । అభిఘోర్యాగ్నిం
ప్రజ్వాల్య సమూహ్యపరితస్తతః । పశ్చాద్దభాంత్యనూస్తీర్య ప్రాగ
గాంశ్చచమంతతః । ప్రధానస్విప్తప్రాశనం భక్షణేభ్యోయథాభవేత్ ।
ఆదాయ దర్వాంతపర్యాప్తం సాదయిత్వాకుశేషతాం । దర్వాంతస్రు
వేణుదాయ తత్తన్మంత్రైఃక్రమేణతు । సర్వాప్రధానాహుతీస్తా హు
త్వాకాశంనిరీక్ష్యచ । అంగుస్తానామికాభ్యాం తల్లేపమాదాయబర్
హిషి । నిమృజ్యబర్హిపాస్త్యైవ సమూసాద్యప్రగృహ్యచ । హుత్వా
స్విప్తకృతంప్రాచీనావీతీ పునరవ్యభలేపమాదాయ అంగుల్యాకుశేభ్యో
నిమృజేద్భువి । అస్పృష్టాపునర్యజ్ఞోపవీతీసాదయేచ్చతాం । మధ్య
మానామికాంగుష్ఠైః లేపమాదాయదర్పితః । ప్రాశ్యాచమ్యపునలేపం

ప్రాశ్నాచమ్యచబర్హిషి । సహదర్శిగృహీతోద్దక్షివృత్తోత్సృప్య
దర్శితః । హవిశ్శేషంకరేనర్వం గృహీత్వాచహబర్హిషా । తాంసాద
యత్ప్రీతీచీనా గ్రాంతఃప్రాశ్యహవిఃసకృత్ । నిర్లేహ్యేజ్జిహ్వయాహస్తే
జలేనాపూర్యనిషీపేత్ । భూమాతచ్ఛేషమాచామే చుష్కధర్మిర్థంపునరే
నచ । ఆచమ్యనర్వంతాందర్భై రద్భిఃప్రత్యుశయేదితి ॥ అథాఽస్య
ప్రయోగః, విశ్వప్రకాశికాయాం, తిథిశ్రవణాద్యన్యాధాన పురస్కరం
పత్నీవహాస్తీత్యాది చరుగ్గశ్రమయిత్వా చతుష్పతిప్రయోగాద్యగ్ని
ముఖాస్తే చరుణాస్రచంపూరయిత్వా తత్రైవభాగత్రయంకృత్యా
గ్నయేస్వాహేత్యేక భాగంహుత్వాతచ్ఛేష ముత్తరతోభూమ్యాం
ఓషధీభ్య ఇదంసమమేతిలేపం నిమృజ్యఅగ్నయే స్విప్తకృతేస్వాహేతి
ద్వితీయభాగంహుత్వా తచ్ఛేషం దక్షిణతోభూమ్యాం పితృభ్యఇదం
సమమేతి ప్రాచీనాపీతీలేపం నిమృజ్య అనశిష్టతృతీయభాగం కించిత్ప్రా
శ్నాచమ్యపునః ప్రాశ్నాచమ్య ఉదక్షివృత్త్య తచ్ఛేషంభక్షయిత్వా
హస్తం నిర్లిహ్యచామేత్ తతోనాజ్ఞాతాది ప్రాయశ్చిత్తాహుతీర్హ
త్వా ఉత్తరపరిషేచనాది వృష్టిరసీత్యప ఉపస్పృశేత్ .

గృహస్థరే విశేషమాహ .

వృద్ధకృష్ణయే అథాగ్నిహోత్రవిధిం వ్యాఖ్యాస్యామః అమా
వాస్యాయాం పౌర్ణమాస్యాంవా ప్రాతరౌపాసనగోంహుత్వా ప్రాణా
నాయమ్య తిథిశ్రవణానస్తరం పార్వణాశాలీపాకోవక్రమారం అర్వా
ధానంకరివ్య ఇతి సంకల్ప్య తత్రామావాస్యేరాగ్నిహోత్రవిధానే
నాఽగ్నిమగ్నిగ్ స్విప్తకృతంచ శాలీపాకేన శోయిష్య ఇత్యర్వాధా
య విమృశసీత్యపఉపస్పృశ్య ॥ ఏనంపౌర్ణమాస్యామపికుర్యాత్ —
పరేద్యుఃప్రాతరౌపాసనగోంహుత్వా వర్ష్యవహాస్తీత్యాది చరుగ్గశ్రవ
యిత్వాఽపరేరాగ్నిం ప్రాగగ్రంబర్హిరాస్తీర్య తస్మిన్దర్శించవి
శ్చాసాద్య తత్రప్రయోగాద్యగ్ని ముఖాస్తే హవిశ్శేషదర్శిమాపూర్య
పాలాశీగం సమిధంప్రాదేశమాత్ర ముపరినిధాయ దర్శింబర్హిష్యా
సాద్య శాలీపాకవత్పరిషేచ్య అగ్నిముద్దిశ్యసమిధమాధాయ ప్రాణ్యా
పాన్యనిమిల్యావేక్ష్య ఓషధిరుద్దిశ్యబర్హిలేకపం నిమృజ్యదర్శింబర్

హిష్యాసాద్య అగ్నిమభిమంత్ర్య దర్శిమాదాయాగ్నయే స్విష్టకృతే
స్వాహేతి సమిధిద్వితీయాంశే వర్షియ నీముత్తరానుతిం హుత్వా
దర్వాముదంచం త్రిరవద్యతి ప్రాచీనావీతి పితౄనుద్దిశ్య దక్షిణే
నాగ్నిం భూమ్యాంతేపం నిమృజ్యాపశుసృశ్య దర్శింబన్ హిష్యాసాద్య
పూర్వపదుత్తరం పరిషిచ్యశేషం ప్రాశ్యాచమ్య ఏవం పునః ప్రాశ్యా
చమ్య దర్శిమాదాయోదక్షివృత్త ఉత్సృశ్యసకృద్భుజ్యోచమ్యదర్వా
ముదకంనిసి నూచమ్య దర్శింద ర్భేణప్రత్యాశ్యాచమ్య దర్వాముపః
పూరయిత్వా సర్వానుద్దిశ్యాఽగ్నిం పృతిదిశిష్యత్సిచ్య పునః పూర
యిత్వా పురస్తామత్సిచ్య చతుర్థింపూరయిత్వా బహిర్భూమియశేషం
పత్న్యంజతానినయేత్ యదిసానసమీపేన్యాత్తు శేషస్వహిసయేత్.
అనాజ్ఞాతత్రయం జహుయాజ్జపేద్వా వృష్టిరసీత్యప ఉపస్పృశేత్.
ఇతి స్మార్తాగ్నిహోత్రవిధిః.

అథ ప్రసంగాత్పాకయజ్ఞవిధీరుచ్యతే.

చంద్రచూడే॥ శ్లో॥ ఔపాసనంవైశ్వదేవం పార్వణంచాష్టకంతథా।
మాసిశ్రాద్ధానర్పబలిరీశానబలిరేవచ॥ ఇతి సప్తపాకయజ్ఞపాచ్యాని.

తత్రాచానిత్యోపాసనమ్.

సుదర్శనకారికాయాం॥ శ్లో॥ వైవాహికచరోహర్ధ్వం తండులైరథ
వాయవైః । సాయంప్రాతఃపాణినైవ జహుయాదాహుతిద్వయం।
సాయంసాయమాపాసన హోమంహోమ్యభిరయేత్ । ప్రాతఃప్రాత
రౌపాసన హోమంహోమ్యభిరయేత్ । సంకల్పస్థాపనంచేత్స్వా
ద్యహ్వోర్యత్రకవచేదితం । సంసాప్యపరిషిచ్యాగ్ని మదితేన్వితిపూర్వ
వత్ । జహుయాదగ్నయోస్వాహే త్యగ్నిముద్దిశ్యదేవతాం । తథాగ్న
యోస్విష్టకృతే స్వాహేత్యేవంప్రతారతః । ప్రాతరేకత్రిపూర్వాయ
స్వాహేతిప్రథమాహుతిం । ఆహుః కుర్యాత్తతఃప్రాగ్వ మత్తరం
పరిషేచనమ్॥

అథ వైశ్వదేవస్థాలీపాకవిధిః.

చంద్రచూడముతా॥ శ్లో॥ సాయంప్రాతరైశ్వదేవః కర్తవ్యోబలిరే
వచ । అనశ్నతాఽపిసతత మన్యథాకిల్బిషీధవేత్ ॥ తథా । అలాభే

యేనకేనాఽపి ఫలశాకోదనా దిభిః, పయోదధిస్తుతైః కుర్యాద్వైశ్వ
శ్వదేవం స్రువేణతు, హస్తైరగ్నాద్యదిభిఃకుర్యా దద్భిరంజలినాజలైః,
స్మృత్యన్తరేఽపి, ఆదావృథాక్షయేచాన్తేదర్శే మధ్యే మహాలయే,
ఏకోద్దిష్టే నివృత్తైతే వైశ్వదేవోవిధీయతే, ఇతి నిరగ్నికవిషయం,
శాఖాన్తరవిషయంవా, నాగ్నికానాంతుసర్వత్ర, వైశ్వదేవః పంచ
మహాయజ్ఞాశ్చ బ్రాహ్మణభోజనాన్యే నానన్యేనవైశ్వదేవపంచ మహా
యజ్ఞా కుర్యాదితి సుదర్శనాచార్యైరుక్తం— హేమాద్వైతాయమో
ఽపి, శ్రాద్ధాత్పాకేవకుర్వీత వైశ్వదేవంతునాగ్నికం ఇతినంప్రాప్తే
పార్వణశ్రాద్ధే ఏకోద్దిష్టే తథైవచ । అగ్తోవైశ్వదేవఃస్యా త్పశ్చ
దేకాదశేఽహని । తత్పరిశిష్టాత్పాకేవకుర్యాత్ ॥ వ్యాసః॥

శ్లో॥ హోమాగ్రదానంరహితం సభోక్తవ్యంకదాచన । అవిభక్తే
మసంస్మృష్టే నైకేనాఽపికృతంకృతమితి । తదాహమితాక్షరాయాం
నారదః । బ్రాతృణామవిభక్తానా మేకోధర్మఃప్రవర్తతే । విభాగేసతి
ధర్మోఽపి భవేదేహంపుథక్పుథక్ ॥ ఆశ్వలాయనోఽపి- శ్లో॥ వసతా
మేకపాకేన విభక్తానామపిప్రభుః । ఏకస్తుచతురోయజ్ఞా కుర్యాద్వ్యా
యజ్ఞపూర్వకా ॥ అథ విశేషమాహ— శ్లో॥ అవిభక్తావావిభక్తా
వాపుథక్పాకాద్విజాతయః । కుర్యుఃపుథక్పుథగ్యజ్ఞా భోజనాత్ప్రా
ప్తినేదినే । మాధవీయేఅంగిరాః, శాలాగ్నౌతుపచేనన్నం తాకికేవా
ఽపినిత్యశః, యస్మిన్నన్నం, తస్మిన్హోమోవిధీయతే,
శాతాతపోఽపి శ్లో॥ తాకికేవైదికేవాఽపి వాుతేస్సప్తిజలేక్షితౌ ।
వైశ్వదేవస్తుకర్తవ్యః పంచసూనాపనుత్తయే ॥ ఇదంబహ్వృచాంవిష
యం తైత్తిరీయాణాంతు ఔపాసనేపంచనేవేతియమాత్— ఔపాసన
వత్ ఔపాసనే, యత్రపచ్యతే, సచపచనాన్నం— పురాణే, అకృతే
వైశ్వదేవేతు భిక్షాభిక్షార్థమాగతే । ఉన్మత్తవైశ్వదేవార్థం భిక్షాం
దత్వానివర్జయేత్ । వైశ్వదేవాకృతందోషం శక్తోభిక్షుర్వ్యవహిషి ।
సహిభిక్షాకృతందోషం వైశ్వదేవోవ్యవహతి ॥ ఆరంభకాలః,

ఆరంభస్తుచతుర్థిహోమాహునన్తరేణైవ శిష్టాగారాత్ ।
కర్మమధ్యేకర్మాన్తరా రంభస్యాఽయక్తత్వాశ్చ । కేచిత్పూర్వణాథా

లీపాకాదనస్తరమేవ వైశ్వదేవార్థమిచ్ఛన్తి స్మృత్యర్థసారే॥ అంగుష్ఠ
పర్వమాత్రస్యా వదానంతరతోఽపిచ । జ్ఞేయంస్విప్యకృదర్థంతు చ
తురంగులసమ్మితం । కుక్కుటాండప్రమాణంతు బలిమిత్యభిధీయతే ।
ఆహుతిద్విగుణంగ్రాసే మయూరాంజాకృతిస్తథా । గ్రాసమాత్రంభ
వేద్భిత్వా మగ్రగ్రాసంచతుష్టయం । అగ్రంచతుర్గుణీకృత్య హంతికార
స్పృశ్యతే॥ తతఃసుదర్శనకారికాయాం.

శ్లో॥ అధవత్స్వేవైశ్వదేవం ధన్యోక్తంతత్ప్రసంగతః । పూర్ణోవివా
హేశయనం ద్వాదశాహుధశ్యయోః । బ్రహ్మచర్యంవర్తనంచ కార
స్యలవణస్యచ । దంపత్యోరుపవాసస్యా దేశరాత్రమతఃపరం । ప్రశ
స్తేహస్యధారంభ శ్చరిత్యైవంవృతంభవేత్ । తత్పత్న్యాహ్యన్నసం
స్కర్తా తిష్ఠంత్యిదేనవపతు । భూతమితిస్వామినేవ బ్రూయూత్ప్రీత్య
త్తరంతునః । తత్సుభూతంవిరాడన్నం తన్మాత్రాయాశిసంవదేత్ । పచ
నేవైశ్వదేవస్యా న్నస్యాదాపాసనేయది । యత్రకవోపితంచోప
సమాధాయవిధానతః । అశనీయంయదన్నస్యా ధోమార్థంకల్పయే
త్తతః । హవిష్యమన్నమేకస్మిన్ పాత్రేకించిత్తథాపరే । హవిష్యంతౌ
రలవణ పరాన్నేనయుతంతథా॥

దేవయజ్ఞార్థం తృతీయంకల్పయేత్తథా॥ శ్లో॥ గృహ్తీయాత్సర్వతఃకించి
చ్ఛత్తురేగ్రార్థమేనతిత్ । మనుష్యయజ్ఞార్థమితి సర్వతోఽన్నంతు
పంచమే । ప్రాతఃపాత్రైశ్చైశ్వదేవేన యత్యుత్తరీచాగురుం । సాయం
సాయంవైశ్వదేవే నేతికృత్యాత్తిధైవత । పరిషేచనమదితే స్వేతికృ
త్యాయథావిధి । అంగుష్ఠపర్వమాత్రంషడర్షాప్రథమకల్పితా॥
అగ్నియేస్వాహేతి షడ్భిజ్యహు యాత్పాణినాహుతీః తతఃప్రకు
ర్యాత్పూర్వ వదుత్తఃపరిషేచనం తత ఉత్తరతోవహ్నిభాగ్నాఽహో
హవ్యాప్లమత్రతు, స్వాహాకారేణహవిపాజహుత్క్రించిదేవతు, శేషం
షడాహుతీనాం తద్దవిష్యేణతుసంస్మజేత్ । తేననూపసంస్మప్తేనకార్యా
శ్చబలయఃక్రమాత్ । తస్మిన్నవబలిదేశే హస్తేపరి మార్జయేత్ ।
అవోక్షణంచతాన్యవ్య తూప్తీమస్తేనమన్తతః । దేశేదేశేనమస్తేతా
పరిపించేత్సకృత్సకృత్ । అగ్నింపరిషేచ్యోదగ పనగ్గం దేయంబలిద్వయం ।

ధర్మా యేతిచమంత్రాభ్యా మగ్నేర్దక్షిణతోభవేత్ । ఉదధాన్యాస్సన్ని
 ధాతు అధ్యుఃస్వాహేత్యనేనతు । మద్యేగారస్యప్రాకస్సంస్థ ఓష
 నీభ్యఃప్రతిష్ఠయం । అగారస్యాత్తరేపూర్వే దేశేగృహ్యభ్యభివ్యసే ।
 చతుర్థిః దక్షిణేదేశే అగారస్యశయనస్థలే । అస్మిన్ కామంయేతిబలి
 ద్రోహల్యామవ్యతఃపరం । అస్తరితాయేతిదద్యా దపిధాన్యబలిస్తతః ।
 యదేజతీత్యథబ్రహ్మ సదనేదశభిఃకృమాత్ । పృథివ్యాఇతితద్యామ్యే
 ప్రాచీనావీతినాతథా । అవాచీనేనహస్తేన స్వధావితృభ్యభివ్యసే । నమో
 రుద్రాయేతితస్య పవీత్యుత్తరతస్తథా ॥ ప్రాచీనావీతినాపూర్వం పరి
 షేత్యుత్తరంతథా । యజ్ఞోపవీతినాగ్రంచ బ్రాహ్మవిమ్యదసీత్యాది
 నాదితేన్వితిస్యాత్పరిషేచనం । వృష్టిరసీత్యాదినాప్రాగ్యజ్జలస్పర్శనం
 తతః । ప్రాచీనావీతినావితృ యజ్ఞేనయత్యభివ్యసే । ఆగూర్యవిమ్యదస్థా
 మాచ అంగుఠతర్జనీమధ్యతః । పితృభ్యఃస్వధాస్త్వేతిదద్యాద్వృష్టిస్త
 థాపరం । యజ్ఞోపవీతినాభూత యజ్ఞేనయత్యభివ్యసే । ఆగూర్యవిమ్య
 చ్చభూమా విదంభూతేభ్యభివ్యసే । దద్యాద్వృష్టిరథయజ్ఞో పవీత్యే
 పవచక్షణః । మనుష్యయజ్ఞేనయత్య ఇత్యుక్త్యావిమ్యదస్యథ । బ్రాహ్మ
 ణాయకల్పితాన్నం దద్యాద్వృష్టిస్తతఃపరం । గృహవాసిమత్పక్షేషు
 సర్వప్రాతేభ్యఃకదరాత్ । సంమృజ్యలేపానర్వాంస్తా నద్భిఃసంమృజ్య
 బుద్ధిమాన్ । రుద్రాయస్వాహేతిదద్యా దుత్తరేణశుచస్థలే । రాద్రాం
 తమేనసాయంస్యా ద్వైహాయసబలింతతః । యేభూతాఇతికుక్ష్వితా
 కాశేనతుమహామఖః । బలీనామధవాస్తవన్నవైహాయసబలింహశేత్ ।
 హుత్వాపదామతిర్నాత్రి క్వచిద్రాద్రాంతమీరితం । ఛేదనేభేదనే
 పాకే పేషణేమార్జనేతథా । పంచస్థానాయశూనాయ పంచనోహో
 వినశ్యతి ॥

అథప్రయోగః.

వృద్ధకృష్ణేదే, చతుర్థిప్రభృత్యా ద్వాదశాహం దంపత్యోరథ
 శ్వయాబ్రహ్మచర్యం ధౌరలవణవర్జనంచ, త్రయోదశేఽహన్యప్రవా
 సః చతుర్థేఽహని చంద్రతారాబలాన్వితేఽహనివా ధౌపానసాగ్నా
 పశ్చిమతః ప్రాజ్ఞుఖరిసీనోయతా సుర్వైశ్వదేవసిద్ధర్థం స్థాలీపాకం

కరివ్య ఇతి సంకల్ప్య పార్వణవద్యైశ్వ దేవస్థాలీపాకంకృత్వా జయాది
 పరిషేచనా నంకుర్యాత్. తదారభ్యయావజ్జీవం వైశ్వదేవం గృహ
 పాకేనకుర్యాత్. గృహపాకాద్ధవిష్యమన్నమాదాయ పాత్రస్థంసమృత
 మన్నం పంచభావిభజ్య వైశ్వదేవార్థమేకభాగం ఉష్ణీభస్మస్యాదిబల్య
 ర్థం, ద్వితీయం, దేవపితృభూతయజ్ఞార్థంతృతీయం, అశ్మార్థంచతుర్థం
 మనుష్యయజ్ఞార్థం పంచమం, ఏవంపంచభావిభజ్య, యతానుః, తిథి
 శ్రవణంకృత్వా పంచనూనదోష ప్రాయశ్చిత్తార్థమన్న శుద్ధిద్వారా
 ఆత్మశుద్ధ్యర్థం ప్రాత్రైశ్వదేవేనయజ్ఞే - సాయం, సాయంవైశ్వ
 దేవన యత్యితి సంకల్పవిశేషః ఔపాసనేపచనేవాఽగ్నౌ పరిషేచ్య
 అగ్నయేస్వాహా, అగ్నయేస్విష్టకృతేస్వాహా ఇతి ప్రథమభాగమాదా
 య, షడాహుతీర్హస్తేనజాహుయాత్. అత్ర దేవప్రయోగః - ప్రతి
 పర్యోక్తదేవతాః? ఉత్తరతోఽప్యేవమేవ తతఃఉదీచీనముష్ణంభస్మా
 పోహ్య ద్వితీయభాగాత్కించదాదాయ తూష్ణీం స్వాహేతిహుత్వా
 ఽగ్నయ ఇతిత్యాగః, ఉత్తరంపరిషేచ్య ప్రథమభాగంద్వితీయభాగం
 సగ్గజ్యబలింహారేత్ యత్రేయత్రబలిహరణం తత్రతత్రసమ్యుర్జనమ
 వోక్షణంచకృత్వా - యథాంగుల్యగ్నిఃభూమింస్పృశన్తి తథాబలిం
 హారేత్ సర్వత్రబలిమంగంధపుష్పాక్షతైరభ్యర్చ్య సమంతంపరిషేచ
 యేత్ ఏకదేశేసమవేతానామపి బలీలాం సకృత్సకృదస్తే పరిషేచనం
 కుర్యాత్ తథాపరేణాగ్నిముదగపవర్గం ధర్మాయ, ఆధర్మాయ, ఇతి
 బలిందత్వా తూష్ణీంపరిషేచ్య సర్వత్రబలిమతూష్ణీం పరిషేచనంకు
 ర్యాత్. అన్యః, ఉదధానీసన్నిధానేనత్వా పరిషేచ్య అగారస్యమధ్యే
 ప్రాగవవర్గం ఓషధివనస్పృశిభ్యః రక్షోదేవజనేభ్య ఇతిదత్వా పరి
 షేచ్య అగారస్యోత్తరపూర్వదేశే ప్రాగవవర్గంగృహ్యభ్యః అవసానే
 భ్యః అవసానపతిభ్యః సర్వభూతేభ్యః దత్వాపరిషేచ్య దేహాల్యాం
 అంతరిక్షాయాందత్వా పరిషేచ్య ఏతేషాం దశానాం బలీనాం దక్షిణ
 తః ప్రాచీనావీతీ పితృతీర్థేన స్వధాపితృభ్యఃస్వాహా దత్వా ప్రదక్షిణం
 పరిషేచ్యతతఃఉపవీత్యప్ర ఉపస్పృశ్య నమోరుద్రాయపశుపతయేస్వాహా
 దశానాందక్షిణతః పితృబలేరుత్తరతః మధ్యేదత్వాపరిషేచ్య యద్యా

కాశడత్ షివతి యేభూతాః ప్రచరన్తి.....తథాతుస్వాహేతివృష్ట
వాస్తునిబలిండద్యాత్. దివాచార్యేవ, దివాబలిమిచ్చన్తః, రాత్రౌ.
న క్తంబలిమిచ్చన్తః తతోదదామీతి.....కామస్సమృద్ధ్యతాం
ఇత్యేకం వేదతత్త్వార్థవిదుషే. బ్రాహ్మణాయదత్వాపిషప స్పృశేత్.
అథ కృతప్రాణాయామః దేవయజ్ఞేనయశ్యే విమృశసి అదితేన్విత్య.
గ్నింపరిషిచ్య వాస్తేన దేవేభ్యః స్వాహేతి తృతీయభాగాదాయ
మధ్యేఽగ్నోహుత్వా ఽదితేన్వమగ్నస్థాః ఇతి పరిషించతి॥

అథ గౌణకాలః.

శ్లో॥ ఉదయాత్ ఘటికాస్తిస్రః ప్రాతస్సంధ్యాముపాసితం! సాయ
మస్తమయూదూర్ధ్వం మధ్యాహ్నోద్వాదశోర్ధ్వతః । సంధ్యాకాలస్త్వ
యంప్రోక్తః నిష్క్రమిత్వదతిక్రమే! విధేయంవిధిమాగ్ధేణ తతఃఫలవతి
క్రమః॥—స్మృత్యస్తరే॥ శ్లో॥ ప్రాణాయామత్రయంప్రాత ర్ద్విగుణం
సంగవేస్మృతం । మధ్యాహ్నోత్రిగుణంప్రోక్త మపరాహ్నేతుషడ్గుణం
సాయాహ్నోద్వాదశగుణం సూర్యమత్యాంతతోవ్రజేదితి । ఏకాహం
నమతిక్రమ్య ప్రమాదాదకృతంయది! అహారాత్రోపితోభూత్వా
గాయత్ర్యాశ్చాయంతంజపేత్ । ద్విత్రాత్రేద్విగుణంప్రోక్తం త్రిరాత్రే
త్రిగుణంస్మృతం । త్రిరాత్రాత్పరతశ్చైవ శూద్రపవనసంశయః । ఆల
స్యాదినాకాలయాపేతుసపవాహీ । యస్సంధ్యాకాలతః ప్రాప్తమాల
స్యాద్యదినర్తతే । సూర్యసూత్యామవాప్నోతి ఉలూకత్వమవాప్ను
యాత్ । కాలాతిక్రమేఽపిదోషాభావనిమిత్తానిసపవాహా ॥ —
దేవతాగ్నిద్విజాతీనాం కార్యేమహతిసంస్థితే । సంధ్యావందనవిచ్ఛిత్తి
ర్నదోషాయకదాచన! నూతకేమృతకేచైవ సంధ్యాకర్మనసంత్యజేత్ ॥

స్మృత్యర్థసారే.

సంధ్యాత్రయలోపేత్వప్రసహస్రమితంసావిత్రిం జవేదిత్యుక్తం
అత్యంతాశక్తౌస్మృత్యస్తరే ప్రతిసంధ్యాలోపేగాయత్రీ శతంవాజపే
దిత్యుక్తం॥ — అస్తీతిఫలమ్.

అగ్నికార్యవినిభోజనేప్రాయశ్చిత్తమర్హిధానే.

శ్లో॥ మానస్త్యంకేజపేన్దంత్రం శతవారంశివాలయే । అగ్నికార్యం
వినిభం కేన పాపంబ్రహ్మచారిణాంతీ— స్మృత్యస్తరే. —సంధ్యాగ్ని
కార్యం పేన్నాత్వాఽష్ట సహస్రింగాయత్రిం జపేదిత్యుక్తం. భిక్షా
లోపేద్యష్టశతమితం - అమత్యాపరిత్యాగేతు — యాజ్ఞవల్క్యః,
భోక్త్యాగ్నికార్యంత్యక్త్వాతు సప్తరాత్రమనాతురః, కామావకీర్ణీ త్యా
భ్యాంవై జహుయాదాహుతిద్యయం, ఉపస్థానంతతఃకుర్యాత్సమాసిం
చస్త్యనేనహి, మంత్రోతు మితాక్షరాయాముక్తం.

అత్యశవక్తాముర్హిధానే.

శ్లో॥ తంవోధియజపేన్దంత్రం లక్షమేకంశివాలయే ।

బ్రహ్మచారీస్వధర్మేషు న్యూనంచేత్సూర్యమేవతదితి॥

అగ్నేఃప్రాదుష్కరణకాలః.

పురాదిత్యస్యాస్తమయాత్పురాదిత్యస్యాదయా, దితిః బోధాయనే
నోక్తత్వా ద్విపారణానంతర మస్తమయ ఉదయాశ్చ యథాభవతి
తథానివారేత్. అథాధివృక్షసూర్య, ఇత్యాపస్తంబసూత్రేచోక్తం.
ఉదయాస్తమయాత్సూర్య ముద్ధరణస్యకాల ఇతి నిష్కర్షః.

ఏతత్ప్రాదుష్కరణకాలాతిక్రమే ఉక్తప్రాయశ్చిత్తాభావాత్స
ర్వప్రాయశ్చిత్తమేవ కార్యంతద్యథా:— హిమకాలే అస్తమయా
త్సూర్యం ప్రాదుష్కరణ నిమిత్తపూర్వకం సాయంప్రాతహోమం
కరిష్య ఇతిసంకల్ప్య హోమద్రవ్యసంస్కారపూర్వకంసంస్మృతాజ్యేన
ఓంభార్యువస్సువఃస్వాహా ఇతిసర్వప్రాయశ్చిత్తం స్రువేణహుత్యాహో
మద్రీష్య సంస్కారాదిప్రాప్తకాలహోమం కుర్యాత్.

ఇత్యర్హిధానోక్తమనుద్ధరణప్రాయశ్చిత్తమ్.

గ్రంథాస్తరే:— తదుక్తం నారాయణభట్టియే, అథాగ్ని
ప్రాదుష్కరణకాలః, ప్రాదుష్కరణమగ్నేః ప్రజ్వలనం — కాత్యాయ
నోఽపి — ఏతత్ప్రాదుష్కరణకాలాత్యయే సమస్తవ్యాహృతిభి
రేవాజ్యాహుతిఃకార్యా. ఇతి స్మార్తానుద్ధరణప్రాయశ్చిత్తవిధిః.

అథ స్రుక్ స్రువాదిప్రకృతివృక్షః.

స్మృత్యర్థసారే॥ శ్లో॥ జహూః పాలాశుప్తపథృదా శ్వేదీవై కంకతీ
 ధ్రువా । యజ్ఞస్సర్వసుచః కార్యాః స ర్వేవాభూర్జవృక్షాః । ఖాది
 రేణస్రువః కార్య శమ్యాః ప్రాశిత్రమేతుజే । ఖాదిరోముసలః కార్యః
 పలాశస్యజలూఖలః । యద్వాభూవారుణః కార్య స్తదభావేనస్వవృ
 త్తజః । ముఖ్యాభావేతుసదృశం దృప్యంప్రతివిధీయతే । యావత్తా
 నత్సదృశం తత్రదేవాహిగృహ్యతే । సంగ్రహే, ప్రళస్తేపూర్ణపాత్రీ
 స్థ దాసుకస్యఅయోముఖే । ఖాది రేణస్రువః కార్యః పాలాశేనజహూ
 ర్భవేత్ । ద్విపాదే శేవిలేస్యాతా మన్వైర్వాయజ్ఞయైర్ద్విమైః । తద
 భావేపలాశస్య పర్ణాభ్యాం హూయ తేహవిః । పలాశపర్ణాభావేతు పర్ణై
 ర్వాసిష్టభోగ్యవైః । పర్ణమత్రమధ్యమం । మధ్యమేనపర్ణేనజహూ
 తీతిశ్రుతేః । చమసంవాప్రణీతాయాః కాంస్యపాత్రమధానవిహ॥

ఘట్టనప్రకారః

సంగ్రహే, ఆయామంపంచధాకృత్వా ద్విభాగంపాత్రముచ్యతే ।
 త్రిభాగంండమిత్యావళు రేతదాయామలక్షణం । పాత్రాయామేర్థ
 తఃపాత్రం విస్తారశ్చతదర్థతః । గ్రీవంవిస్తారతస్సాన్యద్విలస్యోఽఘ్రాయ
 ఇవ్యతే । విస్తారద్విగుణంపాత్రం గ్రీవావిస్తారమధ్యతః॥

పంచమహాయజ్ఞప్రాయశ్చిత్తమ్

శ్లో॥ పంచమహాయజ్ఞానామేకై కస్మిన్నే కామామతీతేమనస్యతీంజ
 హుయాత్ । ద్వ్యహంత్యోహంవానతీతేతి స్రస్తంతుమతీర్జశేత్ । ఆత్రి
 రాత్రాదిమంమేనవణ, తత్త్వాయామి, యచ్చిద్ధి, యత్కించేతిచత
 సోవారుణీర్జహుయాదత ఊర్ధ్వమగ్నయేభ్యావర్తినీర్జహోతి తత్రా
 గ్నయేభ్యా వర్తిన ఇతిత్యాగః అగ్నయే తంతుమతేచరుః కార్య
 ఇత్యాహ కవివల్లభః.

ఘటశాస్త్రకారికాః

మూ॥ కులహీనాంయథోక్తానాం గర్భహర్తృ పతితానాంతథాదైవ
 దోహితానాస్తిసంస్కృతిః । నాశౌచంనోదకంతస్య సగర్భాత్వైత్త్య

మేధికం । ఘటశ్రాద్ధం ప్రకుర్వీత బంధుభిః సహధర్మతః । మనోహరే
 ౭పి మహాపాతక సంఘాన్ని పాపాని వివిధానిచ । యా మోహాత్మమతి
 కృమ్య పతి నాథ ర్త బాంధవాః । కుర్వంతి జ్ఞాతయో నూనం తస్యా
 నా స్తి ప్రతిక్రియా । తస్యః కేశా గృహీత్వా ధ సీత్వా బంధుభి రేవచ ।

శిరస్సహముఖంబధ్వా విస్మ జేన్వనగన్వారే । ఘటశ్రాద్ధంతతః కుర్యా
 ద్బంధుభిర్బ్రాహ్మణైః సహ । స్నాత్వా ౭ ధన్వగృహంగత్వా స్వస్తివా
 చనపూర్వకం । బ్రాహ్మణాభోజయేత్పశ్చ త్సమాప్తావాచయే
 తథా ॥ — హేమాద్వికారః. — శ్లో॥ ఘటశ్రాద్ధం

ప్రకుర్వీత మహాసద్యస్తరేవనే । చతుష్పదే దేవగృహే పర్వతా ౭ గ్రే
 విశేషతః । శ్రోత్రియాయదరిద్రాయ ఋత్విజేదంధవర్జితే । ఆచార్యా
 యప్రకల్ప్యకా పునర్ద్వైబ్రాహ్మణౌతథా । ఆవాహనంతతః కుర్యా
 ద్బ్రాహ్మవిష్ణుహరాయచ । నవకుంభాంతసూదాయ సంపూర్వసితతం
 డులాః । స్వర్ణవస్త్రేణ సంఘాద్యప్రత్యేకం నవతంతుభిః ॥ సమావేష్ట్య
 తథార్చేనిధాయ కలశాంతతః, గోధూమమాష? ముద్గాశ్చప్రత్యేకం
 ప్రస్తమాత్రతః, నిధాయతత్రికుంభంచ పరితః ఫలసంయుతం, గుడబ్య
 మధుమగ్ధాది పంచరత్నాదినిఃపేత్ । శ్లో॥ ప్రత్యేకం కడువంతత్ర
 క్షీరసర్పిషక్షీరకాః । ఏలానాగరఖండాని ప్రత్యేకం ముష్టిమానతః ।

ఆర్ద్రామలకమాత్రంతు రామతంత్రనిషీపేత్ । వస్త్రాదిభిరలంకృత
 లంకృత్యయథోచితం । కుండలంపాదుకంఠత్ర మంగలీయాంకవేష్టి
 తం । గత్వా ౭ ధ్యర్చ్యయథానిష్కం తదర్థం వాయథోచితం । దద్యా
 త్తత్తటంతత్ర బ్రాహ్మణేభ్యః స్వయంప్రతి । కులేమమసముద్భూతం
 మయాదత్తమిదంతన । స్వీకురుష్వద్విజముఖే తన్నామస్మరణంపునః ।
 దద్యాత్ప్రహ్మర్పణంబ్రాయా దాచార్యాయపయస్విసిం । దద్యాద్దాం
 దక్షిణాందత్వా కృత్వా కుంభంప్రదక్షిణం । బంధుభిస్సహతత్కుంభం
 భిత్వా తన్నావలోకయేత్ । స్నాత్వా నదీంసమాసాద్య గృహంగత్వా
 యథానుఖం । పుణ్యాహవాచనంకృత్వా భుక్త్వానై పావనంహవిః ।
 ఇతి ఘటశ్రాద్ధవిధిః ।

అథ పౌకారాస్తరేణఘటశ్రాద్ధవిధిః

నారీవాపురుషోఽథ వాయదికులభ్రష్టః ప్రమాదాత్తతః తాంత్య
క్వావిరజాదిపూర్వక ఘటశ్రాద్ధాదినానిష్క్రుతిః । నోచేత్పాతకినోభ
వన్తికులజా స్సర్వేమహానిదితాః ప్రాయశ్చిత్తవినిర్ణయః శ్రుతిమతం
హవ్యేషుక వ్యేష్యపి, మహాపాతకిభిశ్చైవ శస్త్రైత్యస్తదూషితః । ప్రాయ
శ్చిత్తైరశక్తశ్చ తేషాంనైవోదకక్రియా, — యస్మిన్మకులేమహత్వా
తకంకృతం పాయశ్చిత్తమకృతం కర్తాతంపరిత్యజ్య తత్పుత్రాదయః
సపిండజ్ఞాతయః సత్కులజనితసంకిలీకరణ పాతిత్యనిర్హరణార్థం తము
ద్దిశ్యత్యాగవిధినా ఘటశ్రాద్ధంకుర్యాత్,

తస్యాయంప్రయోగః.

గురుశుక్రమూఢరహితే జ్యోతిర్విదుక్తే పుణ్యదివసే వేదశాస్త్ర
సమర్థా శిష్టాంశ్చతుశ్శాఖాజనితాం చోచ్చ్రేత్రియానాహూయ తన్ని
మిత్రత్వాగవిధిం విజ్ఞాప్య మహానద్యాం దేవగృహేవా మహాపగాను
వాస్వగృహ శుద్ధింకృత్వా గ్రామాన్నిర్గత్యేకాందాసీంశుచి స్నాతాం
శుక్లాంబరధరాం గంధమాల్యాదిభిరలంకృత్య ఏకమవ్రణంనూతనం
ఘటమానీయపతితగోత్రీనామ సంబంధాననులిప్య సర్వాపధీభిఃప్ర
త్యక్ష్య పయఃపూరయిత్వా యమనూక్తేనా ౭ భిమృశ్య దాసీశిరసిని
ధాయ సర్వైః సహైవదాసీపురస్కరం గ్రామాత్ప్రచీముదీచీంవా
దిశమవనిష్క్రమ్య చతుష్పథేనిధాయ పతితగోత్రనామ్నా శోకాద
శ్రుపాతాదికంకృత్వాపుత్రాదయః సపిండాఃఘటంతిః ప్రదక్షిణీకృత్య
అత్రబలిం ప్రక్షిప్య ప్రవ్రజేయః. తతఃశరీరశుద్ధ్యర్థం పావమానపంచ
గవ్యామలకవారుణ స్నానానికృత్వా రాత్రౌ పుణ్యాహవాచసం
కృత్వా పంచగవ్యహూమంకృత్వా ప్రాశస్త్యతోఘటశ్రాద్ధం విరజా
హోమంకృత్వా మహావ్యాహృతయో విష్ణురుద్రయమబ్రహ్మ సవితృ
దుర్గాగణేశాదికాన్ సక్తులవ్రహ్మ ఘృతశమీసమిత్కుశమాద్వాది
భిరేకైకయాఽష్టాహుతి సంఖ్యయా స్వగృహ్యాక్త విధాననహో
తవ్యంచరుణాహూమం సమాప్య అష్టాపిండాకృత్వా ౭ గ్నోరప్యది

క్షుప్తపిండాన్ని ధాయదశదానాదీనికృత్వాపునః ప్రభాతేశతంపంచశతం
వింశతిర్వాబ్రాహ్మణాభోజయేదేవసుటశ్రాద్ధప్రయోగస్సమాప్తః॥

తదాహుర్యస్యాన్ని మనుస్థుతమాదిత్యోభ్యుదియాద్వాఽభ్య
స్తమియాద్వా ప్రణీతోవా ప్రాగ్నోమామవశామ్యేతేతత్ర ప్రాయ
శ్చిత్తరితి హిరణ్యం పురస్కృత్యసాయముద్ధనం జ్వలంతైస్సుక్రం
హిరణ్యంజ్యోతి శ్సుక్రమసాతదేవజ్యోతిః శుక్రం పశ్యన్నుద్ధరతి రజ
తమంతర్ధాయ ప్రాతరుద్ధరే దేతద్రాత్రిహుపమితిముగ్ధాహ్మణశ్రుతిః.

అథసంధ్యాదాజపవిధిః

శ్లో॥ అనామిమధ్యమారభ్య ప్రదక్షిణమనుక్రమాత్ ।

మధ్యమామూలపర్యంతం గాయత్రీజపమాచరేత్ ॥

అథదానలక్షణమ్

శ్లో॥ కన్యాదాసేచగోదాసే దాస్యసద్వ్యాహుకుంజరే । తిష్ఠన్ప్రతి
గృహీతవ్యం నరోవారుణదిబ్బుఖః । అశ్వంకర్ణేగజందంతే దాసీంకేశే
ప్వజాంగలే । గాంపుచ్ఛేతువృషంస్కంధే మహిషీంశృంగమధ్యమే ।
కన్యాంహస్తేనగృహ్ణీయా ద్వరోవారుణదిబ్బుఖః॥

శ్లో॥ ఇధ్యతంత్రేవినియత్ర నాఽఘారానాస్తీచక్షుషీ ।

ఇధ్యతంత్రేషుసర్వత్ర ఆఘారాచక్షుషీమతా ॥

శ్లో॥ అనధీతస్యపుత్రస్య పుత్రస్యాన్యథ్యానాన్వితః ।

శూద్రపుత్రస్తువిజ్ఞేయః సర్వేషాంఫలమన్నతే ॥

శ్లో॥ జాతస్యపుణ్యాపావిధాచపత్నీసుతస్యతాందక్షిణతోనిషేకే ।

అనేయశుకార్యేషుయథోపవేశం వధూంసమేత్యాదిమతానుసారః॥

శ్రాద్ధేఽగ్నౌకరణలోపప్రాయశ్చిత్తమ్

శ్లో॥ అగ్నౌకరణలోపేచ భోజనధ్యేయదిస్మరన్ । ఆజ్యేనహోమం
జహుయాచ్ఛేషంపాత్రేవిధీయతే॥

ద్విభార్యాగర్భిణీపతిః

శ్లో॥ గర్భిత్రాయస్య ద్వేభార్యే ఏకాభార్యాప్రమాతికా ।

క్షురకర్మనకర్తవ్యం నామకర్మాదికారయేత్ ॥

ఛాయానక్తమ్

శ్లో॥ ఆత్మనోద్విగుణఛాయా మతిక్రామతిభాస్కరే । తన్నక్తం
గక్తమిత్యాహు ర్ననక్తంరాత్రిభోజనం ॥ — ఇదంరాత్రిభోజన
నిషేధవిషయం॥

గ్రహణేత్రాద్ధవిధిః

శ్లో॥ గ్రస్తేహ్యస్తమితేనూర్ధ్వే మృతేబాతేచసూతకే ।
తద్దినేచోపవాసంచ పునఃశ్యాద్ధంపరేఽహని॥

శాఖారంధవిషయః

శ్లో॥ ఏకవేదైకశాఖానాం మధ్యేయోఽన్యవృతంశ్రయేత్ ।
శాఖాంస్వాంస్వాంపరిత్యజ్య శాఖారంశఃప్రకీర్తితః॥

నిత్యోపాసనకుండః

శ్లో॥ నిత్యహోమేతుకుండంస్యా స్తేఖలాద్యయనయుతం ।
అరత్నిమాత్రంవిస్తారం ద్వాదశాంగులమున్నతమ్॥

జీర్ణోపవీతవిసర్జనశ్లోకః

శ్లో॥ ఉపవీతంఛిన్నతంతు జీర్ణకంమలదూషితం । విస్మజ్యామిపర
బ్రహ్మ వాచోదీఘాయురస్తుమే ॥ ౧॥పవిత్రవస్తయదిజీర్ణవస్తం
వేదాంతవేద్యం పరబ్రహ్మనద్యః । ఆయుష్యమగ్ర్యంప్రతిముంచశుభ్రం
జీర్ణోపవీతంతువిసర్జసియం॥

వివాహమధ్యేమావాస్యాచతుర్దశీవిషయమ్

శ్లో॥ చతుర్థిమధ్యేతుచతుర్దశీవాయ దాత్యమావాసు సమాగతా
చేత్ ॥ తథానకుర్యాదథకేషహోమాః పరేహ్నికుర్యాత్కలంచతం
త్రం । ఆజ్యంచసంస్కృత్యసకృద్ధృహీత్వా హునేదనాజ్ఞాతమితీత్ర
యంచ । తథాచతుర్హోతృకభూర్భువాది మంత్రైశ్చకుర్యాదథకేష
హోమాః । ఏవంనకుర్వీతతథాకరోతి చతుర్థిహోమోధవదభ్యుదైకం॥

పత్నీపుత్రస్థానవిధిః.

శ్లో॥ జాతకేనామకేదైవ హ్యన్నప్రాశనచాలకే । ఉపాయనేవివాహేచ సీమంతాధానపుంసవే । కర్తాచవామతస్తిషే త్పత్నీపుత్రస్తు దక్షిణే । కన్యాదానేతుశ్చాద్ధేతు అధ్వరేసోమదర్శనే । స్వయముత్తరతిషే త్పత్నీపుత్రస్తు దక్షిణే॥

లాజహోమః.

శ్లో॥ అంజలేర్వామసాశేక్వణ లాజహోమోవిధీయతే । అగ్రేతు విధవానారీ కోణేదైవతుమధ్యమం । నచాగ్రేనచకోణేచ లాజానాం ప్రక్షిపేత్తతః । లాజానాం హోమకాలేచ యమోమృత్యుశ్చుత్తిష్ఠతి । దంపత్యోరక్షణార్థాయ బ్రహ్మప్యేకోబహిభావేత్ । సోమాయా జ్యహుతేఃపూర్వం సబ్రహ్మగ్నేఃప్రసక్షిణం । లాజానాం హోమకాలేచ బ్రహ్మప్యేకోబహిభావేత్॥

ఇతి గ్రంథివిసర్జనహోమలక్షణమ్.

శ్రావణముపవీతకం గ్రంథివిసర్జనము జూహుయాద్గ్రంథియుక్తనహవయేత్.

చాలలక్షణమ్.

శ్లో॥ వస్తిస్థానాంతుదక్షిణ్యం భారద్వాజస్యవామతః । అతిశక్య పయోశ్చైవ చూడాశుభయుతాభవేత్ । మధ్యేతుగాలవానాంతు ముండస్తుభృగుగోత్రిణః । పంచచూడాహ్యంగిరసః అన్యేపానియమోసహి । కారయేద్వృషిసంవిద్యా శిఖాఅపియథావిధి । వివాహమాంజిన్నానేషు పుంసఃసీమంతయోరపి । శతాభిషేకశ్చైతేషు సరబంధోవిధీయతే । ఏవముక్తేషుయోక్త్రేషు దంపత్యోర్సరబంధనం । మాంక్షిబంధంవటోలేవ మునిభిఃపరికీర్తితః॥

ఆజ్యపాత్రస్థాపనక్రమః.

శ్లో॥ వివాహేచాలసీమంతే స్వాధ్యాయవ్రతకర్మణి । స్నానగోదానసంధానే ఆజ్యసంస్కారమంతరే । వాస్తుహోమేచాగ్రయణే శాన్తిహోమేవృషోత్సృజే । ఉపనయనాదిసర్వత్ర సపరిస్తరణాద్భహి॥

లాజహామవిధి:.

శ్లో॥ అంగుశ్యక్రేనహోతవ్యం సహుత్వాంజలిభేదతః । అంగుళీ
వామసాశేక్వాన లాజహామోవిధీయతే॥ కించ ॥ లాజానాంహామ
కాలేతు యమోమృత్యుశ్చత్వివతి । దంపత్యోరక్షణార్థాయ లాజహా
మతిస్సృతః । సోమాయాజ్యాహుతేఃపూర్వం సబ్రహ్మగ్నేఃప్రద
క్షీణం । లాజానాంహామకాలేతు బ్రహ్మప్రేకోబహిర్భవేత్ । కన్య
కాయంధ్రోవోర్మధ్యే రుద్రస్సినామరాక్షసీ । తద్రూక్షసీవదార్థాయ
ప్రతిచ్యాయందర్శముత్సృజేత్ ।

దశాంగధూపః.

పద్భాగకుప్తోద్విగుణో గుడశ్చలాక్షాత్రయంపంచనఖశ్చభాగం,
హరితకీసర్జరసస్యమాంసం భాగత్రయంచైకతులైలకస్య ఘనస్యచత్వా
రిపునవ్యచైకో దశాంగధూపఃకథితోముసింద్రైః.

అగ్నిచక్రశుద్ధిః.

శ్లో॥ నైకాధిద్వారయుతాకృతాస్తా శేషేగుణేభువివహ్నివాసః ।
సాఖ్యాయహోమీశశియగ్మశేషే వ్రాణారణాశోభువిభూత కేచ ।
శ్లో॥ ధృతిశ్చతిధివారంచ నక్షత్రంచచతుర్గుణం । ఏకీకృత్యత్రిభాగంచ
శేషంపావకముచ్యతే । ఏకేచవసతేస్వగ్రే ద్వితీయాధస్తద్భవచ । తృతీ
యేమర్త్యలోకేఽస్మిన్నగ్నిచక్రంయథాక్రమం । ఆకాశేసర్వసంహ
రః సాతాలేచధనక్షయః । మర్త్యలోకేమహావ్యాధి రగ్నిచక్రంప్రక
ర్తితం । సూర్యభాత్త్రిత్రిభేదైవసూర్యవిచ్ఛక్తిపంగవః । చంద్రోరేజ్య
గుణిభిసోనేప్తంభాక్కిహోమాహుతిఃఖలుః । రవిః, బుధః, శుక్రః, భృగుః,
పంగుః, శనైశ్చరః, చంద్రః, ఆరః, కుజః, ఇజ్యః, రాహుః, కేతుః॥

కపర్ది కారికాః సమాప్తాః.

శ్రీమదాపస్తంబమహర్షయేనమః.

స్తోత్రకవర్దికారికావళిః.

శ్లో॥ విశ్వేశ్వరం నమస్కృత్య విన్నానాం వినివృత్తయే॥ ఆపస్తం
 బీయగృహ్యస్య కవరీకవచ్చికారికాం॥౧॥ శ్లో॥ శ్రుతిస్మృతిప్రచోదితం
 కరిష్యతే యదాతదా॥ స్వకర్మయత్తదాదితోయతాసురాగురం వదేత్॥
 శ్లో॥ ప్రాచీనపూర్వముదకస్సంస్థం నక్షత్రారంభమాలిఖేత్॥ అథోదీచీపుర
 స్సంస్థం పశ్చిమారంభమాలిఖేత్॥ ౩॥ అవాక్కరోఽభ్యుత్యనిధా
 యపహ్ని ముత్సిచ్యతేఽవోక్షణతోయశేషం॥ ప్రాక్తోయమన్యన్నిద
 ధాత్యుదగ్వా యథాబహిస్సాన్యచ్ఛపరిస్తరాణామ్॥ ౪॥ దర్వాభ్య
 పాత్రేణ సహప్రయోజ్యా వై కజ్జుతీప్రోక్షణభాజనిస్రుక్॥ ప్రణేతిపా
 త్రేణ సహేధ్యదారూణ్యపస్త్రతేచభిఘృతేశ్చదర్వాభ్య॥ ౫॥ ద్వ
 హుతౌతుసర్వత్ర నాస్తిచోదన్యచోదనా॥ చోదితేతతపవన్యద్యథో
 ద్దిప్తంతథోదితం॥ ౬॥ తంత్రమౌషధవత్సృగధన్యపిప్రేవ్యతేవచనాది
 తరత్రతు॥ స్విప్తకృచ్ఛతథాగ్నిముఖంభవేల్లాజహేనామమపాన్యకప
 దికనా॥ ౭॥ సర్వపేషుతథైవహవిష్యభగైవ్యశ్వదేవఫలీకరణాహుతౌ॥
 యావదుక్తమవేహిజయాదికం నాస్తియత్రవచస్సృగతత్రతు॥ ౮॥
 ఉత్సృజౌసముపాకరణేవతేష్విస్థనాగ్నిముఖంచజయాదిచ॥ అప్తకా
 భవసర్పబలిష్యథోపార్వణేపితృకర్మశిమాసికే॥ ౯॥ అగ్నిహోత్రిక
 పవవిధిర్భవేత్॥ జాపదేశమతాదపివేపయోః॥ అన్యకర్మసుసాగ్నిముఖే
 వ్యయంవేపయోరితినిత్యమపీష్యతే॥ ౧౦॥ పృజ్వాల్వవహ్నింపరితస్స
 మూహ్యపయ్యత్యహస్తస్థజలేనసమ్యక్॥ దర్భైఃపరిస్తీర్యయథోక్త
 మన్యపశ్చాచ్ఛబహికస్త్రణయోత్పురోగ్ం॥ ౧౧॥ సంపూర్వదర్శిం
 హవిషాప్రధానతత్త్విష్టకృత్ప్రశనభక్షణాథకం॥ నిధాయబహికా
 వ్యతపవదర్శిం తూర్ణీంసమంతంసమిథం నిధాయ॥ ౧౨॥ నేష్టావిహో
 పస్తరణాభిఘారాప్రధానహేమూమాంస్తతిపవహుత్వా॥ తతోగృహ
 త్యానిమృజేచ్ఛతేపంబహికవ్యతస్విష్టకృతశ్చహేమః॥౧౩॥ ప్రాచీ

సమాప్త్యవిగృహ్యలేపం నిమాజనందక్షిణతశ్చభూమ్యాం ప్రాశ్వా
తవవాచమనంపునశ్చ నిష్క్రమ్యశేషస్యధ వేద్యభటుః ॥ ౧౦ ॥ శేషా
ధదర్వాఽఽచమనంతతస్యాత్ ॥ సధర్మకోఽయంవిధిరాన్నిహోత్రః ॥
శ్లో ॥ యదాశిషాంస్మృతివిహితంహివాచనం తదస్తతోభవతివివాహ
కాఽఘ ॥ క్రమాయతహ్యూకపనయాదికేవచ స్తథైవతద్విజవరభా
జనంభవేత్ ॥ ౧౧ ॥ గాల్వేఘకర్మస్వపరాధవృష్టా వభ్యాహ్వా
క్తేషుసునిష్క్రమిన్నాత్ ॥ ఏకాహుతిర్వాహుతిభిహ్వాతాసా స్మాతే
వ్వనాదేశభిహ్వానూమః ॥ ౧౨ ॥ యత్కర్మణిబ్రాహ్మణశబ్దకో
భేషోఽస్తిచేత్తత్రతథోపనీత ॥ తత్కర్మవహ్నాభువతిహుతిన్నాత్
భవేదనాజ్ఞాతమితివ్యయంవా ॥ ౧౩ ॥ ఆచారలక్షణేయస్మిన్బ్రాహ్మణ
గ్రహణంస్మృతం ॥ భేషోనగ్నాయదిత్వస్మిన్ననాజ్ఞాతజపోభవేత్ ॥

ఇతి కపద్ధికారికాయాం ప్రథమః పటలః.

ద్వితీయః పటలః.

శ్లో ॥ ప్రాణసంయమనంప్రథమంభవేత్ ప్రేషణంసుహృదాభికుం
త్రణం ॥ సంగతాయవరాయసమర్ప్యతే స్వామినాతువధూర్జలహ
ర్వకం ॥ ౧ ॥ స్థావ్యతేచవివాహమహితలే పావకోవిధిసన్మధువర్జకః ॥
సోఽత్రగోసహితోఽసహితోపివా దీయతేవరవృత్తసమీక్షయా ॥ ౨ ॥
శ్లో ॥ ఏవమేవ వరాపచితాయచా భ్రాతృమస్త్ర జపోధసమీక్షణం
అత్రవావరణంవరకన్యయోః భృంశరంయజుసాపరిమృజ్యతే ॥ ౩ ॥
కన్యకాస్వజనోయదిసాపివా యుర్నిరోదితిబంధువియోగతః ॥ తస్మాజేవ
వతీంతుజపేన్మచం కన్యకావరణేపరివజ్జనం ॥ ౪ ॥ స్నాపనాదిషుయద్వ
హుమస్త్రకం కర్మతత్త్రియతేఽంతతవసహి ॥ గృహ్యతేఖిలువాణిర
మస్త్రకం గమ్యతేజ్వలనస్తుసకుంత్రకం ॥ ౫ ॥ వధ్యంజలింహోమవిధా
నదర్శ్యం ద్వితీయదర్శ్యంసహచాజ్యధాన్యా ॥ ప్రోక్షార్థపాత్రేణసహప్ర
ణీతా మిధ్మంచశమ్యాస్సహలాజమశ్మా ॥ ౬ ॥ నేవ్యతేగ్నిముఖంసచ

వేపయోః స్విష్టకృష్ణచనావ్యభిఘారణం । స్వాద్యరోజమదగ్నిసము
 ద్భవస్తస్యపంచగృహీతిమపేష్యతే ॥ ౭ ॥ అభిన్నవధ్వంజలినాతుహో
 మో యథాజుహూవన్నముఘేనహోమః । సంమాజానప్రోక్షణసాద
 నాని యథాజుహూవన్నచలేపకార్యం ॥ ౮ ॥ అన్వారంభఃప్రధానేషు
 హోమేష్యస్యత్రచవ్యతే । యత్రాస్తిచోదనాతత్ప్రసానాంరంభస్త
 హోమకృత్ ॥ ౯ ॥ ప్రధానహోమేయదృతాదిహూమే ప్రవేశహో
 మేచవివాహశేషే । వివాహవేత్యుభవంతిశమ్యాః నత్వగ్నిదైవత్యచ
 రాభవంతి ॥ ౧౦ ॥ యోక్త్రస్యమోక్షాత్పరతోయదిస్యాత్ అయా
 శ్చపత్యోరుపవాసవ । సద్యోగ్నినాశేత్వథవిప్రకృష్టే పునర్వివాహ
 విధివచ్చకుర్యాత్ ॥ ౧౧ ॥ యోక్త్రప్రతిసరంచైవ వరణంచప్రతిగ్ర
 హంవాససఃపరిధానంచ కర్మాణ్యేతానివజ్జయేత్ ॥ ౧౨ ॥ ఉత్తంభ
 నాదిస్తునివరతేర్వాక్ తామందసానేతిమనుష్యయానే । ఉదుత్తరాది
 త్రయమేకఆహుర్విమోకమంత్రాపిహనోభవేతామ్ ॥

ఇతి కవర్తికారికాయాం ద్వితీయః పటలః.

తృతీయః పటలః .

శ్లో॥ దర్వామనక్త్యగ్రమథేతరస్యాం మధ్యంచమూలంత్రిహాపి
 వాద్విః । పక్షేద్వితీయే సకృదేవమూలం ద్వితీయదర్వామితరేచద
 ర్వామ్ ॥ ౧ ॥ అనక్త్యగ్రమథేతరస్యాం మధ్యంచమూలంత్రిహాపి
 వాద్విః । పక్షేత్తృతీయే సకృదేవమూలం స్థాల్యాముప్రకృమ్యస
 మంజనంస్యాత్ ॥ ౨ ॥ అక్తోపసీయాక్తతృణంనిధాయ దర్వాంప్రతి
 స్థావ్యకరద్వయేన । నిరస్తనవ్యఃప్రహరేత్ప్రేహృత్య త్రిరత్రీచోద్వా
 తితృణప్రహరః ॥ ౩ ॥ నిరక్షేణంచాగ్న్యభిమంత్రణంచ భూమానిమ్మ
 ప్తిపరిధిప్రహరః । సంప్రావహోహంతమమంత్రకంస్యాత్ పాత్ర
 ప్రయుక్తంత్వణమత్రబద్ధిః ॥ ౪ ॥ ఉపక్రమోత్సజానయోస్సశేష్య
 అచార్యఆస్తుత్యమహావగాపు । సంతర్ప్యవార్యం జలిభిమునంత

స్వార్థకపద్ధికారికావళి :

నేభ్యస్తుహోవ్యోసదసస్పతించ ॥ ౧౫ ॥ కేంద్రగ్నివిశ్వాంక్యనిమత్స్వ
యంభూః పౌత్యాముఖాంతేసదసస్పతించ । ఆద్యానువాకాంశ్చ
తురోవరాధాన్య సధీయతేతత్రతితోజయూది ॥ ౧౬ ॥ ఋషీముఖాంతే
జాహుయాద్రవ్యతేషు సూక్తోపహోమాంతృదసస్పతించ । ఉపస్థితిశ్చాపి
చదేవతానాం జయాదయోబ్రాహ్మణతర్పణంచ ॥ ౧౭ ॥ సోమసూక్త
నిమత్సదసస్పతిం తంత్రేవజ్జాహుయాత్సలిలంసమః । శుక్రియే సమిధో
గ్నౌత్రప్రతీ యంజతేసవితాజయవారిశం ॥ ౧౮ ॥ మీలనేయతివాక్చిరసః
కృతే వేష్టనేఽస్తమితేగృహమావిశేత్ । స్థీయతేన్ధవత్సథవా ౨౨
స్యతే వాగ్వతేనతతోఽభ్యుదితక్రియా ॥ ౧౯ ॥ తతః ప్రభాతేతుబహిగృహ
హోణాం సహ్నించసూర్యంచతిథోదకుంధం । ఆకాశముద్వీక్ష్యత్వగిరించ
వత్సం పశ్యేద్ధిరణ్యంచవయస్సుపర్ణాః ॥ ౨౦ ॥ ఉత్పజః సేతుయంజాదీన్
మూలనాదిచవర్జయేత్ । సమిదాధానమన్త్రాణాం ద్యౌస్సమిత్పూర్వ
మిష్యతే ॥ ౨౧ ॥ వ్రతేషుచాపరోవిధిర్నసూక్తచిత్తమాదికం ఉపస్థితి
సః దేవతాగణస్యశుక్రియాద్వతే ॥ ౨౨ ॥

ఇతి కపర్దికారికాయాం తృతీయఃపటలః.

అథ చతుర్థఃపటలః.

శ్లో॥ కృత్వాకుమారేణ సహైవచాగూం ఆశ్వాథవిప్రా నపివాచ
యీత । భుక్తేకుమారేజలయుగ్మకేన ఉపత్తిశీర్షంప్రతివాపనంచ ॥ ౧ ॥
యజ్ఞోపవీతకాలస్నాన్యద్వాచనేకృతాశిషాం । పురస్తాత్సమిదాధానాచ్చి
వస్యామిమతేనతు ॥ ౨ ॥ పాత్రప్రయోగేతుకుశాంబుకూర్ప వస్త్రాశ్చ
దండాజనమేఖలాశ్చ । దైవ్యానిపాత్రాణినియుజ్యపశ్చ ద్యుంజితచా
మూనిసహోపనేతాం ॥ ౩ ॥ మాంజ్యజినావస్థాపనప్రోక్షణోత్థాపనానితు
సమంత్రేమేతాన్యాచార్యః పూర్వంకృత్వాథవాఛయేత్ ॥ ౪ ॥ అస్తేతు
సర్వమంత్రాణాం హస్తగ్రహణమిష్యతే । దేవతాభ్యుపరిదానం
రక్షణాయపృథక్ పృథక్ ॥ ౫ ॥ యోగాదీన్వాచయన్నేవ కుమారంహ
వయేత్థలు । ద్వితీయచతుర్థాబ్యాయా దాచార్యోజాహుయాద్వటుః

శ్లో॥ కణ్ఠోష్ఠాదిత్యసంజానాం సమంత్రంపటురేవతు । ప్రత్యగాశిషమం
త్రాణాం భవేద్వాచనమేవతు॥2॥ పచ్ఛోభూస్తద్భవోభగణస్సవధిః
యథితీష్యతే । అధఃర్చశోభూస్తద్భవోధియస్సవస్తదస్యథా॥ ౩ ॥
ఓష్ఠశ్యావాంతపర్యంతం స్పృశ్యతేనృథమిత్సథ । ఆచామేన్నహనా
మాస్తికరాభ్యాంయుగపచ్ఛృతీ॥ ౪ ॥ గురోవరంతేదదామి త్యుక్తే
నపాస్యయథోదతం । గృహ్యతేసావితీముక్త్యా వరోరుద్రాయగామితి॥
శ్లో॥ అనుసాకృతినేదస్య కర్తవ్యోబ్రహ్మయజ్ఞశ్చే । వేదస్థానేతుసావి
త్రీ గృహ్యతేనస్యత్సమంభవేత్ ॥ ౧౧ ॥ కాండర్వితర్కణానిత్య ముపే
తేననివీక్షిహ । వార్యంబలిభిరవైశ్చ కార్యంపర్వాప్తమీషుచ॥ ౧౨॥
ప్రజాపతింసోమ మథాగ్నివిశ్వాక్ నిషత్త్రీయంచాపిచహవ్యవాహం ।
విశ్వాక్స్వయంభుంపుశచేవవిశ్వాక్ తతోనైరుణావైసదనస్సృతించ॥
సప్తశకృతోన్వేనపాస్య చతుర్థేనహనిగృహ్యతే । యస్యేతిగురుణా
పూర్వం వాసోనస్యత్పరిభాష్యచ॥

ఇతి కపర్దికారికాయాం చతుర్థః పటలః .

పంచమః పటలః .

శ్లో॥ అజినంమేఖలాదంజో భైతూచర్యావ్రతానిచ । నివర్తంతే
ద్విజాతీయాం పురస్సంస్కారకర్మణి॥ ౧ ॥ మేఖలామజినందండ ముపవీ
రింకమండలుం । అప్సరాస్యేవినష్టాని గృహీత్వానైవానిమంత్రతః॥
శ్లో॥ సూత్రేనప్రేమణీయుగ సమిత్సృక్కుగంధాప్రసర్తా । శీతోష్ణాం
బుతురకట యవచ్ఛత్రనంజాంజనాని । మానోపానద్వయకుశ శకృ
త్సానచూర్ణోదపాత్రం । స్నాన్యాయుంజ్యాత్సకృదిహ నరఃకాష్ఠ
మాదుంబరంచ॥ 3 ॥ స్నాతికాయసకృత్సృధుపర్కణో గార్హ్యకఃస్సృతి
చోదితవివవాస్నానఆచరితేదిసఆగతే తస్యనక్రమభాష్యయమిష్యతే॥

శ్లో॥ ఆచార్యాయర్షిణేరాజ్ఞే మధుపర్కణవాసహా । గృహ్యో
గోధర్మణోవా పూర్ణేసంవత్సరేపునః॥౪॥ వేదాధ్యాయశ్చకూరశ్చే

త్వస్మైచాపితథాథతేత్ । తస్మైశ్వవేదాధ్యాయాయ భవేద్దాహ్యో
గవావినా॥౬॥ వేదాధ్యాయాయాతిథయే ధర్మశ్చోగవాసహా తథై
వవేదాధ్యాయాయ వరాయాపచితాయచ ॥ ౭ ॥ తాభ్యాంత్యవేదా
ధ్యాయాభ్యాం విపైచాన్యతరో వా । ప్రసక్తౌచాపిచిత్రాయ భవే
ద్దాహ్యోగవాసహా॥౮॥ అథీతేయష్షడంగంతు వేదంజానాతిచాథతః ।
వేదాధ్యాయస్సతుప్రోక్తః ప్రకాశశ్చిత్రిశ్చవ్యతే ॥ ౯ ॥ సూత్రేగోమ
ధుపర్కార్హ ఇత్యస్మిన్దక్షిణాతుగాః । మధ్యేతుమధుపర్కస్య సాతి
ధ్యాసర్వదైవతు॥

ఇతి కపడికారికాయాం పంచమః పటలః.

షష్ఠః పటలః.

శ్లో॥ స్త్రీణాంశిరోమధ్యగతాతు శేఖా యన్తే వసీమంతఇతిప్రవిష్టా ।
తస్యాశ్చ తేనోన్నయనంతతస్యాత్ సీమంతఇత్యుచ్యతవకర్మ॥

శ్లో॥ యవావిరూఢాన్ శలవీంసపుంజాం గ్లవ్సంయవానామపిబం
ధనంచ । ఏతానిసీమంతవిధాప్రయంజ్యాత్ పాత్యాణిసాకంఖలుమాను
షాణి॥౧॥ ఫలద్వయేనసంయుతంపటాంకురందృషత్సుతౌ । సుపాయ
శాయవస్త్రకంక్షిపేత్సహైవపుంసవే ॥ ౩ ॥ సేష్టాఃపుంస్తవనేశమ్యాః
గృహ్ణీయాత్పరిధీనిహా । బ్రాహ్మణాన్భోజయేదంతే వాచయేదాశిష
స్తథా॥౪॥ రోరేమవృజ్యేచిషువృద్ధిరాదా ప్తాత్పేచవాంత్యశ్రవశా
శ్వయుక్షు । శేషేషునామ్యాకపరశ్స్వరోఽన్త్య స్వాప్సోర్దదీర్ఘస్సవి
సర్గఃఇప్తః॥ ౫ ॥ నక్షత్రనామానిదేశ శస్సంబుధ్యాజాతకర్మణి । పూ
ణాభిమంత్రణేజాపే త్రిష్యపీతికపడికా॥౬॥ పుణ్యాహవాచనేనామ్ని
మధ్యమేస్వస్తిపాచనే । చతుర్థ్యోక్త్యాశిశోర్నామ స్వస్తిత్యస్త్యత్సమః
త్రకం॥ ౭ ॥ జలద్వయంకుళాన్ యవాన్ శలాలదర్శపుంజలాన్ । శక్య
శ్శలల్యసీన్క్షిపేత్సహైవచాకర్మణి ॥ ౮ ॥ చాత్రప్రయోగేఖలుయో

జనీయో గోదానకర్మణ్యసిచౌలవత్సః । నగ్లవృపుంజీలశలల్యఇష్టాః ॥
త్రాధణలుప్తాహిభవంతియస్మాత్ ॥ ౯ ॥ జాతకాదితుసంస్కరణంస్త్రి
యా మాపనాయనికారధిష్యతే । దేహసంస్కరణాయథాక్రమం
కాలపవనమస్తమమంత్రకమ్ ॥

ఇతి కపర్దికారికాయాం పక్షుఃపటలః.

శ్లో॥ వాగ్యతస్యగృహాద్గమనంబలే స్సక్తుభిహారణంత్యితరేణవా ।
తక్షకాదిపునర్వృజనాంతకం నిత్యముత్సరణాదధిష్యతే ॥ ౧ ॥ త్రిభి
ర్యథోఢంపరిదాయమంత్రైః । తథావరైఃముఖ్యకుటాత్రిభిస్తు । త్రిభిర్య
థోఢంపునరుత్తమేన ముఖ్యస్యసందేష్టికపదేశిష్యః ॥ ౨ ॥ గృహశ్వా
సిసమశ్నన్తోదేవసేనాశ్చయాలపి । ద్వారపాదనిమగ్గీచ సప్తేశానో
సుయోజితాః ॥ ౩ ॥ గృహపీచవిచిన్వంతో ద్వారాపీతత్త్రియామతాః ।
జయంతస్యతథాఘోషీప్రానాసారిణివచ ॥

ఇతి కపర్దికారికాయాం సప్తమఃపటలః.

అష్టమఃపటలః .

శ్లో॥ ఆఘారదార్వగ్నిముఖాజ్యభాగౌ ప్రదక్షిణాను ప్రజనేషుత
ద్యత్ ॥ ఆఘారయోస్విష్టకృతిప్రసిద్ధం యజ్ఞోపవీతంహికపదేశనస్యాత్ ॥
శ్లో॥ కార్యాస్తథాసప్తభిరన్నహోమాః స్వాహాదిమంత్రైరథసర్వి
షాన్యుః । సకృత్సకృత్స్నిష్టకృతంచహుత్వా భస్మన్యదీద్యామహవిష్య
హోమాః ॥ ౧ ॥ యాంజనాద్యాశ్చైతస్రాయా యాచైషాలూఖలా
ఇతి । యజ్ఞోపవీతమాసుస్యాదుక్త్యాదిషుచసప్తను ॥ ౩ ॥ హోమేదధ్యం
జలేప్రాతరష్టమ్యముపవీతినా । పక్షేచాస్మిన్నవమ్యాం తుభవేదస్వ
ష్టకాక్రియా ॥

ఇతి కపర్దికారికాయాం అష్టమఃపటలః

నవమః పటలః.

శ్లో॥ చాలోపసితస్సానాస్త గర్భసంస్కారకర్మసు। ఉద్వాహాధాన
సోమేషు రక్షాబంధఃప్రచోదితః॥ ౧ ॥ అధానేచవివాహేచ దంపత్యో
రుభయోరపి । తత్పుంసవనసీమంతే స్త్రియూషవతుకాతుకం ॥ ౨॥
శ్లో॥ అష్టకాధ్యాయనేచైన గృహశాస్త్రప్రవేశనే । నవయాగంచతు
ర్థీకంచ నిత్యహోమంతధైవచ! 3। సీమంతోన్నయనంపిండం సువనం
పార్వణంతథా । ఔపాసనాగ్నావేతాని కుర్యాదన్యానితాకికే! ౪॥
గోమూత్రంగోమయంక్షీరం దధిసప్తిఃకుశోదకం। పంచగవ్యంతునిదిక
ష్టం పవిత్రంకాయశోధనం॥ 5॥ విశోధ్యకాయంవివిధైశ్చకృచ్ఛైః
ప్రయప్రదానంకుంటేయథాథకం । తతఃపునస్తాత్సహభార్యయాచ
యతాసురాగూకరణంవదేత్సః॥ 6 ॥ అధీతవేదస్యగృహస్థస్సహిత్యా
నిధాయవహ్నింవిధివాసమిందే । ఆజ్యంతుసంస్కృత్యసకృన్ద్రహీత్వా
పరిస్తృతేగ్నాజుహుయాదయాశ్చ॥

ఇతి కపడికారికాయాం నవమః పటలః.

కపర్దికారికాః సమాప్తాః.

శ్రీయై నమః .

ఉద్దేశ్యదేవతాకారికా .

శ్లో॥ శ్రియఃపతింప్రణమ్యాథ ప్రవశ్యకస్తేచ దేవతాః । అపస్తంభీ
యగృహ్యస్త మన్తోద్దేశ్యాథాస్మృతం ॥ ౧ ॥ అఘోరయోఃప్రజాపతి
రిపివేంప్రణమస్మృతం । అగ్నిహోమాక్రమాత్ప్రొక్తా దేవతేఅజ్యభాగ
యోః ॥ ౨ ॥ త్రియోదశజయూడిక్తా అభ్యాతానాదశప్తచ । జయూ
భ్యాతానేషుచాద్య పరోక్తాపవ దేవతాః ॥ ౩ ॥ రాష్ట్రభృన్దోమమం
త్రాశ్చ ద్వావింశతిపదీరితాః । పూర్వేషుదేవాగంధర్వ పదపూర్వ
పదోదితాః ॥ ౪ ॥ పరేషుచాపురిశ్యబ్ద పదపూర్వపదోదితాః । త్రయో
దశాస్త్యయోర్భృహ్మ భువనస్యపతిర్ద్యయోః ॥ ౫ ॥ అథవాద్యంద్య
దశకే గంధర్వాప్సరసఃక్రమాత్ । దేవాస్త్రయోదశేవాత స్థా
స్త్రేకామఉచ్యతే ॥ ౬ ॥ ప్రజాపతిఃప్రజాపతే నత్పదిత్యస్యదేవతా ।

భూరాదీనాంక్రమాదగ్ని వాయుస్సూర్యశ్చదేవతాః ॥ ౭ ॥ యదగ్ని
స్విష్టకృత్సర్వ ప్రాయశ్చిత్రేప్రజాపతిః । ఇత్థం దేవాజయాదీనా మప్త
పంచాశదీరితాః ॥ ౮ ॥ అనాజ్ఞాతమయాశ్చేతి చతుర్ణామగ్నిరీరితః ।

సోమోఽథగంధర్వోఽథా గ్నిసోమాయాదిత్రయోమతాః ॥ ౯ ॥
కన్యవేత్యస్యచాత్యస్యా దింద్రామీధ్వాంస్తతోద్యయోః । అగ్నిరై
త్విత్వోచోఽగ్ని శ్చనరునోదేవతేఉభే ॥ ౧౦ ॥ అథాగ్నిరార్హపత్సస్వా
దిమాంమూతేఇతిద్యయోః । ద్యౌర్మ్యువాయస్సనవితృబృ హస్పతయ
ఇత్యపి ॥ ౧౧ ॥ విశ్వేదేవాశ్చాప్రజస్తా మిత్యస్యాగ్నిఃప్రకీ ర్తితః । ఇమం
మేతద్దయేహోక్తో పరుణ స్త్వన్ననత్వయోః ॥ ౧౨ ॥ అగ్నిపరుణాత్వ
మగ్ని రయూఅగ్నిరియంమనా । అథార్యమత్వమర్యమే రర్యమాగ్ని
రథార్యమా ॥ ౧౩ ॥ యవృతేమఘవాచోహ మగ్నేఅగ్నిఽపవదేవతా ।
అగన్తోస్థాయమగ్నోశ్చ అగ్నిగృహపతిస్సృృతః ॥ ౧౪ ॥ ప్రజాపతిస్త
థేంద్రాగ్ని ప్రజాయేమన్ప్రళూరితాః । తేనభూతేనాభివధక తామిహై

వేతిచత్రిమః ॥ ౧౫ ॥ ఇంద్రాగ్నిహిమ్రువైధితి బృహస్పతిరవీరితః
 త్వష్టాజాయామితిత్వస్త్వి త్వష్టాదేవఃప్రతీర్తితః ॥ ౧౬ ॥ అగ్నిరగ్ని
 స్విప్తకృచ్చ స్థాలీపాకేతుదేవతే । ఔపాసనేప్యేనమేకే వాగితన్మా
 ర్యంపురాహుకేః ॥ ౧౭ ॥ ఏకక్రింశద్వైశ్వదేవే దేవతామస్త్రీచో
 దితాః । ప్రాజాపత్యైదివ్రాతానాం పృజాపత్యైశ్చయస్సస్మృతః ॥ ౧౮ ॥
 ఉపాకర్మణిచోత్సగేతా సామేవసముచ్చయః । జాతవేదాఉద్దీప్యస్వ
 మానోహింసీదితిద్వయోః ॥ ౧౯ ॥ అగ్నిఇత్యాదిమన్తాగ్రాం మస్త్రీ
 లింగోక్తరేవతాః । పృసవశ్చమధుశ్చిత్త మేఘస్యస్తత్తదాదయః ॥
 శ్లో ॥ ప్రాతర్మస్త్రేఽగ్నివయస్య శ్చతుర్ణాంతుతతోభగః । వృషస
 ప్రమయోశ్చైవా దేవతాపరికీర్తితా ॥ ౨౦ ॥ ఉపనితాసమిధ్యగ్ని యో
 గేత్వింద్రస్సమీరితః । ఇమమ్మేగ్నిఽగ్నివరుణ సోహూదితయఇత్యపి ॥
 శ్లో ॥ విశ్వేదేవాశ్చశతమి స్మస్త్రేదేవాస్తుదేవతాః । అథాగ్నిప్తేఽగ్నిం
 ద్రమరు దాదిత్యవసవస్సృతాః ॥ ౨౩ ॥ మేధామంగిరస్సప్తర్షి ప్రజా
 పత్యగ్నయస్సృతః । మేధాయశస్యవృరాసు దేవతేపరికీర్తితే ॥ ౨౪ ॥
 ఇమంమేవరుణాదీనాం దేవతాఃపూర్వమీరితాః । సమిదాధానమం
 తాగ్రాం సప్తమస్యేంద్రశురితః ॥ ౨౫ ॥ సవమేద్యావాపుభివే అగ్ని
 శ్చేషేషుదేవతా । స్నానేతుసమిదాధాన ఇమంస్త్రామేఽగ్నిరీరితః ॥ ౨౬ ॥
 ఆయుష్యాదీనాంచతుర్ణాం హిరణ్యం దేవతాస్మృతా । సంరాధసిదేవ
 తాస్యా త్తథాపంచమషష్ఠయోః । ప్రసాధసిసప్తమేస్యాల్లక్ష్యైఃప్రో
 క్తాతథాష్టమే । తూష్ణీంతుసమిదాధానే దేవతాస్యాత్ప్రజావతిః ॥ ౨౮ ॥
 అగ్నిఃపాగ్నిశ్చతుశ్చాగ్నిస్సాన్య సృధుపక్లేవపాహుతో । ధాతాదీనాం
 చతుర్ణాంతు ధాతాసీమంతచౌలయోః ॥ ౨౯ ॥ యస్త్యావృదాచయ
 స్మైత్వేం ద్వయోరగ్నిశ్చపుత్రవా ॥ ఇంద్రఃపుత్రీదేవతాస్యా త్వేసు
 పుతోక్థఉక్థయోః ॥ ౩౦ ॥ జాతకర్మణ్యయంమస్త్రే మరుతష్టప్తమం
 త్రకే । అగ్నింద్రాబృహస్పతయః పరేషామగ్నిరుచ్యతే ॥ ౩౧ ॥ వాస్తా
 రాదిచతుర్ణాంతు దేవోవాస్తాప్పతిస్సృతః । ఉపక్రమేసర్పబలే దుత్స
 గేచక్రమాత్సృతే ॥ ౩౨ ॥ శ్రావణీపార్థమాసీచ మార్గశీషఃచదే

పతే । జగ్ధోమశకభిత్వాది త్రయోగ్నిదేవతాభవేత్ ॥ 33 ॥ ఇంద్ర
ఇంద్రభీత్యస్య న్యాదగ్నిఃపరయోర్వయోః । తత్సత్వేనర్పరాజస్య
త్సర్వాశ్చైవతతస్త్రిషుః ॥ 34 ॥ స్యురాగ్రయణిఇంద్రాగ్ని విశ్వేదేవా
స్తతఃపరం । కథితేద్యావాపృథివీ స్విష్టకృచ్ఛతతఃపరం ॥ 35 ॥ అష్టా
దశేశాసయజ్ఞే చతుర్భ్యన్తాభవాదయః । యన్యేమాతేతిషణ్ణాంతు
దేవతాస్యాన్వయోన్వయోః ॥ 36 ॥ పితాపితామహాశ్చైవ తథైవ
ప్రపితామహః । సస్తమిజ్జాతిపితర శ్చతుర్ణాందేవతాపితా ॥ 37 ॥
స్వధేతిపితరఃప్రోక్తాః పరేఽగ్నిఃకవ్యవాహనః । ఏకాష్టకాయాంజనేతి
తూష్ణీంపంచప్రజాపతిః ॥ 38 ॥ వహేతిమస్తేపితరో యాంజనాదిషుస
ప్తసు । ఏకాష్టకాదేవతోక్థ్య మస్తేన్యాన్మాంసపిష్టలా ॥ 39 ॥ అగ్ని
వాాయుస్తథాదిత్యో భూరాదిత్రితయేక్రమాత్ । జనదద్భిశ్చజనద
దధవాఽంగిరసస్తథా ॥ 40 ॥ రోచనశ్చైవకేతుశ్చ క్రమాస్మంతద్వ
యేతతః । అవజహ్వానిజహ్వాకా స్తఃఫలికరణాహుతౌ ॥ 41 ॥ షణ్మ
హోమేతథాదేవా స్సోమాగ్నింద్రాబృహస్పతిః । ఇణ్వేష్వావర్తనా
వీనాం చతుర్ణామింద్రఃకురితః ॥ 42 ॥ ఇమంమితిషణ్ణాంచ దేవతాః
పూర్వమిరితాః । సమాజమిత్యత్రలక్ష్మీ వ్యాహృతీనాంపురోదితాః
శ్లోః । ఇత్థంగృహ్యోక్తహోమా నాందేవతాఃపరికీర్తితాః । అనేనప్రియ
తాందేవః క్రీపతిఃశ్రితవత్సలః ॥ 43 ॥ అత్రానుక్తంమర క్తం యత్ర
త్సన్తఃకుంతుమర్హథ ॥

ఉద్దేశ్యదేవతాకారికా సంపూర్ణా

యాజుష స్మార్తమంత్రపాఠము.

ప్రథమభాగ సస్వరము ప్రతి 1 కి ప 2—8—0

పోష్టుఖచ్చలే 0-8-0 అణాలు అగును మొత్తము 8-0-0 అగును.

అయ్యా! భగవదనుగ్రహముచే ఈకూర్పు సిద్ధపడినది గ్రంథస్థ విషయములు. నమకము- చమకము- పునుషసూక్తము - శ్రీసూక్తము - భూసూక్తము - అరుణము - సారము - త్రిచ - మంత్రపన్నములు - నక్షత్రేష్టి - ఉపనిషత్తులు - పితృమేధము - అధిశ్రవణము - మన్యు - చంద్ర - సర్ప - దేవీ - రాత్రి - హిరణ్య - సిళా - సరస్వతీ - లక్ష్మీ - కాళి - ఇత్యాది సూక్తములును - అన్నసూక్తము - న్యాసఖండ - మహాన్యాసము - దశశాంతులు - సామ్రాజ్యపట్టాభిషేకం - బిల్వాష్టోత్తర శతనామపూజా - ఇంద్రాక్షిస్తోత్రము - చంద్రకవచము - నవగ్రహ మంత్రములు - పంచసూక్తములు - మొదలగు స్మార్త విషయములన్నియును చేరినవి. ఇది గృహస్థులకు విద్యార్థులకు - రాజాశ్రీతులకు - యాజ్ఞికులకు - స్వస్తివాచకులకు - శివాలయ విష్ణ్వా లయార్చకులకు - ఋగ్వేదులకును - అత్యవసరముగ నుండతగినది. ఇది 10-15 నూరులు గురువువద్ద చెప్పించుకుని పిమ్మట స్వయముగా పఠించగలరు. ఈగ్రంథమువలన ప్రయోజనము కొంచము వ్రాయ

బడును. రుద్రాభిషేకము - మహాభిషేకము - నవగ్రహజపము - నవగ్రహశాంతులు - వివాహాపసయనాది పోడశకర్మలయొక్క మంత్రములు - నాచికేతాంతవజ్ర కథిశ్రవణ మంత్రములు - దేశాదిష్ట గ్రామారీష్ట మారీష్ణాటకాది నానావిధ రుగ్మత పీడలయందు పఠించతగిన సూక్తములు - స్మార్తగృహమందుండు బాలురకును - పురోహితులకును దైవీకముగా సంధించు నానావిధ జ్వరాది రోగములనుగాను పఠించదగిన నవగ్రహ మంత్రములును ఇత్యాది బహువిషయములును చేర్చబడినవి. గ్రంథముదగ్గరయుండినంత మాత్రముననే పోడశకర్మాధికారి కావడమున కెంతమాత్రము సందేహములేదు ఆలస్యముచేయక వెంటనే గ్రంథమును తెప్పించుకొనగలరు.

శ్రీకపర్ది స్వామిప్రోక్ష కపర్ది స్మృతి స్మార్త కపర్ది కారికలు.

తాత్పర్య సహితము.

కపర్ది మొదలగు మహాత్ములచే స్మార్తకర్మల విషయమై చెప్పబడిన గ్రంథములను బాగుగా నాలోచించి యథాక్రమముగా స్మార్తకారికలు నాచే వ్రాయబడుచున్నవి.

షోడశకర్మలు.

గర్భాధానము, పుంసవనము, సీమంతము, జాతకర్మ, నామకరణము, అన్నప్రాశనము, చాలము, మాంజీబంధనము, ప్రాజాపత్య సామ్యవైశ్యదేవ ఆగ్నేయములనెడి వేదవ్రతములు, గోదానము, స్నాతకము, వివాహము, వైశ్యవేధికము అనునీడమనాదు కర్మలను సమంతముగా చేయింపదగినవి.

పుణ్యాహవిధి.

అనిష్టనివృత్తికర్మము చేయఁబడుకర్మ, శాంతికము, ఇష్టప్రాప్తికొఱకు చేయబడుకర్మ, పాప్తికము, అట్టికర్మలయందు మరయు, శుభాశుభదూషములగు అన్నికార్యములయొక్క ప్రారంభమునందు పుణ్యాహమును చేయింపవలెను, గర్భాధానము, వివాహము, పుంసవనము, జాతకర్మ, నామకరణము, ఉపాకరణము, స్నాతకము, వేదవ్రతోత్సర్జనములునాల్గు, ఈకర్మలయందు కర్మాంతమునందు బ్రాహ్మణాశీర్వాదములనుగొని బ్రాహ్మణులను భుజింపజేయవలయును. సీమంతము, అన్నప్రాశనము, చాలము, ఉపసయనము, గోదానము, వీట్లు కర్మాదియందే బ్రాహ్మణభోజనాదికము చేయదగినది.

శుభకాలము.

పగటిప్రమాణమును తొమ్మిదిభాగములు చేయఁగా నందుచేసి భాగములు, పవిత్రములైనవిన్నీ, శుభప్రదములైనవిన్నీ, అగుచున్నవి. సమభాగముల మంగళప్రదములగును.

వధూవవేశనము.

పుణ్యాహవాచనము, సంకల్పములు, ఆశీర్వచనకాలము, నిత్యోపాసనము, రక్షాబంధనము, యోక్త్రనిమేచనము, ఈకర్మలయందు వధువు ఉత్తరభాగమునందుండవల

యును, తదితరకాలములయందు దక్షిణభాగము నందుండవలయును— “అవాభ్యాం
కర్మాణి కర్తవ్యాని” అనువాక్యమును పఠించునపుడును, స్థాలీపాకము, అగ్రయణము,
పునస్సంధానము, శయోత్పనము, వివాహస్థాలీపాకము, అగ్రయణము, పునస్సంధా
నము, శయోత్పనము, వివాహస్థాలీపాకము, ఈకర్మలయందు కూడా వధువు ఉత్తర
భాగమునందె యుండవలయును, పాదప్రక్షాళనము, మధుపర్కప్రాశనము, కన్యాస్వీకా
రము, మంగళద్రవ్యధారణము, భూమిమాగ్ధనము, కన్యామూర్ధాభిషేచనము, యోక్త్ర
వేష్టనము, మాంగల్యధారణము, అన్యోవ్యశీరస్తండులా రోపణము, ఈకర్మలయందు
వరుడు పశ్చిమాభిముఖుడై యుండవలయును.

సంకల్పము.

మంత్రపఠనపూర్వకముగా బ్రాహ్మణులచే తీసుకరాబడినవాడై ఆసనమునందు
కుర్చుండి పూజాయామమునజేసి పుణ్యాచార్యును చేయుటకై సంకల్పింపవలెను.

పుణ్యాచార్యకలశస్థాపనము

పుణ్యాచార్యునందు, చరము, స్థిమము, అను కలశద్వయమునందు, చరకలశము కుడి
పక్కను, స్థిరకలశము, యెడమ ప్రక్కను ఉంచదగినవి, శుభకర్మయందు తర్పణము
ఉత్తరభాగమునందు చేయదగినది, స్థిరకలశమును కదల్చకయే అందలి పవిత్రోదకమును
శరమున పోక్షించుకొనవలయును అట్లు కాక మూఢత్వముచే ఆస్థిరకలశమును కదల్చి
నచో తిరిగి పుణ్యాచార్యు చేయనగును అరిష్టనిరసనము ఈశానదిశయందును, శావ్యంతు
ఘోరాణి, అని వదలు అక్షతోదకము నైర్ముతిదిశయందును కాదగును, అట్లుకాక
వ్యత్యయముగా జేసినచో కర్తకు ఆయుఃక్షయమగును

నాందీముఖము.

కుమారుని మొదటి వివాహమునందు తండ్రియే నాందీశ్రాద్ధమును చేయదగును
అటు తరువాత వివాహములకు వరుడు లేనచో నాందీముఖము నాచరింపవలయును,
(మరియు) తలిదండ్రులు జీవించియుండగా కుమారుడు మరల వివాహమునందు
అవరుని తండ్రికి నాందీశ్రాద్ధము పండితులచే చెప్పబడలేదు కాన కుమారుని పృథమ
వివాహాంగమగు నాందీముఖమును తండ్రిచేయవలయును దేశాంతరమందు వివాహమైనచో
అచ్చటికేగి నాందీముఖము నిర్వర్తింపనగును వివాహమునందు నాందీముఖమున్న శ్రాద్ధ
మునందు పచనము చేయుట లేక బ్రాహ్మణుల నుని మంత్రించుట ప్రారంభమనబడును,
మాతృ పితృ మాతా మహోద్దేశ్యకములగు మూడు శ్రాద్ధములు వృద్ధికర్మాదియందు

అచరింపదగినవి— నాందీముఖమునందును, వివాహమునందును, (అనగా) దేవదత్తేశ్వర
 ణోనస్త్రీం) అని వర్ణత్రయము చెప్పబడుతావునను, పృథివీతామచార్యకముగా నామ
 సుంకీతకానము చేయవలయును. తదితరకాలములయందు పితృపూర్వకముగా నామసుంకీతకా
 నము చేయవలయును. అస్మత్పద్మము, రూపము, తిలకము, దర్శనము, అపసవ్యము, ఇవి
 నాందీశాస్త్రార్థమునందు విడువదగును, పృథివీతామచార్య శబ్దములకు అదియందు వృద్ధశబ్దము
 నుచ్చరించు చుండవలయును. ఉపనయనము మొదలు స్నాతకాంత కర్మలయందాభ్యు
 దయిక క్రియను తండ్రియే చేయదగును అటుతరువాత వరుడే చేసికొనదగును.

మఱియొక విశేషము.

కొమరీత యొక్కయు కొమరునియొక్కయు వివాహములయందు తండ్రియే
 నాందీశాస్త్రార్థమును చేయవలయును.

చనిపోయిన తండ్రిగలవాని యువనయనాంగమగు

నాందీశాస్త్రార్థమునందు దేవతా నియమము.

అసగోత్రుడుకాని, సగోత్రుడుకాని, ఏయాచార్యుడుపనయనము చేయునో
 ఆ యాచార్యుడు పితృద్వేశ్యకముగా నభ్యుదయకర్మ నాచరింపదగు ఇట్లులే చని
 పోయిన తండ్రిగల కన్యయొక్క వివాహమునందు కన్యవ్రాత, తనపితరుల నుద్దేశించియే
 నాందీముఖమును చేయదగు.

మఱియు.

ఉపసీతుడు కాదగిన పిల్లవానికి తండ్రియొడలగువారులేనిచో, అసగోత్రుడైఃట్టి
 గాని సగోత్రుడైఃట్టిగాని మరియొకనిని ఆచార్యునిగా నియమింపవలయును. అట్టియువ
 నయనాంగమగు వృద్ధిశాస్త్రార్థమందును, ఆచార్యుని పితరులే దేవతలుగా రాదగుదురు,
 తండ్రియే కుమారుల కుపనయనము చేయవలయును, తండ్రిలేనిచో పితామహుడు చేయ
 దగును అతడును లేనిచో తండ్రితోబుట్టినవారు చేయదగుదురు వారును లేనిచో సోద
 రుడు చేయదగును. వివాహమునందు కన్యయొక్కయు వరునియొక్కయు గృహముల
 యందు వివాహాదిసము కంపె క్రిందటి దిసమునందు నాందీశాస్త్రార్థమవశ్యముగా చేయదగి
 నది, మరియు అధానమునందు, సోమయాగమునందు కూడ నాందీముఖము చెప్పబడినది.

తల్లి రజస్వలయగుచో విశేషము.

నాందీముఖమైన తరువాత సుముహూర్తమునకు పూర్వమునందు వటునితల్లి రజ
 స్వలయగుచో, చాలము, మాండీబంధనము, రక్షాబంధనము, వివాహము యివి చేయ

దగవు. సీమంతము, వ్రతము, చాలము, నామకరణము, అన్నప్రాశనము, స్నాతకము, ఆధానము, వివాహము, యజ్ఞము, పుత్రోత్పత్తి, దేవతాప్రతిష్ఠ, పుంసవనము, గృహ ప్రవేశము. పుత్రయజ్ఞావళికరణము, ఉపనయనము, రాజాభిషేకము. భార్యయొక్క ప్రథమాశ్వామము, ఇట్టి వృద్ధికరములగు కర్మలకు భూర్వదిశమందుగాని తత్కాలమునందుగాని నాందీముఖము చేయవగు ఎకమండు బ్రాహ్మణుల హిరణ్యముచేతగాని అన్నముచేతగాని తృప్తినిొందింపవగు, అట్లుతరువాత తాను తన గృహ్యసూత్రమునందు చెప్పబడిన విధమున ఆయాకర్మలను నిర్వహించుకొనవగు అట్లుకాక ఇతరశాఖీయులకు చెప్పబడిన మార్గము ననుసరింపకూడదు తన గృహ్యసూత్రమునందు చెప్పబడినది కొద్దిగాని గొప్పదిగాని యేకకర్మకలదో ఆకర్మను యధావిధిగా నాచరించినచో సర్వము చేయబడినదగును. ఒకకాలమునందు సోదరులుచేసెడి శుభకర్మలకు అంగభూతమగు నాందీముఖము ఒక్కటియే అగును. హోమములు మంత్రములు మాత్రము వేరువేరు.

మరియొక విశేషము.

అమావాస్యనామ నాందీశ్రాద్ధము చేయవలసి వచ్చినచో 'పౌర్వాషాఢ్యమెట్లు ముందుగా దర్శశ్రాద్ధమును నిర్వహించి వృద్ధిశ్రాద్ధము నటుతరువాత చేయవలయును.

జీవించియున్న తండ్రిగలవానికి విశేషము.

తండ్రి యెవరినిగూర్చి నాందీముఖము నాచరించునో వారి కొరకు కొమరుడు నాందీముఖమును చేయవగును, గృంధాంతరమునందును ఇట్లే చెప్పబడియున్నది. ధర్మశాస్త్రముచే విధింపబడిన ఆకిర్వాదములను గొనుట బ్రాహ్మణులను భుజింపజేయుట మొదలగునవి వివాహోదయముందు అంతమునందు జేయవగును.

శ్రాద్ధ ద్వయము.

వృద్ధికరమందు శ్రాద్ధద్వయము స్మృతులచే విధింపబడినది, వృద్ధియందు శ్రాద్ధ త్రయము విధింపబడియున్నది అనగా మాతృ, పితృ, మాతామహా, వర్గములను గూర్చి చూడుశ్రాద్ధముల నాచరింపవగు అమాడుగణములయందును ప్రత్యేకముగా నిరువురు బ్రాహ్మణుల నియమింపవలయుననుట, సత్యవసువులనెడి విశ్వేదేవతలకొర కిరువురు బ్రాహ్మణులు, మొత్తమెకమండు బ్రాహ్మణులు నాందీశ్రాద్ధమునందు వీడవ పురుషునికంటె వైవారు మువ్వురు పితరులు, తండ్రి మొదలుకొని మువ్వురు పిండభాక్తులనియు చతుర్థపురుషుడు మొదలుకొని మువ్వురు వేపభాక్తులనియు, సప్తమ పురుషుని మొదలుకొని మువ్వురు నాందీదేవతలనియు చెప్పబడుదురు.

వి శ్వే దే వు లు.

దక్షప్రజాపతికి విశ్వయను పేరుగల కొమరిత గలదా, విశ్వేదేవులు పదముగ్గురును ఆమెపుత్రులు, ఇష్టిశాస్త్రమునందు దక్షకృతువులను, నాండిమఖమునందు సత్యవసువులును, తీర్థ శాస్త్రమునందు ధురివిశాచనులున్నా, పార్వణశాస్త్రమునందు పురూర వాద్రివులును, హిరణ్యశాస్త్రమునందు భనురుచులును, సపిండికరణశాస్త్రమునందు కాలకాముకులును, ఏకోద్దిప్తమునందు రుద్రసంజ్ఞకుడును విశ్వేదేవతలుగా నియమింపబడిరి.

తాకి కాన్నియందు చేయదగిన కర్మలు.

చాలము, జాతకర్మ, గోదానము, ఉపనయనము, స్నాతకము, వృతచతుష్టయము లాచహోమము, అగ్ని కార్యము, ఇవి తాకికాన్నియందు చేయదగు.

గ్రంథాంతరమందు.

ఉపనయనము, వివాహము, చాలము, ఉపాకర్మ, జాతకర్మ, స్నాతకము, వృతచతుష్టయము, ఇవి తాకికాన్నియందే విధింపబడియున్నవి.

బౌపాసనాన్ని కర్మలు.

పాకయజ్ఞము, సీమంతము, పుంసవనము, వాస్తుకర్మ, ఆగ్రయణము, ఇవి బౌపాసనాన్నియందే చేయదగినవి.

మరియొకవిశేషము.

అష్టకాశాస్త్రము, అధ్యయనము, గృహకాంతి, ప్రవేశహోమము, నూతన గృహప్రవేశము, శేషహోమము, నిత్యహోమము, సీమంతము, పుంసవనము, పార్వణశాస్త్రము ఇవి బౌపాసనాన్నియందు చేయదగును, తదితర కర్మలు తాకికాన్నియందే చేయదగును.

అధికారి భేదముచే అగ్ని భేదము.

దుస్స్వప్నభయమునందును అసంభవమగు అద్భుతమేదైనను కాన్పించినపుడును గృహస్థుడు వివాహాన్నియందే హోమముచేయదగును, తదితరములగు అనిష్టములన్నిటియందును తాకికాన్నియందే చేయదగును, బ్రహ్మచారి ఇవన్నియు తాకికాన్నియందే చేయదగును.

కాలభేదముచే చేయదగినవి.

అన్నపాశ్రయము, అతిథిసత్కారము, వివాహము, వాస్తుకర్మ, ఇవిరాత్రియందును పగటియందును కూడ చేయదగు, మిగిలినవి పగటియందే చేయనగును.

పీఠలక్షణము.

మాతృ, పితృ, మాతామహ, వర్గముల కొరకు నియమింపబడిన ఆరుస్థానముల యందు ప్రాదేశికప్రమాణము గలిగినట్టియు విశ్వేదేశస్థానద్వయమునందు విదంగులముల ప్రమాణము గలిగినట్టియు వారిద్రాక్షతో గూడిన పీఠములుంచ దగినవి.

ఆసనలక్షణము.

అధారాది శక్తలను గూర్చి నమస్కరించి వశాగ్రములయందు ఆసనము కల్పించ దగినది అక్షతలచేతగాని వశలచేతగాని ఆసనము కల్పింపదగు.

స్థండిలక్షణము.

తజ్జని, మధ్యమ, అనామిక, కనిష్ఠికలతో గూడి చాచబడిన అంగుస్తమ్భమునకు వరుసగా ప్రాదేశము, తాలము, గోకర్ణము, వితస్తులని, సంజ్ఞలు, స్థావరకర్మయం దంతటను తరచుగా ఆరత్ని ప్రమాణ ముపయోగింపబడుచుండును అరత్నియనగా వితస్తి ద్వయము వితస్తికంఠై తక్కువైనట్టియు ఎనిమిది వాస్తవములకంటె ఎక్కువైనట్టియు, ప్రమాణము వైదికమునందరును.

అంగుళ ప్రమాణము.

మార్మిని నూత్నముగు కిరణమునందు తిరుగుచు కనబడురేణువు అణువనబడు, అట్టి మూడణువుల ప్రమాణము తిలము, మూడుతిలములు యవము, మూడుయవము లొక యంగుళము, పండ్రెండంగుళములొక యరత్ని, రెండరత్ని లొక వాస్తవము, రెండు వాస్తవము లొక బాహువు, రెండుబాహువు లొక కోదండము వేయికోదండము లొక కోశము, గ్రంధాంతరమందు అడ్డముగా కూర్చబడిన ఎనిమిది యవగింజల ప్రమాణము గాని 0000000 లేక నిలువుగా నుంచబడిన మూడువడ్లగింజల ప్రమాణము 000 గాని, అంగుళి, లేక, అంగుళము అని యనబడు.

ఉల్లేఖనము.

గులకరాళ్లచేగాని గోళ్లచేగాని మట్టిబెడ్డలచేగాని యుల్లేఖనము చేయగుండదు, గులకరాళ్లచే పుత్రనాశనము, గోళ్లచేబంధునాశనము, మట్టిబెడ్డచే కులనాశనము, కొయ్యచే, వ్యాధి యు, ఇట్టిఅనిష్టములుకలుగును, కాన నువర్ణముచేగాని, వెండిచేగాని, రాగిచేగాని, శమీ కాష్ఠముచేగాని, దర్బలచేగాని, వడ్లచేగాని, యవలచేగాని, ఉల్లేఖనము చేయవలయును.

ఉల్లేఖనము చేయు విధము.

ఉల్లేఖన సాధనమును, అంగుస్థానామికలతోబట్టి వంకరలేని రేఖలు యధావిధిగా లిఖింపదగినవి.

ఉల్లేఖనము చేయుటకు కారణము.

పవిత్రములగు రత్నములకు, తీర్థములకు, ఓషధులకు, నెలవగు, భూమి స్వాభావికముగనే పవిత్రమైనదయ్యు ఇందుని వజ్రముచే చాతుడగు వృత్తాసురుని స్థూలమగు శరీరమునందలి మేదో మాంసములచే కప్పబడిన దగుటచే తద్దోష నివృత్తికొరకు ల్లేఖనము చేయదగు.

రేఖల కథి దేవతలు

ప్రాగ్గగ్నిములగు రేఖలు మూటికి క్రమముగా విష్ణు ముకుంద, ఈశ్వర, ఇంద్రులును, ఉదగగ్నిములగు మూటికి బ్రహ్మ, యమ, చంద్రులును, ఆధిదేవతలు.

రేఖలను లిఖించు విధము.

ప్రాగ్గగ్నిములుగా లిఖింపబడు రేఖలను దక్షిణదిశయం దారంభించి ఉత్తరదిశయందు సమాప్తి నొందింపవలయును, ఉదగగ్నిములుగా లిఖింపబడు రేఖలను పశ్చిమము నందారంభించి పూర్వదిశయందు సమాప్తి నొందింపవలయును.

అందుదక్షిణ స్వర్ణసము.

ఉల్లేఖన సాధనమగు శకలాదికమును నిరసించి ఉదకమును స్పృశింపవలయు, చేదించుట, నిరసించుట, తనఆధఃకాయమును స్పృశించుట రాక్షస శబ్దమునుగాని, రుద్ర శబ్దమును ఉచ్చరించుట. అపవిత్రములగు కేశాదికమును స్పృశించుట ఇట్టి నిమిత్తముల యందు పునః పవిత్రతకొరకై ఉదకమును స్పృశింపవలెను.

పోక్షణాదులకు లక్షణము.

అరచేతిని క్రిందుగానుంచి చేయనది అవోక్షణము, అరచేతిని వైగానుంచి చేయనది పోక్షణము అరచేతిని క్రిందుగానుంచుచు వేల్గెను ముడచిచేయనది, అభ్యుక్షణము

అధోముఖమగు హస్తముగలవాడై అభ్యుక్షణముచేసి అగ్నిని స్పృశింపవలయునందునిచి అవోక్షణచేయగా మిగిలిన ఉదకమును పరిహరించి పరిస్తరణలకు వెలుపలనుండు నట్లుగా ప్రాగ్దిశయందుగాని ఉత్తరదిశయందుగాని మరియొక యుదకపాత్రము నుంచవలయును.

అగ్నిని ప్రణయించుట.

హోమము జేయదగు తావునకు తూర్పునందు నిలచి అగ్నిని స్థండిలపొంతము నందునిచి నమస్కరించి సమాహితమనస్కుడై హృదయము నందగ్ని దేవుని ధ్యానించుచు హస్తములచే అగ్ని సహితమగు ఆపాత్రమును గ్రహించి వ్యాకృతునుచ్చరించుచు స్థండిలమునం దగ్ని నుంచవలయు, అటుతరువాత అగ్ని నయన పాత్రమునం దుదకమును పూరించి సువాసినిని గంధము పుష్పములు అక్షతలు మొదలగు వాటిచే పూజింపవలయును అనంతరము అగ్నిని ప్రజ్వలిల్లజేయవలయును అగ్ని నయన పాత్రమును తడవక చేయబడిన హోమము భగ్నివృత్తుగటయేగాక కర్తకాయః క్షణకరము.

పనికిరాని అగ్ని.

కుండము నందలి యగ్నియు, గొప్పయగ్ని నుండి తీసుక రాడిన యగ్నియు, శూద్రునియొక్కయు విధవయొక్కయు గృహములనుండి తీసుక రాబడిన యగ్నియు, మూకుడు, చిల్లి పడిన పాత్రము, కపాలము, పీట్లచే నుంగ్రహింపబడిన అగ్నియు కొరవి నిప్పును ప్రణయించినచో వ్యాధి, మృత్యువు, భయము కలిగించును. వెంట్రుకలు పురుగులు మొదలగు వాటితో గూడినట్టియు అపవిత్రములగు వస్తువులకు తగినట్టియు చితికినంబంధించినట్టియు సమిధలనున్నా చర్మము, యెముక, వన, మాంసము, పుర్రెము, శుక్లము, ఉచ్చిష్టము, మొదలగు వాటి నగ్నియందు వినియోగింపగూడదు.

హోమ లక్షణము

విస్తారమగు ఎండుకట్టెలుకలదై బాగుగా ప్రజ్వరిల్లి పొగలేక అంగారములతో గూడి జిహ్వలుగల అగ్నియందు హోమము జేయదగు అట్లుకానిచో జేయజనదు.

అగ్నిని ప్రజ్వరిల్ల జేయువిధము.

ఆకుచే విసరినచో వ్యాధియు, చేటుచేధననాశనమున్నా హస్తముచే, మృత్యువును, కలుగును, ముఖముచే ప్రజ్వరిల్ల జేసినచో కర్మసిద్ధియగును, ధమనిని (వెదురుగొట్టమును) గాని తృణమునుగాని, కాష్ఠమునుగాని, మధ్యయందునిచి ముఖవాయువుచే అగ్నిని ప్రజ్వరిల్లజేయవలయును, విరాట్పూరుషుని ముఖమునుండి అగ్ని పుట్టెను.

అగ్ని ధ్యానము.

రెండు కిరములు, ఒకహృదయము, నాలుగుచెవులు, రెండు నాసికలు, రెండు ముఖములు, ఆరు చేతులు, పుష్పవములు, జపమాల, అభయముద్రలను ధరించిన

నాల్గు దక్షిణకరములు తోమరము వింజామర ఘృతపాత్రములను ధరించిన మూడు నామ హస్తములుగలిగి నుడిప్రక్క స్వాహాదేవియు యడమపక్క స్వధాదేవియుకూడియుండ పేదవాహనము నధిష్ఠించి నాల్గుకొమ్మలు గలిగి బాలనూర్యనితో సమానమగు కాంతి గలిగి ఉపవీతముతోగూడి జటామంతులముచే ప్రకాశించుచు ప్రజ్వలిల్లు పావకుని నవ్వకర్మ లనుండు ధ్యానింపవలయును.

అగ్నిభిముఖీకరణము.

అగ్ని ప్రాజ్ఞుభిముగానుండును, ఋత్విక్కులును ప్రాజ్ఞుభిముగానుండురు, ప్రణీతయు ప్రాజ్ఞుభిముగానుండును, కాన “ఏషహిదేవః” అను మంత్రముచే నభిమం త్రింపబడిన యుదకమును, ప్రార్థితయందుంచినచో ఆయుదకమునుచూచి భయపడి అగ్ని పశ్యమాభిముఖుడగును అపుడు హోమముచేయుటకు సమంజసముగానుండును.

అగ్ని భేదము.

అగ్నిని హృదయమునందు స్మరింపదగురీతియెట్లు! కర్మభేదములనుబట్టి, అగ్ని ఇషనదియారు భేదములనొందియున్నది. అవియేవః లోకికాగ్నిపావకుడు, గర్భాధానము దుమరుతుడు, పుంసవనమునందు పవమానుడు, నీమంతయందు పుంసువుడు, శోభనకర్మ యందు శృంగి, జాతకర్మయందు పృలుకు, నామకరణమునందు పార్థివుడు, ప్రకాశో షసానమునందు భద్రుడు, అగ్నిప్రాకనయందు శుచి, చాలమునందు సభ్యుడు, ఉపవసన మందు జాతవేదనుని, వ్రతములయందు సంభవుడు, గోదానమునందు నూర్యుడు, వేదప్ర తోత్సర్జనములయందు సామ్యుడు, వివాహమునందు ఆవసధుడు, గాహకపత్నమునందు బ్రహ్మ, అన్వాహగ్రమునందు రుద్రుడు, ఆహవనీయమునందు విష్ణువు, పూర్ణాహుతి యందు ఇగుడు, సాయశ్చిత్తమునందు కృషీతినుడు, కాంతికములయందు వరదుడు, పాప్తి కములయందు బలవర్ధనుడు, వశీకరకార్థములగు హోమములయందు కామదుడు, శక్రు సాధకకర్మయందు కృష్ణుడు, ఉచ్చాటనకర్మయందు ధూముడు, శక్రుస్తంభనకర్మయందు పింగళుడు, ఇట్లుకర్మభేదముచేగల్గు అగ్ని నామభేదాదికమును తెలియకచేయబడు హోమా దికమంతయు నిష్ఫలమగును.

అగ్నియొక్క సప్తజహ్వాలు.

హిరణ్యా, కనక, రక్త, కృష్ణ, సుపరిభ, ఆతిరక్త, బహురూప, అనునవి అగ్ని దేవుని సప్తజహ్వాల వివాహమునందు పశ్యింపబడునందుండు సునర్ణజహ్వాల, జాతకర్మ

యందు కనకయను మధ్యమజిహ్వయు ఉపయనమునందు రక్తయను ఉత్తరజిహ్వయు, పిత్తకర్మయందు కృష్ణయను దక్షిణజిహ్వయు, ఉగ్రికర్మలకు అతిరక్తయను అగ్నేయజిహ్వయు శాంతికర్మలకు బహురూపయను యీశానజిహ్వయు, సర్వదేవార్థమై జేయబడు హోమమునకు సుప్రభయను పూర్వజిహ్వయు, నియమింపబడినది, కనకయందు సర్వద్రవ్యములును, హోమముచేసి సర్వపాపములచే నిమిత్తడగు, పిరణ్యయందు ఇథ్యమును కనకయందు ఘృతమును రక్తయందు చరువును, కృష్ణయందు జలహోమము, కుబ్జభయందు పిండియు, బహురూపయందు, తెల్లవాలును, అతిరక్తయందు తిలహోమమును చేయ నగు ధూమముతో కూడిన భాగము చెలియనియు, ఒకటియగు బ్యాలనాసికయనియు, ఎరువు, నలువు, కలసినవర్ణము, ధూమ్రమనబడు, అట్టివర్ణముగల బ్యాలశేత్రమనియు, విస్తారమగు బ్యాలముఖమనియు, చెప్పబడుకర్ణమునందివ్యబడు ఆహుతిదరిద్రప్రదము. నాసికయందు దుఃఖము శేత్రములయందు యజమానునకు మృత్యువు కలుగును, ముఖమునందు వేల్చినచో స్త్రీయము వృద్ధి నొందును.

ప రి స మూ హ న ము .

హస్తముచేయుదకముగొని తూర్పుననారంభించి ప్రదక్షిణక్రమముగా అగ్నిచుట్టును చేయబడుమార్గము పరిసమూహనమనఁబడును.

ప రి షే చ న ము .

పరిధిపరిస్తరణ పూజనములకు ప్రత్యేకము అంగశ్రమ వ్యవధానముండదగు అగ్నికి నలువంకలను ఏడంగుళములు వదలి ఎనిమిదవయంగుళమునందు పరిషేచనము తొమ్మిదవయంగుళమునందు పరిధులును పదవయంగుళమునందు పరిస్తరణలను, పదునొకండవయంగుళమునందు పూజనమును (అనగా అలంకరణమును) చేయవలయు.

అ గ్నై ల ం క ర ణ ము .

మణిదర్శణమునందు చెప్పబడినరీతి, అగ్నికి పదునొకండంగుళముల వ్యవధానము నందు చుట్టును నామముంత్రములచే పూజింపదగు అగ్నయేనమః, హుతవహాయనమః, హుతాకిసెనమః, కృష్ణవర్తసెనమః, డేవముఖాయనమః, సప్తజిహ్వాయనమః, వైశ్వానరాయనమః, జాతవేద సెనమః, అను నీనామ మంత్రములచే ప్రాగాద్యప్రదిక్కులయందు పూజించి తరువాత చేయదగుకర్మలను చేసికొనదగు,

పరి స్తరణలనుంచుట.

పరి స్తరణదర్శనము, పరిధులను, సంధులయందు ఉత్తరదిక్కునందున్నవాటిని క్రిందుగానున్న, దక్షిణదిక్కునందున్న వాటిని మైగానున్న, ఉండునట్లుచేయవగు పితృకర్మయంత్రీకేష్యబడిన రీతికి విపరీతముగా జేయదగు ప్రాగాదిపరి స్తరణలను ఒక్కొక్కటి పదునారుదర్శనతో చేయవగు, పాత్రాసాదనకై పరువబడుదర్శనలు పండ్రెండు, ప్రజీతాసాదనకు పండ్రెండును అపాత్రాసాదనమునకు ఎనిమిదియు, బహ్మీసనమును మూడును పరిత్యజమునకు రెండును ప్రత్యాసనమునకు, (పరిశుద్ధికొరకై అజ్ఞమునందు దర్శనములనుంచుటకొరకు) రెండును, సమ్యక్జ్ఞానమునకు మూడును అజ్ఞప్రతిఫలకరణార్థమై కాల్పుటకొకటియు, పర్యగ్నికరణమునకొకటియు, ఇట్లు నూటయెనిమిది దర్శనలుకావలయు.

ద ర్శన భేద ము లు .

విశ్వామిత్రము, కుశ, రెల్లు, వరి, ముంజ, యవ, గరిక, ఇవియేడును దర్శనభేదములు

దర్శనలయందు స్త్రీత్వాదిభేదము.

ఆగ్నిమునందు లావుగానుండు దర్శన స్త్రీదర్శనయనియు, మూలమునందు లావునుగది నపుంసకమనియు, మూలమునుండి ఆగ్నిమువరకు సమముగానుండునది పురుషదర్శనయనియు ననబడు, వివాహమునందు పురుషదర్శనలు, పుంసవశమునందు స్త్రీదర్శనలు, తదితరకర్మలయందు నపుంసకదర్శనలుకాదగు, కుంించబడిన ఆగ్నిముగలది తృణమునబడు, ఆగ్నిముతో గూడినది పరిత్యజమునబడు దర్శనలు ప్రాజ్ఞప్రమాణముగలవియు కుశలు రెండు ప్రాజ్ఞము ప్రమాణముగలవియు పరి స్తరణలు మూడుప్రాజ్ఞముల ప్రమాణముగలవియుకాదగు అంత కుమించిన ప్రమాణముగలవి తృణములనబడు, బ్రహ్మయజ్ఞము, పితృకర్మ, యజ్ఞము, పీడియందుపయోగింపబడిన దర్శనలు తృణజంపవలయును, జాతకర్మ, నామకరణము, చాలము, అన్నప్రాశనము, వివాహము, ఉపనయనము ఈకర్మలయందు దర్శనలు ధరింపని వ్యాహులు పుత్రహీనులు, దరిదురులు, అగుదురు.

పాత్రాసాదనము .

అగ్నికి తనకుఉత్తరభాగమునందు దర్శనమునబడి వాటియందు సృక్ష్మవాది పాత్రల నాయాకాలములయందాసాదింపవలయును అట్లాసాదింపుటలొ పాత్రలుజంటగాను అధోముఖములుగాను ఉండవగు మానుషకర్మలయందొక పర్యాయముగానున్న, పితృకర్మయందు ఒక్కొక్కటిగానున్న అసాదింపవగు ఇతర దర్శనము అజ్ఞపాత్రము,

కాండ్రోగుకర్తతో జేయబడిన పోక్షణపాత్రయు సృష్టును, పూజపాత్రయు ఇచ్చమును అసాదింపదగు, ఇచ్చముయొక్క కట్టు ముడికొండుగానుండవలయు అచ్చమును సృష్టుయొక్క వరుసతోనుంచదగు, మరియుకటోటనగుచో ముడివైభాగమునందుండవలయును

పాత్రోలక్షణము.

సృవము చంద్రోక్త్యుచే జేయదగు, జహువు మోదుకర్తచే జేయనగు అట్టివి సంభవింపనిచో రెండాకులను సృక్స్సవములుగా నేర్పరచుకొనదగు అందు మోదుగువళముయొక్క మధ్యమపక్షములు ప్రశస్తములు అవితేనిచో సాక్షాన్నారాయణునిరూపమగు అశ్వద్ధవృక్షముయొక్క పల్లములచే సృక్స్సవముల కల్పించుకొనదగు, అజ్యపాత్రయు పోక్షణపాత్రయు ఒకజాతివైయుండవలయును, అట్లుగానిచో కథకవ అనిష్టము నా॥ రామేశ్వరుడు అష్టపాత్రాసాదనముచు నిషేధించె అట్టినిషేధము చరువులేనిపక్షము నందుమాత్రము చెల్లదగు “బచ్చాశ్వశ్రువంతి కర్మాణీఛ్యవంతి” అనువచనపాఠిమాణ్యమువలన స్థాలీపాకములకు చరుస్థాలీ అజ్యస్థాలీ, పోక్షణపాత్ర పూజపాత్ర సృక్స్సవములు, ఇచ్చము, ప్రస్తరము (బహాస్సు) అనునాల్గు జంటలు అప్రస్తరమునకు బహాస్సుమంజూరి సంస్కారములయందు వినియోగమని తండుస్వామిపలికెను స్మార్తకర్మలకు పోక్షణచీసంస్కారము పూజపాత్రప్రణయనము, సృక్స్సవసంమూర్క్షణము, ఈక్రియలను దగ్ధపూజసలయందువలె అనుంత్రకముగా చేయవలయు

పవిత్రోలక్షణము.

లావుచేతన పాడవుచేతన సమములగుచు అగ్రిములతోగూడిన ప్రాదేశప్రమాణములగు రెండు ముడివేయబడిన పవిత్రములు దైవకర్మయందు చెప్పబడినవి. అగ్రిములతోగూడినట్టియు సమములైనట్టియు ఒకవైపునకే మొదట్లు లేనట్టియు ముడివేయబడనట్టియు మూడుపవిత్రములు పితృకర్మయందు చెప్పబడినవి, విశ్వేదేవతలయందు దేవతలగుటవలన రెండు పవిత్రములను, శాస్త్రాంగమగుటవలన ముడివేయబడనట్టియు పవిత్రములనుపయోగింపదగును, మిగిలిన తంత్రీయంత్రయు సమము సమిధలు, పవిత్రము ఇచ్చము యీమాడును ప్రాదేశప్రమాణములు ఇచ్చవిశేషము రెండు ప్రాదేశములప్రమాణము, పరిధులు మూడు ప్రాదేశముల ప్రమాణముగానుండవలయు, తృంపబడిన అగ్రములగల ప్రాదేశప్రమాణములగు రెండుదర్బలను తృణమునుగాని కావ్యమునుగాని వ్యవధానముగానుంచి తృంచవలయును. గోటిచేతృంపగూడదు ఈనియమము, కుశచ్చేదనమునందుసాధారణముగా

పరిణామము. అట్లుత్పంపబడిన దర్భాగ్రిముల నుదకముచే పృష్ఠాశనచేసి తుడచి బ్రహ్మముడివైచి పోక్షణపాత్రయందు త్రైరాగ్రిములుగానుంచి యుదకమునుపూరించి, పశ్చిమముసంధారంబించి ఉత్పవనమునుజేయవలయును. ఆరచేతులువైగానుంచబడిన హస్తములయొక్క అంగుస్తానామికలతో పవిత్రములయొక్క మూలములను అగ్రిములనుబట్టియు ఉత్పవనము మూడుసారులుచేయవలెను, ఆజ్యపాత్రకు పునరాహారము (పశ్చిమముసంధారంబించి పాగ్రిములను ఉత్పవనముచేసి పాగ్రిమునుండి వెనుకకుమరలి పశ్చిమమువరకు ఉత్పవనముజేసినచో నొక యుత్పవనమగునట్లు) గా మూడుపర్యాయములుఉత్పవనము చేయవలయు పూర్ణపాత్రకు పునరాహారములేదు. ఉత్పవనమునకంతటను పశ్చాదుపకృమము పాత్రములనుత్రానములనుగాజేసి ఇధ్మము విడదీసి ఆయిధ్మమునుదకముచే పోక్షింపవలయు పృణీతప్రయోగములోనికి వచ్చువరకు పోక్షిణియందలి జలములచేతనే పోక్షింపవలెను పాత్రలను పోక్షింపవలయును పృణీతప్రయోగములోనికి వచ్చినతరువాత పృణీతార్ణములగు పాత్రలను మూడుపర్యాయములు పోక్షించుచుండవలయు పోక్షిణీజలమునుస్పృశింపకూడదు.

పూర్ణ పాత్ర స్థానము.

పాత్రాస్థానస్థానమునకును అగ్నికిని మధ్యయందలి పదియంగుళముల నిడివిగల స్థానము పూర్ణపాత్రానుంచదగినస్థానమని కపర్ది మొదలుగాగలవారితో జెప్పబడినది, పాత్రలకంటెనుత్తరదిశ దుష్టమైనదికాన పూర్ణపాత్రానుంచదగదు, హోమసంరక్షణకొరకును దోషశాంతికొరకును ఈచెప్పబడినతావున పూర్ణపాత్రానుంచదగు.

బ్రహ్మసన లక్షణము.

అగ్నికి దక్షిణభాగమునందు సత్కులపగ్నినూతుడు, వేదవేత్త, ఆచారమును తెలిసి నవాడు, తపశ్శాలి, చక్రార్కనిరతుడు, శాంతుడు, దయాస్వభావముగలవాడు, జితేంద్రియుడు, గ్రామయాజువుకానివాడు, పరిశుద్ధుడు, పృథిగ్గోచరాలకుకానివాడు, అనూయలేనివాడు, సత్యవచనుడు, సజ్జనసేవకుడు అగువాడును, దక్షిణదిక్కువాళ్ళయించి యముడు మృత్యువునివసీంతురు కాన తత్సంబంధమగు దోషమును హరింప సమర్థుడను బ్రాహ్మణుని బ్రహ్మగా కూర్చుండనియోగింపవలెను.

అనిరూఢాగ్ని.

సామ్రాగ్నినుండి విభజింపబడి పరిస్థరణలకు వెలువలనుంచబడిన అగ్ని నిరూఢా

గ్నియనబడు, పరిస్తరణలమధ్యనుండు అగ్ని అనిరూఢాగ్నియనబడు, అగ్నికిని పరిస్తరణలకును మధ్యయందాజ్యతోధనము నాచరించిన యాథుడు సర్వకర్మలయందు బహిష్కృతుడగుచు నరకమునొందును. (మరియొకవిశేషము) వినాసము, చాలము, సీమంతము, వేదవ్రతములు, స్నాతకము, గోదానము, పునస్సంధానము, వాస్తుహోమము, ఆగ్రయణము, శాంతిహోమము, వృషోత్సర్జనము, ఉపనయనము, ఈకర్మలయందు అగ్నికి, పరిస్తరణలకు మధ్యయందే ఆజ్యసంస్కారము జేయదగు.

ఆజ్యసంస్కారము

స్మార్తాగ్నియందలి ఉత్తరదిశయందలి అంగారములను విచ్చిత్తి (తెంపు) లేకుండుగ్లుగా తీసి వాటియందాజ్యమును సంస్కరింపవలయును.

గృంధాంతరమునందు.

ఆజ్యపాత్రను అగ్నికియు త్తరమున నిరూఢములగు అంగారములయందుంచి చిన్నములుగాని రెండుదర్భాగ్రిములనుశృంచి పవిత్రముగా సంస్కరించి ఆయాజ్యమునందుంచవలయును. మధ్యకైటభులను పేరుగలరాక్షసులు ఇరువురును ఆజ్యమునుహరితురు కాన తత్పరిహారార్థమై రెండుదర్భాగ్రిముల నాజ్యమునందుంచుట, ఆజ్యసంస్కారమునకు ఒకయంగారమైనచో మృత్యువు రెండంగారములయిచో తల్లికికీడును కలుగునుగాన మూడంగారములచే నాకర్మ నిర్వహింపదగు, పర్యగ్నికరణముచేయనిచో రాక్షసులు ఆయాజ్యమునందుపడెదరు, ఆదోషపరిహారార్థమై ఒకదర్భాగ్రిమునుకాల్చి ఆజ్యప్రతిఫలీకరణము, మరియొకదానిచే పర్యగ్నికరణముచేయదగును. ఇదినిరూఢుచు దేవ వహ్నియందు చేయదగు నిరూఢాగ్ని నుండియే ఆక్రియలు జరిగినచో తచ్ఛేషమును నిరూఢాగ్నియందుంచదగు లేక ప్రధానాగ్ని నుండి జరిగినచో పరిస్తరణలకు వెలుపలనే యుంచదగు అవశాగ్రిములను కృమముగాకడిపి అగ్నియందుంచి యుదకమును స్పృశింపనగు ఆజ్యమునందున్న దర్భాగ్రిములను పోగ్రీక్షించి అగ్నియందుంచవలయును. అత్రుడు తిరిగి ఆజ్యమునకుత్పన్నము చేయవలయునని కపర్దిస్వామిమతము అవంతరము అనిరూఢాంగారముల నగ్నియందుంచి పవిత్రముల ననుప్రసారణచేయవలయు (అనగా అగ్రములు మధ్యములు తూలములు వీటిని క్రమముగాదహించుట.)

సృతస్మృత సంమూర్జనము.

ఎడమచేత సృక్కును కడిచేత సృమమును దర్భలను గ్రహించి అగ్నియందు తపిం

పజేసి యెడమచేతివ్రేళ్ళయందు క్రింద స్పర్శమైన స్పృహనుండునట్లుగా ధరించి కుడి చేతనున్న దర్శనయొక్క అగ్రములచేత స్పృహయొక్క లోనిభాగమును ప్రదక్షిణముగా సంమార్జనముజేసి విష్ణుట దర్శ్యాగ్రములచేతనే బిలముయొక్క వైభాగమును ప్రదక్షిణముగాకుడచి దండమును దర్శనములచేత మూలముమొదలుకొని బిలమువరకు వున్నభాగమును ప్రదక్షిణముగా కుడచి పిదప స్పృహమును క్రిందను స్పర్శను వైసను ధరించి ఆ స్పర్శనున్న బిలమునందు దర్శ్యాగ్రములచే మూడుపర్యాయములు సమ్మార్జనముచేసి బిలముమొదలుకొని అగ్రమువరకు తూర్పుగానున్న అగ్రముమొదలుకొని బిలపర్యంతము క్రిందిభాగమును పశ్చిమముగానున్న సంమార్జనముచేసి దండమునుమాత్రము వెనుకటివలెనే దర్శనములచేతనే క్రమముగా సంమార్జనముజేసి అట్టి సృక్వవములను చాస్త్రములచేగొని వెనుకటివలెనే తపింపజేసి కుశలచే పోషించి ఆ సృక్వములను క్రమముగా అగ్ని సమీపమునందుంచి సంమార్జనముజేసిన దర్శనము తడిపి అగ్నియందుంచవలయును.

ఇ థ య ల క్ష ణ ము .

సమిధయొక్కయు, ఇథ్యముయొక్కయు, పరిధులయొక్కయు, స్థూలత్వముయొక్క ప్రమాణమును పెద్దలయొక్క వచనములవలన తెలియనగు, కనిష్ఠికయందలి అగ్రపర్వముతో సమవగు లావుగలదిగా సమిధయొండవలయును అని గృహ్యభాష్యమునందు నిశ్చయింపబడినది అట్లే అనామికాంగుళియొక్క అగ్రపర్వముతో సమానవగు ప్రమాణముగలిగి ఇథ్యముండవలయును మిగిలినమూడు వ్రేళ్లయొక్క అగ్రపర్వముతో సరియగు లావుగలిగి పరిధులుండవలెను. ఈకనిష్ఠపాద్యంగుళులకెట్లు తారతమ్యముగలదో అట్లే సమిధే ధృతిపరిధులకును తారతమ్యముగలదు, అదియెట్లైన సమిధ, పవిత్రము, నేది, ప్రాచీనేతప్రమాణములు ఇథ్యము రెండు ప్రాచీనేతములప్రమాణముగలది, పరిధి మూడు ప్రాచీనేతములప్రమాణముగలది ఇథ్యపరిధులు రెండు ప్రాచీనేతములపాద్యంగుళిగాని విత స్త్రీ ప్రమాణముకలిగిగాని యొండవలయును వాటిసంఖ్య ఇరువదియొకటి, అందు మూడుపరిధులు రెండాపూరసమిధలు అనూయాజసమిధయొకటి ఇథ్యపరిధులు పదునేను ఇథ్యాసాదనముచేసిన తావుననే సమిధన్న చానమునుంచవలయును, స్వయముగానే యెండినసమిధ మృత్యుకరము. కృశించిన వ్యాధికరము చీల్చబడినది కలపాపుదము మితిమించినలావుగలది భయకారణము విరిగిన సమిధను ఏమాత్రము అగ్నియందుంచినను పత్తి నాళకరము ఎండిబిట్టిపట్టకలసమిధ పశుబంధునాళకరము మితిమించినపాద్యంగుళి ధననాళకరము మితికిదగినప్రమాణముగలది (పాట్టిది) సంతాననాళకరము మోడుగు, చంద్ర, రావి, కాండేగు, జమ్మి, మర్రి,

మెదురు, మేడి, మారేడు, ఈవృక్షములు శుభపృథములైనవి కాన, వీటియొక్క స్కంధము, కణుపులుకాని కాణిలుపొగిదేశమాత్రములు పట్టగల వంకరలేనివి దోషవర్జితములైనవి గ్రహింపదగు మోదుగుసమిధలు సంగ్రహించినది మొదలు పక్షమునరకు పరిశుద్ధము మేడి, రావి, ఇవిమూడురొజులవరకే పరిశుద్ధములు ఉత్తరేణి అదినమునందేయోగ్యము చంద్ర, జిల్లేడు, కుశ, గరిక, జమ్మి, ఇవితత్కాలమునందుమాత్రముపయోగించును సమిధలు, పుష్పములు, కుశలు, మొదలుగాగలవి బ్రాహ్మణుడు తానేసంగ్రహించుకొనదగు శూద్రునిచే తేబడినవి బంధనాశకరములుకాన విడువదగినవి శూద్రునిచే తేబడినట్టియు కొనబడినట్టియు సమదాదులచే కర్మచేసినచో అభిషేకముకలుగును, పిడుగుచేదగ్ధములైనవి గిడస బారినవి అగ్నిదగ్ధములైనవి విడువవలయు చేతిచేత్వంపబడినట్టియు స్వయముగా ఎండినట్టియు పాపాత్ములు మొదలగువారిచే విక్రయింపబడినట్టియు వలము ఆమేధ్యము మొదలగువాటిచే పూయబడినట్టియు సమిధలుదోషపృథములు.

పరిధుల నాసాధించుట.

దక్షిణపరిధియొక్క మూలమును మధ్యపరిధియొక్క వైభాగమునను ఉత్తరపరిధియొక్క మూలమును క్రిందిభాగమునను ఉంచవలయు కుడిచేత ఊర్ధ్వముఖములుగా రెండు సమిధలను ఒకపర్యాయముగ్రహించి మధ్యపరిధిని స్పృశించి అగ్నేయదిశయందొకటియు ఈకానదిక్కుయందొకటియు ఊర్ధ్వముఖములుగా స్థాపింపవలయును. అన్నికర్మలయందును ఆహారసమిధలు ఇట్లేనని శాస్త్రము.

పరిషేచనము .

అదిలేనుచునన్యస్వ అనునదిమొదలగు మంత్రములచే అగ్నినియథావిధిగా పరిషేచింపవలయు.

గ్రంధాంతరమందు.

పరిస్తరణలకు లోపలిభాగమునందు పరిధులను ఆపరిధిపరిస్తరణలకు మధ్యభాగమునందు పరిషేచనమును చేయదగినదని కపర్దికిష్యులచే చెప్పబడినను, ఇట్లుపరిషేచనము చేయవలయు స్థండిలమునకు పడనొకండు పది తొమ్మిది ఏమిది అంగుళములు వ్యవధానముగలప్రదేశములయందు కృమముగా అలంకరణము పరిస్తరణ పరిధి పరిషేచనములుకాదగు.

ఇధ్యవత్సేవణము.

ఇధ్యమనాసాధించిప్రదేశమునందు అనూయాజసమిధను ఇధ్యపన్నహనమును వదలి కుడిచేత పదునెనుసంఖ్యగల ఇధ్యమునుగ్రహించి ఎడమచేత అయిధ్యమునంతను

గ్రహించి అనంతరమునందు యథావిధిగా ఒకటి రెండు అని లెక్కించుచు ఇచ్ఛాసమిధల పను చేసితిని స్వవముచే గ్రహింపబడిన ఆజ్యముచేత తథావలయు పిదప ఆసనమునండి కొంచెములేచి అచటనున్న బ్రాహ్మణులయనుజ్ఞగొని అమంత్రికముగా ఇధార్థాధానము చేయవలయు వాస్తవముచే గ్రహించి కూర్చుండియే అగ్నియందుంచవలయు సమిత్సన్న హానప్రక్షేపణమునందును సగ్ధ స్రావహోమమునందును ఆఘారహోమమునందును ఇధార్థాధానమునందును స్వాహాకారణమును వర్ణింపదగు.

ఆ ఘా ర హో మ ము .

ప్రథమాఘారహోమమును స్వవముచే ఆజ్యమునొకసారి గ్రహించి కూర్చుండియే వాయవ్యదిశనుండి ఆగ్నేయదిశవఱకు వరకరలేకుండునట్లుగాను విచ్చి త్తిలేకుండునట్లుగాను ప్రజాపతిని మనస్సుచే ధ్యానించుచు అమంత్రికముగా హోమముచేయవలయు ద్వితీయా ఘారహోమమును ప్రధానదర్శియందు సక్పద్ధ్రావణముజేసి (అనగా స్వవముచే ఆజ్యమునొక సారి స్పృహనందుంచి) నిర్బుయిదిశ మొదలు ఈశానదిక్కువరకు మనస్సుచే నిందుగ్రహింపబడుచు చేయవలయు ఇది ఆఘారములయొక్క నిర్ణయము.

చ త్త సు సు లు .

అగ్నికి పూర్వార్ధమునందు జేయబడు ఆజ్యభాగము చత్తసుసులనబడు అందును ఉత్తరభాగమునందాగ్నేయము దక్షిణభాగమునందు సౌమ్యమును చెప్పబడియున్నది.

ము ఖా హు తి .

ముఖాహుతి అగ్నికి మధ్యభాగమునందు జేయదగినది అచ్చటనే ఆజ్యభాగలైన తరువాతచే నుబడుహోమములుగూడ జేయదగు వాల్చు వేదవ్రతములయందును ముఖాహుతి అవశ్యకమని ఆచార్యులందరిచేతను నిశ్చయింపబడినది, ముఖాహుతి కీయవలసినపుడు స్వవముచేనొకసారి స్పృహనందుగ్రహించి హోమముజేయవలయునని నిర్ణయము. అన్ని కర్మలయందును సంస్కారముచేసెడివాడు ఉత్తరభాగమునందుండవలయు సంస్కారము నొందెడి పురుషుడుగాని స్త్రీగాని దక్షిణభాగమునందుండవలయు ఇట్టివ్యవస్థ కప్పటి మొదలగువారిచే నిర్ణయింపబడినది కాన స్మార్తకర్మలయందొట్టుచేయదగు.

సృక్స్రవములను ధరించురీతి.

స్వవము సగ్ధమునందుధరించినచో విధలము మధ్యయందుధరించినచో సంతాన త్తయము మూలమునుధరించినచో హోమమునుచేసినవాడు మృతివొందును ఇంక స్వవస్థాన

మెట్టన అగ్రమునకు మధ్యభాగమునకు మధ్యభాగమునకు మూలమునకు మధ్యభాగమునకు మధ్యభాగమునకు స్వముధరింపనగు మూలమునకు మధ్యమునకు మధ్యభాగమునకు అంగుళాల యందు మధ్యములగు మధ్యమానామికలచేతను అంగుళముచేతను స్వమును హింది హోమముచేసినచో సంతోషము పుత్రపౌత్రాభివృద్ధి సుస్వకార్యాభివృద్ధియు కలుగును.

ఆహుతి లక్షణము.

సకారమునుచ్చరించుపుడు నూతకము కాన ఆహుతినుంచదగదు వకారమునుచ్చరించుపుడుంచినచో శత్రువులకభివృద్ధికలుగును హోకారమునందు వ్యాధిపీడకలుగు కాన మూడువర్ణములను బాగుగానుచ్చరించి ఆకారమునందాహుతినుంచదగు అట్లుచేసినచో ఆయువ్యము లక్ష్మీ కలిగి జేహంతమునందు బహ్మలోకమునందు పూజంపబడుదురు.

ఆహుతి ప్రమాణము.

అఱచేతియందుంచి వేల్పుబడు హోమద్రవ్యము (తండులాహుతి) వేల్పుయొక్క పండ్రెండుకణపులు పూరించునడిగాయుండవలయును పక్కద్రవ్యము రెగిపండుపు మాణము గానుండవలయు ఆజ్యాహుతి మినుపగింజ మునుగదగిన ధారగలిగి అగ్నికి పండ్రెండుంగుళములు యెత్తుగాయుండవలయు అన్నము అంగవృత్తాత్రము లాజుల పిడికిలి ప్రమాణము తిలలు ఆవాలు పిండి ఇవి ముత్యపుచిప్ప ప్రమాణముగానుండవగు.

హోమముద్రలయొక్క లక్షణము.

మృగి, హంస, నూకరీ, అను నీమూడును హోమముద్రలు మధ్యమము అనామికము అంగుళము ఈ వేల్పుచే హోమముచేసినచో నామద్ర మృగియనబడు ఇది సగ్వ కార్యములయందును తగు తద్దని మధ్యమ అంగుళము ఈ వేల్పుచే హంసియనుముద్రయగు యిది శాంతికర్మయందుపయోగించును అన్ని వేల్పుచేయబడినది నూకరీముద్రయగు ఇది ఉగ్రకర్మయందుపయోగింపనగు ముద్రాసీనమగు హోమము నిష్ఫలమగు సమిధను హంసముద్రచేతను ఆజ్యమును మృగముద్రచేతను చరువును నూకరముద్రచేతను వేల్పుదగు.

స్మవాహుతి.

మొదటి అఘోరహోమమును ప్రధానాహుతులయొక్క అనంతరము చేయబడు హోమములన్నియు (అనగా జయదులు వ్యాహుతులచేయబడు ప్రజాపతిహోమము

హాసిత్రయోదశహోమములు ప్రియశ్చిత్తహోమములు ఇవి సృవముచేతనే జేయదగినవి సృవముచే జేయబడు హోమములయందాజ్యమును ఆసృవముచేతనే గ్రహింపజేయదగునని కపర్దిచే నిశ్చయింపబడెను ద్వితీయాఘోరహోమము ప్రధానాహుతులు ఆజ్యభా లు ఇవి సృక్కుచేతనే హోమముచేయదగు సృక్కుచే హోమముజేయబడు తావులసృవముచే నాజ్యమునుగ్రహించియే జేయవలయునని నిర్ణయము.

నిలుచుండిజేయదగు హోమములు

పూర్ణాహుతియు రెండవఅఘోరహోమమును ఫలికరణహోమమును మేడిసమిధచే జేయబడుహోమమున్నూ లలాటహోమమును లాజహోమము ఇవి నిలుచుండిజేయదగినవి.

గ్రంథాంతరమునందు.

జాతకర్మయందుజేయబడు ఫలికరణహోమము సౌమ్యవ్రతమునందలి సమిధల యొక్కహోమము ఇంద్రదేవతాకతుగు ద్వితీయాఘోరహోమము శ్రౌతకర్మయందలి పూర్ణాహుతియు వివాహమునందలి లాఙహోమమును శేవహోమానంతరము ఆజ్యశేష ముచే వధూయొక్క శిరస్సునందు భూస్వాహా, భువస్వాహా, సువస్వాహా, ఓగ్ స్వాహా, అనివ్యాచృతులచేతను ఓంకారముచేతను చేయబడు హోమములున్నూ ఇవి నిలుచుండియే చేయవలయు ద్వితీయాఘోరహోమము పూర్ణాహుతి ఇదిరెండును శ్రౌతకర్మయందు నిలు చుండియు సామ్యతకర్మయందు కూర్చుండియుజేయనగు సామ్యతకర్మలయందంతటను సృక్కుచే జేయబడుహోమములను కూర్చుండియేజేయవలయు.

అనూయాజసమిధను ఇధ్యసన్నాహమును అగ్నియందుంచుట.

ప్రధానాహుతులకు అనంతరము అనూయాజసమిధను ఇధ్యసన్నాహమును అగ్ని యందుంచదగు దీనికిమరియొకకాలములేదు ఇట్లు కపర్దిచే నిశ్చయింపబడెను.

మరియొక విశేషము.

యదగ్యకర్మణః ఆనుముంత్రీమునకు ముందుగాని జయాదిహోమమునకు వెనుక గాని అనూయాజసమిధను ఇధ్యసన్నాహమును అగ్నియందుంచదగు ఇంతకంటె మఱి యొకకాలములేదు. సామ్యమునందెచ్చట ఇధ్యతంత్రీము జరుగునో అచ్చట అనూయాజ సమిధను ఇధ్యసన్నాహమును ఉదకములచే స్పృశించి అనుంత్రీకముగానుంచదగు ఇధ్య సన్నాహమును తంతివరుడగు రుద్రునికొఱపించవలయు.

జ యా ది హో మ ము .

రెండుమాసములలోగడ జయాదిహోమమును చేసియున్నచో మతాంతరముచే
తిగి ఆజయాదిహోమముజేయ కొందరుపండితులొప్పురు.

ప్ర యో గ సా ర ము నం దు .

మాడుమాసములలోగడ జయాదిహోమమునుజేసియున్నచో ప్రధానహోమ
ములనుమాత్రముచేసి జయాదులను వదలదగు అంతవమించినచో జయాదులను క్రియముగా
జేయదగు చిత్రాదిమంత్రములయందు మంత్రముయొక్క అదిపదముచే దేవత చెప్పబడు
అభ్యంత్రహోమములయందు : (అనగా అగ్నిర్భూతానాదుధిపతిః) అనునది మొదలు గాగల
పడు నేడుమంత్రములయందు మంత్రముయొక్క మొదటిమాడుపాదములచేత దేవత చెప్ప
బడు, పితృాదిహోమమునందు పితరులు పితామహులు పరేవరులు తతలు తతామహులు
దేవతలు లేక విశ్వేదేవతలు దేవతలు తండ్రియున్నచో పితృశబ్దమును విడువదగు పితా
మహుడునుయున్నచో హోమమునుమాని మంత్రమును జపింపదగు.

గ్రంథాంతరమందు.

ఎనకి తండ్రి మొదలగువారు జీవించియుండులో వారీకేహోమములేదు ఒకడుమా
త్రము జీవించియున్నచో తద్వ్యాచమగు శబ్దమునువదలి మిగిలినమంత్రము నుచ్చరింపదగు.

రాష్ట్రభృద్ధోమము.

రాష్ట్రభృత్తులనగా “ఋతాసేట్” బ్రత్యాదిమంత్రములయందు మాడు నాల్గు
పదములచే చెప్పబడునట్టియు తిగి అనాల్గవపదము మొదలుగాజేసి పరిణామగా మాడు
నాలుగు ఐదు పదములచే చెప్పబడువారును దేవతలు ఒకటి రెండు పదములు విశేషణ
ములుగా అన్వయింపదు భువనస్సపతే అను మంత్రమందు ఆదిపదద్వయమువేతనే దేవత
చెప్పబడు “ప్రజాపతేత్యదేతాన” అనుమంత్రమునందాదిపదముచేత దేవత చెప్పబడు ఆప
స్తంబమతానంబులు అన్నికర్మలయందును రాష్ట్రభృత్తులనుకలపించేయదగును మాంజీబం
ధనము స్నాతకము గోదానము వృషోత్సర్జనము చాలము వేదవ్రతములునాల్గు వీటియందు
మాత్రము విడిగాజేయదగు.

గ్రంథాంతరమునందు.

గోదానము చాలము ఉపనయనము వేదవ్రతములు స్నాతకము పునస్సంధానము
వేదవ్రతోత్సర్జనము ఉపాకర్మ దేవతాపూజ ప్రాయశ్చిత్తము వీటియందు రాష్ట్రభృ
ద్ధోమములను విడి విడిగాజేయనగు.

జయాదులు అగ్నిముఖముచేయదగిన కర్మలు.

వివాహము యదృచ్ఛాదీహోమము ప్రియశ్చిత్తము గృహప్రవేశము సమావేశము (స్నాతకము) సీమంతము చాలము పుంసవనము వాస్తుకర్మ కేవలహోమము ఉపనయనము పలాశహోమము అగ్రియణము సర్వబలి వీటియందు అగ్నిముఖము జయాదులు చేయనగు అష్టకాశ్వాధములు దధ్యంజలిహోమము ఈశానబలి వృషోత్సర్జనము హృదయసంస్కర్మము గోదానము స్వాధ్యాయము వ్రతచతుష్టయము తదుత్సర్జనములు ఉపాకర్మ వీటియందు ముఖాహుతి అగ్నిముఖము జయాదులుచేయనదగును.

జయాదులు వర్జింపదగుకర్మలు.

సర్వబల్యుత్సర్జనము, మాసిశ్వాధము గృహస్తంభము విరుగుటవలన చేయదగు ప్రియశ్చిత్తము ప్రతిపత్ స్థాలీపాకము అగ్నేయస్థాలీపాకము ఈకర్మలయందు జయాదులులేవు వట్వాత్యము ముఖాహుతియుగలవు.

గృంధాంతరమునందు.

అగ్నేయస్థాలీపాకము, అగ్రియణము, ఈశానబలి, మాసిశ్వాధము అష్టకలు, దధ్యంజలి, ససింధీకరణము ఈకర్మలయందు జయాదులులేవు.

స్విష్ట కృద్ధోమము.

ప్రధానాహుతులకనంతరమునందు ముఖాహుతి ఏకర్మలయందు చెప్పబడెనో ఆ కర్మలయందు అగ్నేయస్విష్టకృతేస్వాహోయని స్విష్టకృద్ధోమము చేయవలయు స్థాలీపాకములన్నిటియందు చరువుచేతనే స్విష్టకృద్ధోమముచేయదగు.

లేవకార్యము.

లేవకార్యమనగా సృకన్తువములయందంటిన చర్వాజ్యములయొక్క కేవలమును బహిశాస్యచే తుడమట దీనిని శ్రాతమునందు సమంత్రముకముగాను స్నాత్రమునందమంత్రముగాను చేయదగును సృక్కుచే పరిధులను అభ్యంజనముజేసి (హోమకేవలముగు ఆజ్యమునుతగిల్చి) పిమ్మట చెప్పబోవురీతిని బహిశాస్యమంజనము జేయవలయు ప్రయోగార్థములగు దర్శనలచే ఆజ్యపాత్రమును సృక్కును సృవమును తుడువవలయు అగ్నిములచే సృక్కును మధ్యములములచే సృవమును మూడుపర్యాయములుగాని రెండుపర్యాయములుగాని తుడువవలయు మరియుకపక్షమునందు సృవమును మూలములచే నొకపర్యాయము తుడువవలయును.

పరిధిప్రహరణము.

మధ్యమపరిధిని ముందుగా అగ్నియందుంచి పిమ్మట దక్షిణోత్తరపరిధిల నొకపర్యాయముగా గ్రహించి ఉత్తరపరిధిని అంగారములయందుగ్రుచ్చుచు దక్షిణపరిధి నగ్నియందుంచవలయును వేదవృతములు, పుంసవనము, అభ్యసము, యజ్ఞసము వీటియందు పరిధిప్రహరణము చేయదగు లేపకార్యములేదు ప్రయోగకాండయందు సర్వసామాన్యముగా “ఆఘారసమిధా వాదధాతి” అని విధించుటవలన అన్ని కర్మలయందును ఆఘారసమిధులను అగ్నియందుంచవలయును అని కపర్దిచే నిశ్చయింపబడెను.

పరిధులు ప్రహరించుటడనితావున శేమ్యులనబడు.

జయాద్యాహుతులను హోమముజేసి పిమ్మట పశ్చిమపరిధినిముందుగాను దక్షిణోత్తరపరిధిల నెటులరువాత నొకపర్యాయముగాను తీసివేయవలయు వేదవృతములు, శాంతిహోమములు, విధిప్రేక్షి, వృషోత్సర్జనము, చరుప్రధానమగుకర్మ వీటియందు శేమ్యులగు ప్రధానహోమము, యదృదాదిహోమము, ప్రవేశహోమము, శేషహోమము, వ్యాదయనసంగము, వైశ్యమేధికము వీటియందు శేమ్యులగు చాలము, గోధానము, సీమంతము, స్నాతకము, వివాహము, ఉపనయనము, ప్రియశ్చిత్తము, వీటియందు పరిధిప్రహరణములేదు.

సగ్గస్మావహోమము.

అజ్యపూరితమగు మృక్కునొకచేతను సృవముచేతను విపర్యాయముగా ధరియించి సృవాగ్రిమును సృక్కుయొక్క ముఖమునందుంచి సగ్గస్మావహోమము జేయవలయును ఏకర్మలయందు పరిధిప్రహరణముకలదో ఆకర్మలయందు సగ్గస్మావహోమము విధింపబడియె.

సగ్గస్మావనిషేధము.

ఏగృహ్యకర్మలయందు నూత్రముచే శేమ్యులు విధింపబడుచున్నవో ఆకర్మలయందు సగ్గస్మావములేదు.

ప్రియశ్చిత్తాహుతులు.

“అనాజ్ఞాతం” ఇత్యాదిమంత్రోత్తరమునకగ్నియు “త్వన్నః” “నత్వన్నః” అను మంత్రమునకు అగ్నివరులును “అభిగీర్భిణ” అనుమంత్రమునకు హరివదిండును “ఇదంవిష్ణుః” అనుమంత్రమునకు విష్ణువును సగ్గప్రియశ్చిత్తమునకు ప్రజాపతియు చేసెదరు.

పూర్ణాహుతిలక్షణము.

స్వసముచే పదిరెండుమాదలు ఆజ్యమును గ్రహించి స్పృక్కును పూరించిచేయబడు నది పూర్ణాహుతియని యాజ్ఞికులుపల్కిరి.

పూర్ణాహుతి నిషేధకర్మములు.

వివాహాది సమస్తకర్మలు గృహమునందు జేయబడు వాక్తుహోమము, వ్రతబంధము, వ్రతమోక్షము వీటియందు పూర్ణాహుతిలేదు.

పూర్ణాహుతిచేయదగిన కర్మములు.

శాంతి, వేదవ్రతములు, తంత్రమతీహోమములు, వృహత్సన్ధ్యము, గ్రహయజ్ఞము, పాహిత్రయోదశహోమము, కామ్యవ్రతములు, పాప్తికములు వీటియందు పూర్ణాహుతి చేయదగు.

పూర్ణపాత్రీవర్జనము.

స్మృతకర్మయందమంత్రకముగా పృథీతామగ్ధనమును చేసికొనదగు పృస్తర సానమందమంత్రకముగా పూర్ణపాత్రము నాసాదించి అందుదకమునంచి ఆయుదకమును చాస్తముచే సమంత్రకముగా ప్రాగాదిపంచదిక్కులయందు సమార్పణముజేసి శేషమును భూమియందుంచదగు. భూమియందున్న యాయుదకమును శిరమునందు ప్రోక్షించు కొని మరియు శేషమును భార్యయొక్క దోసిలియందుంచవలయును, ఇట్లు పదిమూర్తిలై బ్రహ్మకు తనశక్తికొలది దక్షిణనిచ్చి సభ్యులపూజించి వారియాశీర్వాదముల గొనవలయు ఇవిసర్వకర్మ సాధారణమగు అగ్నిముఖమునకు సంబంధించినకారకములు.

అగ్నిముఖప్రాయశ్చిత్తము.

సర్వకర్మలయందును తరచుగావచ్చెడి పాపప్రాయశ్చిత్తముల ముందుగాజెప్పి పిమ్మట విశిష్టప్రాయశ్చిత్తములను స్మరంత్రీకర్మలను చెప్పుచున్నాడు. పాపప్రాయశ్చిత్తనిమిత్తము గల్గుచుండగా ప్రాయశ్చిత్తమునచేయక జేయబడు యజ్ఞముయొక్క ఫలము రాక్షసులచే భుజింపబడు కాన పాపప్రాయశ్చిత్తమావశ్యకము. గొప్పదోషములయందు గొప్పప్రాయశ్చిత్తము, కొద్దిదోషములకు కొద్దిప్రాయశ్చిత్తములుచెప్పబడియె. పృథానయోగమునకు పూర్వముగాని స్నిష్టకృద్ధోమమునకుపూర్వముగాని ఆట్రిదోషములువాటిల్లుచోప్రాయశ్చిత్తా హుతులుచేయదగు శౌర్యకర్మలయందునిట్లేయగు గోమయముచేసలుకబడిన పృథేకమును భిక్షుగముగాని దోషమునాపాదించెడి కీటకముగాని అధిష్ఠించినచో అప్రదేశమును తిరిగి

“జేవన్యత్వా” అనుమంత్రముచేసలికి యచ్చట స్థండిలమున్ను లిఖింపవలయు అస్థండిలమును గోవుగాని అశ్వముగాని యధిష్ఠించినచో పవిత్రోదములచేప్రోక్షించి “భూమిభూకామగాత్” అనుమంత్రమును జపింపవలయు.

వ్రణీతాపాత్ర్యచేదనముందు ప్రాయశ్చిత్తము.

వ్రణీతాపాత్ర్యముచేదినచో అపాత్ర్యమును ‘అభిన్నోఘ్నరక్తః’ అనుమంత్రముచే నభిమంత్రింప నాదోషమునఘర్మజేవతచారించును. పిదప మరియొకపాత్ర్యమును ‘ఘోర్మజేవానాం’ అనుమంత్రముచేర్పూరించి వ్యాఘ్రాతులచే యుపస్థానమును జెప్పి పృక్కతకర్మనాచరింపనగు.

స్థాలీభేదమునందు ప్రాయశ్చిత్తము.

స్థాలిభిన్నమైనచో “అభిన్నోఘ్నరక్తః” అనుయుక్తుచే మర్చింపి “ఇథోమేదీః” అనుమంత్రముచే చతుర్ద్యహితమగు అజ్యమును పృక్తుచే హోమముచేసి ఘోర్మజేవతలను గూర్చి “ఘోర్మజేవాగ్ం అప్యేతు ” అని యుపస్థానమును జెప్పి మరియొక స్థాలిని గృహింపనగు.

దర్భస్తరణాదివిపర్యాస ప్రాయశ్చిత్తము.

దర్భలచే పరిస్తరణమునచుట పాత్ర్యలనాసాధించుట పృక్తువసమృద్ధస్తనము పరిషేచనము పరిభులనంచుట పవిత్ర్యమునుచేయుట ఇధ్యమునంచుట అజ్యసంస్కారము ఈక్రియలయందు ప్రమాదమువలన వ్యత్యమముజరిగినచో తంతుమతీహోమములు “యత్నాకత్యా” “మనోజ్యోతిః” అనునాహతులను జేల్పదగు.

దర్భీకూర్చపవిత్ర్యాదిచేద దాహవినాశనమునందు ప్రాయశ్చిత్తము.

దర్భీ, కూర్చ, పవిత్ర్యము, ఇధ్యము పరుధులు, బహిశస్సు, తదితరసంభారములు విట్లయొక్క భేదదాహాదికమునందు ‘త్యన్తోఅస్మై’ ‘సత్యస్మై’ ‘త్యమస్మై’ ‘ప్రజాపతే’ అను నీనాల్గుమంత్రములచే హోమముజేసి, అట్టిసంభారమును మరియొకదానినిగృహించి తిరిగి ‘అగ్నయేతౌమవతే’ ‘ఇంద్రంవోవిస్వతః’ అను రెండుయుక్తులచే హోమములజేసి, పరిస్తరణలువైచి ఇంద్రునికొరకుహోమముజేయవలయు.

ఇధ్యపరిధిదాహమునందు విశేషము.

ఇధ్యముగాని పరుధులుగాని దహనమైనచో మరియొకదానిచే పరిధినివైచి ‘పరిత్వాగ్నేపురంవయం’ అనునాహుతి నగ్నికొరకు హోమముజేయదగు శేషమునము.

స్కన్నాదిప్రాయశ్చిత్తము.

అజ్ఞాదిహవిస్సుక్రిందికిసృవించుట ఛేదనము, క్షోమము, విపరీతభేదము కాదగిన పరిమాణమునకు హెచ్చుతగ్గులగుట వచనము గాత్రభేదము పవిత్రనాశనము వీటియందు 'యస్మత్పత్యనోమిందాధూత్' 'పురగ్నిశ్చక్షుః' అనునాహుతుల మిందాదిదేవతులకొఱకు హోమముచేయదగు.

హవిస్సునందువోమలు మొదలగునవివడినచో పాయశ్చిత్తము.

ఈగలు, దోమలు, రోమములు, చీమలు వీట్లచే హవిస్సునువృత్తమైనచో దానినివదలి ప్రాణపత్యహోమముజేయవలయు పదముగాని వృత్తముగాని అక్షరముగాని స్వరముగాని భ్రష్టమైనచో 'అధిగోభిణః' అనుమంత్రముచే హోమముజేయదగును పాత్రలయొక్క అసాదనము, పోక్షిణము, అదానము, మొదలగువాటియొక్క విపర్యాసమునందున్నా నాశమునందును సోమనికొఱకు ఒకఅహుతి నివ్వదగు ద్రవ్యము, కర్మము, హవిస్సు, మంత్రము వీట్లయొక్క విపర్యాసమునందు "వనోజ్యోతిః" "అయాశ్వాగ్నే" ఈరెంటి చేతను హోమముజేయవలయు.

అగ్న్యవసూత పాయశ్చిత్తము.

వా॥ గృహ్యప్రాయశ్చిత్తము అగ్న్యవసూతములన్నిటియందు "పునస్తా" అను మంత్రముచేత వృణ్ణాహుతిచేసి సమిధనుంచవలయు ఈప్రాచుశ్చిత్తహోమములు జేయు సమయమందు పత్ని సమీపమందుండవలయును, ప్రాయశ్చిత్తహోమాంతమునందు వ్యాహృతులచే నొకహోమముజేయదగును.

నారాయణభట్టియమునంనువిశేషము.

ఇరువదియారంగుళముల పరిమాణమునకు శమ్యయనిపేరు అంతప్రమాణముగల ప్రజేతమునతిక్రమించిన అగ్నిని ప్రాయశ్చిత్తమంత్రముచే నభిమంతించి ప్రకృతకర్మ సమాప్తియగువఱకు అచ్చట నేయుంచదగినది అటుపిమ్మట "ఇదంతవీకం పరఃతవీకం" అనుమంత్రముచే ఆయతనమునందుంచదగినది పిమ్మట వ్యాహృతులచే నాజ్యాహుతులు వేల్పదగు.

శమ్య ఇరువదియారంగుళములప్రమాణముని అపస్తంబ

మహర్షిపతికెను

శమ్యపరిమిది దేతమునన్నిచేయతిక్రమించినచో పథిక్పదగ్నికొఱకు చరువునిర్వపణ

జేయదగు అండుశక్తిలేనిచో ద్వాదశశృషీతమగు అభ్యముచే పృథ్వునుపూరించి అగ్నియే పధిక్వతెన్నోహా అని పూర్ణాహుతినిగాని సృవాహుతినిగాని వేల్చదగు.

స్విష్టకృద్ధోమమునుచేయనిచో ప్రాయశ్చిత్తము.

ప్రమాదమున స్విష్టకృద్ధోమమునుచేయక ఉత్తరపరిషేచనముజేసినచో అప్పుడు వ్యాహృతులచే జెప్పబడిన హోమములుజేయదగు పాపియశ్చిత్తహోమాంతమునందు వ్యాహృతులనొక యాహుతిహుతివేల్చి పరిషేచనముజేయదగు.

శకునప్రాయశ్చిత్తము.

గోవు, గుఱ్ఱము, దున్న, మక్క, లేడి, అడవిపంది ఇవి అపసవ్యమునడచినచో పాదపరిక్షాళనముజేసికొని “తద్విష్ణోఃపరమం” అనుమంత్రమును జపింపవలయు నక్కగాని వానరముగాని దీక్షుకముగాకూనినచో “దీక్షుకముఖీదృహిణుమాస్మ్య” అను మంత్రమునుజపింపవలయు గుడ్డగూబమొదలగువాట్లయొక్క భయంకరమగుశబ్దము వినవచ్చినచో ‘త్వమ్నైరుద్రః’ ‘అవోరాజానం’ అనుమంత్రములచే రెండుహోమములుజేయదగు లేక జపింపదగు హోమముజేసినపక్షమున “యచ్చాయేదమని” త్యాగము ఇట్లుచేసి “ద్విపచ్చ తున్నదస్మాకం” అనుమాడువాక్యములచే నాశకునవాక్కు నభిమంత్రింపనగు.

అగ్నినాశప్రాయశ్చిత్తము.

లేఖనముకంటెపూర్వము అగ్నినష్టమగుచో తిరిగి యగ్నినిప్రతిష్ఠించి “పునస్త్య” అనుమంత్రముచే సమింధనముజేయవలయు.

అగ్నితనంతటప్రజ్వరిల్లుచో ప్రాయశ్చిత్తము.

అగ్నితనంతటనే ప్రజ్వరిల్లుచో “ఉచ్ఛీర్యస్వ” “మానోహిగ్ంసీత్” అనుమంత్రములచే రెండుసమిద్ధోమములుజేసి హోమకర్తవారంభింపనగు.

ఆఘారప్రత్యేపణమునకు పూర్వమగ్నినష్టమైనచో ప్రాయశ్చిత్తము.

ఆఘారములకంటె పూర్వము అగ్నినష్టమగుచో తిరిగియధావిధిగా అగ్నినిప్రతిష్ఠించి సమస్తవ్యాహృతిహోమము మిందాహుతి అనాజ్ఞాత్రయహోమము చేయదగు.

ఆఘారహోమానంతర మగ్నినష్టమగుచో.

ఆఘారహోమానంతరము వేదికమధ్యయందగ్నినష్టమైనదనితోచినచోపంచహోత చేతను మహావ్యాహృతులచేతను హోమముజేయదగును.

ఇద్దఱుఁడై పణమునకు పూర్వము అగ్ని నప్తమైనచో.

తిరిగి అగ్నిని ప్రతిష్ఠించి “పునస్త్యా” అనుమంత్రముచే పృజ్వరిల్లజేయదగు.

వివాహౌపాసనకంటె పూర్వమగ్ని శాంతించినచో.

యుగము (కాడి) లాజలు వీటికి సంబంధించినకర్మకూబడిని కలాపమును తిరిగి చేసి శేషము పూరింపదగు.

వివాహమైననాల్పరోజులమధ్యను అగ్నియనుగమించినచో.

ఉపసయనాగ్ని, వివాహాగ్ని, శవాగ్ని, నూతకాగ్ని ఇవి శాంతిండుటగాని వారింపబడుటగాని ఉపహృతమునొందుటగాని సంభవించినచో (అనగా ఆయాకర్మలయొక్క సమాప్తికంటె పూర్వమునప్తములగుట రజస్వలాదులచే స్పృశంపబడుట) ఇట్టివి సంభవించినచో ప్రాణాయామముజేసి సంకల్పించి “శంన్నో దేవీ” అనుమంత్రముచే సుదకమునుభక్తి మమునందు ప్రోక్షించి “అమనై యోనిర్ బుద్ధియ” అనుమంత్రముచే సమిధనాభక్తి యందుంచి యధావిధిగా అగ్నిని ప్రతిష్ఠించి “ఆజుహ్వీనస్సుప్రతీకః” “ఉద్భుధ్యస్యాగ్నే” అనుమంత్రద్వయముచే అనుభవనగ్నియందుంచి తత్పాప్తియశ్చిత్తార్థమై గోవునుగాని తన్మా ల్యమునుగాని రానముచేయదగు పిచ్చుట అగ్నికిపరి స్తరణలువైచి అజ్వలంపూర్ణమువరకు జేసి “అయాశ్చాగ్నే” “అగ్ని హోతా” అనుపంచహోతయు “బ్రాహ్మణవికహోతా” “మనోజ్యోతిః” “యన్యత్యశో” “పునరగ్నిశ్చక్షుః” అనుహోమములున్నూ మహావ్యా హృతులున్నూ అనాజ్ఞాతత్రయము వ్యస్తములగువ్యాహృతులు “ఇమంమేవరణ” “తత్వా యామి” “త్వంనో అగ్నే” “సత్వంనో అగ్నే” “తస్తస్తవస్విజ” అనియు హోమముజేసి శేషించిన తంత్రమునుజరుపదగు. ఉపసయనాగ్నియనగా పాలాశహోమమువరకు శేష హోమాంతము వివాహాగ్ని సంచయనాంతము శవాగ్ని జాతకర్మజేయబడిన అగ్ని పదిరోజుల వరకు నూతకాగ్నియనబడు.

స్థాలీపాకముకంటె పూర్వము అగ్ని నప్తమైనచో.

ఇతరహోమములకొన్ని విధింపబడియున్నవి అనగా యుగలాజాంతరకర్మలు స్థాలీపాకముకంటెను పరమందైనచో “అయాశ్చాగ్నే” అనుహోమముజేయదగు పూర్వ మైనచో పునరాధానముచేయవలయునని తాత్పర్యము.

శ్రాద్ధమధ్యయందగ్ని నప్తమైనచో.

రాకికాగ్నినితెచ్చి సప్తవ్యాహృతులచే హోమముచేసి పూర్ణాహుతిజేయదగు.

అగ్న్యోపనిషత్తులను జేయబడిన సమీధనశాసనము.

గాని బోపాసనాగ్నియందుగా నీమాతృమణముజేసివోగాని “అయాశ్చ” అను మంత్రముచే హోమముజేయదగు. ఒకనిచే అగ్న్యోపనిషత్తులను జేయబడిన సమీధనము నుండి యొకడగ్న్యోపనిషత్తులను జేసివో నపుడును అగ్ని సంస్కారప్రాప్తమైయున్న అగ్నియందుగా హోమముజేసి సమీధనముగాని అత్యధునిగాని అగ్నిపింపబడినయన్ని రజకాదిగామయండాలురు చందాలురు శూద్రులు కుక్కమొదలగునవి స్పృశించుట మాతృపురీషస్పృశనము మొదలగువానిచే శాంతించనివో నపుడు పునఃసంధానముజేయదగు.

అన్వాధానమైనతరువాత ఇష్టియగులోగా అగ్నియనుగమించుచో.

అయాశ్చ అనుమంత్రముచే చెప్పబోయెడిరీతిని పునఃసంధానముజేసి సంకల్పతూర్వకముగా సంస్కరింపబడిన యాజ్ఞముచే “ఓంధూర్భవస్సు వస్సాహి” అని ప్రాయశ్చిత్తహోమమునుజేసి తిరిగి అన్వాధానముజేసి, ఇష్టియొనర్పదగు

వైదికాగ్నిద్యయ పాయశ్చిత్తము.

యజ్ఞదత్తునిచే హోమముజేయబడిన యజ్ఞదత్తుని బోపాసనాగ్నియందు దేవదత్తుడు తనయగ్నినివిహరించి హోమముజేసివో యజ్ఞదత్తుడున్న దేవదత్తుడున్నా చెరియొకసమీధను అయ్యియుండు “అయస్తేయోనిః” అనుమంత్రముచే తపింపజేసి తిరిగి వేరు వేరుగా లోకాగ్నులను ప్రతిష్ఠించి తమతమసమీధనులను తమతమచే ప్రతిష్ఠింపబడిన యగ్నులయందు “అజుహ్వీనః” అనుమంత్రముచే వేల్చదగు పిమ్మట యజ్ఞదత్తుడు అగ్నిని ప్రజ్వలిల్లజేసి అలంకరించి పరిస్తరణలువైచి చరువునువండి పాత్రాసాదనాద్యగ్ని ముఖాంతమున ‘అయాశ్చ’ అనియు, వ్యాహృతులచేతను రెండుహోమములుజేసి స్వరమునందొకసారి యపస్తరణముజేసి రెండుపర్యాయములు అవధానముజేసి యొకపర్యాయభిఘోరముజేసి “అగ్నయే విచయేస్వాహ” అగ్నయే స్విష్టకృతేస్వాహ అనుయాహుతులవ్రేల్చి శేనుమువూరింపనగు ఇదివిచిచ్ఛేయనబడు విహారకర్తవ్యంగా (ఇతరుని యాపాసనాగ్నియందుతనయగ్నిని రోపించివిహరించినమాధుడుఅగు) దేవదత్తుడుతనచేతపింపజేయబడిన సమీధనుతిరిగి ప్రతిష్ఠింపబడినఅగ్నియందు అజుహ్వీనః “ఉద్భుధ్యస్వాగ్నే” అనురెండుమంత్రములచే వ్రేల్చిపరిస్తరణముచరుప్రణామపాత్రాసాదనముజేసిఅగ్నిముఖాంతమునందు “అయాశ్చ” అనియు వ్యాహృతులచేతను రెండు హోమములుచేసి పిమ్మట వెనుకటివలె అవధానముచేసి ఆచరువునందు అభిఘోరణజేసి అగ్నయేపథికృతేస్వాహ అగ్నయేస్విష్టకృతేస్వాహ అను రెండుహోమములు

ములుజేసి తంత్రిశేషమును పూరింపఁదగు ఇది పథిక్వస్తుతేష్టియనంబను విహా ర్తకదిశేషము ఇదియొనర్పినవిమృత సంగ్రహమి త్తకమైన వివిచేష్టిని వెనుకటివలెనాచరింపఁదగు.

వైదికతాకికాగ్ని సంసర్గప్రాయశ్చిత్తము.

వైదికాగ్నికి తాకికాగ్నితో సంసర్గకలిగినచో స్థావరపాకపూర్వకముగా వివిచేష్టి జేసి 'పుస్తా' ఉపఘాతహోమముజేయదగు అరణి ఆత్మ సమిధ వీటియందాహోపింపబడిన యగ్నికిట్టి సంసర్గకలిగినను ఈప్రాయశ్చిత్తముజేయదగు ఈప్రాయశ్చిత్తమునందు పూర్ణ పాత్రము ఇధ్యము బహిఃస్పృ చరువు ఇదిలేకయే అగ్నిప్రతిష్ఠాపన పూర్వకముగా ఆజ్య సంస్కారముచేసి నాల్గవరాయములుగిహించి మనోజ్యోతిః ప్రేల్చదగు.

ఔపాసనాగ్ని వైతానికాగ్ని సంసర్గప్రాయశ్చిత్తము.

ఔపాసనాగ్ని యాపాసనాగ్నితోను శ్రాతాగ్ని శ్రాతాగ్నితోను కలసినచో "అయనైయోనిః" అనుమంత్రముచే నాయగ్నియందొక సమిధను తపింపజేసి వేరుఅగ్నిని ప్రతిష్ఠించి "అగ్నిసంసర్గప్రాయశ్చిత్తంకరిష్యే" అనిసంకల్పించి సమిధ నగ్నియందు "ఆఙ్మహ్యం" యనుమంత్రముచేపేల్చి 'ఆయాశ్చ' యనుమంత్రముచే హోమముచేసి వివిచేష్టిచేయనగు తాకికాగ్నిసంసర్గమైనచో "పుస్తా" అనుమంత్రముచే సమిధనగ్నియందుంచి అయాశ్చ యనుమంత్రముచే హోమముజేయదగు.

ఔపాసనాగ్నియందు బ్రహ్మచారి యగ్ని సంసర్గమైనచో.

కామావక్షేణ మంత్రములచే ఆజ్యహోమములుజేయనగు ఔపాసనాగ్నియందు వటు వన్ని కార్యముజేసినను వటు డగ్ని కార్యముజేసిన యగ్నియందు గృహస్థుడౌపాసముజేసినను "పాహినోఅగ్నే" అనునది మొదలుగాగల మంత్రములచే నైదుహోమములును "మనోజ్యోతిః" అనియు "సప్తతేఅగ్నే" అనియు అనాజ్ఞాతత్రయముచేతను హోమముజేయదగు.

ద్విభార్యాగ్ని సంసర్గము.

గృహస్థుఁడు అనురాగమువలన పెండ్లియాడబడిన భార్యలిరువురుండినచో నొకయగ్ని యందొకపర్యాయము హోమముజేయుటచే రెండగ్నులయందుకీసిన ఫలమునుపొందుటకు క్రమముగా నారెండుఅగ్నులకు సంసర్గముచేప్పబడియే రెండవభార్య అన్వారంభయ్యెయింపఁడ కత్సంబంధమగుయగ్నిని ప్రజ్వరిల్లజేసి "సమస్తయువయో" అను మొదలు బ్రహ్మంతవేదము అనుమంత్రముచే నాల్గవరాయములు గిహింపబడిన యాజ్యమును హోమముజేసి ఆ యగ్నిని "అయనైయోనిః" అనుమంత్రముచే సమిధయందాహోపించి క్షేస్త్రభార్యగూడఁ

అన్యార్థమైయుండ తత్సంబంధమగుయన్నిని ప్రజ్వలిల్లజేసి ఆయన్నియందు ఈ సమిధను అజుహ్వనః ఉద్బుధస్య అనుమంత్రములచేనుంచి అభ్యసంస్కారాంతమున చతుర్థశీ తాబ్దముచే యోబ్రహ్మ అనునదిమొదలగు మంత్రములచే హోమముజేసి సమితగ్ంసం కల్పేధాం అనుపురోహవాక్యనుచ్చరించి పిమ్మట అగ్నేపురిష్కాధిభవాత్వన్నః అనునదిమొదలగు ఆయనువాకమునందలి కేషించినఋక్కులచే హోమములజేయవలయు.

మరియొకపక్షము.

మొదటియన్నిని రెండవయన్నిని క్రమముగాదక్షిణమున ఉత్తరముననుంచిరెండగులయందును ప్రాతరాపాసముజేసి పత్నులతోగూడి ప్రాణాయామముజేసి ఏపంగు...ప్రీత్యర్థం పత్నీభ్యాం సహితస్సౌ గృహ్యగ్ని సాధ్యానాం కర్మణాం తంత్రానుష్ఠానఫలసిద్ధ్యర్థం జాపాసనాన్ని ద్వయసంసర్గంకరిష్యే అని సకల్పించి రెండగులమధ్యను స్థండిలో శ్లేఖనాదికముజేసి భవతస్స సుచనసౌ అద్యనః అగ్నావగ్నిశ్చరతి...భాగధేయం అనుమంత్రములచే ఆవ్రత్యక్షములగు యాపాసనాగ్నులను మధ్యయందు రచింపబడిన స్థండిలము నందొకపర్యాయము భార్యలచేస్థాపింపజేసి చరుప్రపణముజేసి అగ్నిముఖాంతమున అగ్నేయే తంతుమతెస్యాహో అనునది మొదలగు తంతుమతీస్థాలీపాకము జయోదికముజేయదగు.

స్మారాన్వాధానేష్టుల మధ్యయుదలి పాయచ్చిత్తము.

సమిధయందుగాని ఆత్మయందుగాని అగ్ని నాలోపించి అన్వాధానముచేయక మరచినచో తాకికాగ్నిని ప్రతిష్ఠించి ఆలంకరించి 'పునస్తా' అనుమంత్రముచే సమిధనుంచి 'కేధాంమేధాం' అనుమంత్రమునుచ్చరించి నమస్కరించి యన్వాధానముజేయనగు. భుజించినతరువాత జ్ఞాపకమునచ్చినచో సాయమాపాసనహోమముజేసి "అనాజ్ఞాత" త్రయముచే హోమముజేసిగాని లేక జపించిగాని వెనుకటివలె సమిధనుంచవలయు సాయంకాలమన్వాధానముజేయవత్తుమున అనాజ్ఞాతత్రయము త్వన్నః సత్వన్నః అనుమంత్రములచే వైరాహుతులను భూరాదివ్యాప్యతులచే నాల్గవహుతులనువేల్చి అన్వాధానముజేసి మరుణాదు స్థాలీపాకముజేయనగు.

అన్వాధానేష్టిమధ్యందుగ్రహణముసంభవించినచో.

సూర్యగ్రహణమైనచో 'ఉదుత్యంజాతవేదసం' ఉద్వయంతమసస్పరి 'చిత్రంశేవాణాం' అనుమంత్రములచే ముదాభ్యాహుతులవేల్చియు చంద్రగ్రహణమైనచో నహోవనోభవతి యమాదిత్యా అనుమంత్రములచే రెండాభ్యాహుతులనువేల్చి ఇష్టియొనర్పదగు.

బృహన్నారదీయమునందు.

అన్వాధానేష్టలమధ్య నూర్యగ్రహణమువచ్చినచో “ఉదుత్యంజాతవేదసం”
‘అసత్వేన’ ‘ఉద్వయం’ అనుమంత్రములచేతను చంద్రగ్రహణమైనచో “అపున్మేసోమః”
‘అపూయస్య’ ‘సోమయాస్త’ అనుబుక్కులచేతను అభ్యసహామములు జేయవలయు.

గ్రంథాంతరమందు దీనిక్రిప్తయోగము.

అన్వాధానేష్టలమధ్య చంద్రగ్రహణమైనచో ఇష్టిదినమునందే హవిరాసాద
నాంతముజేసి అన్వాధానేష్టమధ్యే చంద్రగ్రహణ దోషప్రాయశ్చిత్తార్థ మాభ్యసహామం
కరిష్యే అనిసంకల్పించి ‘సోమోనోధవతి’ ఆయుస్వాహా సోమాయేదం యమాదిత్యాఅ
గ్ంతుం... గోపాయస్వాహా సోమాయేదం అని ప్రకృత్యాభ్యమచే రెండహామములు
జేసి తంత్రశేషము సమాప్తినొందింపనగు నూర్యగ్రహణమైనచో ఉదుత్యంజాతవేదసం
ఉద్వయంతమనస్పరి చిత్రందేవానాం అనుమంత్రములచే మూడుహామములుజేసి తంత్ర
శేషముజేయునగు.

అన్వాధానేష్టలమధ్య ప్రయాణమైనచో.

సంకల్పపూర్వకముగా సంస్కరింపబడిన యాభ్యముచే “తుభ్యంతాఅక్షిరస్త్య” అను
మంత్రముచే హామముజేసి అరణ్యాదులయందు ఆగోపించి హామకాలమునందు అగ్నిని
తిరిగిపరిశీలించి ప్రతిపద్ధోమపూర్వకముగా ఇష్టినాచరింపనగు ప్రతిపత్తున ప్రమాదమున
ఇష్టినాచరింపనిచో తదియమొదలుగాగల తిథులయందు బేహసనమైనతరువాత సంకల్ప
పూర్వముగా సంస్కరింపబడిన ఆభ్యమును వ్యస్తములైనట్టియు సమస్తమైనట్టియు వ్యాచృ
తులచే హామముజేసి తిరిగియన్వాధానము యాగముచేయనగు.

అన్వాధానేష్టల మధ్యకాలమునందు పత్నిరజస్వలసంభవించుట.

అపత్నిని అవరణలోపలనుంచి ప్రతిపత్తుననే ఇష్టిచేయదగు అన్వాధానముఃకు
పూర్వము రజస్వలమైనచో విదవదినమునందు సద్యస్కాలాన్వాధానపూర్వకముగా ఇష్టి
యొనర్పదగు.

అనాదిష్ట పోయిశ్చిత్తము.

పోయిశ్చిత్తహామములు నిర్ధారణజేయబడనితావున “ఇమంమై” అనునిదిమొ
దలగు వారణమంత్రములచే హామముజేయదగు దేవతనిర్ధారణజేయబడనితావున అగ్నియ
ఇదం అని త్యాగముజెప్పదగు.

విధురాగ్ని సంధానము.

ప్రణవముచే అగ్ని నైతి 'అస్వగ్నిరుషసామ్' ఆతతాః అనుచుత్త్రముచే పురో
భాగమునకుచెచ్చి 'ప్యప్తోదివిప్యప్తో' అగ్ని పాతున క్తః అనుమంత్రములచే అచ్చటనుంచి పిమ్మట
నాల్గుశరీరాకాష్ఠములచే హోమముజేయునగు అందులేఖలు మొదలగునవిలేవు "తత్సమిక్తు
వృణోమహే" అని యొకశకలమును (అనఁగా శరీరాకాష్ఠమును) స్వాహాకారకూన్యముగా
నగ్నియందుంచుదగు "తాగ్నోసమిక్తువృణోమహే...మహింగాం అని రెండవశక
లమును "విశ్వానినోద్గహే...తనూనాం" అని మూడవశకలమును "అద్యానోదేవసనితః
...తస్మత్కసువః" అని నాల్గవశకలమును ఉంచి పిమ్మట నిత్యైహసానాదికర్మలను చేయదగు
ఇది విధురాగ్ని యుత్పన్నమయ్యెడివీతి.

మఱియొక్కవిశేషము.

ఈవిధురాగ్నికి ఆరోపణము ఆవరోపణము లేవు అనికొందరు విద్వాంసులయభి
ప్రాయము కొందరువిద్వాంసులయభిప్రాయముననుసరించి ఈయారోపణావరోపణములు కలవు
తిరిగి విచారమాడుట లేక సన్దేహించుట చనిపోవుట వీనిబ్రాహ్మకటియగువరకు విధురుడును
గృహస్థునినలె ఇట్టియగ్నియందు యజ్ఞాదికమునుచేయదగు ఇదివిధురులయాచారము యజ
మానుడు గ్రాహంతరగతుడైయుండ పత్ని తనచేకాపాడబడుచున్న యగ్నిని ఊరిపాలి
మేరనుధాటిచినవో పురరాధానముచేయుటయే ప్రాయశ్చిత్తమని యాపస్తంబునియభి
ప్రాయము అట్లుచేసినవో దోషములేదని సంగ్రహకారుడు, పత్నిపాలిమేరనతిక్రమించి
యుండగా నూర్యక్షుడయంచినవో లేక అస్తమించినవో తిరిగి యాధానముచేయుటయే
ప్రాయశ్చిత్తమని యాపస్తంబుడు అగ్నిప్రజ్జ్వలించుడగా నట్టిదోషమువతికామునని
సంగ్రహకారుడు, అగ్నినిప్రత్యక్షముగా అనఁగా ఆరణి మొదలగువాటియందు ఆరోపింపక
బహిర్యాగములకు తీసుకపోయినవో పురరాధానముచేయదగునని యాపస్తంబుడు, అట్లా
రోపణచేయకయే అగ్నినితీసుక వెళ్ళుతరి అగ్నికభిముఖముగా నిట్టూర్పువిడచినవో పుర
రాధానముచేయదగునని సంగ్రహకారుడు, ప్రజ్జ్వలిల్లుచున్న అగ్నిని మరియొకప్రదేశమునకు
చేర్చవలసినచిన్నవో నిట్టూర్పువిడచినవో తీసుకపోవలయు అట్లునిడవవలసినచిన్నవో
అయ్యగ్నినిభూమియందుంచి స్వేచ్ఛగా గాలిపీల్చుటని తిరిగియగ్నినిగ్రహించివేదదగు ఇట్లు
రెండవపర్యాయముగూడ నిట్టూర్పువిడుదదగు మూడవపర్యాయముగూడ అగ్నినిక్రిందనుంచి
నిట్టూర్పువిడచినవో పురరాధానముచేయదగునని సంగ్రహకారుడు అట్లునిట్టూర్పువిడచు
టకై క్రిందనుంచబడినయగ్ని శమించినను ఆపచారింపబడినను.

ప్రమాదమువలన అగ్నినివదల్యజించినచో పాపియశ్చిత్తము.

హ్మాందపురాణమునందు “రాజా” యేబ్రాహ్మణుడు ప్రమాదమువలన అగ్నిని పరిత్యజించునో అతడు మూడురాత్రులలోగానైనచో నూజుప్రాణాయామములుచేయదగు పిమ్మట ముప్పదిరెండురాత్రులపర్యంత ముపవాసముచేయదగు.

కూర్మపురాణమునందు.

రెండుమాసములు ప్రమాదమువలన అగ్నిత్యజించినచో మూడురాత్రులుపవసింపదగు పిమ్మట సంవత్సరపర్యంతము ప్రాణాపత్యకృచ్ఛ్ర వ్రతమునాచరింపదగు, ప్రమాదము వలన అగ్నినిత్యజించినచో మూడురాత్రులలోగా “ఆయాశ్చాగ్నేసి” అనయు ఏమాడు రాత్రులవరకు “వనోజ్యోతిః” అనియు పదిరాత్రులవరకు మూడుతంత్రుమతీహోమములు గాని నూరుప్రాణాయామములుగాని పిమ్మట ఇరువదిరాత్రులవరకు ఉపవాసమున్నూ మాసమువరకు ప్రాణాయామశతము ఉపవాసమున్నూ పిమ్మట రెండుమాసములవరకు మూడు రాత్రులుపవాసము ప్రాణాపత్య కృచ్ఛ్రవ్రతములో సగమును ఆచరింపదగు అటుపైని సంవత్సరమువరకు పూర్ణముగా ప్రాణాపత్యకృచ్ఛ్రవ్రతమును పిమ్మట శక్త్యసాధకముగా సంవత్సరమునకొకటింటికొక కృచ్ఛ్రమువంతున నాచరింపదగు శక్తియుండియు ఎవడగ్నులను నాస్తికుడై త్యజించునో వాడు రెండుమాసములకు కృచ్ఛ్రము నాల్గమాసములకు కృచ్ఛ్రద్వయము ఆరుమాసములకు కృచ్ఛ్రత్రయము పిమ్మట సంవత్సరమువరకు విదుకృచ్ఛ్రములు పిమ్మట ప్రతిసంవత్సరమునకు విదైదు కృచ్ఛ్రములవంతున నాచరింపదగు.

మాంద్యమువలన అగ్నినివదలినచో పాపియశ్చిత్తము.

మాంద్యమువలన పండ్రెండురాత్రులగ్నిని వదలినచో మూడురాత్రులుపవాసము గాని సగముకృచ్ఛ్రముగాని ప్రాయశ్చిత్తము. మాసమతిక్రమించినచో పండ్రెండుదినములుపవాసముగాని రెండుకృచ్ఛ్రములుగాని పాపియశ్చిత్తము సంవత్సరమతిక్రమించినచో మాసముపవాసము పయోధత్తుణముగాని కూశ్మాండహోమముగాని విదుకృచ్ఛ్రములుగాని రెండునుగాని చేయదగు, సంవత్సరమతిక్రమించిన యారుమాసములవరకు ఎనిమిది కృచ్ఛ్రములు, పిమ్మట నారుమాసములవరకు పదునొకండుకృచ్ఛ్రములు చేయదగు ఇట్లుకాలము ననుసరించి ప్రాయశ్చిత్తము వృద్ధినించుచుండు అట్టిప్రాయశ్చిత్తమాచరింపక పునరాధాతముజేయదగదు. ఇట్లు హోమముజేయనిమాసమొకటికి రెండుప్రస్థముల ప్రమాణముగల తండులములవంతున హోమద్రవ్యరాసముజేయనగు ఈప్రాయశ్చిత్తము, ప్రమాదమువలన గాని మాంద్యమువలనగాని పదిరాత్రులతిక్రమించినచో జేయదగు, అదియే పునరాధాత

మనఁబడు. సీమాత్మక్రమణముచే అగ్ని లాకికమైనను సమిధాదులయందారోపింపబడినయగ్ని నిట్టూర్పు విడచుటకై చూడవలయును మార్గమధ్యమున దింపబడినను జౌహసనమును పర్వమున్నూ అతిక్రమించినను నూతకముచే అంతరితమైనను “మనోవాస్వ” అను హోమముజేసి పునస్సంధానముజేయవలెను.

పునస్సంధానార్గ హోమద్రవ్యపరిమాణము.

హోమమువరకు హోమముజేయనిచో గుణవతుడగు బ్రాహ్మణులకు ఐదుపృష్ఠముల తండులములుగాని యలలుగాని దానముజేయవలెను ప్రతిమాసమునకు ఈరీతిని హోమద్రవ్యదానము పెంపగుచుండు అబుద్ధిపూర్వకముగా సంవత్సరమువరకు అగ్నిని త్యజించినచో కృచ్ఛ్రప్రళయముజేయవలెను ఇదియేబుద్ధిపూర్వకముగానైనచో ప్రాయశ్చిత్తము ద్వీగుణము ఈరీతిని సంవత్సరములసంఖ్యనుసరించి చేయవలెను పరిశుద్ధతకొరకు సంవత్సరముకంటె కొక కృచ్ఛ్రమైనను ఆచరింపవలెను.

గృహాంతరమునందు.

ఎంతకాలము హోమముజేయనిచో అంతకాలముననుసరించి హోమద్రవ్యదానము బ్రాహ్మణులకొరకు జేయవలెను, సంవత్సరముకంటె కరువవిశిష్టముల తండులములను రెండు ప్రశముల ఘృతమును మహర్షులచే నిర్ణయింపబడినది.

పునస్సంధానము.

రోహిణి, రేవతి, విశాఖ, పుష్య, జ్యేష్ఠ, మృగశిరః, కృత్తిక, ఉత్తరాశ్వియము, చిత్ర, పునర్వసు, ఈనక్షత్రములయందు అగ్నిధానముజేయవలెను, రాత్రియందగ్నియంత్యన్నమగుగాన సాయంకాలమె యగ్నిసంధానము జేయవలెను ప్రాతఃకాలము అగ్నిసంధానముజేయవలెను వివాహమునకు పుట్టినయగ్నిని రాత్రియందు తానహోమముజేయవలెను రాత్రికాలమతిక్రమించినచో మరునటిదినమున సాయంకాలముపక్రమింపవలెను స్థాలీపాకానంతరము నిత్యహోమమును ఉపక్రమింపవలయునని మహర్షులచే జెప్పబడియె.

మరియొకవిశేషము.

పలకములగు కృచ్ఛ్రములచే శరీరమునుశోధించి హోమద్రవ్యదానముజేసి ప్రాణాయామముజేసి, భార్యతోనూడి సంకల్పింపవలయు సాంకేయాధ్యయనము జేసినవానియింటి నుండి యగ్నిని గ్రహింపవలయు అనగా ఆపస్తంబనాత్రమనందు చెప్పబడినరీతిని తాను అగ్నిని విడచినకాలమునకునుగుణమగు కృచ్ఛ్రాదికప్రాయశ్చిత్తమును ఆచరించి మంగళ

స్నానముజేసి ప్రాణాయామముజేసి “విచ్చిన్న స్వాహాసనాగ్నేః పునస్సంధానంకరిష్యే” యని సంకల్పించి ఆకాలమునకును గుణమగుహామద్రవ్యదానము బ్రాహ్మణునకు జేయ దగు. ఆవిధము ప్రాణాయామముజేసి “ఏతానంతంకాలమాహాసనాగ్నివిచ్ఛేదజ్వర ప్రత్యవాయపరిహారార్థం విచ్ఛేదకాలగణన యాస్మత్కృత్వక్రపాయశ్చిత్తంకరిష్యే” (ఇంత కాలమాహాసనాగ్ని విచ్చిత్తివలన గలిగెడి ప్రత్యవాయముయొక్క నివృత్తికొరకు విచ్చిత్తి గల్గిన కాలముయొక్క పరిమాణముననుసరించి స్మృతియందు చెప్పబడిన ప్రాయశ్చిత్తమును జేయవలదు) అనిసంకల్పించిచేయవలయు దీనిని దంపతులిరువురు కలసిచేయవలయు ఇట్లు కాలానుగుణముగాజేసి “మమశౌహసనస్య విచ్చిన్నదర్శపూర్ణమాస స్థాలీపాకనాంచ తద్దణనయావీర్యహృజ్జ్వరద్రవ్యం యథానామగోత్రేభ్యో బ్రాహ్మణేభ్యో యశ్చుభ్యంసం పదజే” అని మంత్రముచే అదృశ్యమును బ్రాహ్మణులకిచ్చువలయు, పిమ్మట శ్రోత్రి యుని గృహమునుండి తేబడినయ్యి నాయతనమునందు యథావిధిగా ప్రతిష్ఠించి ఉపావ ర్హణముజేసి అగ్నిచలంకరించి సృక్కు, ఆజ్యస్థాలీ, పోషిణి, స్పృహములను, ఆసాదించి ఆజ్యసంస్కారాంతమునకు దోకపర్యాయము గ్రహింపబడిన యాజ్యముచే “అయాశ్వ” అను మంత్రముచేతను, వ్యాహృతులచేతను రెండుహోమములుజేసి పిమ్మట నాల్గుపర్యాయములు గ్రహింపబడిన యాజ్యముచే “మహాహవిహోతా...మనఃపుద్గివైస్వాహ” అనియు తిరిగి అట్టియాజ్యముచేతనే “యదస్మిజ్జ్వలైతరగామి...ఘృతేనస్వాహ జేనేభ్యుదం” (త్రయస్త్రై గ్నంశ త్తంతవః...అప్యేతుస్వాహ అగ్నయేతంతుమత ఇదం” తంతు వ్తవ్వనవః దైవ్యంజ జుగ్ధస్వాహ అగ్నయ ఇదం” ఉద్బుధస్వాగ్నే...త్వయితంతు మెతగ్ధస్వాహ అగ్నయే బాతవేదన ఇదం” “ఉదుత్తవంచరుణపాశం...స్వాహస్వాహ, వరుణాయేదం” ఉద్వయం తమసస్పరి...ఉత్తవగ్ధస్వాహ సూర్యాయేదం అగ్నే భ్యావతిహన్నభి...జనేన చ స్వాహ...అగ్నయే భ్యావతిహన్నభిదం॥ అగ్నే అంగిరః ఆకృధిస్వాహ అగ్నయే అంగిరస ఇదం” “పునరూర్జా...విశ్వతస్వాహ” అగ్నయ ఇదం ॥ సహరయా...విశ్వతస్పరి స్వాహ అగ్నయ ఇదం ఇట్లుహోమముజేసి పండ్రెండు పర్యాయములు గ్రహింప బడిన యాజ్యముచే సృక్కును పూరించి “సప్తతెఅగ్నే...ఘృతేనస్వాహ అగ్నయే సప్త వత ఇదం” అని సప్తవతే పూర్ణాహుతిహోమముజేసి పిమ్మట యుత్తరపక్షేచనముజేసి యస్యస్మృత్యా అనునిది మొదలుగాగల హోమశేషమునుపూరించి తిరిగి ప్రాణాయా మముజేసి “తంతుమతీస్థాలీపాకన సద్యాయశ్యే” అని సంకల్పించి “పత్న్యురహన్తి” అను నిది మొదలుగా అగ్నయస్థాలీపాకమునందువలె చరువునువండి అభిసరించి తూర్పుగాగాని

యుత్తరముగాగాని జరిపి మఱల యభిఘరించి అగ్నినిపర్యవ్యర్థిజేసి వట్టాకరిపర్యయోగముతో అజ్యసంస్కారంతమున, పత్నియస్వార్థబద్ధయెందుడ (తననుగాని తనవస్త్రమునుగాని తాకియుండ) అగ్నయేస్వాహా అనిముఖాహుతివేల్చి అవదానధర్మముచే చరువు వవదానముజేసి “అగ్నయేతస్తుమతేస్వాహా” అగ్నయేతస్తుమతభద్రం అనివేల్చి స్వీష్టకృష్ణో మముకోఱకు చరువువవదానముజేసి “అగ్నయేస్వీష్టకృతేస్వాహా” “అగ్నయేస్వీష్టకృతభద్రం” అనివేల్చి జయాదిహోమములుజేయఁదగు ఇందుపరుధులేగాని కమ్యులుగానేరవు పిమ్మట ప్రణీతామర్దనము బ్రహ్మోద్వాసముజేసి “అయన్తైయోనిః” “యాతేఽగ్నై” అను మంత్రములచే సమిదారోపణముగాని ఆత్మారోపణముగాని జేయఁదగు, బ్రహ్మకుగోవు నివ్వఁదగు.

సమిదారోపణము ఆత్మారోపణములకువిధి.

ఆపద్విషయమునందు మఱియొకపక్షమును జెప్పవచ్చును, “అయన్తైయోనిః” రయిం అనుమంత్రముచే నొక సమిధ నగ్నియందు తపింపజేయఁదగు ఆసమిధను తిరిగిహోమకాలమునందు “అఙుహ్యోః... నీతత ఉద్బుధ్యస్వాగ్నై... తస్తువేతం” అనుమంత్రము లచే లోకికాగ్నియందుంచదగు ఇదిసమిదారోపణములేక “యాతేఽగ్నై... సక్షయవహి” అనుమంత్రముచే కుడిచేతిని తపింపజేసి ఘ్రాణరంధ్రములచేగాని మఱియొకదానిచేగాని అగ్ని నాత్మ్యయందుగాని స్థాపింపఁదగు తిరిగి హోమకాలమునందు “ఉపావరోహ... దురోణై” అనుమంత్రముచే నొకసమిధను లోకికాగ్నియందుంచదగు హోమాదికము సరుము ఎంతహవిస్సుహోమముజేయబడునో అంతగాయత్రీజపము జేయఁదగు.

దూరమందున్న భార్యకలవానికి శ్రాద్ధమధ్యమున పునస్సంధానము.

భార్యదూరమందుండుటచే నవ్వమగుయగ్నికలవాడు, పార్వణశ్రాద్ధముజేయవలసి వచ్చినచో పునస్సంధానముచేసి శ్రాద్ధమునాచరించి తిరిగియగ్నినుంచదగు.

హోమకాలము.

ఛందోగపరిశిష్టమునందు, సూర్యుడుదయించినతరువాతను ఉదయంపకపూర్వమును సమయాధ్యక్షితకాలమునందును (అనగా ప్రభాతసమయమున, నక్షత్రమండలమస్తమించినపిమ్మట సూర్యుడుదయించుటకుపూర్వమున) హోమముజేయఁదగునని నేదమునందు జెప్పబడియె, రాత్రియొక్క పదునావభౌగమునందు, గృహసక్షత్రాదులతోనూడిన

కాలమును గుర్తెరిగి పహిషముచేయదగు “నూర్యుని నూత్నకరణములచే తనహస్తమునం దున్న రేఖలు కన్పించుకాలముదిశవనబడు, అకాలమున హిషముచేయదగు, సాయం కాలమున నూర్యుడ స్తమించి సక్షత్రములుదయిపకభూర్వము హిషముచేయదగు.

ఆ శ్వ లా య న మ త మ్ము .

సాయంకాలమున నూర్యుడు ఆ స్తమించినపిమ్మటను పాత్రకాలమున, నూర్యుడు జయించినపిమ్మటను హిషము యధావిధి చేయదగు.

అందు గౌణకాలము.

పాత్రహిషమునకు సంకవకాలముదాటువరకునూ, సాయంకాలహిషమునకు నూర్యుడ స్తమించినపిమ్మట తొమ్మిదిగడియవరకును గౌణము నుద్భిక్షము, రాష్ట్రసంచారము, దేహమునకానారోగ్యము ఈ మొదలగు అపత్తులయందు గౌణకాలములు చెప్పబడియె, స్వస్థదైయన్నపుడీకాలముల హిషముచేయజనదు అట్లుగౌణకాలమునందు చేయునపుడు వ్యాచృతులచే ప్రియశ్చిత్తహిషముచేసినపిమ్మట పృథ్వితికర్మనాచరింపదగు.

ముఖ్యకాలహిషమాతీత ప్రాయశ్చిత్తము.

చంద్రశేఖరమునందు, ముఖ్యకాలమతిక్రమించినచో గౌణకాలమునందు సర్వ ప్రియశ్చిత్తహిషముచేసి నిత్యహిషముచేయవలయు గౌణకాలముదాటినను ఇష్టికాలవర్జితము ప్రత్యేకము సర్వప్రియశ్చిత్తముచేసి అతిక్రమించిన హిషములననుష్ఠింపనగు ముఖ్యకాలమునందు కర్మచేయుటకు వీలుబడనపుడు గౌణకాలమందైనను చేయదగు అపత్తునయమున గౌణకాలమును ముఖ్యకాలమువంటిదేయగు కారికా కారుడు...ముఖ్యకాలమతిక్రమించినపుడు సమస్తవ్యాచృతులచే నొకయాజ్ఞాహతివేల్పదగు ప్రియశ్చిత్తవిధి యెచ్చటచెప్పబడియుండో అచ్చట “భూర్యుననుసరిత” అను సమస్తవ్యాచృతులచే నొక యాజ్ఞాహతివేల్పదగు.

హిషమాతీతప్రాయశ్చిత్తము.

పాత్రకాలహిషమునకు, సాయంకాలమువరకును సాయంకాలహిషమునకు పాత్రకాలమువరకును అధముకాలము ఈ కాలములుదాటినచో “వనోజ్యోతిః” అనుమంత్రములచే వేల్పదగు మూడురాత్రులవరకు ‘ఆయాశ్చ’ అనియు, ఏడురాత్రులవరకు మనస్వతిమంత్రములచేతన పదనొకండురాత్రులవరకు తంతమతీ మంత్రములచేతన వేల్పదగు పండ్రెండవజినమున యగ్నివహ్మమైనచో కొందరు నాల్గుహిషములతిక్రమించినను సర్వప్రా

యత్పితమేన చిచ్ఛేదయ, అపక్షమనందు గడచిసహాయములు తిగిచేయకకరలేను .
గ్రంథాంతరమునందు గౌణకాలవత్తికమించినచో “మనోబోధితః” అనుమంత్రముచే నాల్గు
పర్యాయములగ్రహింపబడిన యాజ్ఞమును చేయనగునని చెప్పబడియె.

హోమ లక్షణము .

వ్రేళ్లచిగుళ్లచే హోమముచేయవలయునను వ్రేళ్లను విడవీయక వ్రేళ్లయొక్క ఉత్తర
పార్శ్వమునుండి హోమముచేయదగు, ఇట్లు సాయం ప్రాతస్సంధ్యాకాలములయందు
హోమముచేసి యపస్థానము జెప్పదగు.

నిత్య హోమ పర్యాయము .

ప్రాణాయామముచేసి “ప్రాతరాహూసనహోమంకరిష్యే” అనిసంకల్పించి అగ్నికి
చుట్టును, జలమునుప్రాక్షించి అక్షతలచేగాని, యవలచేగాని అగ్నిలంకరించి, పరిశేచ
నముచేసి, ప్రాశ్మఖండై “సూర్యాయస్సాహ” అని వాస్తవముచే అగ్నిమధ్యయందువ్రేల్చి
పిమ్మట “అగ్నయేస్వివృత్యతెస్సాహ” అని ఈశాన్యమున హోమముజేయదగు, అందు
మొదటియాహుతికంటె రెండవయాహుతిద్రవ్యంకొంచెమువెద్దదిగానొండవలయు, ఈయా
హుతులకు, పరస్పరముసంబంధముకూడదు అట్లు సంసర్దకలిగినచో “యత్ర వేత్థవనస్సతే” అను
మంత్రముచే నొకసమిధ నగ్నియందుంచవలయు పిమ్మట యుత్తరపరిశేచనము ఈనిష
యమై కారికయందు మొదటియాహుతితో రెండవయాహుతికి సంబంధముకలిగినచో
“యత్ర వేత్థవనస్సతే” అనుమంత్రముచే వనస్పతినుద్దేశించి స్సాహకారభూయగావోక
సమిధను వేల్చదగు పిమ్మట అంజలిబద్ధుడైలేచి “అగ్నేత్యవోఅస్తమః...అస్మాత్”
అనియుపస్థానముజెప్పి కూర్చుంచి “స్వస్తిశీర్ధాంమేధాం...రావ్యవానాన” అని కర్ణములఁ
స్పృశించి అగ్నికి నమస్కారముజేయవలయు ఇట్లే సాయంకాలహోమము, అందుని
శేషము ప్రాణాయామముచేసి “సాయమాహూసనంతండులైహోమ్యే” అని సంకల్పించి
అలంకరించి పరిశేచనజేసి “అగ్నయేస్సాహ” అని మొదటిహోమముజేయనగు, అగ్నయే
స్వివృత్యతెస్సాహ ఇట్లు మానవర్జము తానేహోమముజేయవలయును.

తానుహోమముచేయదగనికాలము.

ఎన్నికమైన బాధకమునులేవప్పుడు యజమానుడే హోమముజేయదగు ఆశాచాది
కమునందు మరియొకనిచే జేయంపదగు ఈనిషయముక బృహస్పతి నూతకము (బ్రాతా
కౌచము) మృతాకౌచము, కక్తిలేకపోవుట, క్రాద్ధభోజనము, పరదేశగమనము, మొదలగు

నిమిత్తములయందు హోమమును ఇతరులచే జేయింపవలయునేగాని తానుజేయజనదు. —
అష్టలాయనుడున్ను — స్మార్తాన్నిని జాతాశాచమునందును మృతాశాచమునందును
తానుహోమముజేయజనదు స్మార్తాన్నియనుటవలన శ్రాతాన్నివిషయమై దోషములేదు
ఈవిషయమున యముడు శ్రాతకర్మజేయవలయుకాలమున జాతాద్యశాచముపొయి
తాత్కాలికమగు పరిశుద్ధతగల్గునను విశేషవచనముచే యజమానునికే యధికారముకలదు.
స్త్రీగాని, అనుపసీతుడుగు పురుషుడుగాని హోమముజేయజనదు, కథక అశక్తుడైనవో
ఋత్విక్కు-మొదలగువారిచే హోమముజేయింపదగు.

కృష్ణభట్టియమునందు.

ఋత్విక్కు-కుమారుడు గురువుతోబుట్టినవాడు, మేనల్లుడు, అల్లుడు, వీరు తనకు
ప్రతినిధిగా హోమముజేయదగుదురు, హోమమగువరకు పత్ని భుజింపజనదు తానుసమీ
పమునలేకున్నను ఇట్లేకాదగు.

గ్రంథాంతరమునందు విశేషము.

పత్ని, పుత్రుడు, పుత్రిక, శిష్యుడు, జ్ఞాతి, బంధువుడు, ఋత్విక్కుపుత్రుడు, గురువు,
తోబుట్టినవాడు, మేనల్లుడు, అల్లుడు, వీరు హోమముజేసినవో తానుచేసినట్లేయగు భరణ
గ్రామాంతరగతుడైనవో భార్య ప్రతినిధులచే ప్రాతస్సాయంకాలములయందు హోమము
చేయింపదగు.

దంపతులనమక్షమునందు జేయబడనిహోమము.

భార్యభరణయొక్క అసమక్షమున ఋత్విక్కు-మొదలగువారు హోమముజే
యజనదు ఇరువురకును సమక్షమగు హోమమునిరర్థకమగు.

సమస్యహోమము.

అగ్ని సాయంకాలముత్పన్నమగు ప్రాతఃకాలమందగ్ని సంధానములేదు. సాయం
కాలమే విధింపబడియో పగటియందు పునరాధానముజేసినవో సమస్యహోమముజేయ
దలచినవాడు అపగటియందు ప్రాతఃహోమముమాత్రముజేసి సాయంకాలము మొదలుగా
ఆసాయంకాలమునకు మరుసటి ప్రాతఃకాలమునకు సంబంధించిన శాల్మలీహుతులను శ్రేష్ఠ
దగు సాయం ప్రాతఃహోమముల నేకముగా సాయంకాలమునందే జేయదగుని బోధా
యనుడుకెప్పె.

పక్షహోమాదులు.

స్మార్తకప్రయోగచందికాకారుడు దేశకాలాదివోషముచేతను నూతకాదులును భవింపబోవునపుడును రోగాదియుపద్రవములయందును సాయంప్రాతఃహోమములను కలపి పక్షహోమముజేయనగు. అనగా ప్రతిపక్ష సాయంకాలమున ఆప్రతిపక్షానాన కాలహోమము మొదలు చతుర్దశీసాయంకాల హోమపర్వంతముగల హోమములను సమానతంత్ర్యగావేల్చి ద్వితియనాటి ప్రాతఃకాలమున ఆప్రాతఃహోమమాదిగా ఆమావాస్య లేక పూర్ణిమ ప్రాతఃహోమపర్వంతముగల హోమమును సమానతంత్ర్యముగాను వేల్చుదగు ఈహోమములయందు పృత్యేకము పరిషేచనాదికములేదు ఇట్లే మాసహోమమును జేయఁదగుఅటువైనలేదు లేక యొకకాలమునందే “పక్షహోమాహోమే” “మాసహోమాహోమే” అని సంకల్పించి సాయంప్రాతఃహోమముల నన్నింటిని కలిపివిధిగ జేయఁదగు.

మ తాంతరము.

సాయంకాలము సాయమాహుతులు ప్రాతఃకాలమున ప్రాతరాహుతులు అతినిర్మలములగు తండులములను వేరువేరుగా నవదానముజేసి యొక్కక్కభాగమును రెండుగా విభజించి తక్కువభాగమును పృథమమున యగ్నికి (సూర్యునకు) ను రెండవభాగమును స్విష్టకృద్ధోమమున జేయఁదగు ఈహోమములుజేయుటలో తండులములు వేల్చేయఁదలచి మొదటిపర్వమునదాటి రెండవపర్వమునకు లాబడియుండవలయును, మాసహోమమునుజేసెడిపక్షమున ఆజ్యసంస్కారముజేసి రాబోయెడి ప్రతిపక్షమునకు సంబంధించిన హోమముల సంకల్పపూర్వకముగాజేసి పిమ్మట రెండవపక్షమునకు సంబంధించిన సాయంహోమముల జేసి ఇట్లే మఱుగటి ప్రాతఃకాలము ప్రాతఃహోమములజేసి యటుపిమ్మట వెల్లెదగు అందుసంకల్పము ప్రతిపక్షానానకాలమున అగ్ని నిప్రజ్వరిల్లజేసి ప్రతిపక్షం ప్రకృత్య చతుర్దశీసాయంకాలపర్వంతం సర్వాన్నక్షసాయహోమాహోమ ప్రతిపక్షసాయంత్రతైజ్ఞానహోమ్యామి అనిసంకల్పించి అలంకరణాదికముజేసి పిమ్మట ప్రతియాహుతిని వేరువేరుగా నవదానముజేసి సృక్కునందుంచబడిన తండులములగ్రహించి రెండుభాగములుజేసి అందుకొంచెము తక్కువభాగమును “అగ్నయైస్వాహా” అని వేల్చి అవశిష్టభాగమును “అగ్నయే స్విష్టకృతైస్వాహా” అనియు వేల్చుదగు పరిషేచనాదికమాపాసనమందువల జేయనగు రెండవయాహుతికంటె మొదటియాహుతి తక్కువగానుండుటయు సాధారణము ఇట్లుజేసి మరుసటిదినము ప్రాతఃకాలమున వెనుకటివలెనే అగ్ని నిప్రజ్వరిల్లజేసి “ద్వితియాహుతిః

ప్రభృతిపాఠమునీ ప్రాతః పర్యంతం ఆమావాస్య ప్రాతఃపర్యంతం సర్వాస్తతః ప్రాతఃహోమ
మన్వీతీయప్రాతఃస్తోత్రేనైవహోమ్యమి” యని సంకల్పించి సూర్యాయస్వాహాయను
పూర్వాహుతితో వెనుకటివలె వేల్చుదగు శేషమునమానము.

శేషహోమలక్షణము.

పక్షమధ్యమున తగునిమిత్తము సంభవించినచో అష్టమియందుగాని దశమియందు
గాని సాయంకాలము పక్షమునందు శేషించిన సాయంహోమములను వెనుకటివలె వేల్చి
నవమినాడుగాని ఏకాదశినాడుగాని ప్రాతఃకాలము అవశిష్టపక్షప్రాతఃహోమముల
నాచరింపదగు దీనినే శేషహోమమనియెదరు.

మే ధా వి ల క్ష ణ ము .

హోమాంతరమగ్నియందలి భస్మమును “మేధావీధాయాసం” అని లలాటాదుల
తలకములధరించుతరియగ్నికి పూర్వభాగమునందలి భస్మగ్రహించదగు దక్షిణమున నాయు
వుక్షీణమున పశ్చిమమున బుద్ధికి సంతాపముకల్గి ఉత్తరమున మరణముగల్గి మధ్యభాగ
మున గ్రహించినచో దినము నాయువుపుద్ధినందు జలముతోగూడిన మేధావినీ ధరిం
చుటనిష్ఫలము కాన నిర్జలముగానే ధరింపనగు. ఎవనికి శ్రౌతస్మారకరూపములగు రెండ
గ్నులుగలవో వాడు శ్రాంతాగ్నిహోత్రము ముందుజేసి పిమ్మట స్మార్తముజేయనగు
కొందరు స్మృతులు వేదమూలకములుగాన స్మార్తమునే ముందాచరింపదగుననిరి.

అగ్నినివిడచినచోదోషము.

గర్భుడు వివాహమాడినవాడు క్షణమైన నగ్నిలేకయుండజనదు, అట్లుండిచో
వాగ్మ్యుడు, పతిక్షుడు, యనబడు భార్యజీవించియుండగా అగ్నిని త్యజించినవాడును, కర్మ
హినుడును బ్రాహ్మణుడు సూర్యచంద్రులండువరకు సరకమునొందుదురు.

సమావతకనాది కర్మలోప ప్రియశ్చిత్తము.

స్నాతకము, అగ్రియణము, పీట్లకులూపముగలిగినచో పుంసవవాడులు లాపించిన
ప్పుడువలె ప్రియశ్చిత్తముజేయదగు అనేకవిధములతిక్రమించినచో వారుణముత్యముల
జపింపవలయునని యాగర్థుడే చెప్పెను. సర్వకర్మవ్రతలోపమున పాపిత్రయోదశహోమము
జేయదగును.

పాపిత్రయోదశహోమము.

ప్రయోగపారమునందు బ్రహ్మచారి గృహస్థులయగ్నులకు ఉపహృతకము కలిగి

నప్పుడును బ్రహ్మచారి అగ్నియందు గృహస్థుడు గృహస్థాగ్నియందు బ్రహ్మచారియు
 హోమముజేసినను ఆగ్నియజహోమముజేయక తొత్తనౌషధముననుభవించినను సంస్కృ-
 తింపఁబడిన యాజ్యపుష్పములను మంత్రములయొక్క న్యూనాధికతలయందును సీమంత-
 ముజేయక పునవించినను హవిస్సు మొదలగు వానిని గోవు ఆహారమునైనప్పుడు కవచపిల్లలు
 జనించినపుడును రజస్వలయగు స్త్రీని పొందినపుడును పతితునితో సంభాషించినపుడును
 పగటిమందురతిజేసినను శూర్యస్త్రీని పొందినపుడును స్వప్నమందు రేతస్థలనయందును జల-
 మున మూత్రప్రసవముల విడిచినను దేవతలనుగూర్చి హోమముజేయుటయు విషవ్యయముగా
 (జనగా మందుకెప్పందగిన దేవతను వెనుక వెనుకకెప్పందగిన దేవతనుమందు లేక ఆయా
 మంత్రములకు కెప్పదగుదేవతగాక మఱియొకదేవతను) కెప్పించు కుమారుఁకులోఁద జేయ-
 దగినసంస్కారములజేయకయె యుపనయనముజేసినను బ్రహ్మచారివ్రతములకు విపర్యా-
 సముఁగలిగిన దందము యజ్ఞోపవీతము చూడ్చి, కృష్ణాజనము ఇదిధేవింబుడినను సంధ్య
 అగ్ని కావ్యము పీఠస్థలోకముఁగలిగినను ఇంకను ఇట్టినిమిత్తములు గలిగినప్పుడు “పాహినో
 అగ్నే” అనునది మొదలగు నైదిటిచేతను “పునరూర్జా” అనునది మొదలగు రెంటిచేతను
 హోమములుజేయదగు ఈపాహిత్యయోగహోమములకు పూర్వావరములయందు
 మహావ్యాహృతి హోమములుజేయదగు.

వివాహమైనతరువాత నాశౌచాదినిమిత్తములచే స్థాలీపాక

మొనర్చకయె పర్వమతిక్రమించినచో తద్రవ్వుతలోపము

నందు ప్రాయశ్చిత్తము.

ఒకపర్వమతిక్రమించినచో “అగ్నేనయసు విధేయస్వాహా” అగ్నయఇదం అనియు
 తద్రవ్వుతలోపమునందు “త్వయగ్నేవ్రతహాః ఈద్యోస్వాహా” అగ్నయఇదం అనియు
 హోమముజేసి అనాజ్ఞాతవ్రతహోమములుజేసి స్థాలీపాకమునొనర్చవలయు, వివాహము
 నందు రాత్రి తొమ్మిదిగడియలకు పూర్వమాగ్నేయస్థాలీపాక మొనర్చి యాపాననముజే-
 యదగు తొమ్మిదిగడియలుదాటినచో స్థాలీపాకముమాత్రమొనర్చి మరుసటిసాయంత్రా
 మాపాననమారంభింపదగు, ఇది ముఖ్యపక్షము రాత్రినియాదుభాగములుజేయ మొదటిభా-
 గమున స్థాలీపాకమును హోమమును జేయవలయును రెండవభాగమున స్థాలీపాకముజేయ-
 దగు నిత్యహోమముజేయజనదు మూడవభాగమున ఈరెంటిటా నేదియుజేయజనదు.

అగ్నేయస్థాలీపాకవిధానము

అందుముందుగా నాగ్నేయస్థాలీపాక కారికలు విశ్వప్రకాశకముందు పాణిగ్రహణ మైపిదప మరుత్తరభాగమునందు గూర్చుండి ప్రాణాయామముజేసి వివాహాగ్ని సిద్ధిర్థం ఏనాంవధూమాగ్నేయ స్థాలీపాకేనయత్నే అని సంకల్పించి పత్నియన్వారబ్ధయైయుండ వరుడి హోమముజేయదగు అందగ్ని ప్రధానదేవత స్విష్టకృత్తు అంగదేవత వ్రీహివికార మగుచరువుచే యజింపదగు వాయవ్యాగ్నిముగా పరువబడిన కృష్ణాజనమునకుమధ్యను బూజులమును (రోటిని) ఉంచి పత్ని రోకలిగైకొని బియ్యముదంపదగు, పిచ్చుట చేటయుం దుంచి చెరగవలయు అట్టితండులములను ప్రోక్షించి కడిగి వసువుచేనివ్వబడిన తండులము లను అగ్నేయైజుష్టంనిర్వపామి అని యొకపర్యాయము చరుస్థాలియందుంచి తిగియచుంత్త కముగా మూడుపర్యాయములు ఆతండులములను చరుస్థాలియందుంచి “ అగ్నేయైజుష్టం ప్రోక్షామి” అనియొకపర్యాయము సమంత్రకము గాను రెండుపర్యాయములమంత్రకముగాను ప్రోక్షించి అందుజలమునుంచి అగ్నిపైనుంచి హోమమునకు బ్రాక్మణిజనున దివపడు చరు వునుండి అభిఘరించి తూర్పుగాగాని యుత్తరముగాగాని జరిపి తిగియభిఘరించి సోకర్య ముకొరకగ్నికి పశ్చిమమున నాన్వయచుగూడనుంచి యభిఘరించి అగ్నినిపర్యవృత్తజేసి అజ్ఞా భాగాంతమున హోమముజేయదగు ఇచ్చట శవ్యులుకావు ముఖాహుతియులేదు పిమ్మట సృక్కును ఉపస్తరణజేసి చరుమధ్యనుండి రెండుపర్యాయములు గ్రహించి అభిఘరించి మిగిలిన చరువునున్న అభిఘరించి పత్నియన్వారబ్ధయైయుండ అగ్నేయైస్వాహా అని యగ్ని మధ్యయందు జేర్చుదగు తిగిసృక్కునందభిఘరించి ఉత్తరాధమునుండి యొకపర్యాయము గ్రహించి రెండుపర్యాయములభిఘరించి మిగిలినచరువునభిఘరింపకయె “అగ్నేయైస్విష్టకృ తేస్వాహా” అని ఈశాన్యమునజేర్చుదగు అనూయాజనమిథమ ఇధ్యనన్నచానమును అగ్ని యందుంచి జయములు సరుస్తములగు రాష్ట్రభృత్తులు ప్రాయశ్చిత్తాహుతులు(వేల్చి సృక్కుచే పరుధులతుడచి సాత్యాసాధనకొఱకు పరువబడిన దర్భాగ్నిములను దర్శియం దధ్యంజనముజేసి (తుడచి) సృవమును మధ్యమాలములచేతను అజ్ఞాస్థాలిని మూలములచే తను తుడునదగు మూలముల నధ్యంజనముజేయునపుడు తుడిచేతిసంధాముఖముగా జేయజ నదు బహిష్కర్మునుండి యొకదర్భను విడిగానుంచి మిగిలినబహిష్కర్మును సృక్కునందుంచి యజింపబడిన దేవతలనుద్దేశించి అగ్నిములన్నయందుంచి మూడుపర్యాయములంజలిస్తే విడిగానుంచబడిన దర్భనగ్నియందుంచి మూడుపర్యాయములు జేర్చిలిచేనిర్దేశించి యగ్నినభి మంతరించి మధ్యపరిధిగ్నియందుంచి మిగిలినరెండుపరుధుల నొకపర్యాయముంచుచు నందు

తరపరిధినంగారములయందు గుచ్చదగు పరుగులనభిమంత్రించి అహారసమిధలన్నయందుంచి సుక్కునందు సువమునుంచి విశ్వేదేవతులకొఱకు సగ్నస్థావభౌగముల వ్రేల్చదగు.

అగ్నేయస్థాలీపాకాది సర్వస్థాలీపాకవిధి.

సుదర్శనకారికలు వహూవరలు వాయువ్యాగ్రమగు కృష్ణాజనమున నుల్లాఖిమునుంచి అందువడ్డనుంచి పత్ని మునలముగైకొని వాటినిదంపి చెరిగి పొట్టులేకుండునట్లుజేసి కడుగవలయు ఇదియంతయు నమంత్రకమేయగు పిమ్మట హోమమునకు బ్రాచ్యుణనిభుజింపజేయుటకు తగిన చరువునువండి అభిషురించి తూర్పుగాని యుత్తరముగాగాని జరిపి అభిషురించి సౌకర్యముకొరకాచరుస్తాలి నగ్నికి పశ్చిమమునకుదెచ్చి తిరిగి యభిషురించి అగ్నివిపసమాధానము మొదలబృథాగాంతముజరుపదగు ఇచ్చట పరుగులేగాని శత్రులుగానే రవు ముఖాహుతిలేదు పిమ్మట వధువుచే నవ్వారబ్బడై సుక్కుననుపస్తరణజేసి చరుమధ్యమండి తిరగ్చినముగానొక పర్యాయమును చరువుయొక్క పూర్వార్ధమునుండి అనూచినముగా రెండుపసారిగ్రహింపదగు జనుదగ్గివంశజులుమాత్రము పశ్చిమార్ధమునుండి చూడవపర్యాయమొడ గ్రహింపదగు ఇట్లుగ్రహింపబడిన వానిమున్నభిషురించి ప్రత్యభిషారముజేయదగు పృథానాహుతుల నేకములైనపుడు వానియంతమున ప్రత్యభిషారణము. పిమ్మట “అగ్నయేస్వాహ” అని యగ్నిమధ్యను వ్రేల్చదగు లేక చరుమధ్యనుండి యొకపర్యాయము గ్రహించి సుక్కుచే నగ్నిమధ్యను వ్రేల్చదగు ఇచ్చట చతురవత్తముగాని పంచావత్తముగానిలేదు పిమ్మట యుపస్తరణజేసి ఉత్తరార్ధమునుండి యొకపర్యాయముగ్రహించి వానిమున్ను రెండుపర్యాయములభిషురించి ప్రత్యభిషారణముజేయకయె “అగ్నయేస్వాహ” అని యగ్నికీశాన్యముగాని చరుశ్రవణముజేసిన తావునకుత్తరార్ధమునగాని సుక్కుచేనొకవోటు వ్రేల్చదగు జనుదగ్గివంశజుడైనవో నీహోమమును రెండుపర్యాయములుగ్రహించి చేయనగు బొటనవ్రేలిపర్యముయొక్క ప్రమాణమున పృథానదేవతలకు అవరాసముజేయదగు స్విష్టకృద్ధోమమున ప్రధానదేవతజెప్పబడిన ప్రమాణముకంటె ద్విగుణముగా నవదాసముజేయదగు దక్షిణాగ్రములగు (వైభాగముదక్షిణముగాగల) వ్రేళ్లచేతను అంగుష్ఠముచేతను గ్రహించినవో తిరగ్చినమనబడు పాగ్రములగు (అనగా వైభాగము తూర్పుగాగల) వ్రేళ్లచేతను అంగుష్ఠముచేతను గ్రహింపబడునది అనూచినమనబడు—పిమ్మట పాత్రాపాదనకొఱకై పరువబడిన బహిశామును వాస్త్రములచేగ్రహించి అగ్నిములను సుక్కునందును మధ్యమాలముల నితరదర్శియందు ఒకపర్యాయముగాని రెండుపర్యాయములుగాని మూడుపర్యాయములుగాని నభ్యంజనముజేయదగు పృథరమునుండి యొకదర్శనుతీసి యొక

వోటనుంచి మిగిలినబహిష్కర్తను ఊడిచేయివైగానుండునట్లుల సృక్కువైనుంచి కర్మాంతమున నన్నియందుంచదగు పిదపమాడుమారులంబలిసెత్తి ప్రజ్ఞాతముగానుంచబడిన దర్శనన్నియందుంచి యంగులిచే మూడుపర్యాయములు నిర్దేశించి అన్నిసభిమంత్రించి భూమిని స్పృశింపదగు ఇట్లుకర్తవ్యమునుపూరించి బహ్వజ్యయుక్తముగా బ్రాహ్మణునిభుజింపజేసి పూజ్యుడగు యాబ్రాహ్మణునకొక వ్యవధియునువ్యవలయు సుబోధకారికలు— సాత్తాసాధనకొరకై పరువబడిన దర్శలయొక్క అగ్నిములను సృక్కునఁగదు మధ్యమములను సృవమునఁగదు మూలములవాజ్ఞసౌలియందు నభ్యంజనము ముమ్మారుజేయఁగదు పరుభులను సృక్కుచే నభ్యంజనముజేయఁగదు దర్శమూలముల నభ్యంజనముజేయఁగనపుడు వుడిచేతిని క్రిందుగాజేయదగు ఒకదర్శనుప్రజ్ఞాతముగానుంచి మిగిలినబహిష్కర్తను సృక్కువైనుంచి యజింపబడిన దేవతలను ద్వేషించి అబహిష్కర్తయొక్క అగ్నిములన్నియందుంచి మూడుపర్యాయములు వోసిలిసెత్తి ప్రజ్ఞాతముగానుంచబడిన దర్శన్నియందుంచి మూడుపర్యాయములంగులిచే నిర్దేశించి యన్నిసభిమంత్రించి భూమిని స్పృశింపవలయు పిమ్మట జయదినకూమములు పరిధిప్రచారణము సృక్కుచుములచే జేయవలదు సగ్గసాగ్రహణముజేసి బ్రహ్మకు వ్యవధిమనునివ్వదగు. లాజహోమమునందుదక్క మిగిలి హోమములనెచ్చలెచ్చట అజ్యయయొక్కయు దౌషధి (చరువు) యొక్కయు నిధిగలనో అచ్చటచ్చట గాంగేయునిరుతముచే బహిష్కర్తనుంజనముకలదు ఇట్లుచేసి యుత్తరపరిషేచనము పూర్ణపాత్యోద్వాసముజేసి బ్రహ్మకు గోవునివ్వఁగదు అజ్యనమృద్ధమగు చరువుచే బ్రాహ్మణునిభుజింపజేయనగు. వధువుపూజింపబడిన వరునికొరకు వ్యవధిమనునివ్వదగు.

వివాహమధ్యను పూర్ణిమవచ్చినచో అన్వారంభణీయము.

వివాహమైననాల్గవదినములోగా పూర్ణిమవచ్చినచో అన్వారంభణీయముగానువకరిమించి యాగముజేయదగు ఆపూర్ణిమయందు విధిపూర్వకముగా సంగత్వించి మరుసటిదినము ప్రతిపద్యాగముజేయదగు అహితాగ్నికానివానికి ప్రధమచరువునందు (అన్నయస్థాతిపాకమున చెప్పబడిన దేవతలె పార్ణమాస్యాన్వారంభణీయందు దేవతలు గారాదగుదురని పండితులుజెప్పిరి అన్వారంభణీయయ పార్ణమాస్యాప్రాతఃకాలమె, కాలముని కపర్దికి మ్యలచే జెప్పబడియె అన్నియు అన్నావిష్ణువులును సరస్వతియు సరస్వతుండును భగి అనునన్ని యనునన్నియు స్విష్టవృత్తనుఅన్నియు పీరువరుసగా నీకర్మయందు దేవతలు అందు మొదటియారుగురు ప్రధానదేవతలు పీరినద్వేషించి చేయబడు ప్రతిహోమాంతముననువాహి ప్రత్యభిఘారణజేయనగు లేపకార్యమును జేయదగు శేవముసుము.

మరియొక విశేషము.

భండమైనట్టియు త్తయమైనట్టియు సంక్రమణముతోగూడినట్టియు గురు శుక్ర చూఢ్యము తన జన్మనక్షత్రము గ్రహణము వైఫల్యముగము ఈదోషములతోగూడిన పూర్ణిమయందు అన్వారంభణీయముజేసినచో కతకప పత్తికి వారిపుత్రులకు నాశకరము అధికమాసమునందలి పూర్ణిమ, కృష్ణపక్షమునందలి అమావాస్యతో సమమైనది కాన ఆ పూర్ణిమ సుపక్రమింపఁ జనదు ఇక ప్రతిపత్తున యాగమెట్లు జరుపనగు.

గృహ్యపరిశిష్టమునందు.

ప్రథమపర్వ, గ్రహణము, అధికమాసము, గురు, శుక్ర, చూఢ్యము మొదలగువా నిచే దుష్టమైనను అవ్యయంజే యన్వారంభణీయము జేయదగు—ఆకాలమున అన్వారం భణేష్టి జేయఁజూడు, ప్రతిపత్తున యాగముజేయవచ్చును నిత్యపానకర్మ చేయుచుండదగు ఇదియఁగాక నూతనముగా తీర్థగమనాదికము జేయవచ్చు. తీర్థోపరాగమునమాత్రము ఈదోషము వర్తకంపదు. ఇవి మొదలగు ప్రమాదములచే ప్రథమపర్వ మతిక్రమించినచో పథిక్పతేష్టి జేయదగు.

విశ్వప్రకారిక యందు.

విష్ణుని దినదోషము మాసదోషము మొదలగు హేతువులచే వివాహస్థాలీపాకా నంతరము చేయదగిన ప్రథమ చరకీయకు కాలమును పూర్ణిమయతిక్రమించుచో అనఁగా బోధాయనము, ఆపస్తంబును, మొదలగు ఆచార్యులచే ప్రథమచరవుకు పూర్ణిమయ కాలము అమావాస్యకానేరదని చెప్పఁబడె, స్థాలీపాకానంతరము దౌపాసముజేయబడు చుండగా పూర్ణిమవచ్చినచో వివాహమధ్యను శేషహోమముకంటె పూర్వముగూడ పర్వారంభము జేయదగునని మూలగృహ్య వ్యాఖ్యానమునఁ జెప్పఁబడియె కాన ప్రథమ పూర్ణిమయంజే ప్రథమచరవుకు కాలము. అట్టిపూర్ణిమ ప్రమాదమునతక్రమించుచో పథిక్పతేష్టినిజేయదగు రెండవపూర్ణిమ యతిక్రమించుచో విభ్రష్టేష్టియు మూడవపూర్ణిమ యతిక్రమించుచో వైశ్వానరేష్టియు జేయదగు నాల్గవపూర్ణిమ యతిక్రమించుచో సాగ్నికుడగు బ్రాహ్మణుఁడు తంతుమతీష్టిని జేయవలయు అగ్ని విచ్చిత్తియగుచో పున స్సంధానపూర్వముగా ప్రతిపత్తున నీతంతుమతీష్టియే జేయదగు విదవపూర్ణిమ యతిక్ర మించినచో సాగ్నికుండైనది తిరిగి యగ్ని సిద్ధికోటకు పునస్సంధానముఁ జేయవలయు పిమ్మట పూర్ణిమయందన్వారంభణీయము జేయదగును.

అన్యారంభణీయ ప్రయోగము.

వృద్ధ కృష్ణీయమునందు చెప్పబడియె. పూర్ణిమయందు పాత్రకాలమున, ఇగ్గి బహిరంగుల నాసాదించి పాత్రరూపాననహామముజేసి యుపస్థానముజెప్పి వరుడు తుడిచెపునకుండుండి ప్రాణాయామముజేసి “మమదర్శ పూర్ణమాస స్థాలీపాక సిద్ధిర్వృత్త న్నారంభణీయ స్థాలీపాకేనయత్యై” అనియు “పూర్ణమాస్యామాస స్తంబోక్షవిధినా అగ్నిం అగ్నింస్విష్టకృతం అగ్నివిష్టాది చతస్రావృక్షమచరు దేవతాశ్చ సిద్ధిష్టకృదంగ దేవతాంచ స్థాలీపాకేన సద్యోయత్యై” అని సంకల్పించి “విద్యుదసి” అని యుదకమును స్పృశించి అగ్నికి పరిసమూహనము, అభ్యుక్షణము, అలంకరణము, పరిస్తరణలు మొదలగు క్రియ లైనపిమ్మట “పత్న్యవహన్తి” అని వెనుక చెప్పబడిన క్రియముగా నాయగ్నియందు చరు వునువండి యభిఘటించి తూర్పుగాగాని యుత్తరముగాగాని జరిగియుంచి తిరిగి యభిఘ టించి అగ్నికి యుత్తరముగా దర్శలవరచి యందు “దవ్యావిజ్యపాత్రేణ” అను విధిననుస రించి పాత్రలనాసాదించి ఇగ్గిసమీపమునందు చరుస్థాలి నాసాదించి పవిత్రసంస్కా రము మొదలుకొని యగ్నిముఖాంతమున చరుస్థాలిని తనకు ముందుగానుంచుకొని “ఉప స్తరణాభిఘరణే చతుర్ధ్యహీతం (ఉపస్తరణము ౧ అవదానములు ౨ అభిఘరణము ౧ మొత్తము నాల్గునట్లు) అను న్యాయనూతానుసారము స్మవముచే పృథక్ నుపస్త రణజేసి చరువును చెడుపర్యామములు గ్రహించి యభిఘటించి వేల్చుదగు ఈయేదాహు తులయందును జనుదగ్గి వంశజులు, చరువును ముహూర్తవహనము జేయదగు. స్థాలీపాక మునందువలెనే పరిషేచించి “అగ్నేయేస్వాహా” “అగ్నేయేస్విష్టకృతేస్వాహా” “అగ్నా విష్ణుభ్యాన్ స్వాహా సరస్వత్యైస్వాహా” “సరస్వతేస్వాహా” “అగ్నేయేభగవేస్వాహా” అని ఈయారామాకుల వేల్చి, లేపము నోవధులనుద్దేశించి బహిరంగునందు తుడచి వెనుకటివలెనే చరువునుగ్రహించి “అగ్నేయేస్విష్టకృతేస్వాహా” అనిస్విష్టకృత్తీయముజేసి పాచీనాపీతియై పితరులనుద్దేశించి యగ్నిదక్షిణముఖముగా భూమియందు లేపమును తుడచి తిరిగియుపపీతియై యుదకమును స్పృశించి చరు కేవలమును పాత్రకాకొరకు పాత్రాంత రమునందుంచుకొని పాత్రబుద్ధి కూర్చుండి యొకమారు పాత్రకాకేసి తిరిగి యధాస్థాన మునకువచ్చి కూర్చుండి, సమిత్సన్నానము, జయాయలు, ఉత్తరపరిషేచనమువరకుజేసి ప్రణీతామర్చనమైనపిమ్మట బ్రహ్మకు పూర్ణపాత్రము దక్షిణగానిచ్చి ఉద్వాసము జేసి “వృష్టిరసి” అని యుదకమును స్పృశింపవలయు ప్రధమచరువునందుమాత్రము ఈ దేవతా విశేషము నురియొకప్పుడులేదు అనిచెప్పెదరు.

పథిక్పత్ స్థాలీపాకము.

మాధ్యాదిదోషములవలనగాని ప్రమాదమువలనగాని పృథమ పృథమ పర్వమతిక్రమించినచో పథిక్పత్ స్థాలీపాకము జేయదగు అందుకానికి విశ్వప్రకాశికయందు మాధ్యాదినిమిత్తములచే నొకపర్వమతిక్రమించుచో పథిక్పత్ స్థాలీపాకము జేయదగునని హోమశేత్తలు జెప్పిరి. మరియు మొదటిపూర్ణిమగాని దర్శగాని యతిక్రమించుచో పథిక్పత్ స్థాలీపాకము జేయదగు, శ్రావణమునందు అద్యపశువు సంవత్సరములోగా జేయబడినచో నిట్టిప్రాయశ్చిత్తము జేయదగును.

పథిక్పత్ స్థాలీపాక పర్యాయము.

పాణినాయకముజేసి “మమపృథమ ప్రతిపదః ఆతిక్రమ దోషప్రాయశ్చిత్తార్థం పథిక్పత్ స్థాలీపాకమై” అని సంకల్పింపవలయు ఇందు పథిక్పదగ్ని ప్రధానదేవత, స్వీకృతగ్నియంగదేవత చరుశ్రీపణమజేసి “అగ్నయేపథిక్పత్ స్థాలీపాకమై” అని వేల్చదగు శేషమాగ్నయస్థాలీపాకమువలె జేయదగును.

విభ్రాప్తేష్టి.

గురు శుక్ర మాధ్యాదిదోషములచే ద్వితీయపర్వ మతిక్రమించుచో విభ్రాప్తేష్టి నాచరింపదగు, అగ్ని, ఇందుగడు, సోమడు, స్వీకృతకృత్, ఈదేవతల నిర్భతంత్రీపూర్వకముగా యజింపదగు. జయాదులుగూడ జేయదగు “మమద్వితీయేష్టితిక్రమదోష పరిహారార్థం విభ్రాప్తేష్టియైత్యై తత్రాగ్నింద్రసోమాస్త్రైః పృథానదేవతాః స్వీకృతవంగదేవతా చరుద్రవ్యేణ సహ్యైత్యై” అని సంకల్పించి చరువునువండి హోమముజేయదగు శేషము పథిక్పత్ స్థాలీపాకమై సమము.

పర్వకృష్టియమునందు విశేషము.

సంకల్పించి పర్వకృష్టియమై అనునిది మొదలుగా చరుశ్రీపణాంతముజేసి అగ్నిని ప్రజ్ఞునిట్లజేసి యాజ్యభాగాంతమువ పత్నియన్వారభయాయండ “సప్రత్యవన్నవీయసా... భానుసో” అనుపురోసువాక్యమునుచ్చరించి “వికావ్యావేదనః...అమృతాది విశ్వాస్వాహా” అగ్నయభద్రం” అనియాజ్యముచే హోమముజేయదగు “ఇంద్రంవోవిశ్వతఃకేవలః” అనుపురోసువాక్యమునుచ్చరించి “ఇంద్రంసోనేమధితావవన్తై...తన్నస్వాహా” అనుయాజ్యచేతన “త్వన్నసోసువిశ్వతః...సఖో” అను పురోసువాక్యమునుచ్చరించి “యాతేధామానిదివ్యా...గృభాయస్వాహా” అనియన్త్రేల్పి పిమ్మట సమిత్సన్నహనము

జయద్యుత్తరపరిషేచనాంతరము బ్రహ్మాద్వాసముజేయఁదగు విభక్తిప్రేప్తి జేయుటకళ
త్తడగుచో దానిస్థానమున పూర్ణాహుతివ్రేల్పదగు.

విభ్రప్రేప్తి జేయుటకళ త్తడగునప్పుడు పూర్ణాహుతి.

అందు కారికాకారుడు వృద్ధకృష్ణీయమునందుచెప్పె బ్రాహ్మణులు తగునిమిత్త
ముగలిగినపుడు విభక్తిప్రేప్తిజేయుటకళత్తడగుచో నావిభ్రప్రేప్తికి మారుగా పూర్ణాహుతి
వైనను వ్రేల్పదగు, ఈవిషయమునందు పరికింపకారిక “మమద్విత్తీయైవ్యతిక్రమ దోషపరి
హారార్థం కళకవ్యవిభక్తిప్రేప్తిస్థానై పూర్ణాహుతింహోష్యమి” అని సంకల్పించి యన్ని
పరిజ్వలిల్లజేసి యాజ్యభాగాంతమున నాల్గవర్యాయములు గ్రహింపబడిన యాజ్యమును
సత్తహారకచే నిశ్చేదముగా హోమముజేయఁదగు పిమ్మట అనాజ్ఞాతాహుతులు సర్వ
పూరియశ్చిత్తముజేయవలయు, బ్రహ్మకు వృషభమునివ్వలయు ఈవిషయమున మరియొక
విశేషము—ఎవఁడు మొదటి పర్వవతిక్రమించినపుడు జేయదగిన పదేకృధిష్టి మొదలగు
వానిని జేయుటకు సమర్థుకాదో వాడు ఆయా యిష్టలయందు జెప్పబడిన దేవతలయుక్త-
నామములచే స్వాహా న్తముగా పూర్ణాహుతివ్రేల్పదగు ఎచ్చలెచ్చట గ్రహణసంఖ్యను
జెప్పక పూర్ణాహుతి విధింపబడనో యచ్చట రెండుపర్యాయములజన్మము గ్రహింపదగు
పూర్ణాహుతి పక్షమున ఇట్లే యన్నిటికిని పరిహారము.

వై శ్వా న రే ప్తి .

విశ్వప్రకాశకయందు, మాధ్యుడులు, నూర్యసంక్రమణము, గ్రహణము, మొద
లగు దోషములచే తృతీయపర్వవతిక్రమించినచో నపుడు వైశ్వానరేప్తిని జేయదగునని,
అతిమహర్షి చెప్పె.

వై శ్వా న రే ప్తి ప్రి యో గ ము .

పూర్ణాయామముజేసి “ ఇష్టిత్రీయాతిక్రమదోషపరిహారార్థం వైశ్వానరేప్తి
యత్యై “ తత్తాగ్నిరైశ్వానరో వరుణోదధికాగ్నివా ఇతి త్రిరూపగ్రాహణాః స్విష్ట
కృదంగజేతా, ఏకమేవప్రహీమయం చరుక్రీధావిభజ్య త్రిహవిషచరుణా ఇష్మితం
త్రైవిసద్యోయత్యై ” అని సంకల్పించి చరుశ్రవణముజేసి యన్నిముఖాంతమున సక్రమ
ముగా నవదానముజేసి “వైశ్వానరోనడుత్యా...భూరికతసా పుష్టోదివిపుష్టో...నక్తం”
అను మంత్రద్వయముచే అగ్నేయైశ్వానరాయేదం అనియు అవతేహాదోవరుణ—కృ
తాని ఉడుత్తమం...స్వామ అను మంత్రద్వయముచే వరుణాయేదం అనియు దధికాగ్ని

కావ్యజ్ఞానం...తాదేవత్ అదధికాశ్శవసా...నచాన్ అనుమంత్యద్వయముచేదధికా
వేద్యవదం అనియు వేర్వీర్చి పిమ్మట స్విప్తకృద్ధోమము జేయదగు శేషము నాగ్నేయస్థా
లీపాకమందువలె పూరింపదగు.

ప్రతిపద్ధోమకారికలు.

పూర్వియందుగాని దర్శయందుగాని ఉపసరించిన భార్యాభతకలచే చురువుచేయ
దగినది దర్శయందు 'దర్శనస్థాలీపాకేనయత్యై' అనియు పూర్వియందు స్వాగమాసేనస్థా
లీపాకేనయత్యై అనియు సంకల్పించి ఇచ్ఛము మొదలగువానిని కట్టుకొనదగు, ఈప
ర్వమందు దంపతులకిష్టమగు పరార్థముకొకపర్యాయము మాత్రము భుజింపదగు రాత్రి
యుపసరించి భూమియందు పరుండి మ్రొనుమును వర్జింపదగునని ఇచ్ఛనూత్రములయందు
సూత్రకతక చెప్పియుండె మరునాడు ప్రాతఃకాలము స్థాలీపాకముజేయవలయు అద్య
భాగాంతముజేసి యాజ్యముచేతనే "అగ్నయై" ముఖాహుతి వ్రేల్చుదగు పిదప అగ్నేయ
స్థాలీపాకమందువలె హోమముజేసి శేషము సమాప్తినొందింపదగు ఈవ్రతపద్యాగమున
పత్నియన్వారభయైయుండ నవసరములేదు దక్షిణగా వృషభమునివ్వనక్కరలేదు, పూర్వ
ప్రాత్రమే దక్షిణయని మునులు చెప్పిరి. యెనిమిది పిదకిష్ట కించిత అనబడు నాల్గుకించ
త్తులు పుష్కలమనబడు, నాల్గుపుష్కలములు పూర్వప్రాత్రమనబడు.

ప్రతిపద్ధోమప్రయోగము.

విశ్వప్రకాశికయందు పర్వయందన్వాధానముజేసి మరుసటిదినము యజింపదగు
జిందు ముందుగా నన్వాధాఃప్రయోగము చెప్పబడు. పూర్వియందు ప్రాతఃకౌపాసము
జేసి దేశకాలపంకీతకనపూర్వకముగా "స్వాగమాస్యాగ్నేయస్థాలీపాకేనయత్యై" "తత్రా
గ్నిప్రధానదేవతా స్విప్తకృదంగదేవతా త్రహిమయేనదరుణాశ్వోయత్యై తత్రసాంగా
స్సర్వైవేదతాస్సన్నిహితాస్సన్తు" అని సంకల్పించి విద్యదని యని యాదకమును స్మరింప
నగు ఇట్లే ఆమావాస్యయందు "ఆమావాస్యాగ్నేయస్థాలీపాకేనశ్వోయత్యై" అని సంక
ల్పము ఇట్లన్వాధానముజేసి మరుసటిదినము ప్రాతఃకౌపాసముజేసి పత్వ్యవనాన్తి అను
క్రమమున నిదుపిడికెల్ల తండులములను "అగ్నయైజాప్తంనిర్వపామి" అనురీతిని నిర్వపణము
ప్రాత్రుణము మొదలగునవి స్థాలీపాకమునందువలె యెనుర్చి వెనుకటివలెనే వానిస్సుంపదా
నము జేయదగు ప్రధానహోమమునుజేసిపిదప తత్సంబంధమగు లేపమును బహిరన్వస
తుడువలయు స్విప్తకృద్ధోమాంతమున ప్రాచీనావీతియై తత్సంబంధమగు లేపము నగ్నికి
దక్షిణభాగమున భూమియందు తుడువదగు. పిమ్మట యుపవీతియై వానిశ్వేషమును ప్రాతః

నజేసి ఆచమనముజేసి అగ్నికి కొంచెము దూరమునకుపోయి హవిశ్మేషమును భక్షించి దర్శి
యందలి లేపమును కడిగి ఆచమనముజేయదగు ఇది అగ్నిహోతికవిధి గృహ్యకర్మల
యందు అనాక్షాతమంత్రజపముగూడ జేయదగు ఇదిస్మృతాగ్నిహోతిక విధానమునందు
మూలకారికలని దెలియదగును

స్మార్తాగ్నిహోతికవిధి.

సుదర్శకారికయందు స్థాలిపాకము అష్టకాశాగ్నిధ్యము ఈశానబలి సర్వబలి మాసి
శాగ్నిధ్యము వీటియందాగ్నిహోతికవిధి జెప్పబడె ఈకర్మలయందు కర్మనామము నుచ్చ
రించి యక్ష్యే అని సంకల్పించి అగ్నినిపతిష్ఠించి పత్న్యవహన్తి అనుక్రమముగా చరుశ్ర
వణముజేసి యభ్యేఘరించి యు త్తరమునకుగాని తూర్పునకుగాని జరిసియుంచి యభ్యేఘరించి
అగ్నిని ప్రక్షుల్లిజేసి పరిసరూహనముజేసి పశ్చిమమున ప్రాగగ్నిములగు దర్శలపరచి ప్రధా
నహోదయ స్విప్తకృద్ధోమము హవిశ్మేషప్రాశనము వీట్లకు సరిపడిన చరువును దర్శియం
దుంచి అగ్నిని పరచిన దర్శలయందాసాదించి స్థవముచే గ్రహించుదు నాయామంత్ర
ముల కగ్రముగా ప్రధానాహుతల నన్నిటినీలేర్చి ఆకాశమునుమాచి అంగుష్ఠనామిక
లచే ప్రధానాహుతల సంబంధమగులేపమును బహిర్వాహనముతుడచి తిరిగి స్పృహకుండి
హవిస్సుగ్రహించి స్విప్తకృద్ధోమముజేసి ప్రాచీనావీతియై లేపమునంగులిచే స్పృహింపకయే
వ్యతలచే భూమియందు తుడువదగు తిరిగియుపవీతియై స్థవమును దర్శలయందుంచి మధ్య
ను అనామిక అంగుష్ఠములచే దర్శికుండి హవిశ్మేషమును గ్రహించి ప్రాశనజేసి తిరిగి ప్రాశ
నజేసి యాచమనముజేసి క్రిందిదర్శలతోగూడ దర్శినిహస్తమునందుంచుకొని యు త్తరముగా
తిరిగి హవిశ్మేషమునంతను తనహస్తమునందుంచుకొని దర్శలతోగూడ వాదర్శిని చక్షిమ
గ్నిముగా నాసాదించి హస్తమునందున్న హవిశ్మేషమునొక పర్యాయము ప్రాశనజేసి
హస్తమును నాకి స్పృహకు జలముచే పూరించి ఆజలమును భూమియందుంచి తక్షిమమున
కుక్ష్యాచమనముచేసి యాదర్శిని కుశోదకముచేసి పృథ్విశనము చేయవలయు.

స్మార్తాగ్నిహోతిక పర్యాయము.

విశ్వప్రకాశికయందు తిధ్యాదిసంకీర్తనముచేసి అన్వాధానముచేసి పత్న్యవహన్తి
అనుక్రమముగా చరుశ్రవణముచేసి చతుష్పాత్రపర్యాయమున యగ్నిముఖాంతమున చరు
వుచే స్పృహకునుపూరించి అందె మూడుభాగములుచేసి అగ్నియెస్వాహాయని యొకభాగ
మునువ్రేల్చి తల్లేపమును “ఓషదీభ్యఇదంనమః” అనియు త్తరభాగమున తుడచి అగ్నియె
స్విప్తకృతెస్వాహ అని ద్వివీయభాగను వ్రేల్చి తత్సంబంధమగు లేపమును ప్రాచీనవీ

తియై దక్షిణముగా భూమియందు పితృభ్యశ్చిదంశమమ యని తుడచి మిగిలినమాడవభాగమును కొంచెముప్రాశనముచేసి అచమనముచేసి మరలప్రాశనముచేసి అచమనముచేసి యుత్తరముగా మరలి శేషమును భక్షించి వాస్తవమునాకి యాచమనుచేయదగు పిమ్మట అనాక్షాతాది ప్రాయశ్చిత్తాహతుల వ్రేల్చి యుత్తరపరిషేదనాంతమున 'వృష్టి'ని అని యుదకమును స్పృశింపదగు.

గృహాంతరమున విశేషము.

పృథక్పక్షియమునందు అగ్నిహోత్రక విధిని వ్యాఖ్యానము చేయుచున్నాము. అమావాస్యయందును పూర్ణిమయందును ప్రాత్రకాపాసనచేసి ప్రాజ్ఞాయామముచేసి దేశకాలసంకీర్తనాంతరము హర్వణస్థాలీపాకొపకృమార్థం అన్వాధానంకరిష్యే అని సంకల్పించి అందు అమావాస్యనాగ్నిహోత్రక విధానేన అగ్నిం అగ్నిగ్దస్విష్టకృతంచ స్థాలీపాకేశ్వోయత్యై అని సంకల్పించి అన్వాధానముచేసి 'విద్యుదసి' అని యుదకమును స్పృశింపదగు ఇట్లే పూర్ణిమయందుగూడ చేయదగు మరుసటిదినము ప్రాత్రకాపాసనముచేసి పత్స్యనచాన్దియను క్రమముగా చరుశ్రవణముచేసి అగ్నికేపశ్చిమమున ప్రాగ్రమముగా బహిఃస్నున పరచి యందు దర్శిని వావిస్నును ఆసాదించి అగ్నిముఖాంతమున వావిస్ను చే దర్శిని (ఆనగా స్పృహ-ను) వూరించి ప్రాదేశేప్రమాణముగల పలాశసమిధను వైభాగమునందుంచి దర్శిని బహిఃస్నున నాసాదించి స్థాలీపాకమునందువలె పరిషేసింది యగ్నిను ద్వేషించి సమిధనగ్నియందుంచి ప్రధానాహుత్యనంతరము గాలినిపీల్చి విడచి కనులమూసి తెరచి ఓమధులను ద్వేషించి ప్రధానాహుతిసంబంధమగు లేపమును బహిఃస్నున తుడచి దర్శిని బహిఃస్నున నాసాదించి యగ్నినభిమంత్రించి దర్శినిగ్రహించి అగ్నేయేస్విష్టకృతే హ్యహి" అని మొదటిభాగముకంటె నెక్కుడుగానుండనట్టియు ఉత్తరభాగమున మన్న రెండవభాగమును మూడుపర్యాయములవదనముచేసి వ్రేల్చి ప్రాచీనావీతీయై పితృభులను ద్వేషించి యగ్నికదక్షిణభాగమున భూమియందు లేపమును తుడచి యుదకమును స్పృశించి దర్శిని బహిఃస్నున నాసాదించి వెనుకటివలెనే యుత్తరపరిషేదనముచేసి శేషమును ప్రాశనముచేసి యాచమనుచేసి మరల ప్రాశనముచేసి యాచమనుచేసి దర్శినిగ్రహించి యుత్తరముగాదిగి వావిశ్శేషమును వాస్తవమునందుచుకొని భక్షించి యాచమనముచేసి దర్శినియందుదకమును అచమనముచేసి దర్శిని దర్భచేప్రాశనముచేసి అచమనముచేసి దర్శిని యుదకమును పూరించి దేశతలనందరను ద్వేషించి యగ్నికేలదిశలయందున యాయుదకమునుంచి తిరిగివూరించి తూర్పుగావిడచి శాల్వాపర్యాయములుపూరించి బహిఃస్నునందుంచి

శేషమును పత్నియొక్క దోసిలి యందుంచవలయు అమె సమీపమున లేనిచో కుశలముచే యుంచవలయు అనాజ్ఞాతత్రయహోమములే జపముచేసి “వృష్టిరసి” యని యుదకమును స్పృశింపదగు.

ప్రసంగవశమున పాకయజ్ఞవిధి జెప్పబడుచున్నది.

చంద్రమాడమున, బౌషాసము వైశ్వదేవము పర్వమునజేయబడు ఆగ్నేయస్థాలీ పాకము అష్టక మాసిశ్వాధ్యమ స్వబలి ఈశానబలి ఇవి ఏడును పాకయజ్ఞులనబడు.

అందు నిత్యేపాసనము.

సుదర్శనకారికయందు వివాహస్థాలీపాకానంతరము సాయంప్రాతః కాలముల యందు రెండులములచేగాని యవలచేగాని పాణిచే రెండాహుతులవేల్చుదగు సాయంకాలమున “సాయమాపాసనహోమంహోమే” అనియు ప్రాతఃకాలము “ప్రాతరాపాసనహోమంహోమే” అనియు సంకల్పించి “అదితేనుభవ్యస్వ” అనురీతిని పుష్పేచించి “అగ్నయే స్వాహా” అని యగ్ని దేవతను ద్వేషించి హోమముజేసిపిదప “అగ్నేయేస్విప్రకృతేస్వాహా” అని హోమము జేయదగు ప్రాతఃకాలముల మొదటియాహుతిని “సూర్యాయస్వాహా” అని వేల్చుదగు మిగిలిన తంత్రము వెనుకటివలెనే జరిపి యుత్తరపరిషేచనము జేయదగు.

వైశ్వదేవ స్థాలీపాకవిధి.

చంద్రమాడమునందు సాయం ప్రాతఃకాలములయందు వైశ్వదేవము బలిప్రదానము తాను భుజింపకున్నను నాచరింపదగు లేనిచో పాపవంతుడగును అన్నములభింప నపుడు ఫలము కాకము ఉదకము మొదలగువానిచేనైనను ఈవైశ్వదేవముజేయదగు పాలు పెరుగు నెయ్యి వీటలచే వైశ్వదేవము జేయనపుడు స్వరముచేతను అన్నాదులచే జేయనపుడు హస్తముచేతను ఉదకముచే జేయనపుడు దోసిలిచేతను జేయదగు “వృద్ధి శ్వాధ్యమన ఆదియందును, ప్రత్యాద్వికాదిత్య శ్వాధ్యములయంతమునను దర్శశ్వాధ్యమన, మహాలయమున మధ్యయందును వైశ్వదేవము విధింపఁజెడె” నను స్మృతివచనము కాకాంతర విషయమైగాని, నిరగ్నితునివిషయమైగాని ప్రవర్తింపదగు యికసాగ్నికులకెట్లైన వైశ్వదేవమును పంచమహాయజ్ఞములును బ్రాహ్మణభోజనమునకు వండబడిన అన్నముకంటె ఇతర మగు యన్నముచే జేయదగునని సుదర్శనాచార్యులచే జెప్పబడి. మరియు సాగ్నికులకు శ్వాధ్యమనకుపూర్వమే వైశ్వదేవమును జేయదగుననియు పూర్వణశ్వాధ్యమ ఏకోద్దిష్టము వీటియందు ముందుగా వైశ్వదేవము జేయదగుననియు ఏకాదశాహుస్సున మాత్రముక్రాద్ధా

నంతరము వైశ్వదేవము జేయవలయుననియు హేమాద్రియందు యమునిచే జెప్పబడె కాన పరిషేనన్యాయమున శ్రాద్ధమునకు పూర్వమై వైశ్వదేవము నిర్వృతికొనవలగు.

హోమము అగ్రదానము ఇవిచేయక యెప్పుడును భుజింపజనదు సోదరుల విభక్తులైయున్నపుడొక దాచరించినను అందరు నాచరించినట్లేయగునని వ్యాసుడు జెప్పె. సోదరులవిభక్తులైయున్నపుడొక భర్తమే యందరకు వతికొంచు విభక్తులైనపుడు వారు భర్తములుగూడవేరునని మితాక్షరయందు నారదుడు చెప్పె. ఒకపాకముతో వతికొంచు విభక్తుసోదరులలో నొకడే నాల్గు యజ్ఞములజేయదగునని యాశ్వలాయనుడు జెప్పె. అవి భక్తులైనను విభక్తులైనను పుభకాకముగల బ్రాహ్మణులు పృథివీసము భోజనముకరు పూర్వము యజ్ఞములనుగూడ వేరువేరుగా జేయదగునని సృష్టిత్యంతరమున జెప్పబడె. శాలాగ్నియందుగాని లోకిగాన్నియందుగాని యన్నమునువండదగు అన్నము నేయగ్నియందువండదో ఆయగ్నియందే హోమముజేయదగునని మాధవీయమున నంగిరసుడు చెప్పె లోకికాన్నియందుగాని వైదికాన్నియందుగాని జలమునందుగాని భూమియందుగాని పంచ నూచనముల నివతికొనవచ్చునొటకొరకు వైశ్వదేవముచే జేయదగునని శాతాతపుడు జెప్పె. ఇది ఆశ్వలాయనునివయము తైత్తిరీయులకు “ఔపాసనె పచనెన” అను నీమమునలన ఔపాసనాగ్నిగల వారికాపాసనాగ్నియందు లేనివారు పచనాగ్నియందును జేయవలయు “వైశ్వదేవము జేయకపూర్వము భిక్షువు భిక్షార్థమై వచ్చినపుడు వైశ్వదేవముకొటకు కొంత భాగమునతీసియించి మిగిలినభాగమునుండి భిక్షమునిచ్చి భిక్షువును పంపివేయదగు వైశ్వదేవము చేయనిదోషమును భిక్షువు పోగొట్టగలడు భిక్షునివనిదోషమును వైశ్వదేవము పోగొట్టలేదు.

వైశ్వదేవము నారంభించుకాలము.

నేన హోమాంతరము వైశ్వదేవమునారంభించుట శిష్టాచారము కర్మమధ్యను మరెయొక కర్మనారంభింపజనదు కాన వివాహమైన నాల్లూరోజులలో నిదియారంభింప దగదు పూర్వజ్ఞసాలీపాకమైన పిదప వైశ్వదేవము నారంభింపదగునని కొందరియభిప్రాయము అంగువృత్తవ్యముయొక్క ప్రమాణమునకు సరిగానవదానముజేయదగు యామితమునకు నాల్గురెట్లు ప్రమాణము, స్విప్తకృద్ధోమము, కుక్కుటాండ ప్రమాణముగా బలబలం చదగు ఆహుతిప్రమాణముకంటె ద్విగుణముగా నెమిలిగ్రుడ్డయొక్క యాకారముగా గ్రాస ముండదగు ఆగ్రాసప్రమాణముగానే భిక్షయు దానికి నాల్గురెట్లు అగ్రిమును దానికి నాల్గురెట్లు హస్తకారమును జెప్పబడె.

నుదర్శనకారికయందు ధర్మములయందు జెప్పబడిన వైశ్వదేవమును ప్రసంగవశమున చెప్పుచున్నాను. వివాహముపూర్తికయైనపిదప పండ్రోండు దినములు దంపతులు అథశ్శయనము, బ్రహ్మచర్యము ఔరలవణవర్జనము మొదలగు నియమముల నవలంబించి యుండి పదమూడవదినమున నుపవసించి పదునాల్గవదినమునగాని తారాచంద్రబలయుక్తమగు మరియొకదినమునగాని పత్నితోగూడ ఈ వెనుక చెప్పబడిన వ్రతమునాచరించినపిదప వైశ్వదేవము చేయవలయు అన్న సంస్కృతక (అన్నమువండినవాడి) అన్నము సిద్ధమైన పిదప 'ధూతం' అని యజమానునితో నిలిచియుండి పలుకవలయు అబ్రహ్మ యజమానుడు తత్సుధూతం విరాడన్నం తన్మాత్రాయ అని పలుకవలయు బౌపాసనాన్ని చేసివో పచ నాన్ని యందు వైశ్వదేవముచేయనగు భుజింపదగినయన్నమునే హోమార్థమై యగ్ని సమీపముననుంచి యొకపాత్రమున హవిష్యమును (ఔరలవణ సంస్థములేని యన్నమును) కొంచెముగానుంచి మరియొకపాత్రమునందు ఆహవిష్యమున (దొకాడులతోకలసిన యన్నము) నుంచి ఇట్లే దేవయజ్ఞార్థమై మూడవభాగమును అగ్నిరాసముకొరకై నాల్గవభాగమును మనుష్యయజ్ఞార్థమై విదవభాగమును విభజించి ప్రాతఃకాలమున "ప్రాతర్యైశ్వదేవేన యత్యై" అనియు సాయంకాలము "సాయంవైశ్వదేవేనయత్యై" అనియు సంకల్పించి, అవితేనుమన్యస్య అని యధావిధిగా పఠింపించి "అగ్నయేస్వాహ" అనునది మొదలయి మంత్రములచే అంగుష్ఠపర్వ ప్రమాణముగల అన్నమును మొదటగా కల్పింపబడిన హవిష్యమునుండి గ్రహించి పాణిచేతనే వ్రేల్చి పిమ్మట యుత్తరపరిషేచనముచేసి అటుతరువాత అగ్నికియుత్తరముననున్న వెచ్చనిభస్మమును వెలుపలనుతీసి యందు స్వాకారముచే ఆహవిష్యమును కొంచెముగా హోమముజేయవలయు. పిమ్మట మధ్యాహ్నములు వ్రేల్చగా మిగిలిన హవిష్యము నీయహవిష్యముతోకలపి నూపముతోగలుపబడి అయన్నముచే క్రమముగా బలులనుంచవలయు బలులనుంచదగు ప్రదేశమున చాస్త్రముచే సమ్మార్జనముజేసి పోషింపించి అబలినుంచి పరిషేచనము జేయవలయు బ్రహ్మసదనము మొదలగు గృహభాగములందచ్చటచ్చట బలులనుంచుటో నొకభాగమున ననేకబలుల నుంచవలసివచ్చినప్పుడు వానినిన్నింటినుంచి అంతముననొకమారు పరిషేచనము జేయదగు ప్రతిబలికి నక్కరలేదు అగ్నికి యుత్తరపరిషేచనము జేసినపిమ్మట "ధర్మాయస్వాహ" "అధర్మాయస్వాహ" అను మంత్రములచే అగ్నికి పశ్చిమమున నుత్తరసమాప్తిగా రెండు బలులనుంచవలయు పిమ్మట "అధ్యస్వాహ" అనుమంత్రమున నుదకభాండసమీపమున నొకబలి నుంచవలయు "ఓమధివనస్సతిభ్యస్వాహ" "రక్షోదేవజనేభ్యస్వాహ" అను మంత్రములచే గృహ్యుపధ్య

మున రెండుబలులు పొక్కిమాప్తిగానుంచి “గృహ్యభ్యస్వాహా అవసానేభ్యస్వాహా అవసానపతిభ్యస్వాహా సర్వభూతేభ్యస్వాహా” అను నాల్గుమంత్రములచే గృహమునకీ తాన్యప్రదేశమున పొక్కిమాప్తిగా నుంచవలయు “కామాయస్వాహా” అను బలి గృహము నకు దక్షిణభాగమున పరుండెడి ప్రదేశమున నుంచవలయు “అంతరిక్షాయస్వాహా” అను మంత్రముచే గడపయందును “యదేజతి” అను మంత్రముచే కలుపునందునొక బలి నుంచదగు పిమ్మట బ్రహ్మసదనమున “పృథివ్యైస్వాహా” అనునిది మొదలగు మంత్రములచే పది బలుల పొక్కిమాప్తిగానుంచి వాటికిదక్షిణభాగమున ప్రాచీనాపీఠియై ‘స్వధాపితృభ్యస్వాహా’ అను మంత్రముచే దక్షిణమునకు కొంచెము వంచబడిన హస్తముచేనొక బలినుంచి పిమ్మట యుపపీఠియై ఆపిత్వబలికి యుత్తరమున “సమోరుద్రాయ పశుపతయైస్వాహా” అనియొక బలినుంచి, యొక బలినుంచి ప్రాచీనాపీఠియై మొదటిబలికిన్నీ ఉపపీఠియై రెండవబలికిన్నీ పరిషేచనము జేయవలయు పిమ్మట ‘విద్యుదసి’ అను మంత్రముచే యుదకమునుతాకి భూర్వ పరిషేచనముజేసి “దేవేభ్యస్వాహా” అని హోమముజేసి యుత్తపరిషేచనముజేసి “వృష్టి రసి” యని యుదకమునుతాకి ప్రాచీనాపీఠియై ‘పితృయజ్ఞేనయత్యై’ అని సంకల్పించి ‘విద్యుదసి’ అని యుదకమునుతాకి ‘పితృభ్యస్వధాన్తు’ అని అంగువృత్త తర్జనలనుధ్యభాగ మునుండి భూమియందు బలినుంచవలయు పిమ్మట ‘వృష్టిరసి’ యని యుదకముతాకి ఉప పీఠియై ‘భూతయజ్ఞేనయత్యై’ అని సంకల్పించి ‘విద్యుదసి’ అని యుదకమునుతాకి ‘భూతే భ్యశ్చంద’ అని బలిని భూమియందుంచి ‘వృష్టిరసి’ యని యుదకమునుతాకి ఉపపీఠిగా నుండియే “మనువ్యయజ్ఞేనయత్యై” అని సంకల్పించి విద్యుదసి యనియుదమునుతాకి కల్పి తాన్నమును బ్రాహ్మణులకొసగి ‘వృష్టిరసి’ యని యుదకమును తాకవలయు గృహము నందున్న వారలందరు తృప్తత్రైసిదప పాత్రలన్నిటినుండి లేపములుతుడచి యుదకములచే నాలేషములతోదపి ‘రుద్రాయస్వాహా’ అని యుత్తరమునకుచియగు స్థలమందుంచవలయు సాయంకాలము రాద్రబలివరకే జేయదగు పిమ్మట “యేభూతా” అనుమంత్రముచే ఆకా శముననుంచుచు పక్షులకొక బలి నొసంగవలయు కొందరు రాత్రియందు వైహాయనబలి నుంచనక్కరలేదని చెప్పిరి. ఇదియెచుట ఇదియెచుట వండుట పిండి మొదలగునవి విసరుట నీటిని చల్లుటలనెడి విదుతావులుగల్గెడి యైదుపాపముల నివృత్తికొరకీ పంచమహాయజ్ఞములు జేయదగు.

వైశ్వదేవప్రయోగము.

వృద్ధకృష్ణియమునందు వివాహమైనపిదప నాల్గవదినము మొదలు దంపతులు అధ

శ్చయనము బ్రహ్మచర్యము తొలగణవర్జనము జేయదగు పదమూడవరోజున యుపవాసము పదునాల్గవదినమునగాని తారాచంద్రబలయుక్తమగు మరియొకదినముగాని బౌపాసనాగ్నికి పశ్చిమమున ప్రామిద్ధిఁడై కూర్చుండి ప్రాణాయామముజేసి వైశ్వదేవసిద్ధిర్ధంస్థాలిపాకంక రిష్యే అని సంకల్పించి పర్వలయందు జేయబడుస్థాలిపాకమువలె వైశ్వదేవస్థాలిపాకమును జేసి జయాద్యత్తరపరిషేచనాంతముజేసి యది మొదలు జీవించియున్నంతవరకు వైశ్వదేవమును గృహపాకముచే జేయవలయు గృహపాకమునుండి హవిష్యమును ఆన్నమునుగ్రహించి పాత్రమునందుంచి ఘృతసహితమగు నాయన్నమును బిరుభాగములుజేసి వైశ్వదేవముకొఱకొక భాగము ఉష్ణభస్మమునందుంచుట మొదలగువానికొక భాగము దేవభూతయజ్ఞార్థముకభాగమును పితృయజ్ఞార్థముకభాగమునువిభజించి ప్రాణాయామముజేసి జేశకాల సంతీర్తనపూర్వకముగా పంచనూనోషప్రాయశ్చిత్తార్థం ఆన్నశుద్ధివ్వారా ఆత్మశుద్ధివర్ధం ప్రాత్రైవైశ్వదేవేయత్యై సాయంకాలమునసాయంవైశ్వదేవేయత్యై అనియుసంకల్పించి బౌపాసనాగ్నియందుగానిపచనాగ్నియందుగానిపరిషేచనముజేసి ఆన్నయెస్వాహా అనునిది మొదలుగా నారాహుతులహవిష్యమునందలి ప్రథమభాగమునుండిగ్రహించి హస్తముచేలేల్ప దగుత్తిచ్చటజేవతలు అన్నయేస్వాహా అనునిది మొదలు నారనాక్యములయందుపరచగాచెప్పుబడినవారేయగుదురు ముందునుత్తరయూహింపనగు పిత్తటయు త్తరమునన్న యుష్ణభస్మమును పెంపులనుంచి ద్వితీయభాగమునుండి కొంచెముగ్రహించి యమంత్రకముగా 'స్వాహా' అని వేల్చి "అన్నయశ్చదం" అని త్యాగముజెప్పి యు త్తరపరిషేచనముజేసి ఒకటి రెండు భాగములయొక్క - కేషముగలిపి బలలనుంచదగు యచ్చట బలినుంచదగునో నచ్చట ముందుగా సమ్మర్జనము ఆవోక్షణము జేయదగు వేల్లయొక్క చిగుళ్ళు భూమిని స్పృశించునటుల బలలనుంచవలయు ఒలుబయందంతటను గంధపుష్పాక్షతలచే పూజించి యమంత్రకముగా పరిషేచనము జేయనగు ఒకప్రదేశమునందుంచబడం బలలకు అన్నిటినుంచి సతరువాత యొకేపర్యాయమన్నిటికి పరిషేచనముజేయదగు అగ్నినికి పశ్చిమమున 'ధర్మాయ' "అధర్మాయ అను రెండుబలల నుత్తరసమాప్తిగానుంచి యమంత్రకముగా పరిషేచనము జేయవలయు అన్ని బలులయందును అమంత్రకముగానే పరిషేచనము "అద్భ్యుః" అని ఉదకభాండముయొక్క సమీపముననుంచి పరిషేచించి గృహమధ్యమున "ఒమధివనస్మతిభ్య స్వాహా" "రక్షోదేవజనేభ్యస్వాహా" అనియు పాక్రిక్షమాప్తిగానుంచి పరిషేచనము గృహమునందీక్షావ్రదేశమున గృహ్యభ్యః ఆవసానేభ్యః ఆవసానపతిభ్యః సర్వభూతేభ్యః అను నాల్గుబలులు పాక్రిక్షమాప్తిగానుంచి పరిషేచించి కామాయ అని పఠించెడితావున

నొకబలినుంచి పోషించి అంతరిక్షాయ అనిగడపనుదొకబలినుంచి పోషించి “యదే జతి” అనుమంత్రముచే తలుపునందొకబలినుంచి పోషించి పిమ్మట బ్రహ్మసదరమున ‘పుష్కలస్వాహా’ అనునది మొదలు మంత్రములచే పదిబలుల పాకన్నదాక్షిణానుంచి పోషించి పాచినాపితియై అబలులకు దక్షిణమున వీశ్వతీర్థముచే “స్వధావీశ్వర్యస్వాహా” అను మంత్రమునొకబలినుంచి అప్రదక్షిణముగా పోషించుముచేసి ఉదపితియై యుదకమునుతాకి “సమోదరాగ్రయపశుపతయోస్వాహా” అనుమంత్రమున పదిబలులకు దక్షిణమున వీశ్వరలికి యుత్తరమున మధ్యనొకబలినుంచి పోషించి “యేభూతాః పృథ్వీ... తథాతుస్వాహా” అని ఇంటికప్పునొక బలినుంచదగు, పగటిభాగమున “దివాబలిమిచ్చనైః” అనియు రాత్రిభాగమున “నక్షత్రబలిమిచ్చనైః” అనియు చెప్పదగు పిమ్మట దవామి... కామస్మరుధ్యతాం అనియొక భాగమును వేదతత్త్వార్థతత్తముగు బ్రాహ్మణకొనగి యుదకమును తాకవలయును పిమ్మట పాకాయామముజేసి దేవయజ్ఞేయత్యై అని సంకల్పించి “విద్యుదసి” యని యుదకమునుతాకి “అదితేనమన్యస్వ” అనియగ్నిని పోషించి “దేవేభ్యస్వాహా” అనునది మొదలగు నాహుతుల నగ్నిమధ్యను హస్తముచే తృతియభాగమునుండి గ్రహించి వేర్వేరి పిమ్మట యుత్తరపశ్చిమము జేయదగు.

గౌణకాలము.

సూర్యోదయమైనపిదప మూడుగడియలు ప్రాతఃసంధ్యకును హస్తమించిన పినవ మూడుగడియలు సాయంసంధ్యకును పండెందుగడియలతిక్రమించినపిదప మధ్యాహ్న కసంధ్యకును గౌణకాలమును ఈకాలచతిక్రమించినచో శాస్త్రస్మృత్యుచుగు మధ్యమున ప్రాతఃస్మృత్యు మొనర్పదగు ఆకృతుము స్మృత్యంతరమున జెప్పబడె. ప్రాతఃకాలమున మూడుప్రాణాయామములును సంగవకాలమున నాల్గు ప్రాణాయామములును మధ్యాహ్నమున తొమ్మిది ప్రాణాయామములును అపరాహ్ణమున పదునెనిమిది ప్రాణాయామములును సాయాహ్నమున ముప్పదియారు ప్రాణాయామములును ప్రాతఃసంధ్యాతిక్రమ ప్రాతఃస్మృత్యుముగా జేయదగు, సాయాహ్నముగూడ సతిక్రమించినచో సూర్యోదయ నొందు ప్రమాదవశమున నొకదినమున సంధ్యావందనముజేయబడనిచో నొకయశాచారా త్రిము పదివేలు గాయత్రివిజపింపవలయు. ఈవ్రతమునే రెండుదినము లతిక్రమించినచో ద్విగుణముగాను మూడురాత్రితిక్రమముచుచో త్రిగుణముగాను యొనర్పదగు ఇంతకును మించినచో శూద్రుడేయగు. మాంద్యము మొదలగు వానిచే కాలయాపనమైనచో దోషమును చెప్పుచున్నాడు. ఎవడు కాలమున ప్రాప్తించిన సంధ్యను మాంద్యమున యుపే

క్షీందునో వాడు సూర్యకాత్య పాపమునొందుచు గుడ్డగుబగా జన్మించును దేవతల
అగ్ని బ్రాహ్మణులకు వీరిసంబంధమును పనియందున్నప్పుడు సంధ్యాతిక్రమమున దోష
పేమాత్రిమునులేదు. బాతాశౌచమునను మృతాశౌచమునను సంధ్యావందనము విడువ
జనదు.

స్మృత్యర్థసారమునందు.

మాడుసంధ్యలు లోపించినపుడు ఎనిమిదిపేలు గాయత్రిని జపింపవలయునని
చెప్పబడె. మఱియొక స్మృతియందు మిక్కిలి యశక్తుడగుచో ఒక్కొక్క సంధ్య లోపిం
చినపుడు ఒక్కొక్కతము గాయత్రిని జపించుచో తత్ఫలము లభింపగలదని చెప్పబడియె.

అగ్నికార్యముచేయక భుజించినచో పాపియశ్చిత్తము.

అగ్నికార్యముచేయక భుజించిన బ్రహ్మచారి శివాలయమున “మానస్తోత్ర” అను
మంత్రమును నూరుమరులుజపించినచో నాపాపము తొలగు మరియుక స్మృతియందు సంధ్య
గాని అగ్నికార్యముగాని లోపించినచో స్నానముజేసి యెనిమిదిపేలు గాయత్రిజపము
జేయవలయునని చెప్పబడె. శ్చిక్షలోపించినచో పడునూరుదలదుమాత్రము జపింపవలయు
అబ్బిధూర్వకముగా పుణ్యజించినచో పాపియశ్చిత్తమును యజ్ఞవల్క్యేంద్రుడుజెప్పె. అగ్ని
కార్యమునువదలి భుజించినచో నేమరాతులవరకు “కామావశ్చిత్త్యాది” మంత్రద్వయ
ముచే రెండూహతులువేల్చి “సంమాసిద్ధ్యా” అను మంత్రముచే నుపస్థానముజెప్పదగు
ఈమంత్రములు మితాక్షరయందు జెప్పబడె.

మిక్కిలియశక్తుడై ఈధర్మమును నిర్వృత్తింపలేనిపక్షమున.

శివాలయమున “తంవోధియా” అనుమంత్రమును లక్షమారులు జపింపనగు.

అగ్నిపాదుష్కరణకాలము.

సూర్యుని హస్తమయముకంటెను సూర్యుని యుదయముకంటెను పూర్వము ముఖ్య
కాలమని బోధాయమనిచే జెప్పబడుటవలన వివరించినపిదప సూర్యాస్తమయము సూర్యో
దయము అగునట్లు వివరింపవలయు ఇట్లే “అథాధవృక్షసూర్యః” అను నాపస్తంబసూ
క్రమమున జెప్పబడినది కాన ఉదయాస్తమయములకంటె పూర్వము అగ్నిసంధ్యించుటవలన
కాలముకాదగు ఈప్రాదుష్కరణకాల మతిక్రమించినచో ప్రాయశ్చిత్తముచెప్పబడలేదు
కానసర్వప్రాయశ్చిత్తమేజేయదగుఆదియట్లున హోమకాలమునందుల సప్తమయముకంటెపూ
ర్వము ప్రాయశ్చిత్తరణనిమిత్తపూర్వకం పాయంప్రాతహోమంకరిష్యే అని సంకల్పించి

హోమద్రవ్యసంస్కారపూర్వకముగా సంస్కరింపబడిన యజ్ఞముచే ఓంభూర్భువస్సువ స్వాహా అనిసర్వప్రాయశ్చిత్తము స్మవముచే వేల్చదగు పిదప హోమద్రవ్యసంస్కారపూర్వకముగానపుడు ప్రాప్తించినకాలము జేయదగిన హోమము జేయదగు ఇది ఋత్విగ్విధానమునజెప్పబడిన యనుర్ధరణ ప్రాయశ్చిత్తము.

గ్రింధాంతరమునందు.

ప్రాదుష్కరణమనగా అన్నినిప్రజ్వలిజేయటం ఆకాలముతిక్రిమించినచో సమస్తవ్యాప్తులచే నాజ్యాపాతివేల్చదగునని నారాయణభట్టియమునందు కాత్యాయనుని వచనము గనిపట్టెనని ఇది స్మారకానుర్ధరణప్రాయశ్చిత్తవిధి.

స్మకస్మవాది ప్రకృతివృక్షములు.

స్మకస్మకస్థానమునందు మోదుగుకర్రచే జుహువును రావికట్టచే నుపవృత్తును కాంజేగుకట్టచే ధృవ నీపరీకారము యజ్ఞమునందుపకరించు స్పృహలజేయదగునని లేక అన్నిటిని భుజపత్రపు కట్టచేనైనను చేయదగు స్మవము చంద్రాకొయ్యచేతను ప్రాశస్త్రము మేక్షాణమును జమ్మికట్టచేతను రోకలి చంద్రాకట్టచేతను రోలు మోదుగుకట్టచేతను లేక ఉలిమిరికట్టచేతను అదియు సంభవింపనిచో మరియొక కట్టచేగాని జేయంపదగు ముఖ్యముగు ద్రావ్యము లేనప్పుడు తత్సప్తకేమగు ద్రావ్యము విధింపబడినదికాన నామఃఖ్యద్రావ్యమువలె తదసంభవమున నివ్వబడు తత్సప్తకేద్రావ్యమునుగూడ జేవకలు గ్రహించెదడు. పూర్ణపాత్రము నకును ముసలమునకు స్మవమునకును చంద్రాకట్ట ప్రకస్తము జుహువునకు పాలాశము ప్రకస్తము అదిలేనిచో యజ్ఞేయముగు మరియొక వృక్షముయొక్క కొయ్యచే చేయనగు రెండు ప్రాదేశములకుసరిగా బిలముండవలయు ఇట్టి స్మవములు లభింపనిచో మోదుగుకట్టలచే హోమముజేయదగు అదియు లేనిచో రావియాకులచే హోమముజేయదగునని సంక్రీహమునజెప్పబడి మరియు “మధ్యమేనపర్ణైజుహోతి” అను శృతిపాఠ్యాన్నియును మోదుగుదళమునకు మధ్యనున్న యాకుచే హోమముజేయవలయు. ఒకపక్షమున చమసమును పూర్ణపాత్రమును కాంస్యపాత్రలుకాదగు.

దండముండవలసినవిధి.

పాడవును విదుభాగములుజేయగా నందు రెండుభాగములు పాత్రమును మూడుభాగములు దండమును కాదగునని చెప్పెదరు. ఇది ఆయామలక్షణము. పాత్రముయొక్క పాడవులో సగముపాత్రముండవలయు మిగిలినసగము దండముండవలయు ఈసగభాగములో సగభాగము పాత్రముయొక్క వెడల్పును బిలముయొక్క లోతును యుండదగు.

పంచమహాయజ్ఞ పాయశ్చిత్తము.

పంచమహాయజ్ఞములలో నొక్కొకటి యొకదినము జేయబడనిచో మనస్సత్తిహా మముజేయదగు రెండ్రమాడు దినములతిక్రమించినచో మూడుతంతుమతీహామములు జేయనగు పిమ్మట మూడురాత్రులపర్యంతము “ఇమ మైవరుణ తత్త్వాయామి యచ్చిద్ధితే యత్క్రించేదం” అను వారుణహామముల వాల్చినిజేయదగు తరువాత అగ్నే భ్యావర్తికా ఆనునిదిమొదలగు హామములుచేయదగు అందు ‘అగ్నయే భ్యావర్తికా ఇదం’ అని త్యగము జెప్పవలయు చరువుచే తంతుమతేష్ఠిని జేయవలయునని కవివల్లభుడుజెప్పె.

ఘటశ్రాద్ధకారికలు.

కులహీనయు గర్భపతనము జేసుకొనినదియు పాపాత్మురాలును దైవద్రోహియు ఇట్టిస్త్రీలకు సంస్కారములేదు అశౌఞము తిలోదకాదులు వమారునివలన వైత్యమేధిక క్రియయు నవసరములేదు, బంధువులాస్త్రీకి ధర్మప్రకారము ఘటశ్రాద్ధముజేయవలయు మనోహరమునందు ఏస్త్రీ అజ్ఞానమున భర్తను బంధువులను యతిక్రమించి పలువిధములగు మహాపాతకములను జేయునో అస్త్రీకి మరెయొక ప్రతిక్రియలేదు కాన అనెయొక్క వెంట్రుకులపట్టితెచ్చి ముఖమును బంధించి అరణ్యమునవిడువవలయు పిమ్మట బ్రాహ్మణులతోను బంధువులతోనుగూడి ఘటశ్రాద్ధముజేయవలయు స్నానముజేసి తనగృహము నవబోయి స్వస్తివాచనపూర్వకముగా బ్రాహ్మణసంతర్పణమునుజేసి పిమ్మట యాశిర్వాదముల గొనదగు. హేమాద్రికారుడు మహానదీమధ్యమందుగాని అరణ్యమునగాని చతుష్పథమున (అనగా నాలుగుతోరలకలసినచోటున) దేవగృహమునగాని పర్వతాగ్రిమునగాని ఘటశ్రాద్ధమునుజేయదగు, శోత్రియియుడు, దరిదుగ్గుడు, ఋత్విక్కుడు, దంభములేనివాడునగు తనయాచార్యుని ఇంక నిరువుర బ్రాహ్మణులను కూర్చుండనియోగించి బ్రహ్మవిష్ణు మహేశ్వరుల నావహించజేసి కొంతకుండలయందు శ్వేతతండులములపూరించి సువర్ణ వస్త్రముచేకప్పి యొక్కొక కలశమును తొమ్మిదిదారములచేబట్టి శూర్యమున నుంచి అందు గోధుమలు, మినుములు, నెలలు, ఒక్కొకటి వుంచము మితిగానుంచి కలశముల ఫలములు జెల్లము, నెయ్యి, తేనె, జాలు, మొదలగునవియు పంచరత్నములు నుంచదగు పాలు, సర్పిన్ను (అనగా నెయ్యి) చీరకము (జీలకర్ర) ఇవి యొక్కొకటిమానెడు ప్రమాణముననుంచవలయు ఏలవలు అగరువత్తులు ఇవి యొక్కొకటిసిడికిలిప్రమాణమున నుంచదగు పచ్చియొసిరిగాయప్రమాణమున ఇంగువయు నుంచి బ్రాహ్మణుల నుచితమగు

రీతిని వస్త్రాదులచే నలంకరించి వుండలములు పాదుకలు ఛత్రము ఉంగరము మొదలగునవి యొసగి పూజించి నిష్క్రమునుగాని (అనగా నూటయెనిమిది మళ్లములుగాని) వానితో సగముగాని దక్షిణగానిచ్చి ఆయాకలశములను బ్రాహ్మణాలకివ్వవలయు అయిదునవ్రహ్మ స్తో॥ కులేరుమసముద్యాతం మయాదత్తమిదంతపస్వికరున్నద్విజముఖే తన్నామసత్తరణం పునః అనిశిష్టి బ్రహ్మోపాముజేసి ఆచార్యులకు పాదీయావును దక్షిణగానిచ్చి యొక వుండను పృథ్వీణమును బంధువులతోగూడజేసి యావుండను పగులగొట్టి దానినిమాడ కయే నడిచిపోయి స్నానముజేసి గృహముకువచ్చి నుఖముగా పుణ్యాహవాచనముజేసి పవిత్రుడు వానిగును భజింపనగు.

మరియొకరీతిగా ఘటశాస్త్రము.

స్త్రీగాని పురుషుడుగాని పృథాదత్తమున కులభ్యిష్టులైనచో వారిని వదలి విరజానోమిపూర్వకముగా ఘటశాస్త్రముజేసిచో నిష్క్రమితుడు అట్లుచేయనిచో కులమునందు బుట్టినవారందరును పాపాత్ములగుదురు సామ్యకవ్యాధికమున నిందింపబడినవారగుదురు సహాపాతకములచేసి దూషితుడై ప్రాచుర్యత్రములజేసికొనట కళత్పదగుదు మృతినొడిగివానికి యుదకక్రియలేదు వీవలమందైనను గొప్పపాపముజేసి ప్రియశ్చిత్తనూచరింపనిచో వానిపుత్రుడు మొదలగు నపిదబ్రాహ్మణులు సత్కులమందుగలిగిన సుతిలికరణపాపిత్యము వివరించుటకై వానినుద్దేశించి త్యాగవిధిగా ఘటశాస్త్రముజేయవలగు.

ఘటశాస్త్రప్రయోగము.

గురు శుక్ర మాఘరహితముగు జ్యోతిశ్శాస్త్రమునెరిగినవానిచే కెప్పబడిన మంచి దినమున వేదశాస్త్రములయందు సమర్థులగునట్టియు నాల్గుశాఖలయందు జనించినట్టి యశిష్టులగునట్టియు శ్రోత్రియులనురానించి తాను త్యాగముచేయుటకు నిమిత్తమును వారికితెలియజేసి తనగృహమును పుణ్యాహవాచనాదులచే శుద్ధిపరచి తనగ్రామమునుండి బయలు వెడలి మహానదియందుగాని డేవగృహమునగానియూరిధి నెరవేర్చునగు స్నానముజేసిపరిశుద్ధురాలగు తెల్లని వస్త్రమును ధరించిన యొకదానిని గంధమాలాదులచే నలంకరించి చిల్లిలేనియొక కొత్తవుండనుదెచ్చి తనచేవిడువబడు పాపాత్మునియొక్క లేక పాపాత్మురాలియొక్క గోత్రమును పేరును తనకును వానికినిగల సంబంధమునుజెప్పి అన్నియొషధులచేతను ప్రత్యేకముచేసియుదకముచేపూరించియుమనూక్తమునుచ్చరించుచుఆఘటమునుతాకిదానియొక్క శిరస్సునందుంచి బంధువులందరితోగూడ నాదానినిముందుంచుకొని గ్రామమునుండితూర్పు దిశగాని యుత్తరముగాగాని బయలు వెడలి చతుష్పథముననుంచి ఆపతితునియొక్క గోత్ర

మును నామమును ఉచ్చరించుచు శోకమువలన కన్నీరువిడుచుట మొదలగునవిజేసి పుత్రులు మొదలగు సపిండులు ఘటమునకునూడుచూరులు పుడకీణముజేసి యందుబలినుంచి తిరిగి గృహమునకు వెళ్లవలెనుపిమ్మట తరీశుద్ధ్యర్థమై పావమానాదిచంద్రములనుచ్చరించుచు పంచగవ్య ఆమలక వారణస్నానములనాచరించి రాత్రియందుపుణ్యాహముచేసి పంచగవ్యహోమముజేసిప్రత్యక్షజేసితరువాత ఘటశ్రాద్ధము విరజాసహామమును హోవ్యాహృతి హోమములు జేసి విష్ణురద్ర, యుక్త, బ్రహ్మ, సువిష్ణు, మర్త్యా, గణేశాదులగూర్చి విశిష్టాభిషేకములు నెయ్యి శమీ కాష్ఠములు తుళు గరిక మొదలగువానిచే నొక్కొక్కదానిచే వెనిమిదిపూలవంతున తనగృహ్యసూత్రమునందు చెప్పబడినీతి సహోమముజేయవలెను పిమ్మట చతురహోమాంతమున ఎనిమిదిపదములుచేసి అగ్ని రాగిని దిగిరలయించు ఎనిమిదిపదములందు రేచనానాదులజేసి మరుసటిసాగ్రీతఃకాలమున సూర్యుడుగాని ఏబడుగురుగాని భుజవదైగురుగూర్చి బ్రాహ్మణుల భుజింపజేయవలెను ఇది ఘటశ్రాద్ధప్రయోగము.

అనుగ్రహణప్రాయశ్చిత్తము.

అగ్నినుద్ధరింపకయునుపు సూర్యుడవయించినను అప్రమించినను క్రితప్రాయశ్చిత్తమునాచరింపవలెను సాయంకాలమున హిరణ్యమును పురస్కరించుకొని అగ్నినుద్ధరింపవలెను. హిరణ్యము జ్యోతిస్వరూపము కాన ఆహిరణ్యమును ప్రసోభాగమునంచినచో సూర్యుడు న్నటులేయును ప్రాతఃకాలమున రజతమునుగ్రహించి యనుద్ధరింపవలెను రజతము రాత్రిరూపమైందిగాన తత్సరిధానమున రాత్రియతిక్రమించిన చోషముపోవునని తెలియవలెను.

నంద్యదులయందు జపవిధి.

అనామికాంగులి మధ్యపర్వసారంభించి పుడకీణకృమముగా తర్జనయొక్క మూలపర్వమువరకు గాయత్రీజపము నాచరింపవలయు.

దానలక్షణము.

కన్యాదానము, గోదానము, దాసీదానము, వృషభదానము, గజదానము, వీటియందు పృతిగ్రహిత పశ్చిమాభిముఖుండై నిలచి గైకొనవలయు గుఱ్ఱమును చెవియందు, యేనుగును దంతమునందు, దానిని కేశములయందు, మేకను కంఠమునందు, గోవునుతోకయందు, వృషభమును మూపురమునందు, ఎనుమును కొమ్మలమధ్యను కన్యను చూర్తమునందును పశ్చిమాభిముఖుండై గ్రహింపవలయు.

ఇధ్యంత్యరహితములగు కర్మలయందాఘోరములు చక్షుస్సులులేవు ఇధ్యంత్య

ముతోగూడిన అన్ని కర్మలయందు నామకరణములు చతుస్సులు గలవు పుత్రుడు జనించి నపుడు పుణ్యాహారమున పత్నీయు పుత్రుడైన నామభాగముననుండవలయు. తదితర కార్యములయందు “వధూంసమేత్వ” అనునది మొదలగు మతముననుసరించి కూర్చుండవలగు.

శ్రాద్ధమున అగ్నికరణలోప ప్రాయశ్చిత్తము.

అగ్నికరణముజేయవలచి భోక్తల భోజనముచున్నను స్మరించుచో అజ్యహా మముజేసి శేషము పాత్రముననుంచవలగు.

ద్విభార్యా గర్భిణీపతి.

ఇరువురభార్యలు గర్భిణులైయుండ నొకభార్య ప్రసవించినచో ఘోరకర్మను మాత్రము వర్జించి నామకరణాదికముజేయవలగు.

చాయా న క్తము .

తననలుపుప్రమాణమునకు చెట్టింపుదూరము తననీడపోవునటుల నూర్యము పశ్చిమ దిశకుగ నది నక్తమనబడు రాత్రిభోజనము నక్తముగానేరదు ఇది రాత్రిభుజింపగూడని విధవస్త్రీలు మొదలగువారి విషయము.

గ్రహణమునందు శ్రాద్ధవిధి.

మూర్యుడు గ్రస్తుడై యస్తమించినపుడును గ్రస్తుడై యుదయించినను అదినము జవసించి మరునటిదినము శ్రాద్ధముజేయవలగు.

శాఖారంభవిషయము.

ఒకవేదమునందలి శాఖలయొక్క మధ్యను తనసంబంధమగు శాఖను పరిత్యజించి ఇతర శాఖనవలంబించుట శాఖారంభమనబడు.

నిత్యోపాసనకండము.

నిత్యహోమమునందు రెండవేఖలములతోగూడినట్టియు అరత్ని పరిమాణముగలిగిన ట్టియు పండ్రెండంగుళముల యెత్తుగలకుండము నిర్మింపవలగును.

జీర్ణోపవీత విసర్జనశ్లోకములు.

శ్లో॥ ఉపవీతంఛిన్నతంతు జీర్ణకంఠులదూషితం । విస్మయామిపరబ్రహ్మకా వాచో
జీర్ణాయానరస్తుమే॥ ౧॥ పవిత్రవస్త్రంయదజీర్ణవస్త్రం వేదాంతవేద్యం పరబ్రహ్మగత్యై ।
అయవ్యవగ్ర్యం ప్రతిముంచశుభ్రం జీర్ణోపవీతంవిసర్జస్తుతేజః॥

ఈరెండుశ్లోకములను చ్ఛరించుచు జేర్చుచు గు యజ్ఞోపవీతమును విగర్హింపనగు.

వివాహమధ్యను అమావాస్య చతుర్దశులు
సంభవించినచో.

నాల్గవదినమునకు లోగా చతుర్దశిగాని అమావాస్యగాని వచ్చినచో నాదినమున శేష
హోమము జేయక మరుసటిదినము తంత్రమంతయు నెరవేర్పడగు అభ్యమును సంస్కరించి
వోకమారువంతున గ్రహించి అనాజ్ఞాత హోమత్రయముజేసి చతుర్హోతచేతను భూధుఁ
వాది మంత్రములచేతను హోమముజేసినపిదప శేషహోమము నారంభింపనగు.

పత్నీపుత్రస్థానవిధి.

జాతకర్మ, నామకరణము, అన్నప్రాశనము, చాలము, ఉపనయనము, వివా
హము, సీమంతము, ఆధానము, పుంసవనము, ఈకర్మలయందు కథక యెడమవైపునను
పత్నియు పుత్రుడును వుడివైపునను యుండవలెను కన్యాదానము, శ్రాద్ధము, యజ్ఞము,
చంద్ర దర్శనము ఈకర్మలయందుగూడ వెనుకటివలెనే కూర్చుండవలెను.

లా జ హో మ ము .

దోసిలియొక్క ఎడమప్రక్కనుండి లాజహోమముజేయవలెను అగ్రమునుండి
హోమముజేసినచో వధువు విధవయును కోణమునజేసిన మధ్యనుపక్షము, కాన అగ్రము
నుండియు కోణమునుండియు లాజలనుంచజనదు. లాజహోమకాలమున యుండును,
మృత్యువును యుండెదరు కాన దంపతులయొక్క రక్షణార్థమై బ్రహ్మ వెలుపలనుండగా
“సోమాయ” అను ఆజ్ఞాహుతికి పరమున బ్రహ్మగ్నులకు ప్రదత్తుణముజేసి లాజహో
మముజేయవలెను.

గ్రంధివిసర్జన హోమలక్షణము.

శ్రాతమునందు శుల్బమును రజ్జువును శ్రావణపూర్ణిమనాడుపవిత్రము ముడిదిడిదీసియే
హోమముజేయవలయు, ముడితో జేయరాదు.

చౌ ల ల క్ష ణ ము .

వసిష్ఠగోత్రజులకు వుడివైపున భారద్వాజగోత్రజులకు అత్రికశ్యప గోత్రజులకు
యెడమవైపునను చూడాకర్మ శుభప్రదము, గాలవగోత్రజులకు మధ్యభాగమున ముండ

నము జెప్పబడె. భృగువంశజులు, అంగీరసులు పంచశిఖిలశుంచుకొనెదరు మిగిలి
కానీమములేదు. ఋషిసాంప్రదాయము ననునరించి శిఖిలశుంచుకొనఁదగు వివా
హపనయనము, స్నాతకము, పుంసవనము, సీమంతము, శతభిషేకము వీటియందు
బంధనము విధింపబడె కాన దంపతులకు యోక్తబంధనము చేయవలయు మోంజీబంధ
నము వటువునకుమాత్రమే మునులచే జెప్పబడె.

అబ్రహ్మసామ్రాజ్యసంక్రమము.

వివాహము, చాలము, సీమంతము, వేదవ్రతములు, స్నాతకము, గోదానము,
పునస్సంధానము, వాస్తుహోమము, ఆగ్రయణము, శాంతిహోమము, వృషోత్సవము,
మొదలగువానియందు అగ్నికి పరివ్రజణలకు మధ్య నాజ్యసంస్కారము చేయవలయు.

లాజహోమ విధి.

ప్రేక్షకునిదగ్గిని లాజహోమముచేయజనదు కన్యకయొక్క కనుబొమల మధ్య
యందు రుదంతియను రాక్షసియుండు అరాక్షసియొక్క వధార్ధమై పశ్చిమమున
దర్శనంచదగు.

—♦ దశాంగధూపము. ♦—

—♦ అగ్నిచక్రపూర్ణి. ♦—

అను ఈ రెంటికిని తాత్పర్యము సర్వత్ర చెల్లినవిషయమే గనుక విస్తరించలేదు.

బృహస్పతిస్థాన నిర్ణయము.

శ్లో॥ బృహస్పతిస్థానాత్థిష్ఠే ద్విశ్వోదీచ్యాంసమాహితః ।

స్మార్తకర్మసు సర్వత్రానిశ్చితోక్తం కపర్దినా॥

యోక్తదర్శనము.

శ్లో॥ త్రింశద్దక్షైఃకృతంయోక్త్రం ద్వాత్రింశదంగుళాయతం ।

అష్టావింశతిదక్షైర్వా జ్ఞేయంయోక్త్రస్థలక్షణమ్ ॥

గ్రంథము సంపూర్ణము.